

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(EĞİTİM YÖNETİMİ VE TEFTİŞİ PROGRAMI)

İLKÖĞRETİM KURUMLARININ OLANAKLARI

DOKTORA TEZİ

Mustafa Aydın BAŞAR

Ankara
Mayıs, 2003

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(EĞİTİM YÖNETİMİ VE TEFTİŞİ PROGRAMI)

İLKÖĞRETİM KURUMLARININ OLANAKLARI

DOKTORA TEZİ

Mustafa Aydın BAŞAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali BALCI

Ankara
Mayıs - 2003

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ ÇALIŞMASI RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof Dr. Hüseyin BAŞAR

Üye
Prof. Dr. Ali BALCI (Danışman)

Üye
Prof.. Dr. Kasım KARAKÜTÜK

Üye
Prof. Dr. İnayet Pehlivan AYDIN

Üye
Prof. Dr. Nejla Kurul TURAL

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
..../..../2003

Prof. Dr. Meral UYSAL
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türkiye'nin eğitim sorunları arasında daima ön planda yer almış bulunan temel eğitimin yaygınlaştırılması ve daha nitelikli bir eğitimin geliştirilmesine yönelik çabalar, yasal düzenlemeler ve uygulamalar her zaman tartışma konusu olmuş; bir taraftan sorunlara çözümler üretilirken, diğer taraftan yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. İlköğretim hizmeti sunumu, toplumsal alandaki nüfus artışı ve nüfus hareketliliği ve eğitim istemi karşısında her geçen gün daha da yetersiz kalmış; bu doğrultuda, eğitim işgörenleri, bina donanım sorunları ilköğretimin temel sorunları olma özelliğini hep korumuştur.

Bugüne kadar, planlı ve uygun kadrolama ve donatım çalışmaları yapılmadığı veya yapılamadığı için kimi okullar yeterli sayıda eğitim işgöreninden yoksun kalmış, bazı okullara öğrenciler yığılır, bina ve derslikler yetersiz kalırken; bazı okullar öğretmen veya öğrencisizlikten kapanmış veya öğretmensiz kalmıştır.

Bu çalışma ile sekiz yıllık eğitim uygulamasında ortaya çıkan eğitim işgörenleri, okul binası ve donanımı olanaklarına ilişkin sorunların saptanmasına çalışılmıştır. Bu amaçla düzenlenen araştırma raporunun birinci bölümünde problem ortaya konularak araştırmanın amacı ve buna dayalı olarak alt problemler, sınırlılıklara yer verilmiş ve çalışmanın önemi açıklanmıştır. Çalışma ile ilgili kuramsal veriler geniş ve kapsamlı bir yer tuttuğundan, kuramsal temellendirmeler için ayrı bir bölüm düzenlenmiştir. Bu bölümde, ilköğretim okullarının, hangi eğitim işgörenlerine sahip bulunması gerektiği; kurulacağı yer ve çevre özellikleri; okul bahçesi, okul yapıları ve donanımlarının nasıl olması gerektiği, alanyazın taramasına dayalı olarak kuramsal düzeyde ele alınmış ve tartışılmıştır. Çalışma yönteminin verildiği ikinci bölümde, araştırmaya ilişkin desenleme yapılmış, evren ve örneklemin nasıl oluşturulduğu açıklanmış, amaca yönelik veri toplanması yolları, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasında yararlanılan istatistiksel işlemler verilmiştir. Dördüncü bölümde, alanyazın taramalarıyla ulaşılan verilerle

saptanan benzer konulardaki araştırmalara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Gözlem, anket ve envanter türündeki veri toplama araçlarıyla elde edilen bulgular beşinci bölümde ortaya koyulmuş ve yorumlamalara gidilmiştir. Çalışmanın altıncı ve son bölümünde, ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlara dayalı olarak geliştirilen, kuramsal ve uygulamaya yönelik öneriler sunulmuştur.

Çalışma, bireysel bir çabanın ürünü gibi görünmekle birlikte, birçok kişi ve kurumun doğrudan veya dolaylı katkılarıyla ortaya çıkmıştır. Yoğun alışmaları arasında danışmanlığımı üstlenme ve çalışmamı desteklemede katkılarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Ali BALCI'ya teşekkürlerimi sunarım. Verilerin toplanması sürecinde, birçok eğitim işgöreninin anılmaya değer katkıları olmuştur. Katkılarını gördüğüm herkese; özellikle çalışmanın araştırma konusu yapılması, planlanması ve uygulanmasında çok önemli katkılarını gördüğüm, saygıdeğer hocam Prof. Dr. İbrahim Ethem BAşARAN'a; çalışmanın, özellikle planlanması sürecinde, titiz irdelemelerde ve yönlendirici katkılarda bulunan Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK'e de teşekkürü bir borç bilirim.

Mustafa Aydın BAşAR

ÖZET

İLKÖĞRETİM OKULLARININ OLANAKLARI

BAŞAR, Mustafa Aydın
Doktora, Eğitim Yönetimi ve Teftişi Programı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali BALCI
Mayıs 2003, XX+275 sayfa

Eğitim örgütlerinin amaçlarına uygun bir yapılanma veya amaçlarda ve çevre sistemlerindeki değişmelere dayalı olarak yeniden yapılanmaya yönelik bir modeli seçmeleri, onların verimliliği ve sürekliliği açısından önemlidir. Ancak, bu yapının sağlıklı işleyebilmesinde temel girdi insangücü, insangücünün de amaçlara yönelik davranışlar sergilemesini olanaklı kılacak fiziksel olanaklar ve donanımdır. Türkiye’de, her kademede olduğu gibi, ilköğretim kademesinde de zaman zaman reform niteliğinde görülebilecek yapılanmalara gidilmekte, ancak buna uygun kadrolama ve donatım yapılamadığından hedeflere ulaşmak zorlaşmakta veya çalışmalar başarısızlıkla sonuçlanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, ilköğretim okullarının eğitim işgörenleri ve eğitim yerleri olanaklarını saptamak ve olanakların yeterliği konusunda yönetici ve öğretmen görüşlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla, DİE Türkiye’de gelişmişlik endeksine göre oluşturulan kademeli iller çizelgesinden seçilen altı ilde bulunan 292 ilköğretim okulu seçilmiş ve bu okulların eğitim işgörenlerinin sayıları; okul yeri, eğitim ve eğitime destek yerleri, ısıtma, aydınlatma, sağlık koşulları ve güvenliği bakımlarından durumunun nasıl olduğu; olanaklar konusunda, yöneticiler ve öğretmenlerin görüşleri arasında farkın olup olmadığı ortaya konulmuştur.

İlişkisel tarama (nedensel karşılaştırma) modelinde ele alınan araştırmada, ilköğretim okullarının eğitim işgörenleri olanakları bakımından önemli sıkıntılar içinde oldukları, özellikle Türkçe öğretmeni ile eğitim uzmanı konusundaki eksikliğin öne çıktığı saptanmıştır. Okullarda destek hizmeti veren yardımcı işgörenler bakımından da benzer bir eksiklik yaşanmaktadır.

İlköğretim okullarının bulundukları konum bakımından durumlarına bakıldığında, yaklaşık üçte ikisinin (% 65,8) öğrenci aldığı konutlarla arasında 1.000 metreden daha fazla bir mesafe olduğu; yüzde 71,9'unun konutlar arasında kaldığı; yüzde 9,2'sinin çevresinde duvar bulunmadığı saptanmıştır. İlköğretim okullarının bahçelerinde tören, dinlenme ve oyun alanları, çim ve ağaçlık türü yeşil alanlar, uygulama bahçesi, eğitime yardımcı yerler bakımlarından da olanaksızlıklar yaşanmaktadır.

Bunun yanında, okul binaları eğitsel ve yardımcı alanlar bakımından da yeterli olmaktan uzak görünmektedirler. Laboratuvar, işlik, spor salonu, çok amaçlı salon, kitaplık, arşiv, müze vb. mekanlar çok sınırlı sayıda olmakla birlikte, bu türden mekanlara sahip bulunan okulların bir çoğunda bunlar dersaneye dönüştürülmüştür. Bunun yanında, okulların doğal yıkım, yangın vb. karşı düzenlemeleri, barınma (% 2,06) ve beslenme (% 26,71), kantin (% 58,56) vb. olanakları da yeterli değildir.

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin dörtte üçünden fazlası, sınıf öğretmenliği dışında, okullarında bulunan eğitim işgörenleri sayısının yetersiz olduğu görüşündedir. Okul yöneticilerinin, okul çevresinin ve arazisinin uygunluğu; oyun alanları, yeşil alanlar, müzik ve resim odaları, çok amaçlı salon, yemekhane olanakları; okul yeri ve yapısının güvenli ve sağlıklı oluşu, dersliklerin temizliği konularındaki görüşleri öğretmenlere göre daha olumludur ve anlamlı bir şekilde ($\chi^2 = 0,05$) farklılaşmaktadır.

Çalışmanın sonunda, ilköğretim okullarının gereksinimi olan öğretmen ve eğitim uzmanlarının okullarda yeterli sayıda görevlendirilmesi; okul bina yeri seçiminde çevresel koşulların önceden iyi saptanması; özellikle yeni yapılacak yapıların çağdaş mimari, eğitimdeki gelişmeler ve yaklaşımlara uygun olarak düzenlenmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

ABSTRACT

POSSIBILITIES OF THE PRIMARY SCHOOLS

BAŞAR, Mustafa Aydın
Doctorate, Educational Administration and Inspection
Thesis Advisor: Prof. Dr. Ali BALCI
May 2003, XX+275 pages

It is important that educational organizations, in respect of their productivities and performance, should select a model towards to a construction appropriate to their aims or reconstruction based on the variations in the purposes and their environment systems. Yet, the fundamental input is the manpower that this should be able to function soundly. The conditions that make manpower possible to show behaviours towards to the purpose are the physical possibilities and equipments. As in every grade in Turkey, though reformist innovations have been taken steps in the grades of primary education from time to time, the studies and the targets resulted in failure because of the fact that suitable and enough staffing and equipment have not been provided for these institutions.

The aim of this study is to determine the possibilities of the academic staff and educational places of the primary school and reveal the opinions of school administrators and teachers about the sufficiency of these possibilities. In this aim, two hundred and ninety-two primary schools have been chosen in six cities from the table of graded cities formed according to the development index of State Statistics Institute in Turkey, and the number of the academic staff of these schools, the places of schools and the conditions of heating, lightening, accommodation and health problems of the educational institutions and educational support places and their security and safety, and also whether or not the administrators and teachers have different ideas about the possibilities of schools have been revealed.

In the research dealt with the model of related scanning, it has been determined that the primary schools have lacked academic teachers considerably, especially the teachers of Turkish and experts of education have been needed extremely. On the other hand, there is a similar lack of assistant unqualified employees that provide support services at schools.

As for the settings and distances where the primary schools are located, it has been observed that nearly more than two thirds (65,8 %) of them have a distance of one kilometre where the students are accommodated, the schools of 71,9 percent have been among housing settlements and those of 9,25 percent are not covered by walls. On the other hand, the gardens of primary schools don't have possibilities of ceremony, relaxation and game fields, grass and wooden type of green areas, application gardens and educational supportive places.

Besides this, the school buildings seem to be far from being sufficient in respect of educational and auxiliary fields. Though there are limited number of settings (places) such as laboratories, workshops, gymnasiums, multi-aimed assembly halls, libraries, archives, museums, most of them have been converted into classrooms at the schools having these possibilities. On the other and, the regulations against natural damages and destruction and fire, and the possibilities of accommodation (2,06 %), nutrition (26,71 %) and canteens (58,56 %) are not sufficient.

Apart from classroom teaching, more the three fourths of the school administrators and teachers agree upon the number of academic staff employed at schools are insufficient. Compared with the teachers, the opinions of the school administrators are more positive than those of teachers' about the subjects of appropriateness of school environments and areas, game and green fields, the rooms and music and art, multi-purposed saloons, cleanliness of the classrooms and their opinions differentiate meaning fully ($\chi^2 = 0,05$)

At the end of the study, the suggestions have been set forth towards to employment of sufficient primary school teaching and educational experts needed at primary schools, pre-determination of environmental conditions in the locations of school buildings, and the new buildings to be constructed should be arranged as to be contemporary, architectural and educational developments and approaches.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGE LİSTESİ	x

BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
Problem	1
Amaç	15
Önem	16
Sınırlılıklar	16
Tanımlar	17
Kısaltmalar	18

BÖLÜM

2. KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	19
İlköğretim Okullarında Eğitim İşgörenleri Ve Fiziksel Düzenlemelere İlişkin Gelişmeler	19
İlköğretim Okulları İşgören Olanaklarına İlişkin Gelişmeler	20
İlköğretim Okulları Fiziksel Olanaklarına İlişkin Gelişmeler	21
İlköğretim Okulları Eğitim İşgörenleri	25
Okul Yöneticileri	26
Okul müdürü.	27
Müdür baş yardımcısı	28
Müdür yardımcıları	28
Öğretmenler	28

Sınıf öğretmeni	29
Dal öğretmeni	30
Uzman ve usta öğreticiler	30
Özel Eğitim Öğretmeni	30
Okul öncesi eğitim (anasınıfı) öğretmeni	31
Laboratuvar öğretmeni	31
Eğitim Bilimleri Uzmanları	32
Rehberlik ve psikolojik danışma uzmanı	33
Planlama uzmanı	34
Okul denetmeni	34
Okul danışmanı	34
Program geliştirme uzmanı	35
Özel eğitim uzmanı	35
Eğitim teknolojisi Uzmanı	36
Beslenme eğitimi uzmanı	36
Halk eğitim uzmanı	37
Ölçme ve değerlendirme uzmanı	37
Okul kitaplığı uzmanı	38
Eğitime Yardımcı İşgörenler	38
Yönetmel İşler İşgörenleri	39
Sağlık işgörenleri	40
Teknik ve yardımcı hizmetler işgörenleri	42
Diğer Eğitim İşgörenleri	44
İlköğretim Okullarında Fiziksel Düzenlemeler	45
Okul Yeri	45
Okul Büyüklüğü	49
Okul Binası	52
Okul Binası Eğitsel Alanları	52
Genel derslikler	57
Laboratuvar (Deney odası)	65

İşlikler	67
Müzik odası	67
Resim odası	68
Çok amaçlı salon	69
Okul kitaplığı	70
Spor salonu	72
Özel eğitim dersliği	73
Ana sınıfı dersliği	74
Müze.....	74
Eğitsel kollar odası	75
Okul Binası Eğitime Yardımcı Alanları	76
Okul binası yönetsel alanları	76
Öğretmenler odası	77
Eğitim bilimleri uzmanları odası	78
Rehberlik servisi odası	78
Yönetsel hizmetler işgörenleri odası	78
Teknik hizmetler işgörenleri odası	79
Yardımcı hizmetler işgörenleri odası	79
Görüşme odası	79
Araç odası	79
Depo	80
Kantin	80
Beslenme ortamları ...	80
Barınma ortamları	81
Sağlık hizmetleri odası.....	81
Temizlik yerleri	82
Koridorlar ve merdivenler	84
Okul Bahçeleri	87
Kuşatma Elemanları ve Okul Girişi	90
Okul Bahçesi Eğitsel Alanları	92
Açık alan dersliği	92

Uygulama bahçesi.....	93
Eğitsel köşeler	94
Okul Bahçesi Eğitime Yardımcı Alanları	95
Yürüyüş yolları	95
Tören alanı	95
Oyun alanı	96
Kum havuzu	96
Dinlenme yerleri	97
Yeşil alanlar	97
Spor Alanları.....	98
Araç Park Yeri.....	99
İşgören konutu	99
Okulun Fiziksel Ortam Değişkenleri	99
Engellilere yönelik düzenlemeler	100
İklim ve Isıtma	101
Aydınlatma	102
Havalandırma	103
Renklendirme	104
Gürültüyü önleme	105
Okul Güvenliği	106
İlgili Araştırmalar	108
3. YÖNTEM	119
Araştırma Modeli	119
Evren ve Örneklem	120
Verilerin Toplanması	125
Verilerin Çözümlemesi	127
4. BULGULAR VE YORUMU	129
İlköğretim Okullarının Genel Durumuna İlişkin Bulgular.....	129
İlköğretim Okullarının İşgören Olanaklarına İlişkin Bulgular.....	131

İlköğretim Okullarında Görevli Öğretmenler	132
İlköğretim Okullarında Görevli Yönetici ve Eğitim Bilimleri Uzmanları ..	133
İlköğretim Okullarında Görevli Teknik ve Yardımcı İşgörenler	135
İlköğretim Okullarının İşgören Olanaklarına İlişkin Yorumlar.....	136
İlköğretim Okullarının Okul Yeri Olanaklarına İlişkin Bulgular ...	139
İlköğretim Okullarının Öğrenci Konutlarına Yakınlığına İlişkin Bulgular	139
İlköğretim Okullarının Kurulduğu Yerlere İlişkin Bulgular	140
İlköğretim Okullarının Okul Yeri Olanaklarına İlişkin Yorumlar..	141
İlköğretim Okullarının Büyüklüklerine İlişkin Bulgular	142
İlköğretim Okullarının Büyüklüklerine İlişkin Yorumlar	143
İlköğretim Okul Binaları Yapısal Olanaklarına İlişkin Bulgular ..	144
Bina ve Ek Binaların Yapım Yıllarına İlişkin Bulgular	145
Bina ve Ek Binaların Yapı Malzemelerine İlişkin Bulgular	146
Binaların Kat Sayılarına İlişkin Bulgular	147
İlköğretim Okul Binaları Yapısal Olanaklarına İlişkin Yorumlar .	147
İlköğretim Okul Binalarındaki Eğitsel Alan Olanaklarına İlişkin Bulgular	149
Genel Amaçlı Dersliklerin Olanaklarına İlişkin Bulgular	149
Derslik sayıları	149
Dersliklerin sınıflara dağılımı	150
Derslik başına düşen öğrenci sayıları	151
Derslik alan ve hacimleri	152
Derslik zeminleri	154
Derslik kapıları	155
Derslik yönleri	156
Derslik duvar renkleri	157
Derslik pencereleri	158
Derslik elektrik döşemi	159
Oturma araçları	159
Dersliklerin eğitsel araçları ve eğitsel köşeleri	160
Özel Derslik Olanaklarına İlişkin Bulgular	165

Spor Salonu Olanaklarına İlişkin Bulgular	167
Kitaplık Olanaklarına İlişkin Bulgular	169
İlköğretim Okul Binalarındaki Eğitsel Alan Olanaklarına İlişkin Yorumlar	170
İlköğretim Okul Binaları Eğitime Yardımcı Alan Olanaklarına İlişkin Bulgular	180
Yönetmelik Ortam Olanaklarına İlişkin Bulgular	181
Barınma, Beslenme ve Temizlik Ortamları Olanaklarına İlişkin Bulgular	182
Koridor Olanaklarına İlişkin Bulgular	185
İlköğretim Okulları Ses Düzeni Olanaklarına İlişkin Bulgular	187
İlköğretim Okul Binaları Eğitime Yardımcı Alan Olanaklarına İlişkin Yorumlar	187
İlköğretim Okul Bahçeleri Eğitsel ve Eğitime Yardımcı Alan Olanaklarına İlişkin Bulgular	190
Kuşatma Alan Olanaklarına İlişkin Bulgular	190
Bahçe Kapılarına İlişkin Bulgular	191
Eğitsel ve Eğitime Yardımcı Alan Olanaklarına İlişkin Bulgular	193
İşgören Lojmanı Olanaklarına İlişkin Bulgular	196
Arazilerini Paylaştıkları Kurumlara İlişkin Bulgular	197
İlköğretim Okul Bahçeleri Eğitsel ve Eğitime Yardımcı Alanlara İlişkin Yorumlar	198
İlköğretim Okulları Fiziksel Ortam Değişkenlerine İlişkin Bulgular	200
Isıtma Olanaklarına İlişkin Bulgular	201
Havalandırma Olanaklarına İlişkin Bulgular	202
Aydınlatma Olanaklarına İlişkin Bulgular	202
Gürültünün Önlenmesi Olanaklarına İlişkin Bulgular	203
Güvenlik Olanaklarına İlişkin Bulgular	204
Engellilere Yönelik Düzenlemelere İlişkin Bulgular	204
İlköğretim Okulları Fiziksel Ortam Değişkenlerine İlişkin Yorumlar	206
İlköğretim Okulları İşgören ve Fiziksel Ortam Olanaklarının Yeterlikleri Hakkında Okul Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular	209

İşgören Olanaklarının Yeterliliği Hakkında Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular	209
Okul Yerleri Olanaklarının Yeterlikleri Hakkında Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular	210
Okul Binaları Eğitsel ve Eğitime Yardımcı Yer Olanaklarının Yeterlikleri Hakkında Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular	211
Okul Bahçeleri Eğitsel ve Eğitime Yardımcı Yer Olanaklarının Yeterlikleri Hakkında Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular	217
Fiziksel Ortam Değişkenleri Hakkında Yönetici ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular	218
İlköğretim Okulları İşgören ve Fiziksel Ortam Yeterlikleri Hakkında Okul Yönetici Ve Öğretmenlerinin Görüşlerine İlişkin Yorumlar	220
VI. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	225
Sonuçlar	225
Öneriler	226
KAYNAKÇA	239
EKLER	257
I. Okul Yöneticileri Envanter ve Anketi	258
II. Öğretmen Envanter ve Anketi	269
III. Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları	273
IV. Örnekleme Giren İlçeler Listesi	274
V. İlköğretim Okulu Bağımsız Yerleşim Düzeni	275
V. Okullar Bölgesinde Okullar Yerleşim Düzeni.....	276

ÇİZELGE LİSTESİ

<u>Cizelge</u>	<u>Sayfa</u>
1. İLKÖĞRETİM OKULLARI 1997-1998 ÖĞRETİM YILI OKUL, ÖĞRENCİ ve DERSLİK DURUMLARI	13
2. İLKÖĞRETİM OKULLARININ OKUL VE ÖĞRETMEN SAYILARI BAKIMINDAN DAĞILIMI (2000-2001 Öğretim Yılı)	121
3. ÇALIŞMA EVRENİ İLKÖĞRETİM OKULLARININ OKUL, ÖĞRENCİ, ÖĞRETMEN VE DERSLİK SAYILARI BAKIMINDAN DAĞILIMI (2000-2001 Öğretim Yılı)	123
4. ENVANTER VE ANKETLERİN DÖNÜŞ ve DEĞERLENDİRİLMEME ALINMA ORANLARI	127
5. İLKÖĞRETİM OKULLARININ OKUL TÜRLERİ BAKIMINDAN DAĞILIMI	130
6. İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÖĞRETİM BİÇİMLERİ BAKIMINDAN DAĞILIMI	132
7. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA GÖREVLİ ÖĞRETMENLER VE KADRO DURUMLARI	134
8. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA GÖREVLİ YÖNETİCİ VE EĞİTİM BİLİMLERİ UZMANLARININ KADRO DURUMLARI.....	136
9. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA GÖREVLİ YARDIMCI İŞGÖRENLER VE KADRO DURUMLARI	139
10. İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÖĞRENCİ ALDIĞI KONUTLARLA MESAFESİ	140
11. İLKÖĞRETİM OKULLARININ 200 METRE ÇEVRESİNİN ÖZELLİKLERİ	143
12. İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÖĞRENCİ SAYILARI BAKIMINDAN DURUMU	146
13. İLKÖĞRETİM OKULLARININ YAPIM YILLARI	147

.....	150
14. İLKÖĞRETİM OKUL BİNALARININ YAPI MALZEMELERİ	
.....	151
15. İLKÖĞRETİM OKUL BİNALARININ KAT SAYISI	
.....	152
16. İLKÖĞRETİM OKULLARININ SINIF DERSLİĞİ OLANAKLARI	
BAKIMINDAN DURUMU	153
17. İLKÖĞRETİM OKULLARI DERSLİKLERİNİN SINIFLAR	
BAKIMINDAN DAĞILIMI	154
.....	155
18. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİK BAŞINA DÜŞEN	
ÖĞRENCİ SAYILARI	155
19. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİKLERİN	
ALANI.....	156
20. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİKLERİN HACİMLERİ	156
.....	157
21. DERSLİKLERİN ZEMİN ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN DURUMU	
.....	158
22. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİKLERİN GİRİŞ KAPI SAYISI	
23. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİK KAPILARININ AÇILDIĞI	158
YÖNLER	
24. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİKLERİN YÖNÜ	159
BAKIMINDAN DAĞILIMI	
.....	159
25. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİKLERİN DUVAR	
RENKLERİ	160
26. DERSLİK DUVARLARININ SÜPÜRGELİKLERİNİN	
BULUNUP BULUNMAMASI BAKIMINDAN DAĞILIMI	161
.....	
27. DERSLİK PENCERELERİNİN BÜYÜKLÜKLERİ BAKIMINDAN	161
DURUMU	

28. DERSLİK PENCERELERİNİN PERDE VE KARARTMA OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMU	162
29. DERSİKLERİN ELEKTRİK DÖŞEMİ BAKIMINDAN DURUMU	163
30. DERSLİKLERİN OTURMA AMACIYLA KULLANILAN ARAÇLAR BAKIMINDAN DURUMU	164
31. DERSLİK YAZI TAHTALARININ RENKLERİ BAKIMINDAN DURUMU	165
32. DERSLİK YAZI TAHTALARININ BÜYÜKLÜKLERİ BAKIMINDAN DURUMU	166
33. DERSLİK YAZI TAHTALARININ YERLEŞİM BİÇİMİ BAKIMINDAN DURUMU	167
34. DERSLİKLERİN EĞİTSEL ARAÇLAR VE EKİPMANLAR BAKIMINDAN DURUMU	168
35. İLKÖĞRETİM OKULLARININ GENEL AMAÇLI EĞİTİM ARAÇLARI BAKIMINDAN DURUMU	168
36. DESLİKLERİN ÖĞRENME MERKEZLERİ, İLGİ KÖŞELERİ BAKIMINDAN DURUMU	169
37. İLKÖĞRETİM OKULLARININ DERS DERSLİĞİ OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMU	181
38. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA BULUNAN DERS DERSLİKLERİNİN DERSLERE DAĞILIMI BAKIMINDAN DURUMU	183 184 185
39. İLKÖĞRETİM OKULLARININ SPOR SALONU OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMLARI	186
40. İLKÖĞRETİM OKULLARI SPOR SALONLARININ SOYUNMA ODALARI VE DUŞ OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMU	187
41. İLKÖĞRETİM OKULLARININ KİTAPLIK / KÜTÜPHANE OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMLARI	191
42. İLKÖĞRETİM OKULLARININ YÖNETSEL ORTAM OLANAKLARI	192

BAKIMINDAN DURUMLARI	192
43. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA BARINMA, BESLENME ve TEMİZLİK OLANAKLARI	193
44. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA TEMİZLİK YERLERİ OLANAKLARI.	195
45. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA KORİDOR ZEMİNLERİ	195
46. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA KORİDOR DÜZENLEMELERİ	196
47. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKUL İÇİ VE DIŞI SES DÜZENEGİ...	197
48. İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÇEVRE DUVARLARININ ÖZELLİKLERİ	198
49. İLKÖĞRETİM OKULLARININ DIŞ KAPILARININ AÇILDIĞI YERLER.....	201
50. İLKÖĞRETİM OKULLARININ DOĞRUDAN CADDEYE VE SOKAKLARA AÇILAN KAPILARININ VARLIĞI	202
51. İLKÖĞRETİM OKULLARI BAHÇESİNDEKİ EĞİTİM VE EĞİTİME YARDIMCI ORTAMLAR	203
52. İLKÖĞRETİM OKULLARININ TÖREN, OYUN VE DİNLENME ORTAMLARI	204
53. İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÖZEL ÇİM ALANLARI BAKIMINDAN DURUMU	205
54. İLKÖĞRETİM OKULLARININ AĞAÇ TOPLULUKLARI BAKIMINDAN DURUMU	205
55. İLKÖĞRETİM OKULLARININ İŞGÖREN LOJMANLARI BAKIMINDAN DURUMLARI	209
56. İLKÖĞRETİM OKULLARININ ARAZİLERİNİ PAYLAŞTIKLARI KURUMLAR	211
57. İLKÖĞRETİM OKULLARININ ISINMA BAKIMINDAN DURUMU	212

.....	
58. DESLİKLERİN HAVALANDIRMA OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMU	215
59. DERSLİKLERİN GÜRÜLTÜDEN KORUNMASINA YÖNELİK DÜZENLEMELER BAKIMINDAN DURUMU	217
60. İLKÖĞRETİM OKULLARININ DOĞAL YIKIM, YANGIN vb. KARŞI OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMU	218
61. İLKÖĞRETİM OKULLARINDA ENGELLİ YÖNELİK DÜZENLEMELER	
62. DERSLİKLERİN ENGELLİLERE YÖNELİK DÜZENLEMELER BAKIMINDAN DURUMU	
63. İLKÖĞRETİM OKULLARI İŞGÖREN YETERLİKLERİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	
64. İLKÖĞRETİM OKULLARI OKUL YERİ YETERLİKLERİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ.....	
65. İLKÖĞRETİM OKUL BİNALARI EĞİTSEL ORTAMLARIN YETERLİKLERİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ ...	
66. İLKÖĞRETİM OKUL BİNALARI EĞİTİME YARDIMCI ORTAMLARININ YETERLİKLERİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	
67. İLKÖĞRETİM OKUL BAHÇELERİNİN DONANIMLARIN YETERLİKLERİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	
68. İLKÖĞRETİM OKULLARI FİZİKSEL ORTAM DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Şekil</u>	<u>Sayfa</u>
1. Evren ve Örneklem Grubunun Oluşturulması	124
2. İlköğretim Okulu Bağımsız Yerleşim Düzeni	274
3. Okullar Bölgesinde Okullar Yerleşim Düzeni	275

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmaya konu olan problem durumu ortaya koyularak, amaç ve alt amaçlara, çalışmanın önem ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Problem

Ülkelerin kalkınması ve gelişmesinde en önde gelen değişkenlerden biri, eğitimidir. Bilim ve teknolojiye dayalı olarak, üretim ilişkilerinde yaşanan gelişmeler, insanların yaşam anlayışlarındaki değişmeler, daha nitelikli ve daha uzun süreli eğitim isteminde artışları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, dünya devletlerinin birçoğu, gelişme ve kalkınmaya yönelik politikalarında eğitim konusuna önemle eğilmekte; özellikle temel eğitimi yurttaşlarına zorunlu kılmakta ve eğitim süresinin arttırılmasına yönelik çabaları sürekli gündemde tutmaktadır. Günümüz dünyasında, birçok ülkede zorunlu eğitim, 8 – 12 yıl arasında değişen sürelerle ulaşmıştır. Türkiye’de ise, beş yıl olan zorunlu eğitim süresinin sekiz yıla çıkarılmasına yönelik çabalar 35 yılı aşkın süredir devam etmesi ve yasal metinlerde yer almasına karşın, ancak 1997 yılında uygulamaya konulabilmiştir. Sekiz yıllık zorunlu eğitim yapılanması, önemli bir gelişme olmakla birlikte, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Her yeniden yapılanmada olduğu gibi, ilköğretimdeki bu yeniden yapılanmada da, özellikle kadrolama ve donatımla ilgili önemli sorunlar ortaya çıkmış ya da varolan sorunlar daha da artmıştır. Sorunların çözülmesinde başarıya ulaşılması, büyük ölçüde sistem yaklaşımı esas alınarak, yönetim ve yönetim alt süreçlerinin yaşama geçirilmesine bağlıdır.

Eğitim örgütleri, toplumun planlı eğitim gereksinmesini karşılamak üzere, yasal belgelerle belirlenmiş eğitim amaçlarını gerçekleştirecek eğitim hizmetini yapmak için biraraya gelen eğitim işgörenlerinden oluşan toplumsal açık sistemlerdir (Başaran, 1983: 31). Bir üst sistem konumunda olan eğitim sistemi içinde, okul sistemi, temel sistem niteliğinde ve alt sistemlerden en

kritik ve en etkili olanıdır (Bursalıoğlu, 1991: 4). Okul, eğitim örgütlerinin doğrudan, amacına dönük hizmetin üretildiği yer, eğitim sisteminin en işlevsel parçasıdır ve aynı zamanda, eğitim sisteminin, eylemsel sınırlarını ve çevresini belirleyen, sistem sınırında, uçta, ilk düzeyde, üretim amaçlı somut örgütlenmesidir (Açıkalın, 1994: 1; Bursalıoğlu, 1991). Eğitim örgütü içinde yer alan diğer tüm eğitim kuruluşları, okulun üretimine katkı sağlamak için vardır. Bu anlamda, eğitim örgütünde yer alan tüm kuruluşların varlığı, okulun varlığına bağlıdır.

Tüm örgütler gibi, eğitim örgütlerinin de temel amacı, bir üretimi gerçekleştirmek ve bu yolla verimliliği sağlamak, etkililiği yüksek kılmaktır. Örgütsel verimliliğin artırılmasında, insangücü, teknoloji, fiziksel olanaklar, hammadde, diğer sistemler vb. birçok etmen rol oynar. Örgütler verimliliği sağlamak için ellerinde bulundurdıkları insan kaynaklarını, fiziksel olanaklarını, yönetsel işlevlerle uyum içinde biraraya getirmek, örgütlemek durumundadırlar.

Örgütlenme sürecinde; amaçlar yönünde, belirlenen işler bölümlere ayrılır, çeşitli bölümler arasındaki ilişkiler saptanır. Görevlerin, makamların yetki ve sorumlulukları belirlenir, ilgili kadrolara gerekli işgörenler bulunur veya yetiştirilir, herbirinin gereksinmesi olan uygun fiziksel olanaklar ve donanım sağlanır. Açıklanan bu aşamalara uygun olarak, örgütlenme işlevleri yapıyı kurma, kadrolama ve donatım olmak üzere üç aşamada ele alınabilir (Açıkalın, 1979; Bursalıoğlu, 1991: 17). Yapıyı kurma soyut, düşünsel bir aşama iken, kadrolama ve donatım aşamaları düşünsel eylemlerin yaşama geçirilmesi, somutlaştırılması eylemlerini belirtir. Kadrolama ile, soyut yapının amaçlarına uygun işletilmesine yönelik en uygun ve yeterli sayıda işgörenin sağlanması ya da yetiştirilmesi gerekir. Donatım ile ise, insangücü madde varlığı ile, amaçlar yönünde etkin biçimde bütünleştirilir (Başar, 1993: 2).

Bir okulun amaçlarını gerçekleştirebilecek bir yapıya ulaşabilmesi için alt sistemleriyle birlikte bir sistem bütünlüğüne kavuşması ve uygun nicelik ve yeterlikte girdiler alması gerekmektedir. Okul sistemleri, eğitimi en yüksek nitelikte üretebilmek için iyi yetişmiş öğretmen, uzman ve yönetici çalıştırmak zorundadır. Bunun yanında, üretim sürecine en gelişmiş makine, araç ve

gereçlerin katılması, en elverişli ortamın sağlanması eğitimin niteliğini artırır. Aksi takdirde, yeterli şekilde kadrolanıp donatılmayan ve girdiler alamayan örgütün yaşaması zorlaşır (Başaran, 1996: 26; Bursalıoğlu; 1994). Bu ve benzeri işlemlerin örgütlenmesi okul yöneticilerinin görevidir.

Örgütün kuruluşu sürecinde veya amacına ulaşmasını engelleyen bir durumda başvurulacak bir süreç olan örgütlenme süreci, okul yönetiminin sürekli işidir. Bir örgütü kurarken olduğu gibi, örgüt kurulduktan sonra da örgütlemeye sürekli gereklilik vardır. Çünkü okul örgütünün işleyebilmesi, ürününü üretebilmesi için okula öğrenci, işgören, bina, araç ve gereç gibi girdilerin sürekli olarak sağlanması; bunların birbirleriyle ilişkileri kurularak eğitim amaçlarına yöneltilmesi, karşılaşılabilecek sorunları çözebilecek biçimde bütünleştirilmesi zorunludur (Başaran, 1983: 70). Bunda başarı sağlanması, okulun yönetim alt sistemlerinin iyi kurulması; örgütsel başarı için gerekli öğelerin etkili, verimli ve uyum içinde biraraya getirilmesi ve etkin olarak çalıştırılmasına bağlıdır (Can, 1991: 97-99).

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, Türkiye'de örgün eğitim sistemi dört basamak olarak düzenlenmiştir ve ilk basamağı okulöncesi eğitimidir. Okulöncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyleri izlemektedir. Bu düzeylerin her birinde ulaşılabilecek başarı, Türkiye eğitim sisteminin başarısı olacaktır. Ancak, eğitim sistemlerinin yavaşlığı, nüfusta ve toplumun eğitim istemindeki hızlı artış, eğitim sisteminin büyümesi, alanda yaşanan hızlı değişimler, eğitime genel bütçeden ayrılan payın azalması, yatırımların yetersiz kalması gibi nedenler, bu eğitim düzeylerinde önemli örgütlenme sorunlarının yaşanılmasına yol açmaktadır. Bunların başında gelenler ise, eğitim işgöreni, eğitim yeri, araç gereç ve donatım sorunlarıdır (Bülbül, 1998: 395; Kaya, 1984). Özellikle, zorunlu eğitim kademesi olan ilköğretimde, sorunlar daha yoğun ve toplumsal baskı daha fazladır.

1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile ilköğretim okulları ile ilgili düzenlemelere gidilmiş ve *“İlköğretim 6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar, ilköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur (Madde 22)”* denmiştir. Ancak, yine aynı

yasaya 16.6.1983 tarihli ve 2842 sayılı Yasa ile eklenen Geçici 2. Madde ile, *“ortaokullar, planlı bir şekilde ve yeterli düzeyde yurt genelinde yaygınlaştırıldıktan sonra, yasayla ayrıca belirleninceye kadar, ilköğretimin sadece ilkokul bölümünün zorunlu”* olması öngörülmüştür. Bu düzenlemeden sonra zorunlu öğrenim süresinin sekiz yıla çıkarılmasına ilişkin bir kısım girişimler görülmekle birlikte, bu çabalar yetersiz kalmıştır. Son olarak, 16.08.1997 tarih ve 4306 Sayılı Yasa ile zorunlu öğrenim süresi beş yıldan sekiz yıla dönüştürülmüştür. 1997-1998 öğretim yılından itibaren de ülke genelinde sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmiştir.

Sekiz yıllık eğitim uygulamasına geçişle birlikte, uygulama öncesi yaşanan eğitim işgöreni, eğitim yapıları, araç ve gereç gereksinimi daha da artmıştır. Okul sistemleri için temel nitelikteki bu girdilerin sağlanması için yeni arayışlara girilmiştir (MEB, 1997; 1999; Unesco ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1996). Sorunların bir kısmı Milli Eğitim Bakanlığı, bir kısmı da yerel eğitim örgütleri ya da okul yönetimleri tarafından çözülebilecek türdendir. Bu nedenle, başarıya ulaşabilmek için eğitim sisteminin her düzeyinde ortaya çıkan yönetsel işlevlerin başarıyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Okul örgütlerinin yönetsel amacı, eğitim programlarını; öğrenci hizmetlerini; işgören hizmetlerini; okulun eğitim yerleri ve araç gereçlerine ilişkin işleri; okulun bütçeleme işlerine dayalı işlevleri etkili biçimde yönetmektir (Başaran, 1982: 95). Bu işlevlere ilişkin görevlerin etkili biçimde yerine getirilmesi bir eğitim sisteminin her düzeyi için geçerlidir.

Örgütsel açıdan okul sistemi, çevresindeki sistemlerden girdiler alan, onlara çıktılar vererek hizmet eden, birbirine bağımlı alt sistemlerden oluşan, çevre sistemleriyle sınırlanmış bulunan bir bütündür (Carrol ve Tosi, 1977; akt. Başaran, 1989). Her sistem gibi, ilköğretim kurumları da çevresinden işlenen, işleyen, kullanılan ve teknoloji girdilerini alarak yaşamını sürdürebilir.

İlköğretim kurumlarının işlediği hammadde, işlenen temel girdisi olan ilköğretim çağı çocukları, temel eğitim sürecinde, sekiz yıllık yaşamlarının yüzde onundan daha fazla bir zamanı kapsayan yaklaşık onbin saatini, diğer bir ifadeyle, 420 tam gününü okulda geçirirler. Geçirilen bu zaman dilimi de, genellikle etkin bir dilimi içermektedir. Bu anlamda, okul yöneticilerinin önemli

bir görevi, okulda iyi bir çalışma ortamı yaratmaktır. Bu, uygun nitelik ve nicelikte işgörenlerin okul ortamında tutulmasından başlayarak, okul yeri, okul binası ve eklentilerinin amaca en uygun ve işlevsel olarak kurulmasından, temizlik ve düzene, okulun açılış ve kapanışı ile ilgili çalışmalara, sağlık işlerinin yönetimine, hatta okullar arası ziyaretlere kadar uzanır (Binbaşıoğlu, 1983: 139).

Okulun, hammaddenin işlenmesi, eğitim hizmetlerinin üretilmesi için işleyen girdi olarak kullandığı insangücünü öğretmenler, yöneticiler, eğitim uzmanları ve eğitime yardımcı hizmetler işgörenleri oluşturur. Okulda bunlar olmadan eğitim hizmetlerinin yürütülmesi olanaksızdır. Bunlar eksik olduğunda ise, eğitim sürecinin etkililiği düşer (Başaran, 1983: 84).

Öte yandan, doğrudan üretim sürecinde kullanılmayan, ama eğitim işgörenlerinin sağlıklı çalışabilmesi için dayanıklı ve tükenebilir nitelikteki bina, araç, gereç gibi bir kısım girdilere de gereksinim duyulur (Başaran, 1989: 115). Okul sistemi, çevresinden ancak uygun nitelikte ve elverişli girdilerle beslenirse dirik bir yapıya kavuşur. Okul binaları, öğretimin en büyük aracı ve öğrenme sürecinde en etkin olanıdır. Bu binaların istenilen nitelikte kurulması öğretimin kalitesinden gözlenebilmektedir. Bir okulda eğitimin kalite ve başarısını bahçesinin temizliğinden, düzeninden, iyi kullanılmasından ve bahçeyi çevreleyen kuşatma alanlarından kestirmek olanaklıdır (Alpaslan, 1973: 39-40).

Birey, kendisi dışındaki herşey olan çevre ile sürekli bir etkileşim halindedir. Kişi çevresinden sonsuz sayıda ve sürekli olarak girdi alır, etkilenir, değişir, çevresini de değiştirir (Türksoy, 1991: 22). Diğer taraftan, insan, yaşadığı dünyayı mekan kavramıyla düşünüp anlamlandıran bir varlıktır. Evrende her varlık aynı zamanda mekansal bir oluşu gösterirken, insanın yarattığı etik ve estetik değerler, eğitim, düşünce ve duygularda yani maddesel olmayan evrenin kendisi de mekansal bağlantılar dışında açıklanamaz, varoluş mekansaldır (Hesapçıoğlu, 1994:123). İnsan ve fiziksel çevresi sürekli bir etkileşim halindedir ve bu etkileşimin insanın verimliliği ve hatta sağlığı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Mekan, varoluşu destekler veya köstekler. İnsanın çalışması ve iş verimi, organizmanın işlevsel

ünitelerinin, solunum, dolaşım, kas metabolizması, sindirim, salgı ve merkezi sinir sistemi işlevlerinin yerine getirilmesi düzeni ile yakından ilgilidir. Örgütlerde fiziksel çevre içinde yer alan aydınlatma, havalandırma, renk kullanımı, eşya düzenlemesi gibi fiziki yapı ve psikososyal iklimler çalışanları iyi veya kötü yönde etkilemekte, bu da çalışanların örgüt amaçlarına yönelik çalışmalarına yansımaktadır (Şimşek, 1998: 20; Şafak, 1998: 233-235; Halis, 2000: 65). Eğitim, uygun yer ve büyüklükte, daha fazla fiziki özelliklere sahip olarak daha üretken bir etkinlik olması nedeniyle yeterli tesis, araç ve donanımla birlikte uygulandığı zaman daha etkin olarak işlevini yerine getirir ve daha kaliteli verim alınır. Ayrıca, okullar, seçilen yerleri, bahçeleri, binaları, sınıf düzenlemeleri ile eğitime bakışımızı, eğitim kültürümüzü de yansıtır (Karip ve diğerleri, 2002: 49).

İlköğretim okullarının, hedeflediği yaş grubundaki tüm bireylerin eğitimini üstlenmiş, zorunlu eğitim kademesi olmasından dolayı, toplumun tüm kesimlerine ulaşabilecek, onların eğitim hizmetlerinden doğrudan, en düşük maliyet ve çaba ile yararlanmalarını olanaklı kılacak şekilde, sağlıklı ve uygun yerlere kurulması gerekmektedir. Ulaşılabilirliğin yanında, ilköğretim okullarının amaçlarına, öğrencilerin olumlu ve istendik yönde davranışlar geliştirmelerini olanaklı kılacak yerlerde kurulmasına da özen gösterilmelidir. Ancak günümüzde ne yazık ki okul yerinin belirlenmesinde tüm bu sayılan özelliklerin dikkate alındığını söylemek güçtür. Günümüzde artan eğitim isteminin devletçe karşılanmasındaki güçlükler, okul yerinin seçiminde de etkili olmaktadır. Çoğu zaman vatandaşların bağışları yoluyla ya da en ekonomik ve en kolay yoldan elde edilen araziler, okul yapımı için kullanılmaktadır. Böylece nitelikli bir okul yeri için aranılan özelliklerin ancak bir bölümünün varolması ile yetinmek durumunda kalınmaktadır.

Öğretme ve öğrenme işi boşlukta meydana gelmez. Bunun için fiziksel, sosyal ve psikolojik bir çevrenin varlığı söz konusudur. Çeşitli bina, donatım, model, düzenlemeler, sıcaklık, renk ve çeşitli nesnelerden oluşan çevre, önce insanlar tarafından şekillendirilmekte; aynı çevre daha sonra da insanları şekillendirmektedir. Öğrenme, fiziksel, toplumsal ve psikolojik yönlerden uygun ve hoş bir çevrede oluşabilir. Burada sorun, bu çevrenin öğrenme,

öğretme için uygun biçimde düzenlenmesidir. Bu da çevreyle birey arasında söz konusu çeşitli etkileşim boyutlarının eğitim hedefleri doğrultusunda örgütlenmesi ve yönlendirilmesini gerektirmektedir. Eğitimciler bu amaçla çeşitli eğitim ortamlarından yararlanırlar.

Öğrencinin içinde yaşadığı ve çalıştığı çevre, onun tüm davranışlarını etkiler. Çocuklar fiziksel, biyolojik ve toplumsal çevredeki koşullara, büyüklere göre daha duyarlıdır ve çevrede meydana gelen değişimlerden önemli boyutlarda etkilenmektedirler. Okul ve çevresi sağlığı üzerine yapılan bir araştırmada, pil fabrikası yakınında kurulmuş bir okula devam eden öğrencilerin kan kurşun düzeyleri yüksek bulunmuştur (Uz ve Sur, 1997: 85). Okullarda sağlıklı bir eğitimin yapılabilmesi için, sağlıklı bir ortamın yaratılması önemli bir koşuldur.

İlköğretim okullarının seçilecek yere kurulmasında özen gözetilmesi gereken bir özellik de, okul bahçesi ve binalarının hangi büyüklükte kurulacağıdır. Okulu enuygun büyüklükte kurmanın anlamı, okulda eğitim ortamını oluşturacak eğitim yeri, öğrenci sayısı, araç gereçlerin sayısı ve niteliği, sağlık koşullarına uygunluk vb. her etkenin uygun büyüklükte, sayıda, nitelikte olmasını sağlayarak savurganlığı ya da bunlardan yoksunluğu önlemektir (Başaran, 1982: 49).

Okul yapıları, saptanan okul büyüklüğü, içinde bulunduğu çevrenin mimari kültürü, doğa ve mevsim özellikleri dikkate alınarak ve öğrencilere çekici gelecek biçimde tasarlanmalı; çevresine estetik bir zenginlik katacak, örnek bir yapı özelliği taşımalıdır. Hızlı nüfus ve eğitim istemindeki artışlar ve özellikle sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasıyla ortaya çıkan okul binası ve derslik gereksinimini karşılamak üzere, çağdaş gelişmelere paralel okullar kurmak yerine, uzun yıllar önce tasarımılandırılmış okul yapılarının kurulması ya da okul ve onun kültürünü yansıtmaktan uzak ek bina veya derslikler okul yapılarının yanına kurulmuştur. Bu durum, yapısal yönden öğrenciyi çekecek niteliklerden zaten yoksun olan okullarımızı daha da sevimsiz hale getirmiştir. Köy ya da kasaba okulları bir yana, büyük şehirlerimizin en varlıklı kesimlerdeki okullardan birçoğu, öğretim ve öğrenme için gerekli asgari olanaklardan yoksundur. Yeni yapılar, uzaktan genellikle modern bir yapı

görüntüsü verse de, yanına yaklaştıktan, içine girdikten sonra çoğunun soğuk birer beton ve tuğla yığını olduğu görülecektir. Öyle okul binaları vardır ki, kışın dondurucu soğuğa, yazın boğucu sığağa karşı koruyucu hiçbir önlem düşünülmeden yapılmıştır. Öyle toplantı salonları yapılmıştır ki, konuşulanların anlaşılması olanağı yoktur; akustik kuralları dikkate almayan ilkel bir teknolojinin ürünüdür. Hemen her bina, havalandırma ve aydınlatma ile ilgili çağdaş görüşler dikkate alınmadan yapılmıştır. Bunda parasal yetersizliklerden çok, zevksizliğin önemli rol oynadığı söylenebilir. Öğretmenlerden, yöneticiden, mimar ve mühendisine kadar, okul yapım ve dekorasyonunda görev alan herkesin okul mimarisindeki son gelişmeleri anlamasına önemle gereksinim bulunmaktadır (Alıcıgüzel, 1979: 62). Kimi okulların çevre duvarı bulunmamakta ya da çok çirkin bir görünümde bulunmaktadır. Diğer taraftan bazı okulların deprem gibi doğal yıkımlara dayanıklı olmadığı; heyelan nedeniyle yıkımına karar verilen okulda halatlarla ağaca bağlanıp eğitimin sürdürüldüğü, bazılarında öğrencilerin kullanabilecekleri tuvaletlerin bile bulunmadığına ilişkin örnekler zaman zaman basına da yansımaktadır. Bu türden olanakları bulunmayan okulların sağlıklı ortamlarda hizmet sunmaları ve öğrencilere örnek davranışlar kazandırmaları da zorlaşacaktır.

Okulların yapı özellikleri kadar, iç tasarımı ve donanımının da özenle düzenlenmesi gerekir. Okul çevresi, öğrenme ortamının ışık, sıcaklık, temizlik, sıra ve masaların dizilişi, öğrenci sayısı, donanım vb. fiziksel özellikleriyle, öğrenme başarısı ve erişisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığına yönelik görüşler bulunmakla birlikte (Coleman, 1966: 20, 36; Jamison, 1974: 11, 43; akt. Sönmez, 1994: 123), okul içi düzenlemelerin ve donanımın öğrenme başarısında önemli etkileri olduğunu vurgulayan araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Başar, 1994). Fiziksel ortamların çekiciliği ve iç açıcı biçimde düzenlenmesi öğrenci ve işgörenlerin güdülenmesi ve başarılarında katkı sağlayacağı gibi, örgüt kültürünün olumlu yönde gelişimine de katkı sağlayacaktır (Akçay, 1997: 23). Çevre koşullarının iş verimi ve güdülenme üzerinde önemli bir etkisinin bulunduğunu söylemek olanaklıdır. Nitekim, üniversiteye devam eden kız öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırma, fiziki

mekanların algılama kapasitesi ile yakın ilgisi olduğunu ortaya koymuştur (Gönen, 1997: 95).

Fiziksel ortamın eğitimin başarısında önemli bir etkiye sahip olduğu gözönünde bulundurularak, başarının artırılması ve sistemin verimli kılınmasında, eğitim yapıları ve donanımları gözardı edilmemelidir. Okul yapıları eğitim ve eğitime destek alanlarının, eğitim hedeflerine ulaşma ve davranışları kazandırmaya hizmet edecek biçimde düzenlenmesi gerekir. Bu nedenle, her sınıfın kazandırılması hedeflenen davranışlara göre düzenlenmesi, olumlu bir öğrenme ortamı oluşturulması büyük önem taşır.

Öğrenme-öğretme süreçlerinin önemli ve vazgeçilmez ögesi olan öğretmenlerin, bu süreçteki başarısı, bireysel yeterlikleri ve çabaları yanında, öğrenme-öğretme ortamının eğitim amaçlarına uygun şekilde ayarlanması ve eğitim teknolojilerinden yararlanılmasına da bağlıdır (Çilenti, 1984: 53). Günümüzde, teknolojik gelişmeler eğitim örgütlerini de etkilemekte, daha nitelikli ve zenginleştirilmiş eğitim ortamları oluşturulmasına yönelik eğitim araçları eğitimcilerin hizmetine sunulmaktadır. Bu araçlardan, eğitim bilimleri bilgisi ve öğrenme-öğretim ilkelerine dayalı olarak düzenlenmiş olanların öğrenme başarısına önemli katkıları olacağı kuşkusuzdur (Çilenti, 1984: 59).

Özellikle, 1990'lı yıllardan itibaren yaşamımıza hızla giren bilgisayar ve telefon sayesinde, yaşadığımız coğrafyadan bağımsız, bilgiye erişimi sağlayan (Oğuz, 1997: 7) internet olanakları eğitim sistemlerine ve eğitim araçlarına da yeni bir boyut katmıştır. Aynı yıllarda, eğitim sistemimizde bilgisayar destekli eğitim uygulamalarına gidilmiş ve bu amaçla bazı okullarımızda bilgisayar laboratuvarları kurulmuştur. Ancak, konusunda yeterli sayı ve nitelikte insangücü bulunmadığından hedeflenen başarıya ulaşılamamıştır. Çoğu okullarda bilgisayarlar kullanılmadan eskimişlerdir. Okullarımızda, eğitim araçlarına sahip olma ve yararlanmaya yönelik çabalara rağmen, teknolojik gelişmelere bağlı olarak geliştirilen araçlara yeterince sahip olunduğunu söylemek zordur. Örneğin, birçok okulumuz internet olanaklarını okula taşımada gerekli olan telefon, hatta elektrik olanaklarından yoksundur (Akşam Gazetesi, 21 Şubat, 2003).

Okul bahçeleri, öğrencilerin dinlenme saatlerinde yararlandıkları alanlar olmakla birlikte, eğitsel etkinliklerde de yararlanılacak ortamlardır. Bu ortamların, öğrencilerin eğitsel etkinliklerine, oyun oynamalarına, spor yapmalarına ve dinlenmelerine olanak verecek biçimde ağaçlandırılmış ve çimlendirilmiş yeşil alanlar, çocuk parkı, spor alanları, yürüyüş yolu, uygulama bahçesi, hava bilgi (meteoroloji) köşesi, kum havuzu, hayvanat bahçesi vb. eğitsel alanların yer alacağı şekilde düzenlenmesi gerekir.

Okul yapılarının ve eğitim etkinliklerinin tamamlayıcı ögesi durumundaki okul bahçelerinin planlanması ve düzenlenmesi de en az okul yapıları kadar önemlidir. Okul bahçeleri, sadece öğrencilerine yönelik ortamlar olarak değil; çevresine de hizmet verecek, örnek oluşturacak ortamlar olarak düşünülmelidir. Özellikle kentlerde yaşanan hızlı ve çarpık gelişmeler nedeniyle, kent planlamasında yeşil alanlara yeteri kadar yer verilmemiş ve kent çevre düzenlemelerinde sağlıklı ve yetersiz düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan, okul bahçelerinin, bulunduğu çevreye de hizmet verecek şekilde planlanması ve düzenlenmesi, çevrenin yeşil alan gereksinimlerinin karşılanmasında ve okul çevre ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir işlevin yerine getirilmesini sağlayacaktır. Fakat, okullarımız çevreye hizmet sunmak bir yana, öğrencilerinin bu konudaki gereksinimlerini karşılamaktan bile, bir hayli uzaktır. Birçok okul bahçesi, eğitsel ve dinlenme amaçlı düzenlemelerden yoksun olduğu gibi, öğrencilerin rahatça hareket edebilecekleri bir büyüklükte bile değildir. Bazı okullarda ise, daha önceleri geniş olan okul bahçeleri, öğrenci sayısındaki artışa paralel olarak, yapılan ek yapı ya da dersliklerden dolayı yetersiz duruma düşmüşlerdir.

Okullar, diğer örgütlerden farklı özellikleri içinde taşıyan, özel yerlerdir ve farklı bir yönetim anlayışının yaşama geçirilmesini zorunlu kılarlar. Okullar, öğrencilerin sadece temel yeteneklerinin, becerilerinin geliştirildiği yerler değil; duyuşsal davranışların, tutumların da kazandırıldığı yerlerdir. Okul binalarında olan herşey, gerçekte, toplumdaki diğer kuruluşlarda olmayan eşsiz ahlaki değerler taşır (Sergiovanni, 1995). Böyle olmakla birlikte, Türkiye eğitim sisteminde eğitim yeri ve yönetimine gereğince önem verilmemektedir. Oysa eğitim yerinin yönetimi, diğer yönetim alanları kadar önemlidir (Başaran, 1982:

97). Genç kuşakların eğitimi için gereken nitelikli eğitim programları, onlara hizmet eden öğretim kadroları yanı sıra, fiziksel mekanların çağdaş ve örnek kalitede olması gerçeği günümüzde tartışılır olmaktan çıkmıştır. Özellikle ilköğretim kurumları, çocuklara gerekli bilişsel davranışları kazandırmak yanında, görgü dağarcıklarını zenginleştirmek vb. duyuşsal davranışları kazandırmak gibi bir görevi de üstlenmek durumundadır. Bu nedenle, ilköğretim okullarının kuruluşu ve yapılacak her türlü düzenlemede eğitsel bir yön aranmalıdır. Okulun seçildiği yerin özelliklerinden, okul binalarının yapısal özelliklerine; okul bahçesindeki düzenlemelerden, derslik ya da bina içi bir köşenin düzenlenmesine kadar eğitsel, estetik bir değer taşımasına özen gösterilmelidir. Sağlıklı, doğru ve güzel ortamlarda öğrenim gören öğrencilerin iyiyi, güzeli ve doğruyu öğrenmeleri çok daha kolay olacaktır (Sağlıkova, 23: 1990).

Öğrencilerin, yaşamlarının önemli ve etkin bir zaman dilimini geçirdikleri okul ortamlarında, eğitsel etkinlikler yanında, mekansal düzenlemelerin kalitesi de, öğrenci davranışlarının kalitesinde kendisini önemli bir etken olarak gösterecektir. Bu nedenle, okul binalarının yeni gelişme ve olanaklara göre dikkatlice planlanması, kısa zamanda ve hızla inşa edilmesinden daha önemlidir (Smith, Stevenson ve Pellicer, 1998).

Türkiye'deki ilköğretim ve ortaöğretimde dersane yetersizliği yüzünden sınıflar çok kalabalık veya ikili öğretim yapılmaktadır. Hatta daha önceden okullarda kurulan laboratuvar, atölye ve kütüphaneler boşaltılıp sınıf yapılmış, buradaki araçlar da depolara kaldırılmıştır. Kalabalık sınıflarda yapılacak eğitim, başarıyı düşürecek ve istenilen etkinliklerin gösterilmesi için olumsuzluklar yaratacaktır. Sınıf mevcutları az olduğunda, küçük gruplarla çalışma, bireysel projeler yapma ve yürütmeye olanak verir ve eğitimin kalitesi yükselir. Böylece laboratuvar, atölye ve kütüphaneler de işlevlerine uygun kullanılırlar.

Yapılan araştırmalar ve gözlemlerin bazıları, Türkiye eğitim sisteminin önemli sorunlarının eğitim işgörenleri, okul yeri, yapıları ve donatımlarından ortaya çıktığını göstermektedir. Halen birçok okul, sağlıksız yapılar veya yetersiz donanımlarla hizmet sunmaktadır. Her ne kadar, X. Milli Eğitim

Şurası'nda okul binasının yapımına, onarımına, donatımına; eğitim araçlarının sağlanmasına ilişkin yapılacak planlamaya asıl olacak verilerin doğrudan okulca toplanması benimsenmişse de; olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak okul yöneticilerinin yapabileceği fazla da bir şey bulunmamaktadır. Ancak, şimdiki durumda okulun gereksinimleri incelenmeden doğrudan üst makamlarca planlama yapılmakta ve eldeki bulunan olanaklara göre okula yardım edilmektedir. Çoğunlukla da bu yardım okulun gereksinmesinin çok altında kalmaktadır.

Sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulaması ile daha da artan sorunların aşılması amacıyla, ilköğretim okullarının kadroları ve donanımlarına yönelik durum saptamalarına gidilmiş, ayrıntılı raporlar hazırlanmış, ilkeler benimsenmiş ve hedefler belirlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı'nın (MEB, 1997: 14) verilerine göre, sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasına geçilen 1997-1998 öğretim yılında ilköğretim okullarının okul, öğrenci ve derslik durumu aşağıda, Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1'de de görüleceği gibi, sekiz yıllık eğitim uygulamasına geçildiği 1997-1998 öğretim yılında köy okullarında derslik başına düşen öğrenci sayısı 25, şehir okullarında ise 58'dir. Yine aynı öğretim yılında köy okullarında öğretmen başına 23 öğrenci ve şehir okullarında 30 öğrenci düşmektedir. Ancak, Mardin (51), Van (53) ve Şırnak (59) illerinin köy okullarında derslik başına düşen öğrenci sayısı ortalamanın iki katından daha yüksektir. Bunun yanında, 23 ilin şehir okullarındaki derslik başına düşen öğrenci ortalaması, genel öğrenci ortalamasından daha yüksektir. Bu sayı Batman'da 88, Gaziantep'te 81 ve Diyarbakır'da 80'dir. 35 ilköğretim okulunda derslik başına 41 - 58; 22 ilköğretim okulunda ise 40'ın altında öğrenci düşmektedir (MEB, 1997: 10-15).

1998-1999 öğretim yılında, derslik başına köylerde 25, şehir okullarında 50 öğrenci düşmesi hesabından hareketle, köy ilköğretim okullarında 11.365, şehir okullarında 26.919 ve toplamda 38.284 ek derslik gereksinimi ortaya çıkmaktadır (MEB, 1997: 14).

ÇİZELGE 1
İLKÖĞRETİM OKULLARI 1997-1998 ÖĞRETİM YILI
OKUL, ÖĞRENCİ ve DERSLİK DURUMLARI

Eğitim Göstergeleri	Yerleşim Yeri				TOPLAM
	Köy	%	Şehir	%	
Okul Sayısı	30.500	77,8	8.700	22,2	39.200
Öğrenci Sayısı	2.255.000	26,9	6.115.000	73,1	8.370.000
Derslik Sayısı	91.000	46,2	106.000	53,8	197.000
Öğrenci/Derslik Oranı	25	---	58	---	43
Öğretmen Sayısı	98.124	32,4	205.032	67,6	303.156
Öğrenci/Öğretmen Oranı	23	---	30	---	28

Kaynak: MEB, 1997: 10.

Sekiz yıllık zorunlu eğitimin çağdaş gelişmelere uygun yapılanması ve olanaklara ulaşabilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan "Eğitimde Çağı Yakalama 2000 Projesi"nde 2000-2001 öğretim yılı başına kadar, ikili öğretimin kaldırılması ve öğrenci ve öğretmenlere okulda etüd yapma, toplumsal ve kültürel etkinliklerde bulunma olanakları sağlanması; birleştirilmiş sınıf uygulamalarına aşamalı olarak son verilmesi; derslik başına düşen öğrenci sayısının 30'a indirilmesi; yatılı İlköğretim okullarının yaygınlaştırılması; 180.000 öğretmenin istihdam edilmesi; 147.326 yeni derslik yapılması; yatırım harcamalarının üç katına çıkarılması; her ilköğretim okulunun spor salonu, spor alanları veya çevrenin spor olanaklarından yararlanması, TV ve video ile eğitim, işlik, bilgisayarlı öğretim olanaklarına kavuşması hedeflenmiştir (MEB, 1997:15).

Hedeflere ulaşılması yönünde bir kısım önemli adımlar atılmış olmakla birlikte; Milli Eğitim Bakanlığı sayısal verileri, araştırmacının gözlemleri, basına yansıyan konu ile ilgili haberler, bu hedeflere büyük oranda ulaşamadığını, sorunların daha da büyüdüğünü ortaya koymaktadır. Ekim 2000 sayısal verileri (MEB, 2000b: 110-113), ilköğretim okullarındaki öğretmen başına düşen öğrenci ($\bar{X} = 30$) sayısında, dersliklere düşen öğrenci sayısında ($\bar{X} = 46$) önemli bir olumlu gelişmenin ortaya çıkmadığını göstermektedir. Diğer taraftan, ikili öğretimin kaldırılması, birleştirilmiş sınıf uygulamalarına son verilmesi, okulların spor alanları ve yapılarına kavuşturulması, bilgisayarlı eğitim, TV ve video kullanımı, işlik vb. olanaklar bakımından da istenen hedeflere ulaşmadan uzak kalındığı görülmektedir. Özellikle okul ve derslik gereksiniminin karşılanması amacıyla, okul yeri seçiminde gerekli özenin

gösterilmediği ya da bu tür olanakların çarpık ve hızlı kentleşme vb. nedenlerle zorlaştığı, zaten yeterli ve uygun olmayan okul bahçelerine yapılan ek derslikler ile okul bahçelerinin daha da daraldığı ve sevimsiz görüntülerin ortaya çıktığı sıkça görülmektedir.

Kalkınma planları incelendiğinde, gerek eğitim sisteminin iç yapısından, gerekse dış çevreden gelen etkiler nedeni ile, eğitimin çeşitli kademelerinde toplam öğrenci ve okullaşma oranlarında hedeflenen noktadan sapmalar; eğitim gereksiniminin karşılanması için gerekli sayı ve nitelikteki eğitim binası üretiminde de tutarsızlıklar bulunduğu görülmektedir.

Öğrencilere temel davranışların kazandırıldığı ilköğretim okullarında; sınıf ve dal öğretmenleri, eğitim bilimleri uzmanları ve diğer işgörenler bakımından bir eksikliğin bulunmaması, sınıf mevcutlarının uygun sayıda olması, dersliklerin ve eğitim amaçlarının gerçekleştirilmesinde önemli işleve sahip araç gereçlerin yeterli sayıda olması; buna yönelik önlemler alınması, öğretimdeki başarının artırılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Bu anlamda, ilköğretim okullarının eğitim ve eğitime yardımcı işgörenlerinin; okul yeri ve büyüklüğü; okul bahçesi ve binası eğitsel ve eğitime yardımcı alanları ile bunların ekipman ve donanım bakımından durum ve yeterliğinin saptanması; daha kaliteli ve nitelikli bir eğitim ortamının oluşturulmasına yönelik öneriler geliştirilmesi önem taşımaktadır. İlköğretim okullarının işgören ve fiziksel olanaklar açısından geliştirilmesine yönelik çabalar gözlenmekle birlikte; bunlar, genellikle, sorun çözme sürecine dayanmadan, okul sistemini işleten okul yöneticisi ve öğretmenlerinin görüşleri yeterince alınmadan yapılmaktadır. Bu durum, gereksinimlerin karşılanmasında ya yetersiz kalınması ya da istenen nitelikte karşılanamaması sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Okul örgütlerinin işgören, eğitim yerleri ve buraların donanım gereksinimlerinin istenen nitelik ve nicelikte karşılanması ve olanakların geliştirilmesi; bu yöndeki kararların verilere dayalı olması ve okul yöneticileri ile öğretmenlerinin görüşlerinin alınmasına bağlıdır. İlköğretim okullarının olanaklarının çalışma konusu yapıldığı bu araştırmanın sorun tümcesi, *“İlköğretim okullarının eğitim işgörenleri, eğitim yerleri ve donanım olanakları*

ve bu olanaklar konusunda yöneticilerle öğretmenlerin görüşleri nedir?" şeklinde belirlenmiştir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, resmi ve özel ilköğretim okullarında eğitimi doğrudan etkileyen eğitim işgörenleri ve eğitim yerleri olanaklarını saptamak ve olanakların yeterliği konusunda yönetici ve öğretmen görüşlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla, şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Resmi ve özel ilköğretim kurumlarında görev yapan;
 - a) öğretmen,
 - b) yönetici,
 - c) eğitim bilimleri uzmanı,
 - d) yardımcı ve teknik işgörenlerin nicelik bakımından durumu nedir?
2. İlköğretim okullarının;
 - a) okul yeri,
 - b) okul büyüklüğü,
 - c) okul binalarının eğitsel ve eğitime destek yerleri olanakları,
 - d) okul bahçelerinin eğitsel ve eğitime destek yerleri olanakları,
 - e) okulların ısıtma, aydınlatma, havalandırma, gürültüyü önleme, güvenlik ve engellilere yönelik olanakları bakımlarından durumu nasıldır?
3. İlköğretim okullarının;
 - a) eğitim işgörenleri,
 - b) okul yeri,
 - c) okul büyüklüğü,
 - d) okul binaları eğitsel ve eğitime destek yerlerinin olanakları,
 - e) okul bahçeleri eğitsel ve eğitime destek yerlerinin olanakları,
 - f) okulların ısıtma, aydınlatma, havalandırma, gürültüyü önleme, güvenlik ve engellilere yönelik olanakları bakımlarından yeterliliği veya uygunluğu konusunda, okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşleri arasında fark var mıdır?

Önem

İlköğretim okullarının işgören ve fiziksel olanaklarıyla bulundukları yerleşim konumlarını ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma, kapsam ve boyutları bakımından Türkiye’de yapılan ilk araştırmalardandır.

Örgütlerin değişim ve yenileşme çabaları bir kısım sorunların çözümü yolunda önemli adımlar atılmasını sağlarken, bir kısım yeni sorunların ortaya çıkması ya da varolan bazı sorunların daha da artmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim, sekiz yıllık eğitim uygulaması sürecinin başlangıç yıllarının yaşandığı Türkiye’de, ilköğretim okullarının işlemede olduğu kadar, bu süreçte gereksinim duyulan girdilerde de bir kısım sıkıntıları yaşaması sözkonusudur. Bu açıdan, ilköğretim okullarının eğitim olanakları bakımından durumunun ortaya konularak, eğitim işgöreni ve fiziksel yeterliği ve uygunluğunun saptanması önem taşımaktadır.

Bu çalışma ile elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçların, ilköğretim okullarının eğitim olanakları bakımından geliştirilmesi yönündeki çabalara bilimsel boyutta katkı sağlaması ve okulların eğitim olanaklarına ilişkin ileride yapılacak araştırmalara kaynaklık etmesi beklenmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Araştırma, örneklem grubunda yer alan illerdeki, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi ve özel ilköğretim okulları ile bu okullarda görevli yönetici ve öğretmen görüşleriyle sınırlıdır.

2. Araştırma ile, ilköğretim okullarının eğitim işgöreni, fiziksel konum ve yapı ve donanım olanakları ortaya konularak, bunların uygunluk ve nicel yeterlikleri hakkında yönetici ve öğretmen görüşleri alınmış; işgören nitelikleri, yapı ve donanımların nitelik, kullanılma biçim ve özellikleri çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

3. Çalışmada, ilköğretim okullarının genel amaçlı ekipman ve donanımı ile, genel amaçlı dersliklerin ekipman ve donanım olanakları ele alınmış; özel amaçlı dersliklerin donanımları ile ilgili boyut çalışma kapsamının dışında tutulmuştur.

Tanımlar

Bu araştırmada kullanılan kimi kavramların tanımlamalar şöyledir:

İlköğretim Kurumu: Türkiye eğitim sisteminde resmi ve özel, sekiz yıllık eğitim veren; ilköğretim okulu, pansiyonlu ilköğretim okulu ve yatılı ilköğretim bölge okullarıdır.

İlköğretim Kurumlarının Olanakları: İlköğretim kurumlarında görev yapan öğretmen, yönetici, eğitim bilimleri uzmanı, yardımcı ve teknik işgörenleri ile; ilköğretim okullarının okul yeri, okul büyüklüğü, okul bahçeleri ve binalarının eğitsel ve eğitime destek yerleri ve bunların donanımlarından oluşan eğitim ortamlarına ilişkin nicel olanaklarıdır.

Okul Yöneticisi: Bir ilköğretim okulunun müdür, vekil müdür veya müdür yetkili öğretmeni ile, okulda baş müdür yardımcısı, müdür yardımcısı olarak görev yapan yöneticilerdir.

Okul Binaları: Öğrencilerin eğitim gördükleri ve serbest zaman etkinliklerini yaptıkları eğitsel kol odaları vb. yerleri, yönetim yerleri, öğretmen ve yardımcı işgörenlerin konutları, öğrenci yurtları veya pansiyonları kapsar (Başaran, 1974: 15).

Eğitsel Alan: Sınıflar, laboratuvarlar, işlikler, uygulama bahçesi vb. ortamlardır.

Eğitime Yardımcı Alan: Okul bahçesi, müdür odası, müdür yardımcısı odası, teknik işgören odaları, eğitim bilimleri uzmanı odaları, toplantı salonu, yemek salonu, kitaplık, dinlenme salonları, yüzme havuzu, kantin, koridorlar gibi yerlerdir.

Sınıf: Bir dersliği aynı anda kullanan öğrencilerin oluşturduğu gruptur.

Derslik: Eğitim öğretim hizmetlerinin yürütülmesinde öğrencilerin içinde ders gördükleri yerdir.

Genel Derslik: Öğrencilerin sınıf ya da şube olarak kullandıkları, ağırlıklı kuramsal derslerin yapıldığı, genel kullanım amaçlı dersliklerdir.

Özel Derslik: Bir alanın özel davranışlarının kazandırılmasının amaçlandığı; belirli ya da aynı özelliği olan ders grupları için belirli hacimler ayrılarak, içerik ve özelliklerine göre düzenlenmiş, araç gereç donanımlı; genellikle, sadece düzenleme yapılan ders veya derslerle ilgili etkinliklerin gerçekleştirilebileceği; laboratuvar, atölye, işlik, fen bilgisi dersliği, sosyal bilgiler dersliği, matematik dersliği vb. dersliklerdir.

Eğitim Araçları: Öğrenci ve öğretmenler için eğitim ve öğretim etkinliklerinde gerek duyulan tepegöz, fotokopi, teksir makinesi, bilgisayar ve laboratuvar takımları gibi dayanıklı araçlardır.

Donanım: Belli bir işin yapılmasına veya eğitsel etkinliklerin gerçekleştirilmesine aracılık eden araçların uygun yerlere döşenmesi veya döşenen bu araçların hepsi (TDK, 1992: 398).

Donatım: Örgütte, madde varlığını insan varlığı ile en etkin biçimde bütünleştirme (Açıkalın, 1979: 146), örgütü etkinlik göstermesi için gerekli araç gereçlerle donatma (TDK, 1992: 398). Diğer bir ifadeyle, eğitimin amaçlarına ulaşmasında doğrudan ya da dolaylı olarak zorunlu araç gereçlerin ve hacimlerin özellik (tür), miktar ve önceliklerin belirlenmesi ve sağlanmasıdır (Başar, 1993: 2).

Kısaltmalar

M.E.B.Y.A.Y.= Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Eğitim Kurumları Yöneticileri Atama ve Yer Değiştirmelerine İlişkin Yönetmelik.

İ. ve E. K. = İlköğretim ve Eğitim Kanunu.

M. E. T. K. = Milli Eğitim Temel Kanunu.

BÖLÜM II

KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Öğrenme ve öğretme etkinlikleri ile, eğitsel iletişim ve etkileşimin olduğu çevre olan eğitim ortamlarının, eğitimin başarısına etkileri büyüktür. Eğitim ortamları, eğitim etkinliklerine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda ya da etkide bulunan öğretmenler, yöneticiler, eğitim uzmanları ve destek hizmetler işgörenlerine kadar olan insangücü ile; okul yeri ve büyüklüğü, bina, bahçe, özel ve genel amaçlı derslikler, laboratuvarlar, ışıklar, tesisler ve bunların donanımları, eğitim araç ve gereçleri kapsayan kaynaklardan oluşur. Öğrenme, öğrenci ve onu saran çevre ile karşılıklı etkileşimin oluşacağı eğitim ortamında gerçekleşeceğinden, tüm bu öğeler belli eğitim hedefleri doğrultusunda ve bir sistem bütünlüğü içinde kullanıldığında öğretme öğrenme süreçlerinde daha iyi sonuçlar alınacaktır (Alkan, 1982: 393; Ünal, Öztürk ve Gürdal, 1998: 2).

Bu bölümde, ilköğretim okulları eğitim ortamlarının genel durumu ve gelişmeleri; ilköğretim okullarının eğitim ortamı olanaklarına ilişkin olarak, eğitim ve eğitime yardımcı işgörenleri, okulların kuruluş yerleri, büyüklükleri, okul binası ve okul bahçesi ile, buraların eğitsel ve eğitime yardımcı alanlarıyla ilgili kuramsal açıklamalara ve bu konulara ilişkin araştırmalara yer verilmiştir.

İlköğretim Okullarında Eğitim İşgörenleri Ve Fiziksel Düzenlemelere İlişkin Gelişmeler

Cumhuriyet öncesi ve sonrasında, Türkiye Eğitim Sistemi ilköğretim okullarındaki gelişmeler, işgören olanakları ve okul fiziksel olanakları olmak üzere, iki başlık altında ele alınmıştır.

İlköğretim Okulları İşgören Olanaklarına İlişkin Gelişmeler

Osmanlılar Dönemi'nde, Mahalle Mektebi ya da Sıbyan Mektebi olarak adlandırılan okullar, köylere kadar tüm yerleşim birimlerinde bulunurdu. Çoğu tek öğretmenli bu okulların öğretmenleri, medreselerde genel programlardan farklı bir programla yetiştirilmeye çalışılırdı (Akyüz, 1993: 72-76). Tanzimat dönemindeki bazı yenilikler ilköğretime de sınırlı olarak yansımış ve öğretmenlerin rehberlik denetimlerini yapmak üzere, "muin-i mekatip" adı verilen denetçiler bulundurulmaya başlamıştır (Akyüz, 1993: 140).

Tanzimat döneminden önce, mahalle mekteplerine öğretmen sağlamak geniş ölçüde vakıfların görevi olmuştur (Kuru, 1994: 86). İlkokullara öğretmen yetiştirmek üzere kurulan ilk öğretmen okulu da, 1868'de açılan "Darülmualimin-i İptidaiye"dir.

Kurtuluş Savaşı döneminde eğitim etkinlikleri önemli ölçüde aksamış, öğretmenlerin büyük bölümü savaşa katılmıştır. Cumhuriyetle birlikte, ilköğretmen okullarının sayısında büyük artışlar görülmüş; amaçları, işlevleri, programları ve yöntemleri bakımından birbirinden farklı okullar ve kurslar açılmıştır (Oğuzkan, 1984). Zorunlu eğitime ve öğretmen yetiştirmeye büyük önem verilmiş olan bu dönemde, 439 Sayılı yasa ile öğretmenlik, yasal olarak bir meslek haline getirilmiştir (Sözer, 1991).

Cumhuriyet döneminde öğretmen yetiştirme konusunda farklı uygulamalara gidilmiştir. Türkiye, öğretmen yetiştirme uygulamalarının birçoğunda önemli başarılar yakalamış ve bu başarıları ile dünyanın önde gelen ülkelerinden birisi konumuna ulaşmıştır. 1926-1954 yılları arasında köy ile kasaba ve şehirlerde çalışacak öğretmenlerle ilgili farklı eğitim uygulamaları görülmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren öğretmen eğitimi konusunda, öğretim süresinin artırılması, öğretim programlarının öğretmen yetiştirme ve eğitim kademelerinin programlarındaki gelişmeler doğrultusunda yeniden geliştirilmesi gibi bazı önemli görüş ve düşünceler uygulamaya sokulmuştur. 1982 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığı'nca yürütülen öğretmen eğitimi, 20 Temmuz 1982'de üniversitelere devredilmiştir. Bu okullar, üniversitelerde iki yıllık Eğitim Yüksekokulları ve dört yıllık Eğitim Fakülteleri

çatısı altında toplanmıştır. 1989-1990 öğretim yılından itibaren ise, sınıf öğretmeni yetiştiren iki yıllık eğitim yüksekokulları yerini, eğitim fakülteleri bünyesinde oluşturulan ve dört yıllık bir eğitim hizmeti veren sınıf öğretmenliği bölümlerine bırakmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmen yetiştirme görevi kendisinde iken olduğu gibi, üniversiteler bünyesinde yer aldığı dönemlerde de, öğretmen bulma veya fazla başvuruların tamamını karşılama sorununu, değişik zaman ve biçimlerde yaşamıştır. Nitelik yanında, nicelik olarak da bazen öğretmen fazlalığı, bazen de öğretmen yetersizliği sorunu yaşanmıştır. Özellikle, öğretmen açığının yaşandığı dönemlerde, yedek subay öğretmenlik, vekil öğretmenlik, mektupla öğretmen yetiştirme, hızlandırılmış programla öğretmen yetiştirme, farklı fakültelerden mezun öğretmenlik formasyonu alanların görevlendirilmesi, hatta öğretmenlik formasyonu olmayan fakülte mezunlarının öğretmen olarak atanması (Akyüz, 1996) uygulamalarına gidilmiştir.

İlköğretim Okulları Fiziksel Olanaklarına İlişkin Gelişmeler

Osmanlı döneminde, genellikle camilerin yanında, bazen de camilerin içinde kurulan bu okullardan, külliyelerin içinde yer alanların sokağa açılan özel girişleri, kendi içine dönük avluları ve oyun bahçeleri bulunurdu. Özellikle İstanbul'daki sıbyan okulları, öğrencilerin kolayca ulaşabileceği aralıklarla kurulmuştu. Genel olarak iki katlı, kubbeli ve taş bina olarak inşa edilen bu okulların önlerinde bir çeşme yer alırdı. Aynı dönemde, konutların da iki katlı olmasının; okul binalarının öğrenciler tarafından, ev yaşamının bir devamı olarak algılanmasında etkili olduğu söylenebilir (Akyüz, 1993; Özönül, 1968). Mahalle ya da köy halkının katkılarıyla kurulan okullarda ise, daha çok cami yanlarındaki uygun olmayan odalarda, hatta ahırlarda eğitim yapılmaktaydı. Bunların kuruldukları yerler de, sağlıksız, gürültülü, merkezi noktalar veya mezarlık kenarları idi.

Tanzimat Dönemi'nde, henüz yazı tahtası bile bulunmayan bu okullarda, siyah taş tahta denen yazı levhaları kullanılmaya başlamıştır. II.

Meşrutiyet döneminde, 1913’de çıkarılan ilköğretim geçici yasası (Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati) ile ilköğretim parasız ve zorunlu kılınmıştır. Ancak bu dönemde de okulların ve öğretmenlerin yeterli olduğunu söylemek zordur. Genellikle temiz olmayan, küçük mekanlarda eğitim yapılmaktaydı. Bu eğitim yerlerinde çocuklar yerde kilim, hasır veya bir minder üzerine otururlar; önlerinde bulunan rahledeki Kur’an veya dua kitabını okumaya çalışırlardı. Okullara kara tahta, sıra ve öğretmen kürsülerinin girmesi ancak 1870’li yıllarda gerçekleşmiştir. Okullarda öğrencilerin oturmaları için sıra kullanımına başlanmasına rağmen, bu sıraların bazı öğretmenler tarafından uzun süre kullanılmadığı görülmüştür (Akyüz, 1993). Osmanlı döneminde çağdaş anlamda eğitim yapı ve fiziksel olanakları askeri okullarda görülmeye başlamış olmakla birlikte, ilköğretim kademesinde bu olanaklara ancak Cumhuriyet Dönemi’nde ulaşılabilmektedir.

Cumhuriyet Dönemi’nin başlarında, 4274 Sayılı Yasa ile, okula özgülenmiş arazi üzerinde meydana getirilen gayrimenkuller ve tesisler, okulun bulunduğu köyün malı (Md. 30) olarak kabul edilmiş; köylü yurttaşlara, köy okul binaları ve eklentilerinin yapılmasında çalışma zorunluluğu konmuştur. Ancak, sözkonusu uygulama, 1948 yılında çıkarılan 5210 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

İlköğretim konusu kalkınma planlarında da önemli bir yer tutmuş ve plan hedefleri arasında yer almıştır. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, ilköğretimde gelecek 15 yıl içinde okul çağındaki nüfusun herbirine okul olanakları sağlamak hedeflenmiş ve bu doğrultuda, beş yıllık dönem için ayrılan eğitim yatırımlarının yüzde 49’u ilköğretime ayrılmıştır. Yine aynı planda, ilkokul proje etüdleri yapılarak bölge koşullarına göre farklılaştırılmış standardizasyon ve halkın gönüllü katılımının özendirilmesi ile maliyetleri düşürücü önlemlerin alınması hükmü yer almıştır.

II. BYKP’nda ilkokullarda derslikler yanında, bir işliğin yer alması; gereksinim duyulan ve uygun çevre koşulları bulunan yerleşim birimlerinde yatılı bölge okullarının kurulmasına devam edilmesi; tip yapılar olan eğitim yapılarında standart elemanların belirli merkezlerde yapılması, yolu ve yapı malzemesi olmayan köyler için prefabrike inşaat kullanılması kararları yer

almaktadır. Bu dönem içindeki ilkokul ve ortaokul yatırımları, eğitim yatırımının yüzde 5'ini oluşturmaktadır.

III. BYKP'nda ise, nüfusu 250'den az olan okulsuz köylerin ve nüfusu okul yapılmasına yeterli olan fakat okula veya yeterince dersliğe ve öğretmene sahip bulunmayan köylerin sorunlarının merkez köylerde kurulacak merkezi okullarla çözümleneceği; sekiz yıllık eğitim verecek bu okulların yatılı, pansiyonlu ve gündüzlü olarak çevre koşullarına uygun biçim ve büyüklükte kurulacağı vurgulanmıştır.

Okulsuz köylerin tümünün okula kavuşturulması veya okuma olanağı elde edebilmeleri amacıyla özel önlemler alınması ve uygulanmasının gereğinin ifade edildiği IV. BYKP'nda, eğitim yatırımlarından temel eğitime ayrılan payda önemli bir düşme görülmüş ve yüzde 33'de kalmıştır. İlkokul binaları yapım sürecini hızlandırmak üzere yeni düzenlemelere gidilmesi; altmış öğrenciden fazla öğrencisi bulunan, üçlü ve ikili öğretim yapan okulların bulunduğu, hızlı kentleşmenin yaşandığı yerleşim birimlerinde, belediyelerce arsa sağlanmasına öncelik verilmesi ve bu amaçla planlarda değişikliklerin yapılması hedefleri planda yer almıştır.

V. BYKP hedeflerine bakıldığında, okulsuzluk sorununun çözümlendiği, ikili eğitim uygulaması sorununun ortadan kaldırılması gerektiği ifade edilmektedir. Eğitim yatırımlarının yüzde 42,2'sinin ilkokul ve ortaokullara ayrıldığı bu dönemde, belediye, valilik ve özel idarelerin okul arsası sağlanmasına hızla yardımcı olmaları; Bakanlıkla işbirliğine giderek eğitim yatırımlarına daha geniş ölçüde katkıda bulunmaları gereği vurgulanmıştır.

Özel okulların açılmasının desteklendiği VI. BYKP'nda, eğitim finansmanında kamu kaynaklarına ilave olarak kamu dışı kaynaklardan da yararlanılması esası getirilmiş, özel kesim ve vakıfların katkılarının arttırılmasına yönelik ortam oluşturulması; nüfusun dağınık bulunduğu yörelerde, merkezi durumdaki yerleşim birimlerinde bölge okullarının açılması veya var olanların kapasitelerinin daha işlevsel kullanılması esası getirilmiştir.

VII. BYKP'nda, eğitim kalitesinin daha da yükseltilmesi ve sekiz yıllık zorunlu eğitimde yüzde 100'lük bir okullaşmanın gerçekleştirilmesi

hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşılabilmesi amacıyla, yapımı devam eden okul binaları ve dersliklerinin öncelikle bitirilmesi ve sonra yeni derslik, okul binası yapımı üzerinde titizlikle durulması kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan, birleştirilmiş sınıflı okulların olabildiğince azaltılması ve olanaklar elverdiği ölçüde, “Taşınalı İlköğretim Uygulaması”nın yaygınlaştırılması ve bu okulların ek derslik, atölye, laboratuvar, çok amaçlı salon vb. gereksinimlerinin öncelikle karşılanması kararı alınmıştır.

Okul bina ve arazileri ile ilgili düzenlemeler, Milli Eğitim Şûraları’nda da yer almış ve bir kısım ilke kararları ortaya konulmuştur. I. Milli Eğitim Şûrası’nda, köy ve şehir okullarının yapımının ihale usulü ile yapılacağı ve bunun finansmanının da; özel idarelerden, yerel okul gereksinimlerine göre yapılacak bir tüzük ile herkesin servet ve gelirine göre aynen ve nakden üleştirmelerden, kabul edilecek hizmetler ve bağışlardan sağlanacağı belirtilmektedir (Lahika 39, Md. 10). Bunun yanında, okulların inşaat, onarım, tesisat ve hizmet ücretleri gibi masrafların bir eğitim ya da okul vergisi düzenlemesiyle yerel yönetimlere bırakılması da kararlaştırılmıştır (Lahika 31).

XV. Milli Eğitim Şûrası’nda, okul bina ve tesisleri ile ilgili değerlendirmeler yapılmış ve öneri kararları alınmıştır. Şûrada, okulların bina ve tesisleriyle ilgili mimari projelerin bölge özelliklerine ve gereksinimlerine göre hazırlanması; illerde okullar ve tesislerin anahtar teslimi şeklinde, milli eğitim müdürlükleri denetiminde yapılması; okul yeri olarak özgülünen arsaların belirlenmesi, işgallerden korunması, okul yapımı için değerlendirilmesi, okul yapımına uygun olmayan arsaların elden çıkarılması ve bu yolla sağlanan gelirlerin ilköğretim hizmetinde kullanılması; uydu kentleri ile kooperatif sitelerinin nüfus ve kapsamalarına göre arsa ayırmaları ve bu arsa üzerine okul ya da eğitim tesisleri yapmalarının zorunlu kılınması; okul binalarının yapımında özel eğitim ve okul öncesi eğitim çocuklarının gereksinimleri doğrultusunda gerekli fiziki düzenlemeler yapılması; dersliklerin standart hale getirilmesi; belediyelerce, okul yerleri belirlenirken il milli eğitim müdürlüklerinin de görüşünün alınması; okul binalarının tek tip proje yerine, bölge koşullarına uygun olarak il milli eğitim müdürlükleri veya il bayındırlık müdürlüklerince yapılması; okul bina ve tesislerinin tatil dönemlerinde,

gereksinimler doğrultusunda gelir getirecek şekilde değerlendirilmesi kararları alınmıştır.

İlköğretim Okulları Eğitim İşgörenleri

En eski mesleklerden olan öğretmenlik mesleği, tüm toplumların her dönemde öncelikli sorunları arasında yer almıştır. Özellikle ilköğretim kademesinde görev yapan öğretmenin niteliği ve yetiştirilmesi sorunu, birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de önemli bir konu olma özelliğini korumuştur. Yetiştirmeye çalıştıkları öğrencilerin gelişim ve öğrenme özellikleri, çağ nüfusunun genel nüfus içindeki nicel büyüklüğü ve toplumun hemen tümünün yararlandığı temel eğitim kademesi olması gibi nedenlerle, ilköğretim öğretmenliği her zaman ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde ise, “eğitim işgöreni” denildiğinde, akla sadece öğretmenler değil, eğitim etkinliklerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen eğitim uzmanları, eğitime yardımcı hizmetler işgörenleri de gelmektedir. Ancak, eğitimin vazgeçilmez, öncelikli ve temel işleyen girdisi olarak öğretmenler, eğitim sistemleri ile ilgili tartışmalarında öncelikli yerini korumaktadır.

Çağdaş anlamda eğitim hizmetinin sunulması, etkili bir eğitim öğretim çalışmasının sürdürülmesinde; öğretmenler yanında, değişik işlev ve boyutlarda hizmet verecek eğitim işgörenlerinin okullarda bulunması zorunluluk haline gelmiştir. ilköğretim kademesinde gereklilik duyulan ve Onuncu Milli Eğitim Şûrası’nda da ele alınan işgörenleri üç kümede toplamak olanaklıdır (Başaran, 1982: 158-159; MEB, 1981):

1. Öğretmenler: a) Sınıf öğretmenleri, b) dal öğretmenleri, c) özel eğitim öğretmenleri, d) uzman ve usta öğreticiler.

2. Eğitim uzmanları: a) Yönetmen, b) denetmen, c) eğitim planlaması uzmanı d) okul danışmanı, e) program geliştirme uzmanı, f) özel eğitim uzmanı, g) eğitim teknoloğu, h) beslenme eğitimi uzmanı, ı) halk eğitim uzmanı, i) ölçme ve değerlendirme uzmanı.

3. Eğitime yardımcı işgörenler: a) Yönetim işgörenleri, b) sağlık işgörenleri, c) teknik hizmetler işgörenleri, d) temizlik hizmetleri işgörenleri.

Milli Eğitim Bakanlığı'nca, eğitim kurumlarında çalışması düşünülen işgörenler ve bunların niteliklerine ilişkin yasal düzenlemeler yapılmıştır. İlköğretim kurum ve okullarında İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 14. Maddesinin değişik, 16/08/1997 tarih ve 4306 K/9 maddesi uyarınca; büyüklüğüne, anasınıfları ve özel eğitim sınıflarının bulunuşuna göre, ilköğretim kurumlarında bulunması gereken görevliler şu şekilde sıralanmıştır:

a) Müdür ve müdür yardımcıları,

b) Öğretmenler; sınıf, dal (brans), okulöncesi eğitim, özel eğitim öğretmenleri ile gezici öğretmenler ve usta öğreticiler,

c) Rehberlik uzmanları,

d) Sağlık, teknik, genel yönetim ve yardımcı hizmetler sınıflarına dahil işgören ile eğitim etkinliklerinin gerektirdiği diğer işgörenler.

Yine, 23782 sayılı yasanın h bendi uyarınca, ilköğretim okul ve kurumlarda bulunması gereken yönetici ve öğretmen sayılarının norm kadro çalışmalarıyla saptanması esas alınmıştır.

Yukarıdaki düzenlemeler de dikkate alınarak, ilköğretim kurumlarında görev alması gereken işgörenler; eğitim yöneticileri, öğretmenler, eğitim bilimleri uzmanları ve eğitime yardımcı işgörenler olmak üzere, dört grupta ele alınabilir (İ. ve E. K., md.: 14; Başaran, 1982; Alıcıgüzel, 1979).

Okul Yöneticileri

Etkili okulun örgütsel kapasitesi sadece yetenekli; iyi yetişmiş öğretmenlerle sağlanamaz. Okulda olumlu bir öğrenme öğretme ortamı oluşturmak, öğrenci başarısını ön plana çıkarmak, öğretim programlarında bütünlük sağlamak ve öğrenmeyi engelleyecek disiplinsizliği yok etmek;

kısacası okulun eğitim öğretiminin geliştirilmesinde okul yöneticilerine önemli görevler yüklemektedir (Özden, 1998: 146).

Değişik sistem, kurum ve kademelerde yer alacak eğitim yöneticilerinin, eğitim hizmetlerini yönetmeye yeterli olacak nitelikte, kuramsal alanda ve uygulamada yetişmiş uzmanlar olması gerekir. İlköğretim okulları yönetim kademesinde; okul müdürleri yanında, okulun büyüklüğü, öğretmen ve öğrenci sayısına bağlı olarak, baş müdür yardımcısı ve müdür yardımcıları da görevlendirilebilmektedir.

Okul Müdürü

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunan her tür ve kademedeki okula yönetici atanması ve yetiştirilmesi, 1998 tarih ve 2494 Sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan "*Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Eğitim Kurumları Yöneticileri Atama ve Yer Değiştirmelerine İlişkin Yönetmelik*" hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. İlgili yönetmeliğin 72. maddesiyle, yasa, yönetmelik, program ve emirlere uygun olarak okulun bütün işlerini yürütmeye, düzene koymaya, denetlemeye yetkili kılınan okul müdürleri, okulun amaçlarına uygun olarak yönetilmesinden, değerlendirilmesinden ve geliştirilmesinden de sorumlu tutulmuşlardır.

Yeter sayıda öğrenci ve eğitim işgöreni bulunmayan okullarda okul müdürünün kaç yardımcı ile çalışabileceği yasal metinlerde ortaya konulmuştur. Okulda yeter sayıda öğretmen ve öğrenci bulunmadığı takdirde, o okulun müdürlük görevine asaleten atama yapılmaz, aynı zamanda sınıfı bulunan öğretmenlerden biri okul müdür vekili olarak atanır. Tek öğretmenli okullarda ise, öğretmen eğitim öğretim etkinlikleri yanında, okul yöneticiliği görevini "*müdür yetkili öğretmen*" unvanıyla yürütmek durumundadır. Okul yönetiminin çalışmalarını kolaylaştırmak, daha etkili biçimde yerine getirebilmesini sağlamak üzere, okulun büyüklüğüne göre, müdür başyardımcıları ve müdür yardımcıları da görevlendirilebilir.

Müdür Başyardımcısı

İkiden fazla müdür yardımcısı bulunan okullarda, okul müdürü ile yardımcıları arasında köprü görevini üstlenmiş, müdür yardımcılarının çalışmalarını eşgüdümleyen işgörendir. Müdürün en yakın yardımcısı ve olmadığı zamanlarda müdüre vekalet eden müdür başyardımcısı, okulun her türlü eğitim-öğretim, yönetim, öğrenci, tahakkuk, ayniyat, yazışma, eğitici etkinlikler, yatılılık, bursluluk, güvenlik, beslenme, bakım, koruma, temizlik, düzen, halkla ilişkiler gibi işleriyle ilgili olarak okul müdürü tarafından verilen görevleri yapar. Bu görevlerin yapılmasından ve okulun amaçlarına uygun olarak işleyişinden müdüre karşı sorumludur (*M.E.B.Y.A.Y.*, Madde 73).

Müdür Yardımcıları

Okulun her türlü eğitim-öğretim, yönetim, öğrenci, tahakkuk, ayniyat, yazışma, eğitici etkinlikler, yatılılık, bursluluk, güvenlik, beslenme, bakım, koruma, temizlik, düzen, halkla ilişkiler gibi işleriyle ilgili olarak okul müdürü tarafından verilen görevleri yaparlar. Bu görevlerin yapılmasından ve okulun amaçlarına uygun olarak işleyişinden müdüre karşı sorumludurlar (*M.E.B.Y.A.Y.*, Madde 73).

Öğretmenler

Eğitim sisteminin en önemli ögesi, insan ve toplumun mimarı olan öğretmenler, eğitim etkinliklerinin düzenlenmesi ve yürütülmesinde özel öğretim uzmanı ve öğrenme yaşantıları yöneticisidirler. Eğitime anlam ve ruh veren, onu işlevsel yapan, etkili ve verimli kılan temel öge öğretmendir (Alkan, 2000: 13). Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 43. maddesinde, devletin eğitim, öğretim ve ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir uzmanlık mesleği olarak tanımlanan öğretmenlik, ilköğretim okullarında sınıf, branş (dal), okulöncesi eğitim, özel eğitim öğretmenleri ile gezici öğretmenler ve usta öğreticiler olarak kümelendirilmektedir.

İlköğretime devam eden öğrencilerin eğitimi ile ilgili olarak, derslerin sınıf veya dal öğretmenleri tarafından okutulması esası getirilmiş (İ. ve E. K. Md. 75); okul öncesi eğitim, özel eğitim öğretmenleri ile gezici öğretmenler ve usta öğretici eğitim işgörenleri ise, yerel gereksinimi ve uygun olanakları olan okullarda çalıştırılmaktadır. Bunun yanında öğretmenler, kendilerine verilen sınıf veya dersleri, programda belirtilen esaslara göre okutmak, bunlarla ilgili uygulama ve deneyleri yapmak, ders dışında okulun eğitim, öğretim ve yönetim işlerine etkin bir biçimde katılmak ve bu konularda okul müdürünün vereceği görevlerle kanun, yönetmelik ve emirlerde belirtilen görevleri yerine getirmekle yükümlü tutulmuşlardır. İlköğretim okullarında görevlendirilecek öğretmenler ve bunların görev alanları ile ilgili düzenlemeler aşağıda verilmiştir.

Sınıf Öğretmeni

İlköğretim birinci kademesinde, birinci sınıftan beşinci sınıflara kadarki sınıfların eğitimi görevini üstlenmiş bulunan öğretmen grubudur. Sınıf öğretmenleri, yönetimini üstlendikleri sınıfın, Beden Eğitimi, Müzik, Resim-İş, Yabancı Dil ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dışında kalan tüm dersleri yürütmekle yükümlüdür. Özel bilgi, beceri ve yetenek isteyen bu derslerin ise, dal öğretmenleri tarafından verilmesi esastır. Derslerine dal öğretmeni giren sınıf öğretmeni de, bu ders saatlerinde okul yönetimince verilen görevleri yapar. Bu dersler, yeter sayıda dal öğretmeni bulunmaması durumunda, hizmet içi eğitim kurslarında yetiştirilen sınıf öğretmenlerince okutulabilmektedir. Bu niteliklere uygun öğretmen bulunmaması durumunda ise, Beden Eğitimi, Müzik, Resim-İş, Yabancı Dil ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, bu alanlarda kendini yetiştirmiş olduğu okul yönetimince kabul edilen öğretmenler arasında karşılıklı değiştirilerek okutulabilir. Bu türden olanakların bulunmadığı okullarda, sözkonusu dersler sınıf öğretmenleri tarafından da verilebilmektedir.

Dal Öğretmeni

İlköğretim ikinci kademesinde bulunan tüm dersler dal öğretmenlerince verilmektedir. Dal öğretmenleri, yetiştikleri alanla ilgili derslerin sorumluluğunu üstlenirler. Yetiştikleri ders ile ilgili öğretim alanlarında, maaş karşılığı dersini dolduramayanlara dördüncü ve beşinci sınıflarda dalları ile ilgili dersler verilebilmektedir.

Özellikle ilköğretimin sekiz yıla çıkarılmasıyla birlikte, bazı dallarda öğretmen gereksiniminin fazla olması nedeniyle, gereksinim duyulan derslerde sınıf öğretmenlerinden, hatta vekil öğretmenlerden yararlanma yoluna gidilmektedir.

Uzman ve Usta Öğreticiler

"Sözleşmeli veya Ek Ders Göreviyle Görevlendirilecek Usta Öğreticiler Yönetmeliği"ne (Md. 83) göre, okulda görev verilen uzman ve usta öğreticiler, eğitim-öğretim hizmetlerinde, öğretmenlerin yetki ve sorumlulukları içinde, okul müdürünün düzenleyeceği esaslara uygun şekilde çalışırlar.

Özel Eğitim Öğretmeni

Özel eğitim konusu 1940'lı yıllardan bugüne, nerede verileceği, nasıl verileceği vb. bakımlardan sürekli tartışma konusu olmuştur. Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nda özel eğitime muhtaç çocukların eğitimi konusu ele alınmış; 1955 yılında ilk kez, zeka engelli çocuklara yönelik özel bir sınıf açılmıştır. 1961 Anayasa'sına giren özel eğitim konusu, üçüncü ve beşinci BYKP ile, 1987 kalkınma programında da yer almıştır.

1997-1998 öğretim yılında, 45.649 ilköğretim okulundan sadece 59'u özel eğitim okuludur ve özel eğitime muhtaç çocukların sadece yüzde 2,3'üne (Çağlar, 1999: 134; Akyüz, 1993: 328) hizmet verebilmektedir. Toplum nüfusunun yüzde 10'unun özel eğitime muhtaç olduğu kabul edilirse, yaklaşık 10 milyon çocuğun içinden 100 bin kişinin özel eğitime muhtaç olduğu söylenebilir. Bu çocukların eğitimi, genel olarak, özel eğitim okullarında

yapılırken; son yıllarda, eğitilebilir engelli çocukların kaynaştırma sınıflarında eğitimi uygulamaları yaygınlaşmaktadır. İlköğretim okulları, içinde bulundukları çevrenin ve okulun olanakları ve koşullarına göre özel alt sınıf açabilmektedirler. Bu sınıflarda görev yapacak öğretmenlerin de, özel eğitim alanında yetişmiş olmaları gerekmektedir.

Okulöncesi Eğitim (Anasınıfı) Öğretmeni

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, *“zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş çocukların isteğe bağlı eğitimi”* (Md. 19) olarak tanımlanan okulöncesi eğitim ile, a) çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesi ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak, onları temel eğitime hazırlamak, b) koşulları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak ve d) çocukların Türkçe'yi doğru ve güzel konuşmasını sağlamak amaçlanmaktadır.

Okulöncesi eğitim kurumları, 0-6 yaş arası çocukların tüm gelişimlerini sağlıklı ve güvenli bir ortam içinde, iyi hazırlanmış eğitim programları yoluyla yönlendiren, uzman eğitici kadroya sahip, temel amacı eğitim olan sosyal kuruluşlardır (Aral vd., 2000: 23). Okulöncesi eğitim kurumları, hizmet verdikleri yaş sınırlarına ve gelişim alanlarına uygun olarak; kreş, anaokulu ve anasınıfı olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Kreş ve anaokullarından farklı olarak, anasınıfları ilköğretim okulları içinde hizmet vermektedirler.

Laboratuvar Öğretmeni

Özellikle laboratuvar olanakları olan ilköğretim okullarında, fen bilgisi ve bilgisayar dersleri laboratuvar çalışmalarını yürüten öğretmenler de bulunmaktadır. Genel olarak, sınıf öğretmeni olup da daha sonra katıldığı kurslarla yeterlik kazanarak bu görevi üstlenmiş olan bu öğretmenler, öğrencilerin laboratuvar çalışmalarının yönetiminden sorumludurlar.

Eğitim Bilimleri Uzmanları

Uzmanlık; belli bir işte, belli bir konuda, derinlemesine öğrenim görmüş ve çalışmış, en yüksek derecede yeterlik kazanmış; bilgi, görüş ve becerisi çok olan kimse (Carter, 1959) olarak ele alınabilir. Uzmanlar, üstlendikleri işlevlere bağlı olarak, genel ve özel uzmanlar (Newman, 1970: 226) olmak üzere iki kümede toplanabilir. Genel uzmanlar, örgütte yönetici ya da işgörenlerin belirli anlarda en çok gereksinim duyduğu sorunlarla uğraşan kişilerdir. Bunlar çalışmalarını örgütün *yapı* veya işleyişi itibariyle bütününe birden yöneltir. Özel alan uzmanları ise, örgüte ilişkin belirli alanlarda yönetici ya da işgörenlerin sahip olmadığı teknik bilgi ve becerilere sahip kimselerdir. Bunların çalışmaları örgütün ana etkinliklerinden sadece biri ya da birinin bir evresi üzerindedir.

Uzmanlıkla ilgili olarak değişik sınıflamalar yapılmaktadır. Bursalıoğlu (1994), uzmanlığı yapım ve süreç uzmanlığı olarak sınıflamakta; ayrıca uzmanlığı iş ve insan bakımından da ele almaktadır. Özalp (1988: 189) ise, yönetim süreçleri, örgütün ürettiği ürün ve bölgesel örgütlenmelere göre uzmanlaşmadan söz etmektedir. Forsyth (1987: 11-12), eğitim ile ilgili uzmanlığı enformasyon ve alan uzmanlığı olarak iki başlık altında ele almaktadır. Enformasyon uzmanlığı, öğretim görevi bulunmayan, öğrencilerin okula kabulü, testler uygulanması vb. veri sistemleriyle ilgili iken; alan uzmanlığı, yönetici yetiştirmenin klinik yönleri ve denetim, ders, seminer vb. eğitsel etkinliklerle ilgilidir. Bunun yanında, alan çalışanlarının eşgüdümleme çalışmalarını yürütürler ve araştırmalar yaparlar.

Türkiye'de eğitim sistemi ve uygulamalarının geliştirilmesi, ileri noktalara taşınmasına yönelik çabalar 1960'lı yıllarda hız kazanmıştır. Toplumsal, ekonomik, siyasal kalkınmanın tüm yönlerden itici gücü olan eğitim sistemini incelemek, ona işlerlik kazandırabilmek amacıyla, yurt dışından uzmanlar Türkiye'ye davet edildiler. Türkiye'den de uzmanlaşmaları için, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ne eğitimciler gönderildi. Yabancı uzmanların hazırladıkları raporlar; yurt dışından dönen eğitimcilerin çalışmaları sonucunda bazı yasal önlemlerin alınması yoluna gidildi (Akyol, 1998; Binbaşioğlu, 1995). Ancak, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda

belirtildiği üzere, öğretmenlik özel bir uzmanlık mesleği olarak kabul edilmesine karşın; eğitim bilimleri uzmanlığı okullara istenen düzeyde ve biçimde girememiştir. 1926 yılında 789 Sayılı Yasada geçen “*meslekte asıl olan öğretmenliktir*” yargısı hala geçerliğini korumaktadır.

Günümüzde birçok eğitim hizmeti, öğretmenin yanı sıra çeşitli alanlarda uzmanlık bilgisine sahip elemanların katkısını gerektirmektedir. Okullarda bulunması gereken eğitim bilimleri uzmanları rehberlik ve psikolojik danışmanı, denetmen, okul danışmanı, program geliştirme, eğitim planlaması, ölçme ve değerlendirme, özel eğitim, eğitim teknolojisi, beslenme eğitimi, halk eğitimi, okul mimarisi vb. eğitim uzmanlıkları olarak sıralanabilir (MEB, 1982: 117-137; Başaran, 1982 ve 1992). Türkiye eğitim sisteminde, rehberlik ve psikolojik danışma uzmanlığı dışında eğitim uzmanı istihdamına olanak verecek yasal düzenlemeler henüz bulunmamaktadır. Yukarıda sıralanan okul eğitim uzmanlıklarından bazıları okulda sürekli olarak görevlendirilebileceği gibi, bazıları da okul bölgelerinde görevlendirilebilir ve okullara dönüşümlü olarak hizmet sunmaları sağlanabilir.

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Uzmanı

İlköğretim okullarında, eğitim uzmanlığı ile ilgili tek örgütlenme, rehberlik hizmetlerine yöneliktir. Okullarda rehberlik hizmetlerini yürütmek ve “*24376 Sayılı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği*” hükümlerine göre, ilköğretim okullarında okul müdürü başkanlığında ve varsa müdür yardımcılarında birine bağlı olarak hizmet veren “*Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme Komisyonu*”, “*Koordinatör Psikolojik Danışma*”, “*Psikolojik Danışman*”, “*Sınıf Rehber Öğretmeni*” ve “*Diğer Öğretmenler*” şeklinde beş birim oluşturulmuştur. Bu birimlerde okulun tüm eğitim işgörenleri yer almakla birlikte, uzmanlık çalışmaları olarak rehberlik ve psikolojik danışma uzmanları görev alır (Can, 2003:265; Resmi Gazete, 2001). Okul rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine yönelik olarak, öğrencilerin psikolojik sorunları, danışma ve rehberlik gereksinimleri yanında; sekizinci sınıftan itibaren öğrencilere, orta öğretimde devam edilebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin

kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler verilir, yönlendirmeler yapılır (MEB, 1982; Başaran, 1982; Küçük, 2002).

Planlama Uzmanı

Okul eğitim hizmetlerini planlama teknik ve olanaklarını etkin biçimde kullanabilen; bu yeterliklerini işe koşarak, eğitim programları için gereken ortamın, bütçe hizmetlerinin, bina, araç ve gereçlerinin planlamasını yapan eğitim uzmanlarıdır. Okul olanaklarının, eğitim ve okulun amaçları doğrultusunda, insan ve madde kaynaklarının en etkili biçimde kullanılmasına ve ekonomi kurallarına göre işlemesine yönelik hizmetler sunarlar (MEB, 1982; Başaran, 1982; Küçük, 2002).

Okul Denetmeni

Eğitim denetmeni, değişik sistem, kurum ve kademelerde, eğitim hizmetlerini denetlemeye yeterli olacak nitelikte, kuramsal alanda ve uygulamada yetişmiş uzmandır. Denetmenler, okullarda ve eğitim kademelerinde eğitim programlarını, öğrenci ve işgören hizmetlerini, bütçeleme işlerini eğitimin bina, araç ve gereçlerine ilişkin işleri denetler ve değerlendirir. Ayrıca, okulun yönetsel ve eğitsel amaçlarına yönelik öneriler geliştirir (MEB, 1982; Başaran, 1982; Küçük, 2002).

Okul Danışmanı

Okul ve okulun geliştirilmesinde stratejiler belirleme, okulun çevre ile ilişkilerini geliştirme, eğitim işgörenlerinin seçiminde izlenecek politikaları saptama, yönetsel sorunların çözümüne yardımcı olma gibi daha çok örgütün ve yönetimin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapan, uzman işgörenlerdir (MEB, 1982; Başaran, 1982; Küçük, 2002).

Program Geliştirme Uzmanı

Program geliştirme uzmanı, toplumdaki gelişmeleri dikkate alarak, eğitim programlarının genel ve özel amaçlarını, içeriğini, eğitim süreçlerini ve değerlendirmesini araştırma yoluyla düzeltmeye, geliştirmeye yeterli olacak nitelikte, kuramsal alanda ve uygulamada yetişmiş kişidir. Bu uzmanın temel görevi, Milli Eğitim Bakanlığı'nca geliştirilen eğitim programlarının etkin olarak uygulanması; yönetici ve öğretmenlerin program geliştirme konusunda yetişmeleri amacı ile toplantılar yapmak, kurslar ve seminerler düzenlemektir. Diğer taraftan, uygulamaya konulan eğitim programları amaçlarının gerçekleştirilmesini, içeriğini, uygulanış yöntemlerini, kullanılan araç ve gereçlerin uygunluğunu, öğrenci başarısının değerlendirilmesini sürekli olarak izler, değerlendirir ve sonucu ilgililere iletirler. Bunun yanında, ders dağıtımını ve ders dışı etkinliklerinin düzenlenmesini yapar, eğitim programları konusunda sorunu olan öğretmenlere yardım ederler (MEB, 1982; Başaran, 1982; Küçükler, 2002).

Özel Eğitim Uzmanı

Özel eğitime gereksinim duyan çocukların saptanması, tanınması ve sağaltımı konusunda gereken etkinlikleri yürütebilecek kuramsal ve uygulama yeterliğine sahip uzmandır. Özel eğitim uzmanı, kendi özel eğitim dalıyla ilgili olarak, okullarda taramalar yapar; taramalarda kuşkulu bulunan öğrencileri tanılar; tanılama yapılan engellilik durumu olan öğrencileri, tür ve derecelerine göre gruplandırır; bunların özel eğitim programlarına yerleştirilmesini sağlar. Okula yerleşen öğrencilerin engellerine ve özelliklerine uygun olarak onları kümeler ve eğitimi planlar. Sağaltıma gerek duyulan öğrenciler için planlama ve bunların sağaltımı için çalışmalar yapar. Tarama ve tanılamada kullanılacak yöntem ve araçları geliştirir; araştırmalar yapar ve özel eğitim program geliştirme çalışmalarına katılır. Diğer öğretmenlerle, velilerle işbirliği yapar ve öğrenci sorunlarında onlara yardımcı olur. Sınıf ve dal öğretmenlerinin özel eğitimle ilgili hizmet içi eğitimlerine yardım eder (MEB, 1982; Başaran, 1982; Küçükler, 2002).

Eğitim Teknolojisi Uzmanı

Eğitim sürecinden geçirilecek bireylerin, eğitimin özel amaçlarına hangi koşullar altında, hangi araç-gereç ve yöntemler yardımıyla, nasıl ulaştıracağı konusunu inceleyen ve eğitimcilere bu konuda yol gösteren eğitim uzmanlarıdır. Eğitim teknolojisi alanında yer alan uzmanların bir grubu, öğrenme ve iletişimle ilgili kuram ilke ve yöntemleri ortaya koyan; bir başka grubu, eğitim ortamları, yazarları, film senaryo yazarları, bilgisayar, televizyon programı hazırlayan araç tasarlama, geliştirme ve yapım uzmanları; diğer bir grubu da ortam düzenleme ve araç kullanma uzmanlarıdır. Herbir uzmanlık alanında bulunan eğitim teknolojisi uzmanlarının öğretmenlere, teknoloji seçimi yapma, ortam düzenleme ve yönetme, kendilerini geliştirme konularında önemli destekleri olacaktır (MEB, 1982; Başaran, 1982; Küçüker, 2002).

Beslenme Eğitimi Uzmanı

Beslenme eğitimi uzmanı, eğitim kurumlarında öğrencilerin sağlıklı, yeterli ve dengeli beslenmelerini sağlamak için eğitim programlarının yapılmasına, geliştirilmesine uygulanmasına danışmanlık yapacak nitelikte, kuramsal alanda ve uygulamada yetişmiş uzmandır. Beslenme eğitimi uzmanı, öğrencilerin beslenme sorunlarını ve alışkanlıklarını, bunların eğitimlerine etkilerini araştırır; beslenme eğitimi programlarını ve araç gereçlerini geliştirir, programların uygulanmasına kılavuzluk eder. Beslenme eğitimi konusunda düzenlenecek hizmet içi eğitim etkinliklerine danışmanlık yanında, bunların hazırlıklarında ve uygulamalarında görev alır. Ayrıca, öğrenciler için okullarda verilen yemeklerin beslenme, kurallarına uygun olarak verilmesini denetler, değerlendirir ve gereken önlemlerin alınmasını sağlar. Okul dışı bir etkinlik olarak da, beslenme eğitimi konusunda velilerle ilişki kurar, onlara danışmanlık yapar, bilinçlenmelerine yardım eder (MEB, 1982; Başaran, 1982; Küçüker, 2002).

Halk Eğitim Uzmanı

Halk eğitimi alanında, eğitim programlarını geliştirmeye, uygulamaya, değerlendirmeye yeterli olacak nitelikte uzmandır. Okullar sadece sorumluluklarını üstlendikleri öğrencilere değil, içinde yer aldıkları toplumsal çevrenin de eğitiminde önemli görevler üstlenmek durumundadırlar. Bu amaçla, okulda bulunacak veya okula hizmet verecek halk eğitim uzmanları, çevredeki yetişkinlerin eğitim gereksinimlerini ekonomik, toplumsal ve kültürel yapıya uygun olarak saptama; bu yönde eğitim programları geliştirme; eğitim programlarını çevrenin özelliklerine uyarlayarak uygulama; eğitim programlarının etkin olarak uygulanması için eğitim ortamının, araç-gereçlerini hazırlama; insangücünü sağlama ve iş olanaklarının saptamada kılavuzluk ve yardım etme konularında çalışmalar yaparlar (MEB, 1982; Başaran, 1982; Küçüker, 2002).

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı

Okullarda, öğrencilerin ilgi, yetenek, tutum, kişilik ve başarısını ölçüp değerlendirebilecek, öğrenciyi değerlendirme sonuçlarına ve toplumsal gereksinimlere uygun eğitim programlarına yöneltecek düzeydeki eğitim işgörenleridir. Ölçme ve değerlendirme uzmanı, okullarda, öğrencilerin eğitimle ilgili sorunlarının çözümü için gerekli olan genel ve özel yetenek testlerinin hazırlanması, geliştirilmesi, uygulanması ve sonuçlarının değerlendirilmesini sağlar. Öğrencileri yönlirmede, öğrencilere ve yönetime ışık tutacak psikometrik bilgilerin sağlanmasında yönetime yardımcı olur. Değerlendirme sonuçlarının öğrencilerin öğrenme güçlüklerinin belirlenmesinde ve yönlendirilmesinde, öğretim yöntemlerinin geliştirilmesinde kullanılması için öğretmenlere ve yönetime yardım eder, danışmanlık yapar, hizmet içi eğitim etkinliklerinin düzenler (MEB, 1982; Başaran, 1982; Küçüker, 2002).

Onuncu Milli Eğitim Şûrası hazırlık çalışmalarında bulunmayan, ama Şûra'nın "Eğitim Uzmanlarının Eğitimi" komisyonunca, Şûra Genel Kurulu'na

iki uzmanlık alanı daha önerilmiştir. Bunlar; okul-işyeri ilişkileri uzmanı ile okul kitaplığı uzmanlarıdır.

Okul Kitaplığı Uzmanı

İyi bir kütüphane hizmetinden yoksun bırakılmış bir öğrenci iyi bir eğitimden yoksun bırakılmıştır. Günümüzde eğitim, nicelik yönünden çeşitli bilgi kaynaklarını kullanılmayı; eğitimde yöntem ve araçların farklılaşması yoluyla eşitliği sağlamayı gerektirir. Bu anlayış, bilgi kaynaklarını toplayan, düzenleyen, okulun eğitim ve öğretim amaçlarının gerçekleşmesinde hizmet eden kütüphaneyi sistemin önemli bir ögesi haline getirmektedir.

Kütüphanecilere, kitaplık fiziksel ortamını, araç gereçlerini düzenleme ve hazırlamada, arşivlemede, okumaya kılavuzluk etmede ve öğrenme öğretme süreçlerinde gereksinim duyulur. Öğrencilerin öğrenme, araştırma, merak ve yeteneklerini geliştirmeye yönelik etkinliklerde bulunacak bu işgörenlerin, öğrencilere okuma alışkanlığı kazanmalarında, derslerinde yardımcı olacak kitapların seçiminde yardımcı olma ve kılavuzluk etme, okul kitaplığını uygun bir öğrenme çevresi durumuna getirme ve geliştirme gibi temel görevleri bulunmaktadır.

Okul kitaplığında, genel işleri yönetecek bir **kitaplık memurunun** da bulunması gerekir. Bu işgörenler okul kitaplığını, "Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği"ne göre düzenler, iş ve işlemlerini yürütür. Kitaplık ayniyat mutemetliğini, "Ayniyat Talimatnamesi" ne uygun olarak yapar.

Eğitime Yardımcı İşgörenler

Okul yönetimleri, doğrudan eğitim ve öğretim işleriyle ilgili olmayan, ancak eğitim-öğretim hizmetlerinde sağlıklı bir işleyişi kurma ve sürdürmede önemli bir yere sahip destek hizmetlerini de örgütlemek durumundadırlar. Bu amaçla okullarda destek hizmetlerini sürdürecek eğitime yardımcı işgörenlere gereksinim duyulur. İlköğretim okullarında gerekli olan yardımcı eğitim işgörenleri, yönetim, sağlık, teknik ve temizlik vb. genel işlerde çalışan işgörenlerdir (Başaran, 1982: 170; MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Yönetsel işler işgörenleri

Okul yöneticisinin görev alanına giren genel, parasal, ayniyat vb. iş ve işlemleri yürüten işgörenlerdir. İlköğretim okullarının büyüklüğü ve etkinlik alanlarına göre, okullarda şu işgörenler bulunabilir.

Yönetim işleri ve daktilo memurları.- Okul müdürü veya müdür yardımcılarınca kendilerine verilen yazı ve daktilo işlerini yaparlar. Gelen ve giden yazılarla ilgili dosya ve defterleri tutar, yazılanların asıl veya örneklerini dosyalar ve saklar, gerekenlere cevap hazırlarlar. Kendilerine teslim edilen gizli ya da kişilerle ilgili yazıların saklanmasından ve gizli tutulmasından sorumludurlar. Memur, öğretmen ve hizmetlilerin özlük dosyalarını tutar, bunlarla ilgili değişiklikleri günü gününe işler ve arşiv işlerini düzenlerler (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

İç hizmetler şefi.- Memur sayısı üç ve daha yukarı olan öğretim kurumlarında, müdür tarafından memurlardan biri iç hizmetler şefi olarak görevlendirilir. İç hizmetler şefi, okula ait bina, eşya ve tesislerin bakım, onarım, koruma, kayıt, düzen ve temizlik gibi hizmetlerini yürütmekle yükümlüdür. Ayrıca demirbaş eşya sayım komisyonu ile muayene komisyonunun doğal üyesidir. İç hizmetler şefi, hizmetliler arasında işbölümü yapar, çalışmalarını düzenler ve izler. Görevlerinde okul müdürü ve yardımcılara karşı sorumludur. İç hizmetler şefinin bulunmadığı kurumlarda müdür yardımcılarında biri bu görevleri yürütür. Müdür yardımcısının bulunmaması durumunda ise bu görevleri okul müdürü yapar (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Hesap işleri memuru.- Okulun öğretmen, yönetici, memur ve hizmetlilerine ait aylık, ücret, sosyal yardım, yolluk, sağlık, vergi iadesi gibi özlük haklarının zamanında hak sahiplerine verilmesini sağlar. Bunlarla ilgili belgeleri dosyalarında saklar. Okulla ilgili malî işleri izler, iş ve işlemleri yapar ve bunlarla ilgili yazı, belge, defter ve dosyaların düzenlenmesini ve saklanmasını sağlar. Hesap işleri memuru unvanı ile atanan elemanı bulunmayan okullarda, bu hizmetler okul müdürlüğünce görevlendirilecek

memurlardan biri tarafından yürütülür (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Ambar memuru.- Satın alınan yiyecek, yakacak, temizlik ve diğer maddelerin muayene ve kabulü ile ilgili işlemleri yapar ve kabul edilenleri teslim alarak gerektiğinde kullanılmak üzere ambarda saklar. Ambar ayniyat mutemetliğini, "Ayniyat Talimatnamesi"ne uygun olarak yapar. Nöbetçi öğretmen, aşçı, varsa iç hizmetler şefi ile birlikte tabela gereğince günlük erzak, yakacak ve temizlik maddelerini tartarak veya sayarak ambardan çıkarır ve ilgililere teslim eder (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Ayniyat ve depo memuru.- Okulun bütün demirbaşından sorumlu olan ayniyat ve depo memuru, demirbaş eşya ve tüketim maddeleri ile ilgili her türlü işlemin "Ayniyat Talimatnamesi"ne uygun olarak yürütülmesini sağlar. Ayniyat memuru, ayniyat ve demirbaş sayım komisyonunun doğal üyesidir (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Döner sermaye memuru.- Döner sermayeli okullarda döner sermaye saymanı, döner sermaye ambar memuru ve döner sermaye veznedarı görevlendirilir. Döner sermaye saymanı, döner sermayenin iş ve işlemlerini, ilgili mevzuat hükümleri ile Bakanlık emirlerine göre yürütür. Ambar memuru ise, döner sermaye ambarına giren ve çıkan malların ve eşyanın kaydını tutar, korunmasını sağlar (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Sağlık işgörenleri

Çocuklar fiziksel, biyolojik ve toplumsal çevredeki koşullara, büyüklere göre daha duyarlıdır ve çevrede meydana gelen değişimlerden önemli boyutlarda etkilenmektedir. Sağlıklı bir eğitimin yapılabilmesi için okulda sağlıklı bir çevrenin de sağlanması zorunludur. Okul sadece öğrencilerin değil aynı zamanda çalışanların da sağlığını, güvenliğini, davranış ve alışkanlıklarını, çalışma ve öğrenme verimliliğini etkileyen bir ortamdır. Unutulmamalıdır ki, öğrenciler ve işgörenler yaşamlarının önemli bir kısmını okulda geçirmektedirler. Bu nedenle bulundukları çevre güvenli olmalı, enüst düzeyde verimli öğrenmeyi ve çalışmayı sağlamalı, sağlığı tehdit eden

etkenlerden arınmış ve olumlu sağlık davranışını geliştiren koşullara sahip olmalıdır.

Eğitim kurumlarında sağlık hizmetleri ile ilgili düzenlemeleri okul sağlığı yanında, çevre sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi olarak da görmek gerekir. Okul sağlığı hizmetleri, öğrencilerin ve okul işgörenlerinin sağlığının değerlendirilmesi, geliştirilmesi, sağlıklı okul yaşamının sağlanması ve sürdürülmesi, öğrenciye ve dolayısıyla topluma sağlık eğitiminin verilebilmesi iken; çevre sağlığı hizmetleri ise, insan sağlığını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen fiziksel, biyolojik ve sosyokültürel çevreye ait etmenleri insan sağlığına uygun hale getirmeye çalışmak, bu yönde düzenlemeler yapmak anlamını taşımaktadır.

Ülkemizde okulda çevre sağlığı konusundaki ilk yasal metin düzenlemesi 1913 yılında çıkarılan Tedrisat-ı İptadiye Kanunu Muvakkatinde yer almıştır. Bu yasayla zorunlu olarak okula gelen öğrencilerin okulda sağlıklı çevre koşullarında eğitim almasının gereği vurgulanmıştır. 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 163. ve 164. maddelerinde de okulun genel ve çevre sağlığı konularına değinilmektedir.

Öğrencilerin bedensel ve psikolojik yönlerden sağlıklı olmalarını ve eğitim amacıyla kullanılan bina ve tesislerin sağlık koşullarına uygunluğunu gözleyen ve sağlayan uzmanların okullarda görevlendirilmesi gerekmektedir. Sağlık işgörenleri okuldaki öğrenci ve işgörenlerin sağlık işleri ile ilgili her türlü işleri yapmakla yükümlüdürler. Ayrıca, yatılı ve pansiyonlu okullardaki sağlık işgörenleri, görevlerini "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Pansiyonları Yönetmeliği"ne göre yürütürler. Günümüzde elli ve daha fazla işgörene sahip olan işletmelerde kurum doktoru görevlendirilmesi yasal bir zorunluluktur. Birçok okulun orta, hatta büyük ölçekli işletmelerden daha fazla öğrenci ve işgörene sahip oldukları gözönünde bulundurulduğunda, okullarda sağlık hizmetlerine yönelik düzenlemelerin yapılmasının zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Okullarda, okul büyüklüğüne bağlı olarak, sürekli kadrolu veya bir eğitim bölgesinde görevli doktor ve hemşire kadroları bulunmalıdır (Agron, J. 2003; American School Health Association, 2002).

Doktor.- İlköğretim okullarında öğrenim gören öğrenci ve işgörenlerin sağlık taramalarını; sağlık sorunu yaşayan öğrenci ve işgörenlerin sorunlarını tanılamak ve sağaltımlarını yapmak üzere, okullarda görevli ve genel sağlık hizmetleri yanında; eğitim psikolojisi, toplum ve kurum sağlığı konularında eğitim almış ve yeterlikleri olan doktorlardır (Ural, 1964: 60). Doktorlar, okulun büyüklüğüne göre, bir okulda sürekli ya da bir okul bölgesinde görevlendirilebilir.

Hemşire.- Okullarda sürekli kadro ile bulunması gereken sağlık işgörenidir. Okuldaki öğrenci ve işgörenlerin sağlık sorunlarının saptanması; okul ve çevrede yaşanan sağlık sorunların izlenmesi ve kayıtlandırılması; toplum sağlığı konularında bilgilendirmeler yapılması konularında öğretmenlerle yakın ilişki ve işbirliği içinde bulunan sağlık işgörenleridir (Ural, 1964: 61).

Teknik ve Yardımcı Hizmetler İşgörenleri

İlköğretim okullarında teknisyen, kaloriferci, bahçıvan, şoför, aşçı, gece bekçisi, ve yardımcı hizmet kadrolarında istihdam edilen bu işgörenler, okulun destek hizmetlerine yönelik görevler üstlenmektedirler. Bu kadrolar, okul türü, büyüklüğü ve okulun işlevlerine göre oluşturulur (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Teknisyenler.- Okulun olanak ve özelliklerine göre elektrik, elektronik, makine onarımları, su, havagazı, kalorifer tesisatları, marangozluk ve benzeri işlerini görmek üzere görevlendirilen işgörenlerdir. Bunlar kendilerine okul yönetimince verilecek görevleri yaparlar (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Kaloriferci.- Kalorifer dairesi ile ilgili hizmetleri yapar, burasını temiz, düzenli ve hizmete hazır tutar. Kaloriferin çalışmadığı zamanlarda okul yönetimince verilecek işleri yapar (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Bahçivan.- Yapılacak plana uygun olarak, okulun bahçe ve parkını düzenler, tarım öğretmeni ile iş birliği içinde çalışır (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Şoför.- Okula tahsis edilen okul taşıtının zimmetini üzerine alır ve taşıtın kullanılmasından ve bakımından sorumlu olur (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Aşçı.- "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Pansiyonları Yönetmeliği"nde belirtilen görevleri yapar ve okul müdürü, müdür yardımcısı, nöbetçi öğretmen, okul doktoru, iç hizmetler şefi ve varsa beslenme uzmanına karşı sorumludur. Yönetmelikte (Md. 98) belirtilen görevleri yapar. İlköğretim kurumlarında aşçılar yanında; işgören sayısı, iş yoğunluğu vb. durumlara bağlı olarak aşçı yardımcıları da görevlendirilebilir (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Gece bekçisi.- Gece bekçisi veya nöbetle gece bekçiliği yapan işgören, nöbeti süresince okul bina ve eklentilerinin güvenliğini sağlar. Bu görevleri yaparken okul müdürüne, ilgili müdür yardımcısına, nöbetçi öğretmene, varsa iç hizmetler şefine karşı sorumludur. Hizmetli sayısı iki ve daha az olan okullarda gece bekçiliği görevi yürütülmez. Durum en yakın emniyet birimine yazılı olarak bildirilir (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Yardımcı hizmetler işgörenleri.- Okul yönetimince yapılacak planlama ve iş bölümüne göre her türlü yazı ve dosyayı dağıtmak ve toplamak, müracaat sahiplerini karşılamak ve yol göstermek, hizmet yerlerini temizlemek, aydınlatma ve ısıtma yerlerinde çalışmak, nöbet tutmak, okula getirilen ve çıkarılan her türlü araç-gereç ve malzeme ile eşyayı taşıma ve yerleştirme işlerini yapmakla yükümlüdürler. Bu görevlerini yaparken okul yöneticilerine, nöbetçi öğretmene, varsa iç hizmetler şefine karşı sorumludurlar (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği).

Diğer Eğitim İşgörenleri

İlköğretim kurumlarında, derslere giren öğretmenler yanında, yönetsel bir görev olarak “iş eğitim şefliği” ve öğrencilerin ders dışı çalışmalarına yönelik görevlendirilen “belleticilik” görevi verilen kadrolar da bulunmaktadır.

İş eğitimi şefleri, ilköğretim okullarında bulunan iş eğitimi öğretmenleri arasından okul müdürlüğünce seçilir. İş eğitim şefleri, “*Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen ve Yöneticilerinin Ücretli Ders Saatlerine Dair Esaslar*”a göre derse girer, “*İlköğretim Okulu İşlik Yönetim Kılavuzu*” esasları doğrultusunda, işliklerin düzenini, araç gereçlerin bakım ve onarımlarının yaptırılmasını, derslerin programlara uygun olarak yürütülmesini, temrinlik malzemelerinin sağlanması ve dağıtımlarının yapılmasını sağlar, sergi organizasyonlarını yaparlar (Madde 84). İş eğitimi şefine başka bir sınıf öğretmenliği ve eğitici kol verilmez. İş eğitimi şefi, okul müdürüne veya görevlendireceği müdür yardımcısına karşı sorumludur.

İlköğretim Kurumları Yönetmeliği’nin 85. Maddesinde, pansiyonlu ve yatılı öğrencilerin ders saatleri dışında eğitimleri ile ilgilenmek, öğrencilerin çalışma zamanı ve çalışma yerlerinde, etütlerde sessizce ders çalışmalarını sağlamak ve çalışmaları sırasında karşılaştıkları güçlüklerin çözümüne yardımcı olmak üzere, okulun sınıf öğretmenleri ile branş öğretmenleri veya ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğretmenlik yapanlar arasından okul müdürünün önerisi, millî eğitim müdürlüğünün uygun görmesi üzerine, il üst yöneticisinin onayı ile *belleticiler* görevlendirilebileceği hükmü yer almaktadır. Görevlerinden dolayı ilgili müdür yardımcısına, müdür başyardımcısına ve okul müdürüne karşı sorumlu olan belleticiler, haftada en çok üç gün nöbet tutarlar. Nöbetçi belleticiler gece pansiyonda kalır ve okul yatakhanesinden yararlanırlar. Bulunması halinde, diğer belleticiler de isterler ve bu istek okul yönetimince de uygun görülürse, pansiyonda ve yatakhane de kalabilirler.

Çağdaş okul örgütleri, öğretmen sayısını arttırmak ya da öğretmen başına düşen öğrenci sayısını düşürmeye ve bu yolla eğitim ve öğrenmenin etkililiğini arttırmaya çalışmaktadırlar. Okullarda, derse giren öğretmenler yanında, kendilerine destek olacak işgören ya da merkezlere gereksinim

bulunmaktadır (Eurich, 1970: 210; Balcı, 1993: 49). Okullarda, öğretim yardımcıları, yazman ve genel yardımcılar gibi öğretmenin çalışmalarına destek olacak yardımcılar bulunabilir. Öğretim yardımcıları, bağımsız çalışma alanlarını denetleyecek, öğretim araç gereçlerinin hazırlanmasına yardım edecek ve öğrenci gelişmesini değerlendiren; yazmanlar ise, öğrencilere ait bilgileri kayıt, koruma gibi görevleri olan ve tüm zamanlarını öğretmenlere ayıracak kimselerdir. Genel yardımcılar da, öğrenim dışı alanları denetim gibi görevleri olan yarı zamanlı yardımcılardır.

Okul ortamı dışında da, öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine dönük bir öğretim için, eğitim işgörenlerinin yardım ya da destek alabilecekleri, *bilgisayar destekli merkez, kendi kendine öğretim merkezi, araştırma merkezi, araç geliştirme merkezi, insan ilişkileri merkezi, danışmanlık ve değerlendirme merkezi* gibi merkezler bulunmalı (Balcı, 1999: 49) ve buralardaki uzmanlardan yararlanabilmelidirler.

İlköğretim Okullarında Fiziksel Düzenlemeler

İlköğretim okullarının fiziksel düzenlemeleri, okul yeri seçiminden, dersliklerin donanımına kadar uzanan düzenlemeleri kapsar. Bu başlık altında, ilköğretim okullarının okul büyüklüğü, okul yeri seçimi, okul bina ve bahçelerindeki eğitsel ve eğitime destek alanlar ve bunların donanımları ele alınmıştır.

Okul Yeri

Kullanılan girdilerin her biri sistemin işlemesi ve hedeflere ulaşmasında önemlidir. Eğitim sürecinin istenen düzeyde nitelikli oluşturulabilmesi için eğitimin yapıldığı yerin büyük önemi vardır. Psikolojik ve biyolojik bir etkinlik olarak öğrenmenin nasıl ve hangi koşullarda en etkin düzeyde gerçekleşebileceği sorusu da öğrenen kişinin fiziksel çevresinden bağımsız olarak yanıtlanamaz. Eğitim, daha fazla fiziki özelliklere sahip olarak daha üretken bir etkinlik olması nedeniyle; yeterli çevre, tesis, araç ve donanımla

birlikte uygulandığı zaman daha etkin olarak işlevini yerine getirir ve daha kaliteli verim alınır. Okul programını destekleyerek öğrencinin öğrenme yaşantılarına katkıda bulunma ve okulun temel eğitim felsefesi ile amaçların uygulanmasında okul çevresi ve eğitim tesisleri yardımcı olur (Başaran, 1988: 243).

Okulun öğrenci aldığı çevre, bir okulun kapladığı coğrafya olarak tanımlanabilir. Okul binası yapılacak yerin belirlenmesinde, kurulacak yerin nüfus büyüklüğü ve öğrenci aldığı çevrenin özellikleri temel belirleyicilerdir. Okul, herşeyden önce öğrencilerin kolayca ulaşabilecekleri bir yerde olmalıdır. Bunun yanında, öğrencilerin yaşı, okulun sunabileceği ulaşım, beslenme vb. olanaklar ile iklim özellikleri de dikkate alınmalıdır. Nüfusun yoğun olduğu çevrelerde, okul çevresinin büyük olması gerekir. Okulun öğrenci aldığı çevre ABD ve İngiltere’de yarım mil, Hollanda’da 500 metre, İsviçre’de 600 - 800 metre, Kosta Rika’da 3,5 mil, İran’da 2 km., İrlanda’da 2 mildir. Tüm ülkelerde okula gidiş dönüş süresi en fazla 45 dakika olarak benimsenmiştir. Bu mesafe, yayalar için 4,5 km/saat (3 km), bisikletli için 18 km/saat (12 km.) motorlu taşıtlar için 45 km/saat (30 km) olur (Chau, 1989: 38-40; Unesco, 1983: 411-43; Hallak, 1976, akt. Karakütük, 1994: 73-76; Çetiner, 1972: 37 – 38; Hesapçioğlu ve Meriç, 1994: 124).

Okul, öncelikle kurulduğu çevrenin eğitim gereksinimlerini karşılamakla sorumludur. Bu nedenle okulun inşa edileceği yerin, yoğun yerleşim bölgeleri olması ve çevre nüfusunun okul yapımına gereksinim yaratacak sayıda ve nitelikte olması gerekmektedir. Okul, fiziksel, psikolojik ve toplumsal yönden sağlıklı bir çevrede kurulmuş olmalıdır. Okulun çevresinde bulunan bazı doğal ve örgütlü ortamlar, okulun eğitsel etkinliklerini engelleyeceği gibi öğrencilerin etkileşimleri yoluyla, onlarda istenmeyen davranışların gelişmesine de neden olabilir. İlköğretim okullarının kurulacakları yerler konusunda dikkat edilmesi gereken özellikler şöyle sıralanabilir (Çetiner, 1972: 38; Ergen 1986: 153; Hesapçioğlu ve Meriç, 1994: 123; Kayhan ve Eroğlu, 1997; Karakütük, 1994: 73-76; MEB, İEK Md. 60; Turner, 1970; Sağlık Bakanlığı, 1992; Velicangil, 1975: 298):

1. Okulun yapılmasının düşünöldüğü yerleşim biriminin demografik özellikleri öncelikle dikkate alınmalıdır. Okulun kurulacağı bölgede varolan nüfusun sayı ve özellikleri, gelecekteki tahmini nüfus ve artışları, bölgede arzulanan ve planlanan toplumsal, ekonomik vb. değışmeler ve bunların getireceğı yeni durumlara göre bir planlamaya gidilmelidir.

2. Bölgenin imar durumu ve imar planları, altyapı olanakları incelenmeli ve olanaklar ve geliştirilmesi konularında ilgili birim yönetimleriyle ortaklaşa çalışılmalıdır.

3. Okul binası yapılacak veya okul binası olarak kullanılacak taşınmazların bulunduğı yerin sağlık, eğitim ve ulaşım bakımından elverişli ve öğrencilerin kolaylıkla gidip gelebilecekleri bir yerde olması göz önünde bulundurulmalıdır. İlköğretim okullarının kurulacağı yerler, okuldan yararlanacak öğrencilerin, evden yaklaşık olarak 10-15 dakikalık bir yürüyüş mesafesi olan 500 - 1200 metre arası bir uzaklıkta olmalı ve olabildiğince, yaya ulaşımı şeklinde okula ulaşılmalıdır.

4. Güvenlik, okul yeri için büyük önem taşır. Okul binalarının yapımı için fazla meyilli olmayan, su basması, deprem gibi doğal yıkımlardan korunabilecek, fay hatları vb. etmenlerden uzak; tehlikeleri yanında, sağlık açısından da zararı olacak çöplük, kanalizasyon, dere kenarı ve su kanallarına yakın olmayan alanlar tercih edilmelidir.

5. Okulun yeri saptanırken, o bölgenin iklimi, hakim rüzgarların yönü de dikkate alınmalıdır. İlköğretim okul arsaları fazla meyilli olmayan araziler olarak seçilmelidir. Kayalık, bataklık gibi doğal araziler ya uygun hale getirilmeli ya da bu yerlerden uzak olarak seçilmelidir. Arsa yapısı bitki yetiştirmeye uygun olmalıdır.

6. Okulun işlek ve gürültölü ana caddeler üzerine kurulmaması gerekir. Eğer ana cadde üzerine kurulma zorunluluğı varsa, giriş çıkış kapılarının ana caddeye değil, ara sokaklara veya boş araziye açılmasına yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

7. Öğrenciler üzerinde olumsuz etki yapabilecek hapisane, meyhane, kıraathane, bar, pavyon, gazino, elektronik oyun merkezleri gibi halka açık yerler ile alkollü içki satılan yerler, okul yapı ve tesislerinden uzak bulunmalıdır. İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda, eğitime olumsuz etkisi bulunabilecek ortamların okuldan en az 200 metre uzaklıkta bulunması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak, turizmin yoğun olduğu yörelerdeki okulların tatil olduğu dönemlerde 200 metre koşulunun aranıp aranmayacağı konusunda karar vermeye o yerin üst yöneticisi yetkili kılınmıştır.

8. Okul yeri seçiminde, enerji, su ve kanalizasyon sistemlerinin elverişliliğine, yakın çevredeki trafik yoğunluğu ve konutlarda kullanılan enerji kaynakları ve yakma sistemlerinden ortaya çıkabilecek kirlilik miktarlarının yönelimine de bakılmalıdır. Bu nedenle, okul ile konutlar arasında belli bir uzaklık bulunmalıdır. Okullaşma oranındaki artışlar, yeni okulların açılması, zorunlu eğitim süresinin uzaması ve hızlı kentleşme sonucunda kentlerde uygun alan bulunamaması, okulların kent dışında kurulmasını gerektirmekte ve maliyetleri arttırmaktadır.

9. Okul arsası fiziksel, kimyasal veya biyolojik yönden kirlenmemiş veya kirlenme riski olmayan, gürültüden ve sağlığa zararlı toz, duman çıkaran, havayı ve doğayı kirleten sanayi kuruluşlarının etki alanlarından uzak bölgelerden seçilmelidir. Bu nedenle, hurdalık, üretim, onarım ve sanayi gibi farklı işlevlere sahip binaların okul çevresinde yapılması önlenmelidir.

10. Okulların itfaiye, karakol, hastane, ibadet yerleri gibi ortamlara yakın olması bazı yönlerden yararlı olmakla birlikte; siren sesleri nedeniyle, gürültülü ve dikkat dağıtıcı ortamlar oluşturması bakımından olumsuz etkiler de ortaya çıkarmaktadır. Bu ortamlar ile mezarlık, tren istasyonu ve havaalanı gibi fiziksel ve psikolojik zedelenme yapabilecek yerlerin okullardan uzak ya da olumsuz etki yaratmayacak konumda olması veya olumsuzluğun önlenmesi gerekir.

Okul binasının bazı çevre koşullarından uzak olması istenirken, bazı örgüt ve birimlere de yakınlığı tercih edilmelidir. Öğrencinin eğitsel ve kişisel gereksinimlerini karşılayabileceği eczane, kırtasiye, vb. alışveriş yerlerinin;

ulaşımını kolaylaştıracak taşıt durakları ve trafik lambalarının, okulun yakınında bulunması, ortaya çıkabilecek bazı sorunları önlemesi ya da m getirmesi açısından yararlı görülmektedir. Bunun yanı sıra okul, eēitim sürecine katkıda bulunacak ya da okulun işleyişini kolaylaştıracak kütüphaneye, spor tesislerine, parklara ve diēer eēitim kurumlarına yakın olmalıdır. Bu yakınlık, varolan tesislerin, kaynakların ve araç gereçlerin ortak kullanımını saēlama, paylaşma yararlarının yanında, ortak etkinliklerin planlanması açısından da yararlı olacaktır.

Okul binalarının yer seēimi ve yapımında ocuēun kendisi esas ölçü olmalı, okul yeri ve yapısının konumu ērenciye uygun olmalıdır. İlkēretim okulu arazilerinin şu özelliklere sahip olması gerekmektedir (Neufert, 1980: 229 ; Ergen 1986: 153-154; Küçükahmet 1986b; Kocaoluk 1996; MEB, 1961; 1981: 454; Velicangil, 1975: 298):

1. Okulun derslik ve ērenci sayısına orantılı olarak belirlenmesi gereken arsa byklē, uluslararası standartlarına göre, ērenci başına 20 m² olarak kabul edilmektedir. Arsa alanının, inşaat alanı ile birlikte ise, 25-30 m²/ērenci olması uygun düşecektir. Okul bahçesinde ērenci başına düşecek alan en az beş metrekare olmalıdır. En küçük bahçe alanı ise, en az 400 m² olmalıdır. Türkiye’de, ilkēretim okul binaları için arsa geniřliēinin ilk 40 ērenci için 20 m², ikinci 40 ērenci için 15 m², nc 40 ērenci için 10 m², dördüncü 40 ērenci için beş metrekare ve altıdan onuncu 40 ērenci için ikibuçuk metrekare olarak alınmaktadır.

2. Tek derslikli okul için arsa byklē, en az 1000 m² olmalıdır. Buna ek olarak, her sınıf için en az 300 m² daha olmalıdır.

kentleşmeyle ortaya çıkan yeşil alan, doēaya yakın olma vb. gereksinimler bunu daha da önemli hale getirmektedir.

Okul Byklē

Okulu enuygun büyüklükte kurmanın anlamı, okulda eēitim ortamını oluşturacak eēitim yeri, ērenci sayısı, araç gereçlerin sayısı ve niteliēi, saēlık

koşullarına uygunluk vb. her etkenin uygun büyüklükte, sayıda, nitelikte olmasını sağlayarak savurganlığı ya da bunlardan yoksunluğu önlemektir. Böylece, okul bina ve donatımı en ekonomik şekilde oluşturulabilecek, öğrenci ve işgörenlerden en yüksek verimi alınabilecektir (Başaran, 1982: 49; Kodamanoğlu, 1963: 20).

En uygun okul büyüklüğünün oluşturulması öğrenci niteliği ve sayısına, ders türlerine, bir sınıftaki öğrenci sayısına, öğretmenin kaç dersi okutabilecek yeterlikte olmasına, zorunlu haftalık ders saati vb. etmenlere bağlıdır. Bu etmenlere bağlı olarak oluşturulmuş bir okulda hem hizmet karşılanır, hem de öğretmene fazla yüklenilmemiş olur (Kodamanoğlu, 1963: 21, akt. Karakütük, 1994).

Aynı şekilde, eğitim bölgelerinin oluşturulmasında da benzer uygulamalara gidilir. Eğitim bölgesi, yönetim, eğitim, okul binaları ve eğitim araçlarının maliyetleri yönünden en uygun büyüklükteki okulun öğrenci alacağı yerleşim birimlerinden oluşan bölgedir (Başaran, 1974: 15). İlköğretim okullarının bir eğitim bölgesinde hangi büyüklükte ve nasıl yapılacağına ilişkin nüfus, hizmet verilecek coğrafya ve genişliği ile, eğitim bilimlerine ilişkin verilerin bulunması gerekir. Bu konuda farklı uygulanma ve değerlendirmeler bulunmaktadır (Çetiner, 1972: 36-38). Chicago Planlamasına göre, yerleşim birimi nüfusu 4.000-12.000; Londra Planına göre ise, 6.000-10.000 olarak kabul edilmektedir. İlköğretim okulları yerleşme birimi nüfusu ABD’de 2.000-8.000, Fransa’da 4.500, Macaristan, Polonya ve Bulgaristan’da 5.000, Almanya ve İngiltere’de 6.000 olarak alınmaktadır. Türkiye’nin bu ülkelere göre daha genç bir nüfusa ve aile başına daha fazla düşen çocuk sayısına sahip olduğu düşünülürse, bu sayının 3.500 olması uygun düşecektir.

Küçük okullarla büyük okulların nerede ayrıldığı konusunda kesin bir görüş birliği yoktur ve okuldaki öğrenci sayısının ne olması gerektiği konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Küçük okullar için öğrenci sayısı üst sınırı 200’den 1.000’e kadar uzanırken; büyük okullar için bu değerler 300’den 5.000’e kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte, pekçok araştırma sonucunun ortaya koyduğu üzere, ilköğretim kademesi için uygun büyüklüğün

300-400 öğrenciyle sınırlı olması yönünde bir eğilim vardır (Grabe, 1981: 21-23; Williams, 1990; Viadero, 2001, akt. Aydın, 2002).

Okul büyüklüğü ve öğrenci başarısına etkileri konusunda çok sayıda araştırma yapılmış bulunmakla birlikte, büyüklükle başarı arasındaki ilişki de net olarak ortaya konulamamıştır (Burke, 1987). Konuyla ilgili yapılan çalışmaların bazılarında büyük okulların (Burke, 1987; Caldov, 1987; Edington ve Gordner, 1984; Fowter ve Walberg, 1991; Kershaw ve Blank, 1993; Hawley, 1996; Huang ve Hawley, 1993; Mc Guire, 1989; Melnick vd., 1986; Smith ve De Young, 1988; Stockard ve Myberry, 1992; Way, 1985), bazılarında ise küçük okulların daha başarılı oldukları yönünde sonuçlar bulunmaktadır (Bates, 1993; Eberts, Kehse ve Stone, 1982; Eichestein, 1994; Fowler, ve Walberg 1991; Kershaw ve Blank, 1993; Miller, Ellsworth ve Howell, 1986; Robinson, Lewis, 1991; Walberg, 1992). Araştırma sonuçları küçük okulların da en az büyük okullar kadar başarılı olabileceğini, hatta bazen öne geçebileceğini ortaya koymaktadır. Amerikan eğitim sisteminde, özellikle okul gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak okulların büyük olması ya da okul ve okul alanlarını birleştirme yönünde bir eğilim bulunmaktadır (Fowler, 1992; Schoggen, 1988).

Buradan çıkan sonuç, okul büyüklüğünün ne olması gerektiğinden çok, okulun kurulduğu çevrede hangi büyüklükte bir okula gereksinim duyulduğu, hangi büyüklükte okulla daha başarılı olacağını saptamaya çalışmak ya da var olan okulların büyüklüklerinin işlevsel kullanımı için ne tür düzenleme ve uygulamalara gitmek gerektiğinin önemini ortaya koymaktadır.

Özellikle, büyük okulların ortaya çıkarabileceği bir kısım olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla, son dönemlerde öne çıkan bir görüş ve uygulama da, öğrencileri küçük gruplar şeklinde sınıflandırmaya dayalı, kendi bütçe ve planlamasını yapan, okul içinde okul düzenlemeleridir. Bu şekilde düzenlenmiş okullarda sınıflardaki öğrenci sayısının 30'u, okul öğrenci sayısının da 500'ü geçmemesi gerekir (Cawelti, 1993: 19-21; McAndrews ve Anderson. 2002, akt. Aydın, 2002). Ülkemizde, sekiz yıllık eğitimle ortaya çıkan, farklı gelişim özellikleri ve yaşantılara sahip yedi yaşından ondört yaşına kadar çocukların aynı ortamları paylaşması önemli sorunlara neden

olabilecektir. Okul içinde okul fikrinden hareketle yapılacak düzenlemeler sonucu, olası sorunların yaşanması önlenmiş olacaktır.

Okul Binası

Milli Eğitim Temel Kanunu 51. maddesinde, *“Her derece ve türdeki eğitim kurumlarına ait bina ve tesisler çevrenin gereksinimleri ve uygulanacak programların özelliklerine göre Milli Eğitim Bakanlığı’nca planlanır ve yaptırılır. Bu amaçla her yıl Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine gerekli ödenek konur”* hükmü yer almakta ve *“arsa sağlanması ile okul bina ve tesislerin yapım ve donatımında, devletin en üst olanaklarının kullanılması yanında, vatandaşların her türlü yardımlarından da yararlanıldığı ve yardımların teşvik edildiği ve değerlendirildiği”* belirtilmektedir.

Okul binaları; öğretmen, öğrenci, araç gereçler ve donanım gibi eğitimin diğer girdilerini de biraraya getiren, barındıran zorunlu mekanlar olarak, eğitim ortamının en klasik ve temel öğelerinden birisi olma özelliği taşımaktadır (Şimşek, 1994: 19; Küçükahmet, 1986b: 15). Okul binaları, bir eğitim sisteminin, eğitim felsefesi ve eğitim programlarının mimari bir ifadesidir. Günümüze gelinceye kadar geçirdiği değişim sürecine rağmen okul binaları, geleneksel bir mimari ve yapı özelliğini korumaktadır. Kara ya da demir yoluyla yolculuk sırasında, bir köy ya da kasaba yakınından geçerken, diğer yapılar arasından okul binasının kolaylıkla seçilebiliyor olmasının gerçek nedeni budur (Kayhan ve Eroğlu, 1997: 14).

Günümüzde mimarlık ve inşaat sektöründeki gelişmelerle bina yapımında yeni eğilimler ortaya çıkmıştır. Isıyı daha iyi koruyabilmek, doğal ışıktan daha fazla yararlanabilmek ve ses yalıtımları ile gürültüden etkilenmemek için yeni teknolojilerden yararlanılmaktadır. Ancak ne yazık ki bu gelişmelerin eğitim binalarına yansıdığını ve yeni teknolojilerin okul binalarında kullanıldığını görmek olanaklı değildir. Okul binalarının planlanması ve yapımında maliyet faktörü yetkililerin karşısına sınırlayıcı bir etken olarak çıkmaktadır. Oysa okul binalarının planlanması ve tasarımlarında maliyetler kadar, öğretmen öğrenme sürecine katkılarının, yararlılık ve

işlevselliğin ve toplumsal çevreye göreliğin ön koşul olması gerekir (Carter, 1989: 11; MEB, 1971; Ramsey ve Rydeen, 1989: 37).

Antik çağda, bireyin beden ve ruh olarak gelişimini esas alan, Cimnazların sütunlarla süslü kapıları önünde ve bahçelerinde başlayan, Sokrates'in sokaklara, pazar ve işyerlerine taşıdığı eğitim; Hellenist devirde daha da önem kazanarak, devlet tarafından olduğu gibi, şehir ve vakıflar tarafından da açılan okullarda verilmeye başlamıştır (Aytaç, 1980: 52). Daha çok şehirlerde kurulan ve erkek çocuklara yönelik ilkokullar yanında kız çocukları için de ilkokullar açılmıştır. Bu devirde, jimnastik yanında, birer kültürel yetişme kurumları haline getirilen liseler (Cymnasion) büyük spor salonları, havuzları, dersaneleri, okul arşivleri, kitaplıkları ve bazen de Bergama'da olduğu gibi okul tiyatrolarına sahip bulunmaktaydı. Hellenist şehirlerin merkezlerinde yeralan ve en güzelleri olan binaları tapınaklar ve okullar olmuştur. Bu okullar şehir ve bölgelerin Hellenistleştirilmesinde önemli rol oynamışlardır (Aytaç, 1980: 52).

Günümüzde, okul binalarının yapımında, dünyada ve ülkemizde birçok bilimsel etmenin üretime alınma çabası sergilenmektedir. Okul projelerinin hazırlanması ve okul binalarının yapımı konusu çeşitli kurum ve kuruluşların işbirliğini ve eşgüdümünü gerektirir. Başarılı bir okul yapısı, birçok birimin katılımı ile verilecek doğru kararlar ve eğitimciler, eğitim yöneticileri, eğitim uzmanları, çevre tasarımcıları tarafından oluşturulacak gerçekçi projeler (Karrer, 1959; Gollwitzer, 1959) ile ortaya konabilir. Günümüz gelişmiş ülkelerinde okul binaları, okul mimarisinin zirvesine erişmiş bulunmaktadır. Okul planı hazırlanır ve okullar yapılırken, öğrenci merkeze alınmakta, eğitim ve psikoloji bilimlerinin bilgilerine önemle yer verilmektedir. Diğer taraftan, ortaya çıkan okul fiziksel çevre tasarlanırken, çocuktan alınacak görüşleri de değerlendirmeye almak, eksik olan önemli bir parçayı tamamlamak olacaktır. Çünkü, dünyayı duyu organları aracılığı ile algılamaya çalışan çocuk, çevre kavramını da temel gereksinimleri çerçevesinde geliştirir (Özbilen, 1996:2).

Türkiye'de okul binaları eğitim sistemine, ya seçilen arsalar üzerine hazırlanmış projelere uygun olarak inşa edilerek ya da kamu binaları okul amacıyla kullanılarak kazandırılır. Okul binaları yapımı Milli Eğitim Bakanlığı

ile, Bayındırlık Bakanlığının ortaklaşa çalışmaları sonucu gerçekleşmektedir. Okulun mimari ve teknik özelliklerinin belirlenmesinde, okulun bulunduğu bölgenin doğa ve ısı, nem, yağış, arazi vb. iklim koşulları; hizmet vereceği eğitim kademesi ve bu kademedeki öğrencilerin fizyolojik, psikolojik ve toplumsal özellikleri; uygulanacak eğitim programının niteliği ve ayrılan parasal kaynaklar rol oynamaktadır (Kayhan ve Eroğlu, 1997: 115):

Okul binalarının yapımında dikkate alınması gereken bir kısım özellikler ise şöyle sıralanabilir (Başaran, 1983: 159; Kayhan ve Eroğlu, 1997:16; Ergen, 1986: 151; Velicangil, 1975: 298-299):

1. Bina, eğitim hizmetinin ve uygulanacak eğitim programlarının amaçlarına, öğrencilere kazandırılması düşünülen yeterlikleri vermeye ve bu yönde yapılacak düzenlemelere elverişli olmalıdır.

2. Bina, ısınma, havalandırma, ses, nem oranı, güneşlenme, gürültü, hava kirlenmesi ve benzerleri yönlerden eğitimi tehlikeye sokacak, öğrenci ve işgörenlerin sağlığını bozacak olumsuzluklardan arınık olmalıdır. Her yönden sağlıklı bir ortam olmalı, dış etkenlere karşı gerekli koruma önlemleri alınmalıdır.

3. Bina yapımı, kullanımı ve işletilmesi yönlerinden kullanışlı ve kolay işletilebilir bir özellik taşımalıdır. Bina içinde iletişim, ulaşım ve taşıma kolaylıkla sağlanabilmelidir.

4. Bina ve yapımda kullanılan malzeme, iklim ve arazi koşullarına uygun; yangın, bozulma, yıkılma, çürümelere karşı kolay korunabilir; temizliği rahat ve ekonomik olmalıdır.

5. Bina, uzun yıllar hizmet verebilecek sağlamlıkta ve dayanıklılıkta olmalı; deprem vb. durumlar ile, dış etkilerden en az zarar görmesini sağlayacak önlemler alınmalıdır. Bir okul binasının en az elli yıllık bir ömrü olmalıdır.

6. Bina, öğrencilerin sağlık, güvenlik kurallarına uygun olarak kolayca kullanabileceği biçimde ergonomik ve tehlike anında en etkili önlemlerin

alınabilmesini sağlayacak tahliye çıkışları, yangın merdivenleri, sığınaklar vb. olanaklara sahip, mal ve can güvenliğini sağlayabilecek biçimde güvenli olmalıdır.

7. Okulda bulunan veya ileriki dönemlerde bulunması olası engelli öğrenciler ve çalışanlar için okul ortamında başkalarının desteğine en az düzeyde gereksim duyarak yaşayabilmelerini olanaklı kılacak düzenlemeler yapılmalıdır. Özel alt sınıfı bulunan okullarda bu düzenlemeler mutlaka bulunmalıdır.

8. Eğitim yapıları ev yaşamının bir devamı olabilecek şekilde tasarlanmalıdır. Yeni okula başlayan bir çocuk, oyun oynama gibi bazı alışkanlıklarını eğitim içinde bulması halinde, okula çabuk alışır. Bu psikolojik etki, özellikle ilköğretiminde önem taşır.

9. Gereksinim halinde, okulun genişletilmesine ve ek bina yapımına olanak tanıyacak koşullar önceden tasarlanmalıdır. Okul, yalnızca bugünün gereksinimlerine cevap verecek şekilde değil, yarının gereksinimleri de dikkate alınarak planlanmalıdır.

Öğrenme, belirli ve olumlu bir çevrede oluşur. Zevksiz yapılmış, aydınlanma, ısınma, havalandırma olanakları yetersiz, kışın hava akımından, yazın güneşin sıcağından içinde oturulamaz bir okulun, dersliğin ya da her türlü olumsuz davranışın yaygın bulunduğu aile ve toplumsal çevrenin henüz gelişme devresinde bulunan öğrenciler üzerindeki olumsuz etkilerini hiçbir yetenekli öğretmen, hiçbir öğretim yöntemi ve tekniği tamamıyla ortadan kaldıramaz (Alıcıgüzel, 1979: 61). Öğrencilerin gelişim özellikleri de dikkate alınarak, okul yapılarının sade fakat işlevsel olmasına özen gösterilmelidir (Ministry of Education, 1985: 102).

Bu anlayışa paralel olarak, gelişmiş ülkelerde, okul binası mimarisinde büyük bir gelişme yaşanmıştır. Öğretim ve öğrenmeyi geliştirmek, daha etkili yapmak için herşeyden önce okul binasının çizim ve yapımına çok dikkat gösterilmektedir. Sabit sınıf ve odaları esas alan geleneksel birkaç katlı okul binaları terk edilmektedir. Bunun yerine, sağlık ve ekonomi durumları da dikkate alınarak, iç kısmı yeni gereksinimlere göre kolayca değiştirilebilecek,

birbirine bağlantısı bulunan tek katlı binalar (üniteler) yapımı gelişmektedir. Böyle yapılmış bir okul binasının merkezinde, sınıf çalışmaları, kontrollü küme ve birey çalışmaları için genişçe ve açık bir alan vardır. Tek katlı binalarda merdiven bulunmaması güvenlik açısından önemli olduğu gibi, açık hava ve yeşil alanlardan yararlanma bakımından da değerlidir (Hesapçioğlu, 1994b: 128). Bu alanın üç çevresinde bireysel, küme çalışmaları, araç gereç, öğretmenlerin çalışacakları ve diğer gereksinimler için küçük odalar bulunur. Merkez binaya bitişik binada ise kütüphane ve rehberlik servisi ile ilgili üniteler vardır. Bütün odaların duvarları portatiftir; istenildiğinde büyüklükleri değiştirilebilir (Alıcıgüzel, 1979: 63).

Okul binaları ile ilgili bir diğer uygulama da, özellikle nüfus hareketliliğinin yoğun ve değişken olduğu yerleşim birimlerinde, okul binalarının modüller şeklinde ve portatif olarak kurulmasıdır. Nüfustaki değişmelere göre binalar veya bazı modüller sökülüp diğer okullara bağlanabilmektedir. (Reecer, 1988: 34)

Okul binalarındaki eğitim yerleri yeterince yönetilemediğinde, eğitim programlarının etkililiği düşmektedir. Bunun önlenmesi için okul binasının iyi düzenlenmesi kadar, eğitim ve eğitime destek yerleri olarak gereksinim duyulan birim ve bölümlerin de uygun şekilde kurulmuş olması gerekir. Okulda eğitim ve eğitime destek yerleri olarak, genel ve özel amaçlı derslikler, işlikler, deney odası ve bilgisayar laboratuvarı, çevredeki kültürel, doğal ve ekonomik değerlerin sergilendiği müze odası, eğitsel kol çalışmalarına elverişli eğitsel kol odaları, müzik ve diğer sanat etkinlikleri için odaları, spor salonu, kütüphane, çok amaçlı salon, konferans ve toplantı salonu, kafeterya, rehberlik ve sağlık merkezleri, işgören odaları, beslenme ve barınma ortamları, temizlik alanlarını sayabiliriz (Başaran, 1982: 194-195; Sperber, 1995: 110-113).

Genel derslik.- Okul denildiğinde akla ilk gelen en yaygın ve en geleneksel eğitim yerleridir. Sınıf dersliği uygulaması, okuldaki her şubenin belirli bir derslikte öğrenim gördüğü, öğrencilerin sadece özel derslik, laboratuvar, spor salonu vb. mekanlar arasında gezici olduğu derslik düzenlemesidir.

Dersliklerin başta gelen niteliklerinden birisi, uygulanan eğitim programının amacına hizmet eden ve ideal öğrenci sayılarına uygun şekil ve büyüklüktür. Derslik hacmini büyütmeden öğrenci sayısını arttırmak, toplumsal yoğunluğu arttırmaya neden olur. Sınıf büyüklüğü ile öğrenmenin niteliği arasındaki ilişkiye yönelik yapılan araştırmalar; küçük sınıflarda başarı oranının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Demirkan, 1995: 414; Burke, 1987; Huang ve Howley, 1993: 144; McGuire, 1989: 170). Örneğin 30 kişilik bir sınıfta öğrenci sayısı 15'e düşürüldüğünde, başarı oranında önemli bir yükselme olmuştur. Daha düşük öğrenci yoğunluğunda da başarıda bir azalma görülmüştür. Dolayısıyla, öğrenci sayısı ile öğrenci ve öğretmenlerin başarıları arasında ilişkinin olduğu söylenebilir (Al-Haboubi, M. H., 2000; Finn ve Achilles, 1990: 557, akt. Başar, 2003).

Derslerin özellikleri, öğrencinin yaş, öğrenme vb. özelliklerine göre farklılıklar göstermekle birlikte; öğrenci sayısının onaltıdan az olduğu sınıflara küçük, onaltı ile yirmibeş arasındaki sınıflara orta ve yirmibeşten fazla öğrencisi bulunan sınıflara büyük sınıf denebilir (Harder, 1990: 29; Finn ve Achilles, 1990: 557-573; Slavin, 1990: 9, akt. Başar, 2003). Öte yandan, Uluslararası normlara göre, ilköğretim kademesinde en fazla 25-30 öğrenciye kadarlık sınıflar uygun büyüklükte sınıflar olarak kabul edilirken (Hesapçıoğlu, 1994: 383), Türkiye'de sınıf büyüklükleri 40 öğrenci / derslik oranına göre hesaplanmaktadır (MEB, 1985: 454). Ancak derslik başına düşen öğrenci ortalamasına bakıldığında, bunun sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasının başladığı 1997-998 öğretim yılında 43 öğrenci olduğu; şehir okullarında bu ortalamanın 58 öğrenciye çıktığı (MEB, 1997: 11) görülmektedir. OECD üyesi ülkelerde sınıf mevcudu ortalamaları şu şekildedir (MEB, 1997: 11; OECD, 1997: 233):

Portekiz	15	Belçika	19
Norveç	15	İspanya	20
Yunanistan	17	Fransa	21
İtalya	17	İsveç	21
Finlandiya	17	Hollanda	25
Avusturya	19		

Öğrencilerin okuldaki zamanlarının büyük bölümünü geçirdikleri yer olan dersliklerin boyutlandırılmasında (Ergen, 1986: 58); a) öğrenci sayısı, b) sıraların türü ve ölçüsü, c) öğrenci başına düşen, ayrılması gereken alan, d) derslik içinde sıraların yerleştirilme şekilleri, e) öğretmen kürsüsü, yazı tahtası, gardolap veya askılık, ısıtma araçları, f) öğrenci başına düşen hava oranı, ve g) odanın aydınlatılmasına bakılıp ona göre bir boyutlandırma yapılmalıdır.

Dersliğin hangi büyüklükte olacağına karar vermeden önce sınıf derecesi, verilecek derslerin özellikleri, uygulanan öğretim yöntemleri, esas alınan öğrenci sayısı, kullanılacak araç ve ekipmanlar vb. etmenler gözönünde bulundurulmalıdır (Hesapçioğlu, 1994: 129). 25 kişilik bir öğrenci grubu için mekan boyutu 6,50 x 9.00 metre, mekan yüksekliğinin 3,60 metre olmasına ve üç metreden de az olmamasına dikkat edilmelidir. Derslikte bir öğrenciye 4 m³ hava hacmi ve 2 m² alan düşmelidir (Ergen 1986 161; Kurt ve Güçlü, 1997: 18; Neufert, 1977: 230). Türkiye'deki ilköğretim okulları 24 öğrencilik dersliklerinin net alanı 32 m² ve öğrenci başına alan 1,2 m² olarak hesaplanmaktadır. Eğitimin yapıldığı mekanlarının tavan yüksekliğinin de 3 metreden az olamayacağı vurgulanmaktadır (MEB, 1985: 454).

Derslik şeklinin tasarlanmasında öncelikle işlevleri dikkate alınmalı; ayrıca serbest ve grup çalışmalarının yapılmasını olanaklı kılacak kare veya ona yakın ve hareketli derslik biçimleri de düşünülmelidir. Kare şeklindeki derslik boyutlarının 8 X 8 metre olması uygun görünmekle birlikte, ortaya çıkabilecek aydınlatma sorununun çözümüne yönelik düzenlemelerin de yapılması gerekir. Okulların pavyon şeklinde yapılması halinde bu sorun çözülmüş olacaktır (Hesapçioğlu, 1994: 129; Karrer, 1959: 18). Okul yapıları ve dersliklerine ilişkin son tasarımlarda, sabit duvarlı derslikler yerlerini hareketli duvarları olan; dersin niteliğine ve uygulamalarına göre büyüüp

küçülen, bölümlendirilebilen, derslik içinde derslik oluşturulabilecek tasarımlar öne çıkmaktadır.

Pencereler, gün ışığının dersaneye girişini ve havalandırılmasını sağlayan kısımdır. Dersliklerin doğal aydınlanmasında pencere yüzeyi, taban alanı 1/10'undan az olmamalıdır (Kurt ve Güçlü, 1997: 18). Pencere düzeyi, derslik derinliği 6,50 metre ve yukarısında olduğunda, ek doğal aydınlatma gerekir. Pencere parapeti yüksekliği, ana ışık yönünde 0,9 – 1,2 metre olmalıdır (Neufert, 1977: 229). Pencerelerin ana kanatlarının yandan menteşeli olması; üst kısımda, kapakları havalandırmayı daha iyi ayarlayan ve daha güvenilir olan yatay pivotlu havalandırma kanatlarının bulunmasında yarar vardır (Neufert, 1977: 126).

Pencerelerde yapılacak bir kısım düzenlemelerle, güneş ışığının gözü kamaştırması önlenmeli ve sıcaklığın etkisi azaltılmalı ya da ısı kayıpları önlenmelidir (Neufert, 1977: 127). Bunun sağlanması için de, jaluzi, markizler, çitalardan meydana gelen kepenklerden ve perdelerden yararlanılabilir. Güneş ısını ahşap jaluziler % 22, markizler % 28 ve içteki storlar % 45 geçirirler. Eğer perdeler gece kapatılıp gündüz açılırsa, % 10 ısı tasarrufu sağlanır (Neufert, 1977:1277).

Okul binalarındaki planlamanın çocukların üzerinde etkisi büyüktür. Örneğin, öğrencilerin dışarıyla ilgisini kesmek v.b. nedenlerle, okul binalarındaki pencerelerin yüksek yapılması ya da belli bir yere kadar boyanarak kapatılması uygun değildir. Bu durum öğrenciler üzerinde hapis olma etkisi yapmakta ve engeli aşmak için onlara zarar verebilmektedir (Ergen, 1986: 151).

Mekanın iyi kullanılabilmesi için *kapıların* iyi düzenlenmiş olması çok önemlidir (Neufert, 1977: 131). Türleri bakımından kapılar, mekanın içine veya dışına açılan, duvar içinde sürgülü, duvara paralel giden sürgülü ya da Amerikan tipi dengeli kapı (iki kanatlı) gibi özellikler gösterirler. İlköğretim kurumlarında derslik kapılarının genişliği asgari 90 cm. olmalı, derslik kapılarının genişliği 140 cm. ve daha fazlası olursa kapılar çift kanatlı yapılmalıdır (MEB 1990). Duvar içine sürgülü, elektronik olmayan kapılar

koridorda tehlike ve engel oluşturmayaacağı gibi, mekan genişliği de sağlar. Böyle bir olanak yoksa, derslik kapıları koridora doğru açılmalıdır. Ayrıca, derslik kapısı derslik içinde ön sıra ile yazı tahtası arasında olmalıdır. Net kapı genişliği bir metreden az olmamalı ve dışarı doğru açılmalıdır. Koridorun iki yanında derslik kapılarının bulunması halinde, dersliklerin kapıları iki kapı eninde kaydırılmalıdır (Neufert, 1977: 232).

Dersliklerde önemli olan bir düzenleme de *döşemelerdir*. Özellikle dersliklerde döşemelerden kaynaklanan gürültüyü önlemek amacıyla muşamba, mantar ve lastik gibi döşeme kaplamacıları kullanılmalıdır (Ergen 1986 164). Döşeme parke taşları ve betondan olursa, ders sırasında öğrencilerin sıraları çekmesi onların derse olan dikkatlerini dağıtacaktır. Üzerinde güvenle yürünebilir, kolay temizlenebilir, sıcak ve derzsiz olmalıdır (Neufert, 1977: 233). Ahşap binalar ve zemini tahta olan derslikler, yangın tehlikesi ve fare vb. zararlı hayvanların barınmasını kolaylaştırdığından sakıncalıdır.

Okul eğitim ortamının önemli birimi konumundaki dersliklerin eğitim programlarına hizmet edecek eşya ve araç gereçlerle *donanımı* büyük önem taşır. Derslikte kullanılacak bütün eşya, araç ve mobilyalar çocukların boyutlarına uymalı veya her sınıf için o sınıftaki çocukların boyuna uyan masa ve sandalyeler seçilmelidir (Neufert, 1977: 228). Donanım eşyaları seçilirken kullanım amaçları, nitelikleri ve ergonomik yeterliği esas alınmalıdır. İşlevsel ve ergonomik olmayan bir donanımdan gerekli yarar sağlanamadığı gibi, kimi zaman da çocuk kazalarının ortaya çıkmasına ve işlerin aksamasına neden olabilir (Surlu ve Güler, 2002: 71).

Donanımlar, okul binasında bulunan bölüm ve birimlerin kullanım amaçlarına uygun olarak seçilmeli ve kullanılmalıdır. Her birimde gereksinim duyulan donanımların sayıları ve nitelikleri farklılık gösterir. Buna bağlı olarak, donanımların üstlendiği işlevler ve nitelikler kullanım amaçlarına göre ayrı ayrı incelenmeli ve değerlendirilmelidir. Örneğin; bir derslikteki öğretmen masası ile, bir ışıkteki çalışma masası farklı işlevleri gereği, farklı özellikler taşır. Sınıftaki kaynakların düzenlenmesi, uygunluğu, kullanışlılığı, depolanıp

korunabilmesi ve bakım özelliklerine dikkat edilmesi gerekmektedir (Pallard ve Tann, 1993).

Derslik dendiğinde ilk akla gelen, en eski kullanıma sahip ve en işlevsel nitelikteki araçlar öğrenci sıraları ve yazı tahtasıdır. *Sıralar*, öğrencilerin yaşları, bedenî gelişimleri ve çalışma şekline göre, sabit olmayan şekilde kullanılmalıdır. Sıralar, öğrencilerin bütün ders saati boyunca devamlı olarak oturdukları yer olduğundan, boyutlarının öğrencilere uygun olması gerekir. Sandalyeler derinliği diz kapaktan kalçaya kadar olan mesafenin 2/3 veya boyun 1/5'i olmalıdır. Oturuş yüksekliği boyun 2/7'si kadar ve biraz arkaya doğru eğimli olmalıdır. Aralık mesafesi ise, kol uzunluğu veya boyun 1/5'i kadar olmalıdır. Genellikle kısa bir aralık yeterlidir (Neufert, 1977: 228).

Sınıf mevcudunun az ya da dersliğin oldukça geniş olduğu okullarda sabit sıralar yerine sandalye ve masa ya da tablalı sandalye kullanılması yararlı olacaktır. Masa ve sandalye ve tablalı sandalyelerin öğrencinin gelişim düzeyine ve üzerinde çalışmaya uygun olmasına dikkat edilmelidir (Alıcıgüzel, 1979: 65). Serbest sandalyeler, kolayca grup oluşturmaya, kolay oturup kalkmaya ve rahat temizlemeye olanak vermelidirler. Buna karşın, serbest sandalyeler çok çabuk yıpranırlar ve zor düzenlenirler. Gereksinim duyulan mekan ve gürültü de sabit sıralardan daha fazladır (Neufert, 1977: 228).

Derslik sıraları ve diğer tüm eğitim yapılarının donatım projelerinin hazırlanması ve kullanılmasında, Türk çocuklarının antropometrik ölçüleri kullanılmalıdır. Yapılan bir araştırmada (Kayış, 1985: 3), İlköğretimde yaşlara göre boy uzunlukları şöyle bulunmuştur:

YAŞ	6	7	8	9	10	11	12	13
	----	----	----	----	----	----	----	----
BOY	111.8	115.7	121.0	126.0	131.0	139.0	139.2	142.0

Yukarıda sıralanan ölçüler doğrultusunda, ilköğretim okullarında kullanılan öğrenci masalarının ölçüleri de şöyle olmalıdır (Ergen, 1986, 159; MEB, 1990; Kayış, 1985: 9; Başar, 1994: 157): İki kişilik sıra boyu 120 cm, iki kişilik sıra genişliği 40 cm, oturma yüksekliği 38 cm, oturma genişliği 34 cm, aralık eni 15 cm, ayaklık yüksekliği 10 cm, sıraların derinliği 70 - 75 cm.

olmalıdır. Sıralar arasındaki mesafe 50 cm, iki kişilik sıralar ele alınırsa 110 cm. genişliği kapsamalıdır. Arka sıranın duvara olan mesafesi en az 30 cm. olmalıdır. Ön sıranın tahtaya olan mesafesi ise 240 cm. olmalı en son sıranın uzaklığı dokuz metreyi geçmemelidir (Ergen, 1986: 159). Sandalye ve masaların kullanılması durumunda, sandalyenin oturma yeri 43 x 46 cm.; masalar 120 x 60 x 70 cm. ölçülerinde olmalıdır. Sıra ve sandalyelerin oturma genişliği 36 cm., oturma yüksekliği ise 42 cm. olmalıdır (Kayış, 1985). Ancak, özellikle Türk devlet okullarında, yukarıda verilen bu ölçülere uygun bir donanımın gidildiğini söylemek zordur. Halen, aynı sınıftaki farklı öğrenci boy ölçülerine göre, farklı ölçülerde sıra kullanılmak bir yana; değişik sınıflarda bile çoğu kez böyle bir farklılaşmaya gidilememiştir.

Öğretmen masası, öğrencileri tam olarak görebilecek ve iyi kontrol edebilecek konumda olması gerekir. Bunun sağlanması amacıyla, bir görüşe göre, öğretmen masasının sınıfın önünde bulunması; diğer bir görüşe göre ise, öğretmen masasının öğrenci denetimi açısından, öğrencilerin arkasında bulunması daha yararlı olacaktır. Öğretmen masasının sınıfın önünde bulunması öğretmeni etkin, öğrenciyi edilgin kılacağından, öğretmen masasının dersliğin gerisinde bulunması iyi olur. Böylelikle, öğretmen sınıfı daha iyi kontrol edebilir, öğrencilerle bireysel iletişime girebilir ve sınıfa egemenliği azalır (Alıcıgüzel, 1979; Başar, 2003). Eğer, öğretmen masası sınıf önüne yerleştirilecekse, ön sıra ile arasındaki mesafe en az 60, en çok 100 cm. olmalıdır (Ergen, 1986: 160).

Dersliklerde, *yazı tahtası*, öğrencilerin anladıklarını kontrol etmeleri ve çalışmalarına olanak vermek, öğretmenin yazılı olarak bilgileri iletmesi için gereklidir. Yazı tahtası ilk kez 1817’de, ABD’de ders veren bir Fransız öğretmen tarafından kullanılmıştır. Öğretmen, İngilizcesi yeterli olmadığı için, bu eksikliğini giderebilmek ve görsel bir zenginlik katmak amacıyla, derslik duvarının bir bölümünü siyah renge boyamış ve tebeşirle üzerine yazmıştır (Krink ve Gustafson, 1986: 5).

Öğrencilerin, dersliklerde yazı tahtasını rahatlıkla görmelerini sağlamak ders izlemelerini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle, yatay düzlemde 60 derecelik bir açı yararlı olacaktır. Kara tahtanın rahatlıkla, dolayısıyla en çok kullanılan

bölgeleri göz ve ayakta dirsek yüksekliğindedir. Kullanılabilir yazı tahtası 245 cm. X 125 cm. X 1 cm. boyutlarında olmalıdır (MEB, 1990a). İlköğretim okullarında her sınıfta bulunacak yazı tahtasının yerden yüksekliği birinci sınıfa 65 cm, ikinci sınıfta 70 cm, üçüncü sınıfta 75 cm, dördüncü sınıfta 80 cm. ve beşinci sınıfta 85 cm olmalıdır (Binbaşıoğlu, 1923: 222). Öte yandan, yazı tahtasının son sıra ile olan uzaklığı 9 - 11 metre arasında olmalıdır (Kurt ve Güçlü, 1997:18).

Dersliklerde yazı tahtasının duvarı boydan boya kaplaması; katlanabilir ve kanatlarının çift taraflı kullanılabilir nitelikte olmasında yarar vardır. Özellikle birinci sınıflar için böyle bir düzenleme çok daha önemlidir. Yazı tahtası yeşil, siyah ve beyaz renklerde olabilir. Tür olarak, tebeşirle yazılan tahtaları seçilmelidir. Keçeli kalem kullanılan tahtaların, düzgün yazma zorluğu ve kullanım sırasında çıkardıkları zehirli gazlar yayması nedeniyle tercih edilmemesi gerekir. Ayrıca, yazı tahtalarının yüzeyi mat olmalı ve ışığı yansıtmamalıdır.

M.E.T.K.'nda (md. 52), derslik eşya ve araçlarının nasıl düzenlenip kullanılacağına ilişkin hükümler yer almıştır. Bu doğrultuda, yazı tahtasının üst kısmına *Atatürk'ün portresi*, onun üstüne ay yıldız sağa bakacak şekilde *Türk bayrağı*, Atatürk'ün portresinin duruşuna göre sağına *İstiklal Marşı*, soluna *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi* asılması gerektiği belirtilmiştir. Dersliklerde ayrıca *Türkiye siyasî haritası* ve *öğrenci andı* ile her sınıfın seviyesine uygun ders araçları bulundurulması; üzerinde devamlı çalışılacak araçlar duvarın zedelenmesini önlemek için ayrı bir zemin üzerine asılması ve gerektiğinde kullanılanların da çalışma sonucunda yerine kaldırılması gerektiği ifade edilmiş; ulusal bayramlar, belirli gün ve haftaların dışında okullarda süsleme yapılmayacağı vurgulanmıştır.

Dersliklerde, eğitimin amaçlarına doğrudan katkıda bulunacak bir kısım öğrenme merkezlerinin oluşturulması ve araçların da bulundurulması gerekir. İyi tasarlanmış öğrenme merkezleri ve araç gereçleri öğretim sürecini zenginleştirir, içeriği basitleştirerek anlaşılabilirliğini kolaylaştırır ve somutlaştırır, öğrencilerin bireysel gereksinimlerini karşılayabilir ve öğrenmeyi artırabilir (Yalın, 1999: 70). Amaçlara uygun ve ilgi çekici araçlar sağlanarak

oluşturulmuş öğrenme merkezlerinin bulunduğu sınıf ortamlarında öğrencilerin güdülenme düzeyleri daha yüksek olacak; sınıf düzenlemeleri ve yönetimi de o kadar kolaylaşacaktır (Using, 1996, 484). Bunun için de öğrenme merkezleri ve eğitsel araçların eğitim hedeflerine, öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine, düzeylerine uygun olması yanında; sınıf içi etkinlikleri kolaylaştırıcı olması ve buna uygun şekilde yerleştirilmesi de gerekir (Using, 1996, 484-488).

Derslik düzenlemesinde, küçük gruplar oluşturulabilir, okuma alanı, dinlenme alanı, drama ve sanat alanı geliştirilebilir. Yastık, halı, kanepeler kullanarak alanı daha rahat yapabiliriz. Boş alanlara öğrencilerin başardıkları çalışmalar sergilenebilir, okuma bölümleri elde edebiliriz. Derslikler çekiciliği sağlayacak şekilde temiz, düzgün ve uygun olmalıdır. Çekici derslikler öğrencinin öğrenme merakını ve güdüsünü etkileyecektir. Haber tahtaları, resimler ve diğer sergiler öğrencinin üretken olmasını ve sağlayacak ve üretkenliğini geliştirecektir. Öğrenci etkinliklerini derslikte sıkça sergilemek, öğrenciye sınıfta önemli bir yere sahip olduğunu hissettirecektir (Early vd., 1995: 448-449).

Tablo ve panolar, sınıf içi çalışmaların ve öğrenilen konularla ilgili öğretim materyallerinin sergilenmesine yarar. Bülten panosu 200 x 130 cm boyutlarında olmalıdır (MEB, 1990). Panonun alt ucu yerden 96,3 cm veya 123 cm yüksekliğinde olabilir. Panonun üst ucunda benzeri yöntemle 166,5 cm. olarak belirlenmiştir.

Sağlık nedenlerinden dolayı dersliklere vestiyer koyulmamalıdır. Bunların olanaklıysa koridorlara nişler içinde yerleştirilmesi uygun düşer (Neufert, 1977: 233). Öğrencilerin eşyalarını koyacakları askılıklar derslik dışında tutulmalı; ancak en uygunu, her öğrenci için bir kişisel dolap sağlanmasıdır. Dolapların derslik girişinin yanında, öğrencilerin kolayca ulaşabilecekleri, özel olarak bölümlendirilmiş bir yere kurulması gerekir. Bu bölümde, bir lavabo ve özellikle küçük sınıflar için tuvaletler de bulunmalıdır.

Özel derslikler.- İlköğretim okullarındaki sosyal bilgiler, müzik, resim-iş gibi dersler ya da benzer özelliğe sahip olan derslerin yapılması için belirli hacimlerin uygun ekipman ve donanımlarının sağlanması ile oluşturulan

dersliklerdir. Bu derslikler, sınıf dersliklerinden farkı olarak, ilgili derslere ilişkin araç gereçle donatılmış ve düzenlenmiş öğrenme ve öğretme ortamlarıdır (Alıcıgüzel, 1979: 69).

Ders dersliği uygulaması, ilgili dersin yapılacağı mekanın sabit, öğrencilerin hareketli ve gezici olduğu bir derslik örgütlemesidir. Ders dersliği uygulaması, bina içinde daha fazla sayıda öğrenciyi hizmet verebilme olanağı sağladığı gibi, binanın daha etkin kullanımına da olanak hazırlamaktadır. Böylece, okul binalarının mevcut kapasitelerini arttırmak ve binanın ekonomik kullanımını sağlamak olanaklı olacaktır. Ancak, öğrencilerin eşyalarını ve kitaplarını koyabilecekleri özel dolap vb. düzenlemelerin olmaması bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir.

Laboratuvar (Deney odası).- Derslikten ve işlikten ayrı özellikleri olan bir eğitim yeridir. İlköğretim kurumlarında yer alan derslerle ilgili iş, işlem, deney, gözlem, araştırma, geliştirme ve benzeri uygulamaların yapılması amacıyla gerekli donanımına sahip eğitim, öğretim ve/veya üretim ortamını ifade eden laboratuvarların derslikten farkı, buradaki eğitim etkinliklerinin dinlemekten çok denemeye, yapmaya dayanması; işlikten farkı ise, burada işlik gibi bir iş yapıp bitirme, bir ürün elde etme yerine bilgi elde etmek için etkin olma sözkonusudur.

Okullarda değişik amaç ve biçimde laboratuvarlar kurulabilir. Okulda öğrencilerin kullanımına yönelik değişik programlar içeren bir bilgisayar merkezi; yabancı dil becerilerinin geliştirildiği dil laboratuvarları da geliştirilebilir (Using, 1996: 484). Laboratuvarlar, önceden bilinen fizik, kimya gibi fen formüllerinin denenerek öğrenildiği; bilgisayar kullanım becerilerinin geliştirildiği ve yabancı dil alanlarında en çok kullanılan ve bilimsel tutumun kazandırıldığı eğitim ortamıdır. Laboratuvarlarda amaç bir ürün elde etmek değil, bilgiyi deneyerek gözleyerek kazanmaktır. Bu nedenle, laboratuvarlar çok sayıda duyu organının öğrenme sürecine katılmasını sağladığından, öğrenme daha kolay ve kalıcı; öğrencilere kazandırdığı öğretim yaşantıları daha değerli olmaktadır. (Başaran, 1983: 171; Kayhan ve Eroğlu, 1997:25).

Eğitim etkinliklerinin dinlemeden çok denemeye, yapmaya dayandığı, bilgi elde etmeye yönelik, etkin olmayı gerektiren, öğrencilerin bizzat çalışarak, yaparak, yaşayarak öğrenmelerine olanaklar hazırlayan (Reeder, 1961) bu mekanlar, öğrencilerin bireysel ve grup çalışmalarına, beceriler kazanmaların derslikte öğrenilen kuramsal bilgilerin uygulanmasına yardım edicidir (Alıcıgüzel, 1979).

Programların uygulanabilmesi için laboratuvarların çağdaş ve kullanışlı eşyalarla donatılması gerekir. Fen bilgisi laboratuvarların arka arkaya yükselen sıraları bulunmalı, en arkadaki geçit yüksekliği en az 2,25 metre, sıralar arasındaki geçit eni 90 cm., alanı 80 m², derinliği 8 m. olmalıdır. Grup çalışmalarında, öğretim stratejilerinde, esneklik sağlamak amacıyla öğrenci laboratuvar taburesi ve masası bulunmalıdır. Masalar birer öğrenci çalışabilecek şekilde olmalı ve 60 – 60 cm. ölçüsünde kazalara karşı da her türlü önlem alınmalıdır (MEB, 1998).

Ortamda, asit lavabolu bir deney masası, ısı seviyelerini sabit tutacak klima, dondurumlar ya da fırınlar bulunmalıdır. Duvar dibi veya çift taraflı çalışma tezgahları çelik iskelet üzerine beton plaka ve onun üzerine de fayans kaplanarak yapılmalıdır. Laboratuvarlarda su, gaz her türlü akım cinsi ve pis su çıkışının donatımı sağlanmalıdır. Döşem boruları açıkta bırakılmamalı, izole edilerek tezgah altından geçirilmelidir. Ayrıca tezgahların altında çekmeceler olmalıdır (Neufert, 1977: 229; Kayhan ve Eroğlu, 1997: 25).

Güvenlik yönünden olanaklıysa, biri doğrudan dışarı, diğeri koridora açılan en az iki kapı bulunmalıdır. Laboratuvarların girişleri doğrudan olmamalı, ön bir girişle ayrılmalıdır. Burada koruyucu malzeme!erin giyilip, çıkarıldığı bir birim olmalıdır. Laboratuvarların içinde ya da bitişiğinde, biri laboratuvara diğeri de koridor ya da doğrudan dışarıya açılan iki kapıya sahip en az 30 m²'lik bir deney hazırlama odası bulunmalıdır. Ortamın zemininde tazyikli su ve elektrik yüklenmelerini kolaylaştırmayan, kimyasal maddelerden etkilenmeyen, yanmayan, kolay temizlenen bir döşeme olmalıdır (Neufert, 1977: 229). Bu ortamda gaz, elektrik ve su bağlantısı bulunmalıdır. Uygulamalar sırasında ortaya çıkabilecek tehlikeleri ve yaralanmaları önlemek için gereken her türlü önlem alınmalı; yangın söndürme araçları ilk yardım malzemeleri, dahili ve

acil telefon numaraları, uyarı cihazları bulundurulmalıdır. Güvenlik açısından laboratuvarların, okul binalarının alt katlarında bulunmasına dikkat edilmelidir (Ergen, 1986: 165).

Toplam 100 m² bir alana sahip olmalı ve olanaklı ise kuzey yönüne yerleştirilmelidir. Karartmaya ve projeksiyon kullanımına uygun olmalıdır. Ayrıca çizim ve modellerin saklanması için bir iç oda bulunmalıdır. Mekan derinliği aydınlatma özelliklerine göre 6 – 8 m., mekan boyu ise, mekandan yararlanacak öğrenci sayısına göre 10 –16 m. arasında olmalıdır. Böyle bir ortamda, öğrencilerin yazı tahtasını görebilecekleri uzaklığın 9–11 metre arasında değiştiği gözönünde bulundurulursa, yazı tahtası ile salona yerleştirilecek en sondaki öğrenci arasındaki öğrencinin mesafesi gözönünde bulundurulmalıdır (Neufert, 1977: 234). Pencere alanı ise taban alanının 2 / 3 kadarı olmalıdır.

İşlikler.- Eğitim programının becerilerine ilişkin kesiminin öğrenilmesine elverişli elişi, evişi, daktilo, bilgisayar vb. seçmeli derslere uygulamalı diğer derslerin yapılması amacıyla ayrılmış eğitim yerleri olan işlikler, öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerini sağladıklarından, ne denli amacına uygun çalıştırılır ise öğrencilerin sanayi kültürünü geliştirmeleri de o denli kolay olacaktır (Reeder, 1961; MEB, 1990a). Fotoğraf banyosu, baskı, büyütme, kurutma çalışmalarının yapılacağı düşünülerek, işliklerin içinde ya da işliğe açılan bir oda, karanlık oda olarak düzenlenebilir (Neufert, 1977: 234).

İşlik, derslerde işlenen konuların, çeşitli araç gereç kullanarak öğrenci tarafından el etkinliği ile yapılmasını sağlar. Konuların daha iyi anlaşılması, pekiştirilmesi bakımından büyük önem taşır. Ayrıca öğrencilerin el etkinliğinin gelişmesi sağlanır, becerileri artar (Binbaşıoğlu, 1983: 223). İş eğitimi çalışmalarının beş, altı gibi erken yaşlarında başlaması gerekmektedir. Ancak, laboratuvar ve atölyelerde olduğu gibi, işliklerde de gerekli güvenlik önlemleri alınmalıdır.

Ergonomik yapıda oluşturulacak işliklerde, aynı anda birbirine bağlı veya bağımsız bir çok etkinliğin sürdürüleceği unutulmamalı, çalışmalara katılacak öğrenci sayısı ve çalışma ortamı buna göre düzenlenmelidir. Rahat

çalışma ortamları düşünülerek çeşitli yükseklikteki masa, tezgah ve sandalyelerle becerili ve kolay iş yapabilme yaklaşımına dikkat edilmelidir. Bu arada; gözle izleme, incelikli işlerde motor eşgüdümü, ellerin ve kolların serbestçe hareket ettirilebilmesi, gerçek çalışma yüzeyi, malzeme yüksekliği ve en verimli işlem noktası gibi durumlar da göz önünde bulundurulmalıdır (Erkan, 1995 : 111; (MEB, 1999; Kayhan ve Eroğlu, 1997:23).

Öğrencilerin yaşayarak öğrenmelerini sağlayan yerler olan işliklerin açılması ve donatılması dersliklerden daha pahalıdır. Diğer taraftan, gelişen teknolojilerle birlikte okullarda varolan teknolojilerin de eskimesi, yerine yenilerinin alınması zor olduğundan, okulun işlik olanakları işyerlerinin olanaklarından geride kalabilmektedirler (Başaran, 1983: 171). İlköğretim kademesinde, olanaklar elvermiyorsa, işlikler atölyelerle birlikte düzenlenebilir.

Müzik odası.- Rahatsızlık vermemesi ve eğitim görenlerin rahatsız olmaması amacıyla, öğretim ve yönetsel mekanlardan uzak ve sessiz bir yerde kurulması ve yaklaşık iki derslik büyüklüğünde olması gerekir. Olanaklı ise sıralar arkaya doğru basamaklar halinde yükseltilmelidir. Akustiğinin de istenen nitelikte olması gereken bu ortamın amaçlara uygun şekilde düzenlenmesi büyük önem taşır. Odadaki sıralar genel olarak tek kişilik ve hareketli olmalıdır. Müzik odasına ve koridora açılan iki kapısı olan bir öğretme çalışma odası ile müzik araçlarının koyulacağı bir depo bulunmalıdır. Böyle bir olanak yoksa, oda içinde araçların korunmasına yönelik önlemler alınmalıdır (MEB, 1999; Kayhan ve Eroğlu, 1997).

Resim odası.- Resim ve iş derslerine yönelik olan resim odalarının aydınlık olması bakımından üst katlarda olması daha uygundur. Yön olarak da kuzey-doğu veya kuzey-batı tercih edilmelidir (Ergen 1986: 164). Resim işlikleri normal sınıfların iki katı büyüklüğünde olmalıdır. Böylece her öğrenciye, resim yaparken rahat bir ortam sağlanmış olur. Resim işliğinde (MEB, 1994: Md. 35) bulunacak masalar sabit olmamalı, yer değiştirmeye olanak verilmelidir. Böylece, rahat çalışma ortamı sağlanmış olur. Ayrıca, öğrencilere yetecek miktarda, masa ve sandalyenin de bulunması gerekir. Masaların eğimli olması, öğrencilerin resim yaparken, resim kağıdı veya

kartonu daha rahat kullanmalarını sağlar (MEB, 1999; Kayhan ve Eroğlu, 1997).

Çok amaçlı salon.- Toplantıların, kutlamaların, gösterilerin, spor veya müzik etkinliklerinin, kapalı ortam törenlerinin, eğitsel kol çalışmalarının yapılabileceği eğitim etkinliklerinin gerçekleştiği çok amaçlı bir eğitim ortamıdır. Günümüzde okul binaları yapılırken hem yer olarak, hem de ekonomik olarak, her bir eğitim etkinliği için spor salonu, konferans salonu, tiyatro salonu vb. farklı salonlar inşa etmek olanaklı olmayabilir. Bu nedenle bir çok gereksinime yanıt verebilecek nitelikte çok amaçlı salonların yapılması tercih edilmektedir (MEB, 1999; Kayhan ve Eroğlu, 1997:23).

Genel olarak salon, sınıftan büyük, kimi kez de okulun öğrencilerinin tümünü içine alabilecek bir kapalı yerdir. Çokamaçlı salon ise, bir okulda eğitim programlarına göre öğrencilerin hemen tüm derslerde bir derslikten daha büyük, kapalı yer gereksinimlerini karşılayacak ya da derslik, işlik gibi diğer eğitim yerlerinde yapamayacakları eğitim etkinliklerine elverecek büyüklükte bir eğitim yeridir (Başaran, 1983: 175). Bu salonlarda, gerektiğinde kalabalık ve hareketli öğrenci gruplarına hitap edeceği için havalandırma sisteminin, ses iletim ve yalıtım düzeninin, aydınlatmanın ve elektrik donanımının üstün nitelikte olmasına dikkat edilmelidir. Yer döşemelerinde sesi izole eden, çabuk yıpranmayan malzemeler tercih edilmelidir. Yüzeyinin düzgün olması, sert döşeme yüzeyi yapılmaması, esnek ve kolay temizlenebilir, temiz ve cilalanabilen bir kaplama kullanılması, sportif ve kültürel amaçlara uygun bir döşeme malzemesi seçilmesi önemlidir. Bunun için mantarlı linolyum (muşamba) veya ahşap parke yapılmalıdır.

Kullanım amacına yönelik olarak bir sahnesi, sinema perdesi, basketbol potaları, voleybol direk ve ağ yerlerinin yanı sıra izleyicilerin oturabilecekleri ve her konumdan yapılan etkinliği kolaylıkla izleyebilecekleri oturma alanları bulunmalıdır. Birçok amaca hizmet edeceği için arka planda soyunma odaları, duşlar, tuvaletler, malzeme depolan vb. olmalıdır. Güvenlik açısından salonun kolayca terk edilebileceği birden fazla çıkış kapılan bulunmalıdır. Ayrıca bu salonların kullanımında iyi bir planlama yapıldığında kendi okulunun dışındaki çevre ihtiyaçlarına hizmet verebilir. Duvar ve

tavanları yanmaz malzemeden olmalı ve koltuk dizileri kaymayacak şekilde düzenlenmelidir. Okul dışı toplantı ve törenler için ilave tuvalet düşünülmelidir (Neufert, 1977: 230; Ergen, 1986: 170).

Çok amaçlı salonda, toplantılar, konferanslar, sinema, spor gösterileri için 1,20 metre yükseklikte büyük bir podyum, bunun yanına soyunma odaları bulunmalıdır. Salon için gerekli alan öğrenci başına 0,60 m²; boyutları ise, 9 - 15,5 m. ve yüksekliği 5 m. olmalıdır. Depo olarak kullanılan hacim ise en az 40 m² olmalıdır. Pencere yüzeyi 1/5 kadar olmalıdır. Okul girişleri geniş saçaklı olmalı, kapı kanatları girişten biraz içeriye alınmalı, ve girişten en az 2 m. ve normal olarak 3 m. olmalıdır. Girişte en fazla üç basamaklı yükselme bulunmalı (Ergen, 1986: 170), yaralanmalara karşı da her türlü önlem alınmalıdır. İlköğretim okullarında böyle ortamların bulunmadığı ve eklenme olanağının da bulunmadığı durumlarda, uygun genişlikte koridora sahip bulunan okullarda; koridorlar, çok amaçlı salonların bazı işlevlerini yerine getirebilecek biçimde düzenlenebilir.

Okul Kitaplığı.- Çağdaş eğitim anlayışındaki gelişmeler ve öğrenci merkezli öğretim yaklaşımları sonucunda, kitaplıklar okulun zorunlu bir bölümü haline gelmiştir. Kitaplık ya da kütüphaneler, öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırıp kitap sevgisini uyandırdıkları gibi; öğrencilerin bağımsız çalışma alışkanlığını geliştirir ve çevre ile okul arasında bağlantı kurulmasına da yardımcı olurlar. Okullarda genellikle, okul kitaplığı, eğitim işgörenleri kitaplığı ve sınıf kitaplığı olmak üzere, üç tür kitaplık bulunur ve şu özellikleri taşırlar (Alıcıgüzel, 1979: 69; Başaran, 1983: 172; Kayhan ve Eroğlu, 1997: 27; MEB, 1990: 273):

Okul kitaplığı, okulda uygulanan eğitim programları doğrultusunda, öğrencilere yardım edebilecek nitelikte seçilmiş kitapların ve bunların okunup incelenmesine uygun donanımların bulunduğu ortamlardır. Okul kitaplığının işlevi, okulda uygulanan eğitim programlarını desteklemesinin yanında, öğretmen ve öğrencileri araştırmaya, okumaya, düşünmeye ve kendilerini geliştirmeye olanak sağlamasıdır. Okul kitaplıklarında yalnızca ders konularının ya da referans kaynakları değil, roman, hikaye, şiir türü yazınsal ve düşünsel kitaplara ve süreli yayınlara da yer verilmelidir. Bu ortamlar ders

saatleri dışında, günün her saatinde öğrencilerin hizmetine açık tutulmalıdır. Bunun için, okullarda uzman kitaplık işgörenleri bulundurulmalıdır. Sorumluluk verilecek kişiler uygun üniversite derecesine veya Bakanlık belgesine sahip olmalıdır (MEB, 1990: 273). Kitaplıklar çağdaş şekilde düzenlenmeli ve kullanılmalıdır. Önemli olay ve konularla ilgili ayrı dosyalar tutularak arşiv oluşturulmalı, materyaller öğrencilerin yararına sunulabilmelidir.

Günümüzde eğitimin araştırma ve çok yönlü düşünmeye yönelik bir boyut kazanması, kitaplıkların işlevini daha da öne çıkarmaktadır. Bu anlamda, okul kitaplıklarının, yapılacak düzenlemelerle, kitaplık konumundan kütüphane konumuna geçirilmesi ve okullarda kütüphanelerin oluşturulması gerekir. Okul kütüphanesinde, çalışma odaları, masa ve sandalyelerin, fotokopi makinesinin, süreli yayınların izlenebileceği okuma salonlarının, müzikli, sesli eğitim araçlarını, konferansı dinlemeleri için bir oda; film ve benzerlerini izlemek için video odasının; elektronik ortamdan kaynaklara ve bilgilere ulaşılabilen internet bağlantılı bilgisayarların; yayınların belli bir düzen içerisinde sıralandığı karteks sistemi ya da kümелendirmenin bulunması gerekir.

Kitaplıklar birer öğrenme merkezi olarak öğrencilere bireysel öğrenme fırsatı sağlayan, proje çalışmalarına ve araştırma yapmalarına uygun olarak donatılmalıdır (MEB, 1990: 273). Okul kitaplığı ya da kütüphanesinin fiziksel ortamı okuldaki öğrencilerin onda birini alacak büyüklükte olmalı; aydınlatma, ısıtma, havalandırmasında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Gürültüyü izole eden duvarlarda ve yer döşemelerinde ise uygun kaplama malzemeleri kullanılmalıdır. Kütüphane, ders çalışmak amacıyla, masalar etrafında toplanmış tek kişilik sandalyeler bulunmalıdır. Teyp kullanımı için de elektrikli üç adet bağımsız çalışma kabini bulunmalıdır. Üç teyp ve okuldaki her 500 öğrenci için bir teyp, bu teyplerde kulaklık olmalıdır. Böylece öğrenci için telafi çalışması, öğretmen ve öğrencilerin ürettiği malzemelerin kullanımı, kütüphanede sessiz bir ortam sağlanmış olur. Eğitim materyallerini göstermek, eğitim materyali olarak kullanmak üzere, uygun video kayıtları yapmak amacıyla, tekerlekli bir sehpa üzerinde, bir video ve televizyon bulunmalıdır (MEB, 1990). Kütüphanede; 500 öğrenciye kadar 40 öğrencinin

aynı anda çalışmasına olanak verecek sayıda masa ve sandalye bulunmalıdır. Öğrenci sayısı 501-1000 arasında olduğunda yüzde sekiz; 1000 ile 2000 arasında öğrenci olan okullarda bu sayının ilave olarak yüzde yedili bir artışla düzenlenmesi gerekmektedir. 2000 ve üzerinde öğrencisi bulunan okullarda bu sayıya yüzde beş daha eklenmelidir (MEB, 1990: 286).

Sınıf kitaplığı, dersliklerde yeterli büyüklükteki dolapta yer alan ve öğrencilerin ders içinde veya dinlenme saatlerinde kolayca ulaşabilecekleri kitaplıklardır. Burada, öğretmen ve öğrencilerin çoğu kendi olanaklarıyla sağlanmış ya da emaneten bırakılmış kitaplar bulundurulur. İ ve E. K.'nın 124. ve 125. maddelerinde, *“İlköğretim kurumlarının bütün sınıflarında sınıf kitaplığı, okulun uygun bir yerinde okul kitaplığı kurulması gerektiği ve bu kitaplıkların okul bütçesinden, yardım toplamaya yetkili kuruluşlardan ve kişisel bağışlar yoluyla sağlanan kitaplarla zenginleştirileceği ve hangi kitapların bulundurulabileceği”* hükümleri yer almakta ve okul ve sınıf kitaplıklarının "Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği" hükümlerine göre düzenlenip, işletileceği belirtilmektedir. Okullarda sınıf ve okul kitaplığı dışında, sadece eğitim işgörenlerinin yararlanabileceği meslek ve alan bilgisine yönelik kitaplıklar da oluşturulabilir.

İşgören kitaplığı, öğretmen, yönetici, eğitim uzmanı ve diğer eğitim işgörenlerinin yararlanacağı, genellikle meslek başvuru kitaplarının bulunduğu bir kitaplıktır. Bu kitaplık, okul kitaplığının bir bölgesinde olabileceği gibi, ayrı bir ortam ya da öğretmenler odasının bir köşesinde düzenlenebilir.

Spor salonu.- Beş derslikten daha fazla dersliğe sahip okullar için ortalama 200 m²'lik spor salonu ve buna bağlı olarak, spor aletlerinin, soyunma odalarının ve duşların yer alacağı 100 m²'lik bir alan olmak üzere, toplam 300 m²'lik bir spor alanına gereksinim vardır (Neufert, 1977: 237).

Spor salonları okul ana binasından ayrı olarak inşa edilebileceği gibi; olanaklar elvermiyorsa, okul binaları içinde, aynı büyüklükte olmayan, fakat eğitsel işlevlerini yerine getirebilecek büyüklük ve donanımlı olarak düzenlenebilir. Bunu için okul binalarının bodrum katları bu işlevi yerine getirebilecek şekilde planlanabilir ve donatılabilir.

Spor salonlarının voleybol, basketbol, hentbol, tenis, güreş vb. sporların yapılmasına olanak verecek şekilde kurulması gerekir. Bunun yanında, spor salonlarının giriş ve çıkışlarını olanaklı kılacak iki kanatlı ve geniş kapılarının bulunması gerekir. Spor yapan öğrencilerin duş almalarını olanaklı kılacak duşlar ile lavabo ve tuvaletlerin de bulunması gerekir. Spor yapanlar ile izleyicilerin kullandıkları lavaboların ayrı yerlerde bulunmasında yarar vardır. Spor salonu içinde öğrencilerin uygulamalar ile ilgili bilgilendirildikleri, kuramsal bilgilerin verileceği bir derslik de bulunmalıdır.

Özel eğitim dersliği.- İlköğretim okullarında, özellikle öğrenme güçlüğü çeken öğrencilerin devam ettikleri özel alt sınıflar açılabilir. Anayasa’da ve Milli Eğitim Temel Kanunu’nda (md. 7-8) da yer alan eğitim hakkı ve kadın erkek herkese fırsat ve olanak verilmesi temel ilkeleri doğrultusunda, tüm yurttaşlara eğitim verilmesi bir zorunluluk ve devletin görevidir. Türk milli eğitiminin temel ilkeleri doğrultusunda, okulların kapılarının tüm yurttaşlara açık olması ve olanaklarından yararlandırılması gerekir. Bu bağlamda, öğrenmeye engel ya da normal ortamlarda öğrenim göremeyecek durumda olan öğrencilere, öğrenimlerini engellemeyecek özel eğitim ortamlarının düzenlenmesi gerekir. Türkiye’de engellilere yönelik özel amaçlı ve işlevli okullar yanında, ilköğretim okulları bünyesinde özel alt sınıfları da açılabilir. Kaynaştırma eğitime yönelik son yaklaşımlar doğrultusunda, ilköğretim okulları bünyesinde açılan özel eğitim alt sınıfları daha bir önem kazanmaktadır.

Özel eğitim dersliklerinin amaç ve işlevlerine yönelik, uygun şekilde düzenlenmesi ve donatılması başarıya yönelik çabalarda önemli ve kritik bir değişkendir. Düzenlemelerde yaşanacak bir eksiklik ya da uygunsuzluk başarısızlık bir yana, daha ileri sorunları da ortaya çıkarabilecektir. Bu yönde dikkat edilmesi gereken önemli bir durum da; tüm düzenleme ve uygulamalarda bu sınıflara devam eden öğrencilerin diğer öğrencilerden soyutlanması veya farklılıklarını öne çıkaracak durumlara fırsat verilmemesidir.

Anasınıfı dersliği.- Bu derslikte, sıralardan çok özel olarak düzenlenmiş köşeler bulunmalıdır. Oturma (okuma) köşesi oyun (evcilik) köşesi, hayvan besleme köşesi gibi türlü köşeler düzenlenmelidir. Bu köşeler yumuşak şilte, minder ve benzeri ile döşenmelidir. Masa, sandalye ana sınıfı dersliği için pek gerekmebilir. Bu köşelere ek olarak kum, kil masaları; uyku yerleri olmalıdır. Anasınıfında her dersliğin bitişinde lavabo ve tuvalet bulunmalıdır. Çocukların beslenmesi için küçük bir yerin ayrılması da yararlıdır. Ana okuluna derslik yapmak, daha üst okullara derslik yapmaktan daha ucuza mal olmaktadır.

Müze.- Eğitim öğretimde yaşayarak öğrenme ilkesine uygun olarak öğrencinin doğrudan ve amaçlı yaşantılar edinmesine olanak sağlayan ortamlardan biridir (Kayhan ve Eroğlu, 28). Pek çok uygarlığın yaşadığı ve büyük bir kültür birikimine sahip olan ülkemizde, kültürel değerlerin, tarihi eserlerin, çevre zenginliklerinin tanıtılmasında okul müzesinin büyük rolü vardır. Okul müzesi, aslında çevreyi tanııtma odası, okulun çevreye açılmasının bir parçasıdır. Çevrenin tanınması gereken özelliklerinden okula getirilebilenlerin bulundurulduğu; bir ders için gerektiğinde ders yapılabilen bir odadır. Bir okul müzesinde okulun çevresine özgü yaşayış biçimlerini gösteren resimler; kullanılan ev araçları, eşyaları, gereçleri; okulda bulunmasına izin verilen tarihi eserler; madenler, bitkiler, tarım ürünleri, taşlar, dondurulmuş kuşlar, küçük hayvanlar, kurutulmuş çiçekler, böcekler, meyveler; geleneklere, göreneklere ilişkin örnekler vb. bulunmalıdır (Başaran, 1983: 174).

Müzelerin, eğitim sürecine etkin olarak katılması durumunda tarih, toplum, uygarlık ve kültür gibi bir çok konunun daha verimli bir biçimde işlenmesi olasıdır. Bu tür kültür birikimlerini bir araya toplayarak okul müzelerini oluşturmak, bulundukları bölgede böyle bir örgütlenmeyi sağlayarak bölge insanını yönlendirebilirler. Bunun okul için finansal yüklerinin yanında getirileri de düşünülerek uygulamaya konmasında okula yarar sağlar. Günümüzde sadece okul müzeleri değil, müzeler de bir eğitsel alan olarak düşünülmekte ve müzelerde gerekli düzenlemeler yapılarak eğitsel etkinliklere

yer verilmektedir (Onur, 1999). Okulda bir müze ortamı oluşturulamadığı durumlarda çevredeki müzelerden bu yönde yararlanma yoluna gidilmelidir.

Eğitsel kollar odası.- Okullarda ders dışı eğitim etkinliklerinden bir kısmının gerçekleşebilmesi için, bir öğretmenin rehberliği ve gözetimi altında, ortak ilgileri olan öğrencilerce kurulup yürütülen eğitsel kuruluşlardır (Oğuzkan, 1974: 65). Eğitsel kollar iki kümede toplanır. Birincisinde; okul yönetmeliklerinde yer alan etkinlikler, ikincisinde ise; öğrenci istek, ilgi ve gereksinimlerinden kaynaklanan etkinliklerdir. Okullar kendi olanak ve koşulları doğrultusunda hangi kolların açılacağını öğretim yılı başında belirler. Buna göre öğrenciler ilgi ve istekleri doğrultusunda, istedikleri herhangi bir eğitsel etkinliğin etkinliklerine katılırlar. Eğitsel kolların işlevleri, “öğrencilere liderlik, izleyicilik, işbirliği gibi davranışları kazandırırken, onların zihinsel ve fiziksel sağlıklarını geliştirmek, birliktelik ruhu kazandırmak, yaratıcılıklarını, yeteneklerini ortaya çıkarıp geliştirmek, grup içi ve gruplar arası iletişim kurabilmelerine ortam sağlamak” gibi bir çok yararlar sağlar. Program açısından ise; yönetici, öğretmen, öğrenci arasındaki iletişimin gelişmesini, öğrencilerin derslerini destekleyici bilgi, beceri kazanmaları için ortam hazırlar. Bunun yanında, okulun çevre tarafından tanınmasına okul-çevre ilişkilerinin gelişerek okula destek sağlanmasına katkısı olur.

Ülkemizdeki okullarda, eğitsel kolların amacına uygun olarak açılıp çalıştığını söylemek oldukça güçtür. Bunun nedenleri arasında, program içeriğinin verilmemesi, okulların ve mekansal koşulların yetersizliği, hem öğretim kadrosunun hem velilerin bu etkinliklerin yararına inanmaları ve zaman sorunu bulunmaktadır (Tezcan, 1982, s.87; Başaran, 1988, s. 175).

Okul binaları planlanırken ve yapılırken eğitsel kol odaları için, genellikle, gerekli mekanlar planlanmaz veya yapılmaz. Her sınıf en çok kullanıldığı derslik, atölye ya da spor salonları gibi ortamlarda bu etkinliği gerçekleştirir. Bazı eğitsel çalışmaları mutlak bir oda gerektirirken bazı çalışmalarda da bazen, diğer kollarla birlikte olabilecekleri oda gerekir. Ancak, amacına uygun ayrılmış ve düzenlenmiş ortamlarda eğitsel kol çalışmasını sürdürmek elbette ki, bu etkinliği hedeflenen düzeye getirmekte yardımcı olacaktır. Bir okulun mimari projesi yapılırken eğitsel kol çalışmalarının da

gerekliliği düşünölmeli, projenin kapsamına alınmalıdır. Eğitim yönetmenleri bunu savsakladıklarından mimari projede eğitsel kol çalışmalarına yer ayrılmamaktadır. Eğitsel kollar için ayrılacak olan odalar başka amaçlar için de kullanılabilir. Bir eğitsel kola ayrılan oda ya da çalışma yeri, eğitsel kolun çalışmalarına uygun olmalı, gerektiği biçimde donatılmalı, araçlar sağlanmalıdır (Başaran, 1983: 176).

Okul Binası Eğitime Yardımcı Alanları

Eğitime yardımcı alanları; yönetici, eğitim bilimleri uzmanı, teknik ve yardımcı işğörenler odaları ile; toplantı salonu, yemek salonu, dinlenme salonları, kantin, koridorlar gibi toplumsal etkinlik alanları oluşturur (MEB, 1992).

Okul Binası Yönetmel Alanları.- Müdür, baş müdür yardımcısı ve müdür yardımcılarının kullandıkları odalar bu mekanları oluşturur.

Okul müdürü odası, yönetmel etkinliklere ilişkin kararların verildiği ve yönlendirildiği yerdir. Müdür odasının okul binası içindeki konumu ve yürütölen işlerin süratli ve kontrollü bir biçimde yürütölmeli amacıyla, müdür yardımcıları ve diğer yönetmel işğören odalarına yakın olmalıdır.

Müdür odası, küçük toplantılar, veliler ve diğer kişilerle görüşmeler için bir oturma grubunun bulunacağı 25 – 30 m² büyüklükte olmalıdır. Müdür odasına bağlı ve gelen ziyaretçilerinde bekleme odası olarak kullanacakları bir büro bulunduğu takdirde, bu ortamın 25 m² kadar olması yeterlidir (Neufert, 1977: 235).

Bu odada müdüre ait bir makam koltuğu ve çalışma masası bulunur. Telefon, faks ve okul içindeki diğer yönetmel birimlerle iletişim sağlayabilen bilgisayar sisteminin yanı sıra eğitim birimlerine toplu duyuru ve uyarılar için diyafon sisteminin bulunması yararlı olur. Resmi yazıların saklanabileceği kilitli dolaplar ve kasa da müdür odasında olmalıdır. İlgili yönerge gereği müdür odalarında, misafir koltukları, toplantı masası, sandalyeler, sehpa, telefon

etejeri, portmanto, çift kapılı dosya dolabı, madeni çöp kutusu, camlı blok kitaplık ve anahtar dolabı da bulunmalıdır.

Baş müdür ve müdür yardımcıları odası, yönetsel etkinliklerin sürdürülebilmesi için, sorumluluk alanı ayrılmış yöneticilerin bulunduğu birimdir. Okulun büyüklüğüne ve olanaklara bağlı olarak, baş müdür yardımcısı ve müdür yardımcıları, odalarını birbirlerinden bağımsız ya da birlikte kullanabilirler. Bu odalarda bulunması gereken donanımlar, her müdür yardımcısı için birer yazı masası, yazı masası koltuğu, telefon etejeri, öğrenci ve işgörenlerin çelik dosya dolabı, çerçeveli Atatürk resmi, koltuk ve sandalyeler, portmanto, çerçeveli ders programı, madeni çöp tenekesi, bilgisayar ve daktilo ve masaları, evrak dolabıdır.

Öğretmenler odası.- Öğretmenlerin ders dışı zamanlarda dinlenebilecekleri, birbirleri ile eğitim öğretim faaliyetleri hakkında bilgi alış-verişi yapabilecekleri, diğer öğretmen arkadaşları ile iletişim kurabilecekleri ve ders öncesinde kendilerine çeki düzen vermeleri, ders ile ilgili vb. her yönden son hazırlıklarını yapabilecekleri ortamlardır. Öğretmenler odasının konumu belirlenirken öğrencilere, eğitim yerlerine ve yönetim birimlerine yakın olması tercih edilmelidir. Bu, iletişim açısından olduğu kadar denetim ve kontrol açısından da yararlıdır (Kayhan ve Ülker, 1997).

Öğretmenler odasının büyüklüğü öğretmen sayısı ile orantılı olmalıdır. Okul içindeki toplantıların çoğu öğretmenler odasında yapılmaktadır. Bu nedenle tüm öğretmenlerin bir araya geldiği durumlarda bu mekanların gereksinimleri karşılayabilecek büyüklükte olması ve donatılması gerekir. Öğretmenler odasında, her öğretmenin eşyasını saklayabileceği bireysel dolabı, giysilerini asabileceği vestiyer veya küçük bir vestiyer odası, boy aynası ve duvar saati bulunmalıdır.

Bu donanımlar içerisinde büyük çalışma masalarının olması öğretmenlere çalışabilecekleri ortam sağlaması açısından önemlidir. Ayrıca, öğretmenlerin teneffüs aralarında ya da boş saatlerinde dinlenmeleri, bir şeyler yiyip içebilmelerini sağlayan televizyon, video, radyo, gazete, çay, kahve makinesi vb. olanaklar düşünülmelidir. Öğretmenler odası aynı

zamanda bilgilerin, duyuruların, uyarıların iletildiği, iletişimin sağlandığı birimlerdir. Bu mekanın da teneffüs alanına bakan yönde olması gerekir. Öğretmenler odasında ve ona bağlı vestiyer odasında el yıkama lavabosu bulunmasında yarar vardır. Öğretmenler odası, biri öğretmenlerin dinleneceği bir salon, diğeri salona bağlı ve onun üçte biri büyüklükte bir öğretmen çalışma odasından oluşmalıdır. Ayrıca, tüm dersliklerin bitişiğinde ve dersliklere açılan, öğretmenlerin kullanacakları odaların bulunmasında yarar vardır. Özellikle laboratuvar ve ışık türü daha fazla ön hazırlık gerektiren dersliklerde buna dikkat edilmelidir.

Eğitim bilimleri uzmanları odaları.- İlköğretim okullarında görev yapacak eğitim bilimleri uzmanlarının bireysel ya da gruplar halinde oturacakları ortamlardır. Takım çalışmalarının yapılması için uzmanların gruplar halinde birarada oturmalarında yarar bulunmaktadır. Herbir işgören için özel masa ve gerekli donanım yanında, toplantıların yapılacağı bir bölümün veya masanın, bireysel ya da ortak kullanımlı ve internet bağlantılı bilgisayarların bulunduğu bir odanın bulunması gerekir. Rehberlik ve psikolojik danışma işgörenlerinin oturma ortamları, görev alanının niteliğinden dolayı ayrı bir ortam olarak düzenlenebilir.

Rehberlik servisi odası.- Okullarda bulunacak rehberlik hizmetlerine yönelik ortamların düzenlenmesi ve donatımında, psikolojik danışmada gizlilik ilkesi doğrultusunda, titiz davranılmalıdır. Okulun uygun bir yerinde yapılacak bu yöndeki düzenlemelerde psikolojik danışma ve rehberlik işgörenlerinin çalışma odası yanında, danışan öğrencilerle görüşmelerin yapılacağı bir görüşme odası bulunmalıdır. Görüşme odasında öğrencilerle görüşüleceği gibi, öğrenci velileri ve öğretmenlerle de görüşme yapılabilmelidir ve odanın donatımında sadelik, rahatlatıcılık ön planda olmalıdır. Servis odasında, öğrencilerin kişisel ve psikolojik durumlarına ilişkin kayıtların yer aldığı, saklanacağı raf ve dolaplar düzenlenmelidir.

Yönetmelik hizmetler işgörenleri odası.- Yönetmelik yazışmaların, evrak ve belgelerin düzenlendiği, dağıtımının yapıldığı, arşivlendiği; öğrencilere, velilere ve eğitim işgörenlerine yönelik işlemlerin gerçekleştirildiği mekanlardır.

Oda büyüklüğü işgören sayısı ve görev dağılımına göre düzenlenmeli ve donatılmalıdır. Hizmetlerin sağlıklı ve verimli bir şekilde yürütülmesi amacıyla teknik donanımın istenen düzeye getirilmesi ve yazışmalar için bilgisayar, internet vb. olanakların sağlanması gerekir. Okulun değerli evrak ve eşyalar ile paranın saklanacağı bir demir kasa ile, evraklar ve klasörlerin koyulacağı raflar bulunmalıdır.

Teknik hizmet işgörenleri odası.- Okulun elektrik, su, onarım gibi teknik işlere yönelik malzeme, araç ve materyallerin bulunacağı bir oda düzenlenmelidir. Malzemelerin belli bir düzen içinde bulunması için raf, dolap, askılık türü bölümler bulunmalıdır. Teknik servis işgörenlerinin barınmalarına da olanak sağlayan bu odanın eğitim hizmetlerinin yoğun olarak gerçekleştiği ortamlardan uzak olması gerekir.

Yardımcı hizmet işgörenleri odası.- Ana girişi kontrol edebilecek bir konumda olmalıdır. Bu mekanın içinde veya buna bağlı olarak, temizlik maddelerinin konulabileceği bir temizlik bölümü de bulunmalıdır. Büyük okullarda, her katta bir temizlik odasının bulunmasında yarar bulunmaktadır (Neufert, 1977: 235).

Görüşme odası.- Okulda, velisi bulunduğu öğrencilerinin durumu ile ilgili olarak, öğretmenlerle görüşme yapacakların, okulu ve okulda çalışanları değişik amaçlarla ziyarete gelenlerin bekleme ve görüşme yapacakları bir ortama da gereksinim duyulmaktadır. Sade düzenlenmiş, bir masa ve sandalyelerin bulunduğu bir oturma grubunun bulunması yeterlidir. Okulun giriş bölümündeki bir köşede, soğuk ve yağışlı havalarda öğrencilerini almak için okula gelen velilerin beklemeleri için oturulabilecek bir bekleme yerinin düzenlenmesinde yarar vardır.

Araç odası.- Öğretim programlarında belirtilen ders araç ve gereçleri, olanak bulunduğu takdirde ayrı bir odada düzenli bir şekilde saklanır ve kullanılmaya hazır tutulur. Bu işe ayrılacak odası bulunmayan okullarda bu amaçla uygun bir yer ayrılır. Okul müzesi için ayrı bir oda bulunmayan okullarda ders araçları odası veya okul kitaplığı okul müzesi olarak da kullanılabilir. Okulda eğitsel araç gereçler için sınıf ortamları kullanılabileceği

gibi, genel kullanım amaçlı araç gereçler için de okul içinde bir araç odasının bulunmasında yarar vardır. Araç odalarının, tüm öğretmenlerin ve öğrencilerin kolayca ulaşabilecekleri, kullanım için caymalara neden olmayacak bir yerde ve düzende oluşturulmasına dikkat edilmelidir.

Depo.- Okulun, kısa ve uzun süreli kullanımın dışında kalan fazla malzemelerin, stokların bulundurulacağı ve saklanacağı ortamlardır. Okulun olanaklarının elvermediği durumlarda; iyi düzenlendiği takdirde, araç odası ile birlikte ortak bir mekan olarak da düşünülebilir.

Kantin.- Öğrencilerin ve işgörenlerin ders dışı zamanlarında dinlenecekleri, yiyecek içecek gereksinimlerini karşılayacakları ortamlardır. Dinlenmeyi sağlayıcı, fazla sese meydan vermeyen türden müzik yayınının da yapılacağı kantin ve kafeteryaların eğitsel alanlardan uzak olmasında yarar vardır. Öğrencilerin toplu kullanım alanlarından olan kantinlerin havalandırma ve temizliği için gereken önlemler alınmalı ve denetimleri sürekli yapılmalıdır. Okul koruma derneği ya da dışarıdan işletmecilerce çalıştırılacak kantinler, kapalı mekanlar olarak düzenlenecekleri gibi, havanın uygun olduğu zamanlarda hizmet vermek üzere, okul bahçesinde de gerekli düzenlemelere gidilebilir. Açık havada kurulacak kantinler, okulun kapalı bulunduğu dönemlerde çevreye de hizmet sunabilirler.

Beslenme ortamları.- Yatılı ve pansiyonlu ilköğretim okullarında mutlaka bulunması gereken beslenme ortamlarının; yatılı ve pansiyonlu olmayan ilköğretim okullarında, öğle yemeklerini okulda yemek isteyen veya yemek zorunda kalan öğrencilere beslenme gereksinimlerini karşılayabilmeleri amacıyla uygun ortamların hazırlanması gerekir. Taşınabilir eğitim uygulaması ile birlikte, çok sayıda ilköğretim okulunda beslenme hizmetinin verileceği uygun ve hijyenik yemek salonu ve mutfak ortamlarının düzenlenmesi zorunlu hale gelmiştir.

Okul mutfağının girişinde koku tutucu bir hol bulunmalı, havalandırmasının da derslik pencerelerinin altında olmamasına dikkat edilmelidir. Mekan derinliği 5 – 8 metre arasında; döşemenin su geçirmez,

duvarların 1,5 m. yüksekliğe kadar yıkanabilir ve yemek odası mutfak ile doğrudan ilişkili olmalıdır (Neufert, 1977: 229).

Gıda hazırlama ve/veya dağıtım yapılan mekanlar giriş katta, kullanacak öğrencilerin hepsini alabilecek büyüklükte, pişirme, yeme-içme ve bulaşık yıkama bölümleri birbirinden fiziki olarak ayrılmış olmalıdır. Yemek yenilen bölümde düzgün ve kolayca zedelenmeyen, temizlenebilir materyal ile kaplanmamış masalar olmalıdır. Çalışanların kişisel giysi ve eşyalarının temizliği ve bulaşıcı hastalıklar ve hastalık taşıyıcılığı yönünden kontrol edilmeleri, mekanın havalandırma, aydınlatma ve ısıtmasının yeterli ve sağlıklı olması sağlanmalıdır. Uygunsuz koşullarda saklanan ve hazırlanan gıdalar okuldaki beslenme programlarının sağlık açısından ciddi sorunlara neden olabilmektedir.

Okulda kantin ve mutfak varsa bunların çevre sağlığının temel ilkelerine uygun tarzda yapılması ve işletilmesi sağlanmalıdır. Mutfak ve kantinde her türlü zararlı ve kemirici hayvanın barınmasını engelleyici önlemler öğrenci ve işgörenlerin sağlığını tehdit etmeyecek şekilde alınmalıdır. Zemin ve dolaplar düzenli ve sık aralıklarla fare dışkı ve idrarı yönünden kontrol edilmelidir. Bu odalarda kullanılacak sofraya gereçleri, masalar ve diğer araçlar temiz tutulmalı; mutfak ve yemek odası bulunmayan okullarda sınıflar, temizlik ve bakımı yapılmak koşuluyla bu amaçla kullanılabilir.

Barınma ortamları.- İlköğretim okullarından, yatılılık ve pansiyon uygulaması bulunan okullarda yapılması gereken düzenlemelerdir. Öğrencilerin genellikle grupça kullandıkları barınma yerleri olan yatakhanelerin sağlık koşullarına uygunluğu ve temiz tutulması çok önemlidir. Yatakhanelerde barınacak öğrenci sayısı en fazla altı olmalı ve ortam düzenlemeleri ev yaşamına uygun şekilde yapılmalı, öğrencilere evlerinin sıcaklığını aratmamalıdır.

Sağlık hizmetleri odası.- İlköğretim okullarında hizmet verecek doktor ve hemşirelerin kullanacakları bu ortam, birkaç bölümden oluşmalıdır. Doktor ve hemşirelerin kullanacakları odalar yanında, öğrenci ve işgörenlerin sağlık kontrollerinin yapılacağı bir muayene ve soyunma odası, bekleme bölümü

olmalıdır. Muayene bölümünde bir yatak, ilk yardım araçları, muayene malzemeleri, ilk yardım ilaç ve malzemeleri dolabı bulunmalıdır (Ural, 1967). Okulda böyle bir yer için olanaklar elvermiyorsa, dersliklerden biri bölümlendirilerek bu amaca uygun ve küçük bir sağlık merkezi olacak şekilde düzenlenebilir.

Okulda, bir genel amaçlı, bir de her derslikte bir ecza dolabı bulunur (MEB, 1992: madde 130). Dersliklerde ecza dolabının bulundurulması birçok yönden sakınca yaratacağı için, dersliklerde bulundurulmayabilir ya da gerekli önlemler alınarak bulundurulmalıdır. Genel kullanıma yönelik ecza dolaplarında; a) arı, karınca gibi böcek sokmaları için amonyak, b) yanıklar ve yaralar için birkaç tüp pomat, c) küçük sıyrık, çizik gibi yaralar için oksijenli su ve batikon, ç) birkaç paket gazlı bez, sargı bezi ve hidrofil pamuk, d) ilk yardım el kitabı bulundurulur. Bunlardan başka iyi bir tıbbî termometre ile kullanışlı cımbız, boğaz muayeneleri için bir abiselang ve tıbbî makas bulundurulur. Bunlar gerektiğinde hemen kullanılabilecek şekilde temiz ve düzenli tutulur. Dolapta, doktor reçetesi ile alınan ve doktor önerisine göre kullanılması gereken ilaçlar bulundurulamaz ve öğrencilere verilemez. Bu tür ilaçlar doktor ve hemşire denetiminde tutulur.

Temizlik yerleri.- Eğitim kurumları, ortak ve etkin kullanımlı, insan sağlığı ile doğrudan ilişkili ortamlar olması nedeniyle, belki de en önemli koşullarından birisi temizliktir. Okul, insanların toplu olarak bulundukları ve etkileştikleri yerlerden en önemlisidir. Eğitim hizmeti veren işgörenler ve öğrenciler, günlerinin en az altı saatini okulda bir arada geçirmektedir. Bu nedenle, sağlık sorunlarının, çeşitli bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması ve yaygınlaşması için okul elverişli bir ortam özelliği taşır. Özellikle ilköğretim çağındaki çocukların koruyucu sağlık önlemleri konusunda yeterince özenli davranmadıkları düşünüldüğünde, bu konuda okul yönetimine ve öğretmenlere önemli görevler düşmektedir.

Okulda yapılması gereken günlük, haftalık ve mevsimlik temizlik işleri, görevli işgörenlerce gerçekleştirilir. Ancak okulun temizliği yalnızca ilgili işgörenlerin görevi olarak görülmemelidir. Öğrencilerin de bu konuda

sorumluluk almaları sağlanmalı, yaşadıkları çevreyi temiz tutmaları konusunda bilinçlendirilmelidirler.

Okulun genel temizliğinin yanı sıra, kirli tutulduğunda sağlığı tehdit edici etkileri olabilecek tuvaletler, kafeterya v.b. birimlerin temizliğine de ayrı bir özen gösterilmeli, sık sık dezenfekte edilmelidir. Kirli ortamlar, çeşitli mikroorganizmaların üremesine, haşerelerin çoğalmasına uygun ortam hazırlar. Bu nedenle okulun temizliği konusunda, görevli işgören eğitilmeli temizlikte etkili araç ve gereçler kullanılarak okulun sağlıklı bir ortam özelliği taşıması sağlanmalıdır.

İlköğretim okullarında öğrenci ve işgörenlerin kullanacakları tuvaletlerde; tuvalet kullanımından sonra, beslenme ve yemek saatlerinden önce ve sonra ve gereken durumlarda rahatlıkla, az zaman ve çaba sarfederek yararlanabilecekleri el yıkama üniteleri olan lavabolar ile istenen nitelik ve nicelikte yer almalıdır (Uz ve Sur, 1997b:89).

Tuvaletler, olabildiğince teneffüs salonlarına ve avluya yakın olmalıdır. Kız ve erkek öğrenciler olmak üzere, iki grup halinde düzenlenmelidir. Okulda bulunan tüm işgörenlerin ve okula gelen yetişkinlerin tuvaletleri ayrı olmalıdır. Okullarda en uygun tuvalet merdiven yanında, katlı okullarda her katta bir tane ve üst üste düzenlenmelidir. Her katta tuvalet bulunması özellikle engelli çocuklar için önemlidir (Neufert, 1977: 233). Tuvaletler, koridorla lavaboların bulunduğu bölümden ayrılmalıdır. Tuvalet kabinlerinde kapı dışarı açılmak koşulu ile 0.80 metre - 1.20 metre genişliğinde olur.

Pisuarlar, tuvalet ile aynı genişlikte düşünülüyorsa, genişlik tuvaletten sonra en az 1.40 metre olmalıdır. Aynı genişlikte iki tuvalet ve ara koridor düşünülüyorsa geçit en az 2.00 m. olmalıdır. Pisuar normal olarak 50 cm genişlik ve 1.20 m yükseklikte bir bölme ile ayrılır (Ergen, 1986: 172). Tuvaletler, 40 erkek öğrenciye 1 tuvalet, 2 pisuar veya 1 m. pisuar duvarı; 20 kız öğrenciye ise bir tuvalet düşmelidir. Yirmiye kadar erkek öğretmen için bir tuvalet, iki pisuar veya bir metre pisuar duvarı; 10 kadın öğretmene kadar da bir tuvalet bulunmalıdır (Neufert, 1977: 233).

Tuvaletler okul binasının içinde değilse, okulun yan arka tarafında, hakim rüzgarların kokuyu okula getirmeyeceği bir yere yapılmalıdır (Uz ve Sur, 1997b: 89). Tuvaletler, içme ve kullanma suları bulaşıcı hastalıkların yayılmasında en önemli kaynakların başında gelir. Bu nedenle, okul binası kuruluş düzeni ve temizliğinde en çok dikkat edilmesi gereken yerlerin başında tuvaletler gelir. İnsan atıklarının sağlığa uygun olarak yokedilmemesine bağlı biyolojik kirlenmenin ve bunun bir sonucu olan ishali hastalıkların ortaya çıkma riski artmaktadır (Güler ve Çobanoğlu, 1994). Tuvaletlerin düzeni ve içinde yer alacak sifon vb. ekipmanlarının kullanışlı, havalandırmanın kolay olmasına özen gösterilmeli (Uz ve Sur, 1997b: 89); tuvaletlerin havalandırma pencerelerinin okulun oturma mekanlarının altında yer almamasına dikkat edilmelidir (Neufert, 1977: 233). Tuvaletlerin ara duvarları da, iki metreye kadar suya dayanıklı ve yıkanabilir olmalıdır. Ayrıca kapılarının içeriden kilitlenebilir olması gerekir (Neufert, 1977: 233). Uygun bir kanalizasyon sistemi, istenilen şekilde yapılmamış tuvaletler ve içindeki elemanlara, kullanım kapasitesine ve toprak ya da suyun atıklarla karışmasının engellenmesine bağlıdır (Turner, 1970).

Okulda diğer atıklarda olduğu gibi, insan sağlığını önemli boyutlarda tehdit edebilecek bir kaynak da çöptür. Özellikle mutfak ya da kantin gibi gıda hazırlanan bölümlerde oluşan organik atıklar daha da önemlidir. Gerek yeni hastalık etkenlerinin oluşmasında, gerekse mevcut etkenlerinin artması ve daha geniş bir alanda etkili olmasında bu atıklar önemli bir rol oynar. Bu nedenlerden dolayı, okulun çöpleri kokuya meydan vermeyecek, haşerenin barınmasını engelleyici, çevrenin görüntüsünü bozmayacak şekilde toplanmalı, depolanmalı ve yok edilmelidir. Çöplerin kısa süreli biriktirilmesi için ağzı kapaklı, madeni ya da plastik kaplar sağlanmalı ve düzenli olarak temizlenip dezenfekte edilmelidir. Bunu dışında, okul bahçesinde sabit çöp biriktirme yeri yapılamazsa, taşınabilir çöp kapları bulundurulmalı; ancak bunların, dolu iken iki kişinin kaldırabileceğinden daha ağır çöp biriktirme kapları olmaması gerekir.

Koridorlar ve merdivenler.- Okul yapılarında sınıfları ve eğitim birimlerine bağlayan aynı zamanda okul içi birimleri bahçeye bağlayan

koridorlar ile; katlar arasında geçişi ve bağlantıyı sağlayan merdivenler, özellikle teneffüslerde öğrencilerin önemli bir iletişim ortamlardır (Ergen, 1986). Sınıf ve odalar ister yan yana, ister altlı üstlü katlar arasında olsun, ulaşımın sağlandığı ve teneffüslerin geçirildiği, toplantı vb. etkinliklerin gerçekleştiği mekanlar olan koridorların; öğrencilerin topluca hareketlerinde sıkıntı çıkarmayacak, iniş çıkışlarda sıkışmalara meydan vermeyecek genişlikte olması gerekir.

Koridorlarda, Talim ve Terbiye Kurulunca önerilmiş eğitimi destekleyici Atatürk köşeleri, Türk büyüklerine ait resimler, özel günlerde hazırlanan sergiler, ilan panoları, resim, şiir ve kompozisyon gibi öğrenci ürünleri, tiyatro, müzik, halk dansları, bayram törenleri ve kutlama günlerine ait çekilmiş fotoğraflar, okulun aldığı ödüller, okul gazetesi, kitaplık dolabı, Türk tarih ve kültürüne ait levhalar ve haritalar, eğitici ve sanat değeri olan resimler, özel tablolar, belgesel bilgiler, saat ve takvim ile; dinlenme aralarında öğrencilerin zihinsel rahatlamalarını sağlayıcı çiçekler, tablolar, akvaryum, müzik vb. görsel ve işitsel donanımlar özendirilmeli ve bunlar kullanıma açık olmalıdır (İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, md.: 127).

Koridorlarda öğrenci çalışmalarını sergilemek amacı ile bülten panoları bulunur. Bu panolar 130 x 150 cm ebatlarında olup tahtadan yapılır ve her 4 m'de bir bulunmalıdır (MEB 1990). Koridorlarda güvenlik amacıyla, her katta yeterli sayıda ve yangın önleme standartlarına uygun yangın söndürücüler bulunmalıdır (MEB 1990). Koridorların uygun bir bölümü yangın söndürme araçlarının bulundurulmasına ayrılmalıdır.

Koridorlarda öğrencilerin eşyalarını asmak için askılık çengelleri bulunur. Çengel yüksekliği döşemeden en az 1.25 cm. en fazla 1.50 metre olmalıdır. Çengel aralığı 18 cm. olmak üzere öğrenci sayısına göre düzenlenmelidir. Çağdaş okul binalarında, koridorlarda öğrenci dolapları yapılmaktadır. Bunların yapılması halinde, genişliği 35 cm, derinliği 40 cm, yüksekliği ise 180 cm. olmalıdır (Ergen, 1986: 169-170). Bu donanımlar, öğrencilerin yaş grubunun özelliklerine uygun olarak seçilmelidir.

Olumsuz hava koşulları, bahçede topluca yapılacak etkinliklere olanak vermediğinde yararlanılabilecek, gereksinime uygun düzenlemelerin yapılması gerekir. Koridorların genişliği hizmet edeceği öğrenci sayısına göre üç metre ile beş metre arasında değişir (Ergen, 1986: 168). Tek taraflı derslik kapısı olan bir derslik için koridor genişliği, iki metre, normal tek taraflı birden fazla derslik olması durumunda 2,5 metre ve iki taraflılarda ise üç metre olmalıdır. Koridora açılan kapının eni bir metreyi geçmemeli ve koridor yüksekliği 2,2 metreden az olmamalıdır. Koridor duvarlarının ise 1,3 metre yüksekliğe kadar yıkanır olması gerekir. Koridorlarda basamak bulunmamalıdır (MEB, 1990; Özel Eğitim Kurumlarına Ait Standartlar Yönergesi, md. 13; Neufert, 1977: 232).

Kötü havalar için kapalı teneffüs alanları yeterli olmalıdır. Bu alanlar öğrenci başına bir m² olmalı ve bir tarafa (olanaklıysa avluya) açık olmalıdır. Açık kısım zeminden 0,50 m. yüksekteyse, korkuluk gereklidir. Teneffüs salon ve geçitlerinin yüksekliği 2,25 m. ve daha fazla olmalıdır (Neufert, 1977: 230).

Binanın koridor ve dersliklerinin zemin kaplaması toz, haşarat ve benzeri sağlığa zararlı etkenlerin birikimine ve üremesine olanak vermeyen malzemeden seçilmelidir. Bunun dışında derslik, koridor gibi okul bölümlerinin zemin kaplaması kaymayı ve takılıp düşmeyi engelleyen, fakat temizlik ve bakımı kolay yapılabilen, ve yandığında daha az duman ve zehirli gaz çıkaran maddelerden yapılmalıdır. Derslikler için toz tutmayan türden halı kaplaması yoluna da gidilebilir (Ramsey ve Rydeen, 1989: 37). Bina zeminini düzenli olarak temizlenmeli ve bakımı yapılmalıdır.

Merdivenler, öğrencilerin okul ve dersliklere girişlerde kalabalık gruplar halinde, itişme ve koşuşmaların yoğun yaşandığı; okul yapısının düşme, çarpışma gibi olumsuzlukların en çok ortaya çıktığı hareketli kullanım alanlarıdır. Özellikle yağışlı havalarda, ve ıslak temizliğin yapıldığı zamanlarda ortaya çıkacak ıslaklığın ve oluşacak çamurun etkisi ile kayma, düşme gibi olumsuz durumlar yaşanma olasılığı artacaktır. Bu nedenle, merdiven basamaklarının yükseklik ve genişliklerinin öğrenci yaş grubuna göre belirlenmesi; yükseklik ve genişliğin, öğrencilerin rahatlıkla çıkabilecekleri ve kazalara olanak vermeyecek ölçülerde yapılması çok önemlidir. Eğitim amaçlı

malzemelerin taşınması sırasında kolaylık sağlayacak merdiven dönüşleri olmalıdır. Gerektiğinde çekilerek ya da kaydırılarak hareket ettirilecek donanım için kızak ve kaldıraçlar gibi yardımcı araçların kullanılabilmesine olanak sağlanmalı; engelli öğrencilerin hareketlerine yardımcı olacak rampalar, tutamaklar olmalıdır.

Diğer taraftan, merdivenlerin basamak sayısının 3 - 5 basamaktan fazla olduğu durumlarda (Neufert, 1977; Turner, 1970) düşme tehlikeleri yaşanacaktır. Bu nedenle, merdivenlerin kaymayı önleyecek kaplama malzemeden yapılması ve merdiven korkulukların bulunması gerekmektedir. Merdivenlerin yangınlara karşı da korunaklı olması için taş ve beton gibi dayanıklı malzemeden yapılmasında yarar vardır (Velicangil, 1975). Diğer taraftan, merdiven genişliğinin en az iki metre olması, basamak yüksekliğinin 15 cm.yi geçmemesi ve 30 cm. derinliğinin bulunması gerekir. 300'den fazla öğrencisi olan okul binalarında merdivenlerin, binanın her iki ucunda bulunmalıdır. Merdiven genişliği iki metreyi geçtiğinde, basamakların her iki tarafına korkuluklar yapılmalıdır. Merdiven kenarlarına yapılacak korkulukların, öğrencilerin kaymasını önleyici yapıda olmasına da özen gösterilmelidir.

Okul Bahçeleri

Okul, sadece öğretim etkinliklerinin gerçekleştirildiği kuru bir okul yapısından oluşmaz. Dışarıdan onu destekleyen, fiziksel görünümünü tamamlayan, bahçesidir. Bir eğitim ortamı olarak okul bahçelerinin fiziksel düzenlemesi ve yönetimi önemlidir. Çünkü, okul bahçe kapısından içeri giren öğrenciler evlerinden sonra güvenli oldukları yer olarak burayı kabul ederler. Bahçede öğretmenini, arkadaşlarını gören öğrenci aile bireylerine kavuşmuş gibi olur. Onların bu samimiyet ve sevinçleri her gözlemde dikkati çeker. Okul bahçesi aynı zamanda öğretmen ve okul yöneticisi için gözlem yeridir. Başta öğrenci tutum, davranış, hareket ve toplumsal ilişkileri olmak üzere pek çok konu bahçede gözlenebilmektedir. Bir okulda eğitimin kalite ve başarısını bahçesinin temizliğinden, düzeninden, iyi kullanılmasından ve çevre duvarından kestirmek olanaklıdır (Alpaslan, 1973: 39-40).

Geleneksel olarak okul binaları, genellikle sınırları belirlenmiş bir bahçe içerisine kurulur. Bahçenin büyüklüğü ve şekli büyük ölçüde okulun imar edildiği arazinin büyüklüğüne ve şekline bağlı olmaktadır. Okul bahçesi birçok yönden önemli işlevleri de yerine getiren bir ortamdır (Kayhan ve Eroğlu, 1997: 29-30). Okul bahçelerini, okul binasından çıkan öğrencinin doğrudan çevreye çıkışını ve çevredeki olumsuzluklarla karşılaşmasını engelleyici bir koruyuculuk işlevi vardır. Diğer taraftan, çocukların ders dışındaki zamanlarını değerlendirebilecekleri ve zaman zaman eğitsel etkinliklerini gerçekleştirebilecekleri özel olarak düzenlenmiş güvenli bir ortamdır. Ders süresince derslik ortamında hareketsiz kalan öğrenciler ve öğretmenler fiziksel ve psikolojik yorgunluklarını burada atarlar. Oyun gereksiniminin karşılanması için de uygun bir ortamda öğrenciler, temiz havayı solurlar ve rahatlayıp, canlılık kazanırlar. Okul bahçesi aynı zamanda toplumsal etkileşimin yoğun olarak yaşandığı, tüm okul üyelerinin bulunduğu, etkileştiği bir ortamdır. Akran gruplarıyla doğal bir ortamda etkileşen öğrenci yeni arkadaşlar edinme, bir grubun üyesi olma, kurallara uygun davranma gibi yeterliklerini bu ortamda geliştirebilirler.

Okulun geneline yönelik tören ve kutlamalar, bilgilendirmeler, bazı eğitim programlarının uygulanması ya da zaman zaman uygulanması için eğitim yeri olarak da kullanılan okul bahçeleri; öğrencilere eğitim yoluyla kazandırılacak doğa ve hayvan sevgisi, çevre bilincinin geliştirilmesi için de uygun ortamlardır. Okul bahçelerinin, bu işlevler de gözönünde bulundurularak, eğitim amaçlarına hizmet edecek özellikler taşımasına özen gösterilmelidir. Okul bahçelerinin düzenlenmesinde dikkat edilmesi gereken özellikler şunlardır (Kayhan ve Eroğlu, 1997; Güler ve Çobanoğlu, 1994; Neufert, 1977: 156; Uz 1996; Uz ve Sur, 1997; Turner, 1970):

1. Çevresi uygun yükseklikte bir bahçe duvarı ile çevrilerek hem okulun sınırlarını belirlemeli hem de okul ve öğrencilerin güvenliği sağlanmalıdır.

2. Öğrenci ve işgörenlerin gereksinimleri sağlayacak büyüklükte olmalıdır. Okul bahçesi, öğrenci başına beş metrekare ve en az 400 m² olarak planlanmalıdır.

3. Üstlendiği işlevlere uygun olarak farklı alan düzenlemelere gidilmeli, her düzenleme eğitsel bir değere sahip olmalıdır.

4. Okul bahçesinin düzenlenmesinde sadece okul işgörenleri değil, peyzaj planlama konusunda uzman kişilerden de yararlanılmalıdır. Peyzaj planlama ilkeleri dikkate alınmadan yapılan bir kısım düzenlemeler amaçlara uygunluktan yoksun kalabilir.

5. Okul bahçesinin zemininde, öğrencilerin oyun oynamaları sırasında takılıp düşmelerine yol açabilecek taş, kütük vb. ortadan kaldırılmalı, engebe ya da çukur olmamalı, zeminin malzemesinin, düşüp yaralanmalara ve yağmur, kar ya da aşırı rüzgar gibi hava koşullarından dolayı su birikintileri, toz ya da çamur oluşmasına neden olacak asfalt, beton, çakıl, curuf, talaş olmamasına dikkat edilmelidir.

6. Dışarıdan bakıldığında da göze hoş gelen ve davet edici niteliğe sahip bir çevre düzenlemesine gidilmelidir. Bu yolla, öğrencilerin olduğu kadar, çevre halkının da düzen ve estetik değer ve duygularının, bilgi ve görgülerinin geliştirilmesine katkıda bulunulacaktır. Bu anlamda okul bahçesinde yapılacak her bir düzenlemenin dinlenme, oyun işlevleri yanında, eğitici bir işlevinin de bulunması gerekir.

Bir eğitsel ortam olarak okul ve bahçesinin çocuklar için çekici kılınması gerektiği fikri çok eskilere uzanmaktadır. Pestalozzi, “*sınıf çocuğun oturma odasıdır*” sözünden hareketle, “*okulun bahçesi de onun dinlenme ve oyun yeridir*” denilebilir (Gollwitzer, 1959: 5). Eski dönemlerde yapılan okul avlularının duvarları yüksek ve bir sıra ağaçla ağaçlandırılmıştır. Günümüz anlayışında ise, okul bahçeleri daha geniş tutulmakta ağaç grupları ve çiçekliklerle süslenmektedir. Yalnız bu yeşilliklerin süs olarak değil, çocuklar için yararlı ve kullanışlı olması düşünülmelidir. Özellikle, büyük şehirlerde okula başlayan çocuklar, okul bahçesinde düzenlenecek ortamlar aracılığıyla, belki de doğayla ilişkiye ilk defa geçeceklerdir. Okul bahçesi onlar için yalnız spor yapmak ve oynamak bakımından yararlı değil, aynı zamanda yeşillikler arasında dolaşarak her gün doğayı yakından görüp incelemek, çiçek ve diğer bitkilerin büyümesini izlemek bakımlarından da çok yararlı olacaktır.

Ülkemizde bu düşünce ile yapılmış okullar pek azdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'sında ise, yeni okullar bu düşünce ile, geniş bahçeler ortasında kurulmuşlardır. Böylece ev yaşamından henüz ayrılmış ve okul çağına gelmiş küçük çocuklara, günlük yaşayışına uygun bir okul yaşamı sağlanması amacıyla, yeni yapılan okullara ve okul bahçelerine önem verilmektedir. Okul planı hazırlanırken bahçe planının da birlikte düşünülmesi ve hazırlanması günümüzde artık bir zorunluluktur (Gollwitzer, 1959: 5). Alan düzenlemesinde, küçük bölümlere ayırmaktan çok, büyük bir bahçe oluşturup, onu ağaç grupları ile, çeşme veya havuzlar, yüksek olmayan duvarlarla ve bazı kısımları büyük plak taşlarla döşemek suretiyle ve yine değişik cins taşlar kullanarak, sevimli bir bahçe oluşturmak gerekir. İdeal olarak, okul bahçeleri için eğitsel ve eğitime destek olacak köşeler, çim ve ağaçların bulunduğu yeşil alanlar, dinlenme ve spor alanları düşünülebilir.

Kuşatma Elemanları ve Okul Girişi

Okulda öğrencilerin güvenliği, öncelikle düşünülmesi ve ele alınması gereken bir sorundur. Güvenliğin sağlanmasında da en önemli ve ilk düşünülmesi gereken, okulun çevirme duvarıdır. Kuşatma elemanı olarak taş, tuğla, briket ve telörgü kullanılabilir. Kuşatma elemanlarının çevre ile iletişimi tümüyle ortadan kaldıracak yükseklikte bulunmaması ve bir metre yüksekliği geçmemesine dikkat edilmelidir. Okul çevresinin kuşatılmasında yuvarlak ahşaptan, kaba ya da rendeli tahtadan yapılmış çit düzenlemesine de gidilebilir. Ancak, bunların çabuk çürüme ve kırılma durumları bulunduğu uzun süreli kullanımdan uzaktır. Kuşatma elemanları tehlikelerden, soğuk ve çirkin görüntüden uzak olmalı, kullanışlılığı, sıcaklığı ve çekiciliği ile öne çıkmalıdır. Bu nedenle, çevirme duvarının harçsız taş duvar, tahta veya demir parmaklıklar şeklinde olmaması gerekir. Diğer yandan, çevre ile iletişimi koparmamak ve daha güvenli bir çevirme duvarı düzenlemek amacıyla, tuğla, taş ve briketten yapılmış çevirme duvarının üzerine, demir parmaklıklar düşünülebilir. Ancak, duvarlar üzerinde dikenli tel, kırık cam parçaları kesinlikle kullanılmamalıdır.

Çevirme duvarının, dışarıdan gelecek tehlikeler ve izinsiz girme, hayvanların girişi vb. istenmeyen durumları ortaya çıkarmaması için yüksek ve tehlike yaratacak düzenlemeler yerine; duvar ve parmaklıkların iç kısmının büyük ve küçük ağaçlar ve örtü çalılarında oluşan bir yeşil kuşakla çevrilmesi, hem güvenlik ve görünüm, hem de bahçenin rüzgar ve tozlardan korunması bakımlarından daha uygun düşecektir. Bahçenin büyüklüğüne göre, 3 – 8 metre arasında oluşturulacak yeşil kuşağın üst kısmında uzun gövdeli, büyük taçlı ve geniş yapraklı ağaçlar; alt kısmında ise örtü çalıları, süs ağaç ve bitkilerinin bulunmalıdır (Tanrıverdi, 1987). Ağaçlar ile çevirme duvarı arasında da 1,5 – 4 metre genişliğinde, genellikle yürüyüş ve bisiklet yolu olarak kullanılabilecek bir alan düzenlenmelidir.

Çevirme duvarı ile ilgili diğer bir uygulama da, bir metreyi geçmeyecek telörgü ile bahçenin çevrilmesi ve iç kısmında kısa boylu, dayanıklı ve çit özelliği olan süs bitkileri ekilmesidir. Söz konusu bitki telörgüyü iç ve dıştan kaplayıp göstermeyeceği için, iç ve dıştan iyi bir görüntü oluşacağı gibi, okul bahçesine başıboş ve evcil hayvanların girmesi önlenmiş olacaktır. Çünkü bu hayvanların, bunların dışkıları ile birtakım parazitlerin, hayvan hastalıklarının gelebilme riski yüksektir. Hatta önlem alınmadığında, çocuk oyun alanlarında salmonella vb. etkenler üreyebilecektir (Güler ve Çobanoğlu, 1994; Uz 1996).

Okulun, biri ön, diğeri arkada en az iki giriş kapısının bulunması gerekir. Ön kapının araç girişine de olanak verecek, ancak sadece öğrenci, işgörenler ve ziyaretçilerin girecekleri; arka kapı ise, araçların sürekli girişine de uygun olacak şekilde düzenlenmelidir. Araç girişinin arka kapıdan yapılması özellikle öğrenci güvenliği açısından önemlidir. Bahçe içinde araçların kullanacakları yollar da, öğrencilerin yoğun bulunduğu oyun ve dinlenme alanlarına uzak olmalıdır.

Okul ana giriş kapılarının ana caddelere ve işlek sokaklara açılmaması ya da doğrudan açılmaması gerekir. Doğrudan açılması halinde, öğrencilerin caddeye kontrollü çıkışını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin, okul kapısı veya caddenin hemen önüne, turnike ya da demir parmaklıklarla oluşturulacak engellerle öğrencilerin caddeye aniden ve hızla çıkışları önlenebilir. Okul önlerindeki trafik kazaları olasılığını azaltmak için bir diğer

önlem olarak da, yol üzerine geliş yönlerine dik konumda hız kesici tümsekler yapılmalıdır.

Okul Bahçesi Eğitsel Alanları

Çağdaş okul, sadece ders verilen ve ders alınan bir yer değil, ders dışı eğitimin, yetişkinler eğitiminin, kültürel etkinliklerin yer aldığı bir merkezdir. Okullar yapılırken bu amaçlar gözönünde bulundurulmalı, bu amaca hizmet edebilecek esnek, kullanışlı, ekonomik, öğrenci sağlığını geliştirici ve öğrenmeyi kolaylaştırıcı binalar yapımı benimsenmelidir (Alıcıgüzel, 1979: 63). Eğitim yeri denildiğinde, yalnız bu amaçla yapılmış binalardan öte, uygulama bahçesini, oyun alanını, bir işyerini, gözlem yapılan bir dereyi, tepeyi, bir eski kaleyi ve benzerlerini de kapsadığını söylemek olanaklıdır (Başaran, 1988: 243). Bu anlamda, okulları sadece derslikleriyle değil, bahçeleri ile de eğitsel etkinliklerin gerçekleştirilebileceği ortamlar olarak ele almak gerekmektedir.

Açık alan dersliği.- Okul bahçesinin gürültü, toz, rüzgar vb. olumsuz durumlardan etkilenmeyecek belli bir bölgesinde ya da okul binalarında rüzgardan korunmalı iç avlularında oluşturulmuş, derslik özellikleri taşıyan ortamlardır. Aslında, özellikle ilköğretim ilk sınıflarında derslerin olabildiğince açık havada yapılması gerekir. Olanaklıysa, her dersliğin önüne ayrıca bir açık hava dersliğinin yapılması yerinde olur. Havanın uygun olduğu günlerde öğretmen ve öğrenciler sınıf içi çalışmalarını burada yapabilirler. Bu yolla, öğrenciler hem temiz ve güneşli bir ortamda eğitim görmüş, hem de bahçede oluşturulmuş eğitsel amaçlı ortam ve uygulamaları yakından ve kolayca izleme olanağı bulmuş olurlar. Özellikle iç avlularda ağaç ve çiçeklerin iyi bir şekilde yetişecekleri korunaklı ortamlar da düzenlenebilir. Böylesine bir ortam değişikliği, öğrencilerin güdülenmelerine de olumlu etkilerde bulunacaktır.

Açık alan dersliğinin üstünde veya güneş ışığının doğrudan gelişine olanak vermeyecek yönde bir önleyici bulunmasında yarar vardır. Bu ortamlarda, koruyucu önlemler alındığı, açık havaya dayanıklı olduğu takdirde, öğrenci sıraları sürekli burada bulundurulabilir ya da havanın uygun

olduğu günlerde dışarı çıkarılabilirler veya bu ortamlarda kademeli ahşap oturma yerleri düzenlenir (Tanrıverdi, 1987). Sıralar ve öğretmen masasının kurulacağı yerler ve yürüyüş yolları önceden belirlenerek, buralara karo taş veya beton döşenmeli, diğer alanlar çimlendirilmelidir.

Uygulama bahçesi.- 222 Sayılı Kanuna (Md. 133) göre köy, kasaba ve şehir okullarında kurulması gereken ve her öğretim etkinliği ile ilgili çalışmalar için gerekli ortamı hazırlama amacı güden, özellikle Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Tarım derslerinde işlenen konuların uygulanması amacıyla düşünülmüş ve geliştirilmiş bir eğitim alanı ve aracıdır. Uygulama bahçesinde genel olarak tarla tarımcılığı, sebzecilik, meyvecilik, çiçekçilik, bağcılık, koruluk, arıcılık ve ipekböcekçiliği gibi bölümleri bulunur. Bir okulda bu bölümlerin hangilerine yer verileceğini büyük ölçüde çevredeki iklim ve toprak etmenleri belirler. Uygulama bahçelerinde örnek çalışmalar yanında; ayrılacak bir köşede, çevrede yetişen ya da yetişmeyen bazı bitkilerin hangi koşullar altında, nasıl yetişebileceklerine ilişkin denemelerde bulunulur. Denemelerle ortaya çıkan önemli sonuçlarının çevre halkına duyurulması da gerekir. Bu bahçeler herşeyden önce tarım derslerinin doğal bir ortamı olarak düşünülmelidir. Bu bakımdan, tarım dersleri, dersane içinde yapılmaktan çok, bahçelerde çalışılarak gerçekleştirilmelidir (Thrower, 1966; Adıgüzel, 1979: 70; METK, Md. 64). Uygulama bahçeleri, öğretim etkinliklerinin niteliği ve öğrencilerin gelişimine şu katkıları sağlayacaktır:

1. Kuramsal nitelikte işlenen derslerin sıkıcılıktan kurtulup, uygulama ve gerçek yaşam ile ilişkisinin kurulmasını sağlar.
2. Öğrencilerin araştırma, inceleme, gözlem ve deneme merakını uyandırır, yaratıcılığın gelişimine katkıda bulunur.
3. Öğrencilerin takımla çalışma, işbölümü ve işbirliği ruhunu geliştirir.
4. Öğrencilerin toplumsal, moral, estetik ve doğaya karşı olan duygularını geliştirir.
5. Öğretmenlerin, öğrencilere sınıfta sunacağı sınırlı olanakların zenginleşmesini ve gerçek yaşamla yakınlaşmalarını sağlar.

6. Kendileri yanında, çevrenin daha çağdaş tarım ve çiftçilik uygulama örnekleriyle tanışmaları, çevre ile yakın ve olumlu ilişkiler geliştirilmesini olanaklı kılar.

7. Yaşamımızın kolaylaşması ya da sürdürülmesinde büyük önemi olan tarım ürünlerinin nasıl bir üretim sürecinin ürünü olduğunu gözleme; ürün ve onu üreten emeğe gereken saygı ve duyarlılığı geliştirme olanağı verir.

Uygulama bahçesi için hafif meyilli, rüzgardan korunaklı, humuslu veya kireçli ya da kumlu toprağın olduğu güney yamaçları tercih edilmelidir. Güney olmadığı takdirde, doğu yönü uygun olur (Neufert, 1977: 154). Grup çalışmaları için 30 kişilik sınıfların herbirine 50 m² yer ayrılması gerekir (Bayraktar, 1973).

Uygulama bahçesinin işletilmesi için gerekli tohum, fidan ve tarım araçları gibi gereksinimleri köy bütçesinden ve okul arazisi gelirinden sağlanır. Uygulama bahçelerinden elde edilen gelir veya ürünler okul gereksinimlerine ve öğrenci beslenmesinde kullanılmak üzere köy bütçelerine gelir kaydedilir (Milli Eğitim Temel Kanunu, Md. 64).

Eğitsel köşeler.- İlköğretim okullarının açık alan derslikleri ve uygulama bahçeleri yanında, değişik eğitsel etkinliklerin yapılabileceği sürekli kullanılabilecek ya da değiştirilebilir nitelikte düzenlemelere de gidilmelidir. Değişik derslere hizmet edecek ve katkıda bulunacak bahçe düzenlemeleri olarak hayvanat bahçesi, trafik köşesi, meteoroloji köşesi, akvaryum vb. düşünülebilir. Ayrıca, özellikle Sosyal Bilgiler dersi için kullanılabilecek, Türkiye kabartma haritasının benzeri, bahçenin bu köşesine toprak, çim, küçük ağaçlar vb. kullanılarak maket şeklinde yapılabilir ve öğrenciler bunun üzerinde Türkiye'nin değişik coğrafi özelliklerini inceleyebilir ve çalışmalar yapabilirler. Diğer bir uygulama olarak akvaryum, okul bahçesinde olabileceği gibi, okul binası içine de uygun bir yere kurulabilir. Belli bir büyüklükteki yapılacak akvaryuma balıklar, bitkiler, taşlar ve diğer düzenlemeler ile bakımı öğrenciler tarafından, hatta yarışmalar düzenlenerek sağlanabilir. Aynı şekilde, diğer eğitsel köşeler de öğrencilerin katılımıyla oluşturulabilir.

Okul Bahçesi Eğitime Yardımcı Alanları

İlköğretim okul bahçelerinde doğrudan eğitim amaçlı kullanılmayan, veya ağırlıklı olarak öğrencilerin ulaşım, dinlenme ve oyun gereksinimlerini karşılayacak ortamlardır.

Yürüyüş yolları.- İlköğretim okul bahçelerinde, binalar arası veya bahçenin değişik alanlarına ulaşabilmek amacıyla düzenlenecek yollar yanında; öğrenci ve eğitim işgörenlerinin spor yapma amaçlı kullanabilecekleri yürüyüş ve bisiklet yollarına da gereksinim duyulmaktadır.

Yürüme yolu sıkıştırılmış çakıllı ya da olanaklar uygunsa, pahalı ama dayanıklı olan arnavut kaldırımı ve düz tuğla tabaka şeklinde olabilir (Neufert, 1980). Asfalt ve beton kaplama yollar yağmurlu havalarda su boşaltımına olanak vermediğinden, oluşacak su birikintileri, öğrencilerin yürümesi ve ulaşımını zorlaştırarak üstlerinin ıslanması ve kirlenmesine neden olur. Bu nedenle, parke taş ve tuğla şeklinde yapılacak düzenlemeler, yağmurlu günlerde suyun emilmesini sağlayacak ve birikintilerin oluşmasını önleyecektir. Çim alanlarda ise, yürüme yolları için kenarları kalkık veya çim yüzeyi ile aynı seviyede plak yollar yapılmalı, plakların yerleşiminde öğrencilerin adım mesafeleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Okul kuşatma duvarının iç kısmında, 1 – 4 metrelik bir mesafe yürüyüş, koşu ve bisiklet yolu olarak ayrılabilir. Bu yol da parke taş ve tuğla şeklinde döşenebileceği gibi, sıkıştırılmış ince kumlu olarak da düzenlenebilir. İdeal olanı ise, tartan pist zemini şeklinde olanıdır. Bu alanda öğrenci ve okul işgörenleri, hatta okul çevresinden insanlar yürüyüş, koşu, bisikletle gezi yapabilirler.

Tören alanı.- Okulun açılış ve kapanma bayrak törenleri, toplu kutlamalar ve görüşmelerin yapıldığı iletişim alanıdır. Bu alanın okul binasının önünde, tüm öğrencilerin katılımına olanak verecek büyüklükte ve düşme ve yaralanmalara, su birikmesine meydan vermeyecek; kaygan olmayan, engebesiz, geçirgen ve yumuşak bir zemin olmasına dikkat edilmelidir. Tören alanı zemininde parke taş veya tuğla kaplama kullanılmalı; olanaklı değilse,

sıkıştırılmış kumlu zemin düzenlemesine gidilmelidir. Özellikle beton veya asfalt dökülmüş zeminler kazalara neden olabilmektedir. Ancak zorunlu durumlarda beton zemin yerine yumuşak bir asfalt zemin tercih edilebilir. Toprak zeminli tören alanlarında ise çamur ve toz oluşmaması için zemine ince bir kum döşenmesinde yarar bulunmaktadır.

Oyun alanı.- Çağdaş eğitim anlayışında yalnız bilişsel değil, duyuşsal ve psikomotor davranışların geliştirilmesi de büyük önem taşıdığından, okul bahçelerinin önemi de artmıştır. Hele büyük şehirlerin gün geçtikçe evlerin çevresinde oyun alanlarından yoksun kalmaları, çokkatlı binalarda hapis yaşamı sürdürmeleri, okul oyun alanlarının önemini bir kat daha arttırmıştır (Alicıgüzel, 1979: 70). Çocukların kendi katılım ve denetimlerinde, yaparak yaşayarak öğrenmelerine de olanak sağlayan okul bahçeleri, eğitsel açıdan da büyük önem taşımaktadır. Bu alanlarda büyük gölgeli ağaçların, çiçeklerin ve çit bitkilerinin yetiştirilmesi ya da böyle alanların oyun alanı olarak seçilmesi büyük önem taşır.

İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin 132. maddesinde de oyun alanlarının önemi vurgulanmış ve *“okulda öğrencilerin gezip oynamaları için çevre olanaklarından yararlanılarak kum havuzu, voleybol, basketbol vb. sahalar ayrılır, oyun araçları sağlanır”* ifadesi yer almıştır.

İlköğretim okul bahçelerinde salıncak, kaydırak, tahtıravalli, denge tahtası, asılma ve tırmanmaya olanak verecek köşeler bulunmalıdır. Okulun açık ya da kapalı alanlarında, öğrencilerin stres atmalarına ve enerjilerini boşaltmalarına olanak verecek; içinde küçük topların yer aldığı bir havuzun bulunmasının yararı büyüktür. Bu tür ortamlarda yaralanma, sakatlanmalara neden olacak sivri uçlu, kesici ve sert malzemeler kullanılmamasına dikkat edilmelidir. Kaza ve tehlikeleri en aza indirecek yumuşak ağaç, sert plastik ve mika türünde malzemelerin kullanılması gerekir.

Kum havuzu.- Öğrencilerin oyun amaçlı kullanabilecekleri gibi, birçok derste de yararlanabilecekleri bir köşedir. Birinci sınıf öğrencileri okuma yazma hazırlık çalışmalarını burada yapabilecektir. Diğer sınıflardaki öğrencilerin de kale, kule, çizim ve hesap türünden etkinlikleri yapabilecekleri

bir eğitsel ortam olarak düşünülmelidir. Kurulacağı yerin rüzgar ve tozlanmaya meydan vermeyecek bir yer olması veya bu yönde önlemlerin alınmış olması gerekir. Havuz içine konulacak kumun da temiz ve mikropsuz olmasına dikkat edilmeli ve kum zaman zaman temizlenmeli ya da değiştirilmelidir.

Öte yandan, kum havuzu uygun ölçülerde düzenlendiği takdirde, uzun atlama gibi spor amaçlı etkinlikler için de kullanılabilir. Uzun atlama türü etkinlikler için uygun havuz büyüklüğü 8 X 2,5 metre olarak düşünülmelidir.

Dinlenme yerleri.- Öğrenci, öğretmen ve diğer işgörenlerin çalışma saatleri dışında, dinlenmeleri amacıyla, oturmalarına da olanak verecek açık ya da yarı kapalı ortamlar oluşturulması gerekir. Bu tür düzenlemeler, okulun rüzgar almayan, toz ve gürültünün fazla olmadığı çimlendirilmiş, ağaçlandırılmış alanlarına ve oyun alanlarının kenarlarına yapılabilir. Okulun uygun düşecek alanlarında, üstü kapalı, yanları açık, genellikle ağaçtan yapılmış, oturma grupları bulunan bir ortam düzenlemesine de gidilmelidir. Aynı şekilde, kapalı olmayan bir ortamda da, örneğin, büyük bir ağaç gövdesi etrafına tahtadan yapılmış yuvarlak bir oturma yeri; bahçenin varsa eğimli yerlerinden yararlanılarak yapılacak alçak duvarlar; bahçenin değişik yerlerine konmuş, çocukların oturabileceği büyük taşlar olabilir. Amaca uygun ve estetik olarak düzenlenmiş ortamlar, dinlenme saatlerinde çocukların zevklerinin gelişimine ve dinlenmelerine yardımcı olur. Öğrencilerin içme ve yıkanma gereksinimlerini karşılamak üzere, çevreye zarar vermeyecek biçimde ve yeter sayıda muslukların uygun yerlere konulması gerekir. Ayrıca, çocuklarını almak için okula gelen ve kısa süreli bekleyen velilerin yararlanmaları amacıyla, okulun girişine yakın yerlerde oturma grupları oluşturulmalıdır.

Yeşil alanlar.- Okul bahçelerinin en az üçte birlik bölümü yeşil alanlarla kaplı olmalıdır. Yeşil alanlar içinde ağaçlandırma, çiçeklendirme ve çimlendirmeler yapılmalıdır. Ağaçların ve çiçeklerin seçiminde, mevsim koşulları ve toprak yapısı gözönünde bulundurulmalı; dikenli, zehirli veya fazla polen üreten bitkilerden uzak durulmalı; olanaklıysa dört mevsim yeşil kalan iğne yapraklı ağaçlar tercih edilmelidir. Çam türü ağaçların özellikle çimlendirme yapılmayan alanlara ekilmesi gerekir. Ağaçların özel bakım

istemeyen, çabuk ve kolay büyüyen ağaç türlerinden seçilmesi yararlı olur. Olanaklara göre, koruluk oluşturacak biçimde, okulun bir bölgesi ve kuşatma duvarı boyunca çevresi ağaçlandırılmalıdır. Ağaçlandırmanın, okul binası ve dersliklerin pencerelerini kapatarak ışık ve havanın içeri girmesini engellemeyecek mesafede olmasına dikkat edilmelidir.

Güneşin fazla etkilediği bölgelerde ve güneşi doğrudan ve uzun süre alan, sınıf içi etkinlikleri olumsuz etkileyen dersliklerin bulunduğu okullarda; derslik önlerinin ilkbaharda yapraklarını açan ve kışın da döken geniş yapraklı ağaçlarla ağaçlandırılmasında yarar vardır. Böylece, dersliklerin kış mevsiminde güneş ışığını fazlaca alması sağlanmış ve bahar aylarında da güneşten olumsuz etkilenmesi engellenmiş olacaktır.

Okul bahçesinin bazı bölümlerine görsel yönü ağır basan süs bitkileri de ekilebilir. Üzerinde değişik şekillendirmeler de yapılabilecek bu türden çiçek ve ağaçların düzenlemesinin, öğrencilerin girip çıkmayemeyecekleri, zarar veremeyecekleri ön bahçe ve iç avlularda yapılmasında yarar vardır (Tanrıverdi, 1987).

Spor alanları.- Okul, bilişsel davranışlar kadar, duyuşsal ve devinsel davranışların kazandırıldığı, öğrencilerin oyun ve spor sevgisi, becerisi ve kurallarının geliştirildiği ortamlar olarak önemli işlevler üstlenmiştir. Bu türden düzenlemeler, okulların vazgeçilmez ve akla ilk gelen eğitime yardımcı ortamlarıdır. Okulların, öğrencilerin gereksinimi olan oyun alanlarını, çevreye de hizmet verecek biçimde düzenlemesi; çevrenin spor alanları olanaklarını da öğrencilerin kullanımına sunabilecek şekilde değerlendirmesi gerekir.

İlköğretim okullarının bahçelerinde ders ve ders dışı etkinliklere hizmet edebilecek; basketbol, voleybol, futbol, yüzme, tenis, hentbol ve atletizm sporlarına olanak verecek kapalı ve/veya açık spor alanları bulunmalıdır. Okulun spor yapmak üzere kullanılan tesisleri ve spor yapma amaçlı düzenlenmiş ortamlarının okulun genel giriş yerlerine yakın yerleştirilmeleri uygun olur. Böylece, bu olanaklardan, okulun diğer bölümleri ve çalışmalarına olumsuz etki yaratmadan çevre halkı da yararlanabilir (Ramsey ve Rydeen,

1989: 37). Aynı şekilde, okulun araç park yeri, dinlenme alanları, kafeterya vb. olanakları özellikle okulun kapalı olduğu dönemlerde toplumun kullanımına sunulabilir.

Araç park yeri.- İlköğretim okullarında araç park yerlerinin, olanaklar elveriyorsa, bahçenin dışında bulunması, olası kazaların önlenmesi açısından önemlidir. Bunun için okulun dış bölgesine, öğrencilerin güvenliğini de sağlayacak biçimde, araç park yerleri yapılmalıdır. Okul işgörenleri, ziyaretçiler ve öğrenci araçlarının okul bahçesine sokulması durumunda, araç park yerinin oyun alanlarının uzağında ve okul binalarının arka taraflarda düzenlenmesi yoluna gidilmelidir. Motorlu araç park yeri yanında, okula bisikletle gelen işgören ve öğrencilerin bisikletleri için de park yeri düzenlenmelidir. Okul öğrenci servislerinin mutlaka okul bahçesi dışında tutulması, okula geliş ve gidişlerde karmaşaya ve tehlikeli durumlara fırsat vermeyecek şekilde hizmet vermeleri sağlanmalıdır.

İşgören konutu.- M.E.T.K., 50. maddesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 134. maddesinde de ifade edildiği gibi, gerekli görülen yerlerde, özellikle mahrumiyet bölgelerinde görevli okul işgörenlerine konut sağlanır ve bunlar, "*Kamu Konutları Yönetmeliği*"ne göre tahsis edilir ve kullanılır. Konutlar, genellikle okul yapılarının yanında veya yakınında kurulur. Hizmetli (Bekçi) lojmanı ise, okul binasından ayrı, ancak okul alanını, girişlerini denetim altında tutabilecek bir konumda yapılır.

Köy okullarına bitişik ya da bağımsız öğretmen lojmanlarının dolayında, her konut için 500 ile 1.000 metrekarelik bir arazi, öğretmen bahçesi olmak üzere, okul arsasından veya uygulama bahçesinden yahut okula gelir sağlayacak araziden ayrılır. Öğretmenler, bu bahçelerden parasız yararlanır; fakat kiraya veya ortaklığa veremezler (METK, Md. 67).

Okulun Fiziksel Ortam Değişkenleri

İnsan, ısı, ışık, ses, renk, güvenlik vb. gibi değişiklikleri ölçülebilen fiziksel çevre koşulları içinde yaşar, çalışır ve bu çevre koşulları belirli sınırlar

içinde kaldığı sürece, insan bünyesi ona uyum sağlar (Işıl, 1991: 66). Bazen uzun bir dönemi de kapsayabilecek uyum sürecinin kısa sürede tamamlanıp, verimli olma yönünde çaba harcanabilmesi için gerekli ortam düzenlemelerine gidilebilmesi gerekir. Okul fiziksel ortam değişkenlerine ilişkin tüm düzenlemeler, insan etkinliklerinin işe, aletlere, makinelere, üretim sistemlerine ve çalışma ortamına etkili bir uyum sağlamasına yönelik bilgiler topluluğu (Işıl, 1991: 5) olan ergonomi bilgisi esas alınarak yapılmalıdır. Okul ergonomi bilgisine dayalı okul yapıları, ortam düzenleme ve donanımları daha kolay, daha az enerji harcayarak, daha uygun zamanda ve maliyetlerde, verimli ve etkili bir şekilde kullanılabilir.

Eğitimde ergonominin bir bilim olarak uygulama alanında yerini alması çağdaş toplumların ciddi anlamda değer verdikleri bir olgudur. Ancak Türkiye’de varolan eğitim kurumlarının önemli bir bölümünün antropometrik ve ergonomik ilkeleri gözönüne almadan inşa edildikleri bilinen gerçekler arasındadır. Eğitimde verimin artırılması binanın yapımından başlayarak, renklerin seçimi, havalandırılması, aydınlatılması ve ısıtılmasına değin birçok ergonomik öğeyle yakından ilgilidir (Kurt ve Güçlü, 1997: 18; Stephen ve Crawley, 1994).

Ancak, ilköğretim kurumlarında, öğrencilerin antropometrik ölçüleri ile fiziki konumları dikkate alınmadan eğitim kurumlarımızın projelendirildiği ve inşa edildiği görülmektedir. Hatta bir üniversite tarafından bütün eşyalarıyla devralınan bir ilköğretim okulu, fakülte haline getirilmiştir. Eğitim kurumlarının sıvasından boyasına, hatta aydınlatma ve havalandırma sisteminin oluşturulmasına, donatılmasına değin her alanda ergonomik ilkeler gözönünde bulundurulmalıdır. Çünkü erişkin çağdaki yanlış oturma ya da çalışma pozisyonu ileriki yıllarda ortaya çıkan bel fıtığı ve şekil bozukluklarının ana nedeni olmaktadır (Kanra, 1991).

Engellilere yönelik düzenlemeler.- Engelli öğrencilerin düzenli eğitim sınıflarında gereksinimlerini karşılamak özel planlar gerektirir. Okulda kendilerine uygun tuvalet, dinlenme, beslenme gereksinimlerini karşılayabilecekleri düzenlemeler yapılmalıdır. Engellilere yönelik düzenlemeler, onların okul ortamında kolayca ve destek almadan hareket

edebilecekleri biçimde yapılmalıdır. Onların çalışmalarında ve başarılarında, fiziksel düzenlemeler engel oluşturmamalıdır. Bu amaçla, eğitsel alanlar kadar, eğitime destek alanlar ve araç gereçler de onlara hizmet vermeye uygun olmalıdır. Koridor ve merdiven başlarına konulacak kabartma yönlendirme yazıları; derslik, spor, eğlenme, dinlenme, beslenme, barınma ve temizlik yerlerinde yapılacak özel düzenlemeler, engellilerin öğrenimleri ve yaşamlarını kolaylaştırıcı rol oynayacaktır.

İklim ve Isıtma.- Okul ortamında hava koşullarının önemi oldukça fazladır. Okulun kuruluş yeri seçimini ve eğitsel uygulamalarını etkileyen en önemli öğelerden biri olan iklimin belirleyici üç etkeni ise; ısı, nem ve değişme derecesidir (Oluç, 1995: 247).

Okul binasında ısıtma, yerel ya da merkezi ısıtma sistemleri ve araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Günümüzde, okulların önemli bir kısmında merkezi ısıtma sağlanmış durumdadır. Merkezi ısıtmanın en önemli özelliği ısı derecesinin ayarlanabilir olması ve okulun kullanım alanlarının tümünde yeterli ısı dağılımının sağlanabilir olmasıdır. Merkezi ısıtma; daha az işgören, daha az zamanda ve daha az tehlike ile sağlıklı bir ısınma sağlamanın en etkili yolu olarak benimsenmektedir. Sobalı okulların bir kısmı yapılan değişikliklerle merkezi sisteme dönüştürülmektedir. Ancak bugün kırsal kesimde okulların büyük bir çoğunluğu geleneksel ısıtma yöntem ve araçlarıyla ısıtılmaktadır. Isıtma sisteminin seçiminde okulların büyüklüğü ve hizmet kapasitesi de önemli bir rol oynamaktadır (Kayhan ve Eroğlu, 1997).

Okulda yeterli ısıtma sağlanmadığında, verim düşmekte, öğrencilerde ve çalışanlarda sağlık sorunu ortaya çıkmaktadır. Bugün ısıtma sorunu, karşılaşıldığında okulların eğitime ara vermesini gerektirecek kadar önemli görülmektedir. Bina eşit derecede ısıtılmalıdır. Temel olarak çabuk etki eden sistemler tercih edilmelidir. Soba ve radyatörler gibi ısınma araçları kolay temizlenebilir, içeri giren soğuğa ve hava cereyanına karşı koyacak şekilde düzenlenmelidir (Neufert, 1977: 233). Derslikler, yönetsel, ortak kullanım alanları ve bunlara ait koridorlar 18-20 °C, duş ve soyunma odaları 22 °C ve diğer odalar 15 °C olmalıdır (Akgül ve Yıldırım, 1999; Barker, 1982: 84; Neufert, 1977: 233). Az ısı, vücudun normal ısınısını koruması için fazla enerji

harcamasını gerektirir; çok ısı ise, zihnin çalışmasını engelleyici etkiler yapar. Dersliklerde 16,7 - 20 °C altı ya da üstündeki sınıf ısısı, zihinsel çalışmalarda azalma ve nefes yolu rahatsızlıklarına neden olabilmektedir (Alıcıgüzel, 1979: 67).

Dersliklerde, ısıtma aracı olarak soba kullanılıyorsa; sobanın ön sıra ile mesafesi 125 cm., kalorifer kullanılması durumunda, sınıflarda kaloriferin geçiş mesafesi 60 cm. olmalı, genişliği 20 cm'lik bir ölçü ilave edilerek tasarlanmalıdır (Ergen, 1986: 160).

Dersliklerdeki nem oranı ise, % 20'den az, % 50'den fazla olmamalıdır. Derslik ısı ve nemin normal tutulması kaloriferli okullarda kolay olmakla birlikte, soba ile ısınan okullarda zordur. Bunun için gerekli önlemler alınmalıdır (Alıcıgüzel, 1979: 67).

Aydınlatma.- Okulun aydınlatılması, fiziksel değişkenlerin bir diğer boyutunu oluşturur. Okul projelerinin hazırlanması ve mimarisinde, okul binalarının pencere sayıları ve büyüklükleri, doğal ışık kaynağından yeterince yararlanılabilmesine olanak sağlayacak şekilde planlanmalıdır. Işık ve pencere düzeninin, güneşe ve mevsimlere göre değişebilir olması işleri kolaylaştırır (Başar, 1994: 31). Pencereelerde aydınlatma yönünden duvar kalınlığı gölge yapmayacak şekilde düzenlenmeli, pencere yüzeyi olabildiğince az bölünmüş olmalıdır.

Göz, dış etkenlere karşı en duyarlı organdır. Daha çok görmeye dayanan okuma-yazma etkinliklerinin yer aldığı dersliğin aydınlanması bu açıdan önem kazanmaktadır. Öğrencilerin gözlerini yormadan okuyup yazabilmeleri için derslikte yeterli ve her tarafa normal olarak dağılan bir ışığın bulunması gerekir. Bunun için de, ışığın yukarıdan gelmesi gerekmektedir. Yatay ve özellikle önden ve arkadan gelen ışıklar zararlıdır. Işığın yandan gelmesi zorunlu ise, mutlaka öğrencilerin sol tarafından gelmesinin sağlanması ya da buna göre oturtulmaları gerekir (Alıcıgüzel, 1979: 65). Ana ışık yönü Kuzeybatıdan kuzeydoğuya kadar olmalıdır. Bu kural çizim odaları ve laboratuvarlar için geçerli değildir (Neufert, 1977: 228).

Bilimsel araştırmalar, eğitim ortamında aydınlatmanın 300-400 lüks, olduğunu ortaya koymaktadır (Akgöl ve Yıldırım, 1999). Işığın az geldiği dersliklerin duvarları beyaz badana ile; daha az sorunlu dersliklerin ise açık mavi, açık yeşile kaçan renklere boyanması uygun düşer. Fazla ışıklı dersliklerde ise, ışığın önlenmesi için, uygun kumaşlarla perdelenmesi ya da jaluzi taktırılması veya duvarların koyu gri, koyu kahverengi boyanması uygun olabilir (Alıcıgözel, 1979: 65). Diğer bir düzenleme de, derslik önlerine ağaçlarla yapılacak gölgelendirmelerdir.

Havalandırma.- Fiziksel koşulların bir diğer öğesi ise havalandırmadır. Havalandırma, yaşanan ortamdaki oksijen miktarının yeterli düzeyde tutulması, rahatsız edici kokuların dışarı atılarak havasının temizlenmesidir. Dersliğin havalandırılması sadece kirlenen hava yerine temiz havayı doldurmak değil, sıcaklık, nem ve durgun havanın da aktarılmasıdır. Dersliğin iyi havalandırılması sadece solunum organlarını değil, aynı zamanda derinin de normal solunum olanaklarını olumsuz biçimde etkiler (Alıcıgözel, 1979: 67).

Bir binada havalandırma, doğal ve yapay olmak üzere iki yoldan sağlanır. Doğal havalandırma, kapı ve pencerelerin açık tutulması yoluyla içerdeki kirli havanın dışarı çıkışının, dışarıdaki temiz havanın ise içeri girmesinin sağlanması şeklinde olur. Yapay havalandırma ise, teknoloji ürünü özel havalandırıcılar yoluyla ortamın havasının temizlenmesidir. Dersliklerde doğal yolla havalandırma yapabilmek için çift taraflı pencere kullanılması uygun düşer. Laboratuvar, mutfak gibi yerlerde mekanik havalandırma için gerekli önlemler alınmalıdır (Kayhan ve Eroğlu, 1997:18).

Dersliğin pencerelerinin ardına kadar açılarak aşırı bir hava cereyanıyla havalandırılması doğru değildir. Aşırı hava akımı insanı rahatsız eder. En iyisi dersliğin sürekli olarak bir miktar hava cereyanına kavuşması için gerekli önlemlerin alınmasıdır. Eğitim yapılarında havalandırma hareketleri 150 mm/sn arasında olmalıdır (Akgöl ve Yıldırım, 1999). Pencerelerin üst kısmı buna göre yapılarak veya hafifçe açılarak yahut pencere ya da duvarlarda açılacak deliklere havalandırma vantilatörleri konarak derslik havalandırılabilir. Okullarda yapay havalandırma yüksek maliyetler ortaya çıkardığından, hiç

değilse, sıkça havalandırmaya gereksinim gösteren özel çalışma alanları, laboratuvar ve işliklerde havalandırma araçları bulunmalıdır. Havalandırmada, odadaki hava akımının öğrencilere dokunmaması, ısı ve nem derecesinin normal düzeyde kalması için dikkat edilmelidir (Alıcıgüzel, 1979: 67).

Renk.- Eğitim sürecinde, öğrenci ve eğitim işgörenlerinin verimliliğini, sağlığını ve rahatını etkileyen önemli öğelerden biri de; fiziksel iyileştirmeler kapsamında çalışma ortamının ve araçlarının, donanımlarının insan algısını arttıracak, iletişimi kolaylaştıracak şekilde uygun renklendirilmeleridir (Halhallı, ve Nazik, 2001: 64; Kanawaty, 1997: 5; Halis, 2000: 66). Renk, nesnelerin algılanmasında ve onlarla daha başarılı iletişim kurulmasında önemli bir role sahip olabilmektedir (Erdem, 1995: 51; www.mutasyon.net/14/konuklar/konuk2.htm). Konu ile ilgili yapılan bir araştırma; canlı renklerle boyanmış ve sevimli dekorlarla tasarlanmış bir derslikteki öğrenci başarısı ile, bu düzenlemelerden yoksun bir derslikteki öğrencilerin akademik başarıları ve psikolojik etkilenmeleri arasında farklılaşmalar ve tartışmalara katılımda artış görülmüştür (Sommer, 1994: 16; Halis, 2000: 69). Diğer yandan, renklerin tekdüzeliği, sık renk değişimi ve özelliği sonucu adrenalin ve noradrenalin hormonlarının sinir sistemini uyardığı; kalp atışının, nabzın ve nefes alıp verme hızının ve çalışma veriminin değiştiği de gözlenmiştir (Şimşek, 1994: 21; Şafak, 1998: 260).

Dersliklerin renklendirilmesi ve malzemelerin seçiminde açık renkler seçilmeli; iç mekanlardaki malzemeler ve ahşap elemanlar açık renk verecek şekilde cilalanmalıdır (Ergen, 1986: 164). Az ışıklı yerler yansıtma derecesi yüksek renklerle badana edilmelidir. Renklerin yansıtma derecelerine bakıldığında (Binbaşioğlu, 1983: 221) beyaz % 88; açık mavi % 72; açık mavi-yeşil % 72; açık yeşil % 72; açık deve tüyü % 70; açık krem % 72; Açık gri % 72; açık mavi % 55; orta mavi-yeşil % 54; orta sarı % 6; kahverengi % 10; siyah % 3 oranında yansıttığı görülmektedir. Derslikler dinlendirici renklerle badana edilmelidir. Çünkü badana rengi öğrenciyi rahatlatmakta ve derse karşı güdülemektedir.

Renk, sadece duvar için değil eşyalar için de önemlidir. Renklerin hepsinin karışımı ile yapılan aydınlanma yalnızca beyazla yapılandan daha

olumlu davranışa yol açar. Renkler, öğrenciye ve mekanların, araçların kullanım amaçlarına göre de değiştirilmelidir (Başar, 1994: 31). Koridor ve merdivenlerin boya, badanasında seçilen renkler öğrencilerin ruhsal sağlığını bozucu etki yapmayan onları rahatlatıcı ve hoşlarına giden renklerden seçilmelidir.

Derslik duvarları gözü yormayan, aydınlatmaya yardımcı olacak kadar mat fakat açık renk bir boya ile boyanmalı, temizliğin kolay yapılabilmesi için tabandan bir metre kadar yüksekliğe yağlı boya tercih edilmelidir. Duvarların birbiri ile kesiştiği yerlerin hafifçe yuvarlak olması sağlanmalıdır. Böylece köşelere girmiş olan pisliklerin temizlenmesi daha kolay olacaktır (Turner, 1970; Uz ve Sur, 1997: 89). İlköğretimde sarı, pembe ve turuncu; ortaöğretimde ise mavi ve yeşil renklerin kullanılması önerilmektedir. Dersliklerin kirlenmemesi için alt kısımların koyu renklerle boyanmasının sınıfın daraldığı algısına neden olduğu bilinmektedir (Karip ve diğerleri, 2002: 54).

Gürültüyü önleme.- İstenmeyen ses veya kulak yoluyla gelen, rahatsız edici duygu yaratan belirli bileşenleri olmayan her akustik olaya gürültü denir (Işıl, 1991: 70). Günümüzde insan sağlığı açısından bir tehlike olarak görülen gürültü, aynı zamanda öğrenmenin koşulu olan iletişim için de bir engel oluşturur. Bir okul binasında gürültü, okul içi ya da okul dışı etkenlerden kaynaklanabilir. Her iki durumda da olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınması zorunludur. Ses yalıtım maddelerinin kullanılması, çift cam uygulaması gibi yapısal önlemlerin yanı sıra okul içinde gürültü kaynaklarının etkilerinin en aza indirilmesi, öğretim süresi içinde gürültülü onarım ve bakım işlemlerinin yapılmaması, sesli çalışan makine ve cihazların eğitim yerlerinden uzakta tutulması ya da gerekli bakımlarla gürültülerinin azaltılması yoluna gidilmelidir.

Derslikler ve diğer eğitim ortamları için yeteri kadar ses yalıtımı ve iyi işitilebilirlik sağlanmalıdır. Bunun için gürültü kaynaklarından kaçınmak ve ses taşıyıcı elemanları yalıtımak gerekir. Gürültünün denetim altına alınabilmesi için, gürültüyü kaynağından denetim altına alma; kapalı yerler veya engellerle gürültü kaynağı ya da ses taşıyıcıları yalıtma ve akustik işlemlere

başvurulabilir (Neufert, 1977: 233-245). Eğitim kurumlarında gürültünün 0 - 30 desibel düzeyinde olması gerekir (Akgül ve Yıldırım, 1999).

Okul güvenliği.- Okullar, kuruldukları toplumsal, kültürel ve doğal çevre; okul yapıları ve bahçe düzenleri; bina içi ve dışı donanım ve düzenlemeleriyle, yeterli bir güvenlik ortamına sahip olmalıdır. Okul güvenliği, sadece uygun bir yer seçme, buranın düzenlenmesi ile değil, işleyiş sürecinde ortaya çıkabilecek kaza vb. durumlara karşı, insan ve madde kaynaklarının sigortalanması önlemlerini de içerir.

Deprem kuşağında yeralan Türkiye’de okul yapılarının yer seçimi ve binalarının yapımında deprem faktörü öncelikle ele alınmalıdır. Binaların taşınması gereken yük, kolonlar ve duvarlar arasında doğru oranda dağılabilmesi ve depremden etkilenmemesi için profesyonelce tasarlanması ve eğitilmiş işçiler tarafından, deprem yönetmeliklerine uygun olarak yapılması gerekir.

Özellikle çok katlı binalar için tehlike yaratabilecek yıldırım düşmelerine karşı da gereken önlemler alınmalıdır. Düştüğü yerin 30 metrelik çevresinde tehlike yaratan yıldırımın çıkardığı ısıнын havadaki suyu ısıtması ve buhar haline dönüştürmesiyle meydana gelen büyük basınç duvarların, direklerin ve ağaçların patlamasına sebep olur (Neufert, 1977: 103). Bu da kesintisiz iletken bir hat, yıldırım yakalayıcı, yapı iletkeni ve topraklamadan meydana gelir. Böylesine bir tehlikenin yaşanmaması için, özellikle çok katlı ilköğretim okullarında paratoner bulunmalıdır. Yıldırımlık ya da yıldırımsavar olarak da adlandırılan paratoner, yıldırımı kendi üzerine çekip toprağa ileten ve böylece onu zararsız hale getiren bir araçtır (TDK, 1992: 1161).

Deprem ve yıldırım düşmesi yanında, sel, toprak kayması gibi doğal yıkımların okulları etkilememesi amacıyla gerekli önlemler alınmalıdır. Sel ve toprak kaymasının yaşanmaması için okul yeri saptanırken titiz bir çalışma yapılmalıdır.

Okullar için en büyük tehlikelerin başında yangınlar gelir. Toplu kullanım mekanları olan okullarda, bazı olumsuzlukların yaşanmamasına yönelik önlemler öncelikle alınmalıdır. Taşıyıcı duvarlar, kolonlar, kirişler,

döşemeler ateşe dayanıklı; dersliklerdeki duvar ve tavan kaplamaları yanmaz bir malzemeden yapılmalıdır. Altı ve daha fazla dersliği olan okullarda, kapıları dışarıya açılan iki ayrı çıkış kapısı gereklidir. Yangın ihbar ve yangın söndürme tesisatı ilgililerle görüşüldükten sonra yapılmalıdır. Beş veya daha fazla derslik ve işlikler için el tipi yangın söndürme cihazları yanında, yangın söndürme araçlarının bulunduğu bir köşe düzenlenmelidir (Neufert, 1977: 233).

Ortaya çıkabilecek her türlü tehlikelere karşı, okulun genel giriş, dersane, laboratuvar, spor salonu vb. mekanların kapılarının dışında, belirli yerlerinde dışa doğru açılan özel panik kapı koluna sahip acil çıkış kapıları olmalıdır. Bu kapılar okuldaki en küçük öğrenci tarafından bile kolayca açılabilir şekilde olmalıdır (Wallace, 1992). Acil çıkış kapıları koridorlara konulacak ışıklı levhalarla gösterilmelidir. Acil çıkış, genel giriş ve bina içindeki mekanların önleri hiçbir zaman çıkışlara engel olacak şekilde araç park edilmesi, malzeme depolanması, ek bölümler yapılması vb. nedenlerden dolayı kapatılmamalıdır (Güler ve Çobanoğlu, 1994). Özellikle giriş ve acil çıkış kapılarının, kış günlerinde önlerinin buzlanmaması için gereken önlemler alınmalıdır (Uz ve Sur, 1997b: 89).

Okulun çevre araç trafiği ve okul içi araç ve birey trafiğinin de güvenli olması özen gösterilmelidir. Okulun çevredeki araç trafiğinden etkilenmeyeceği bir yerde kurulması; doğrudan işlek caddelere açılan okul kapılarının önüne, öğrencilerin hızla ve aniden caddeye çıkmalarını engelleyici düzenlemelere gidilmelidir. Diğer taraftan, okul içi düzenlemeler ve donanımlarında kazalara fırsat vermeyecek şekilde, ergonomi ilkelerine dayalı çalışmalar yapılmalıdır. Birçok çocuk kazasında ergonomik yetersizliklerin önemli rolü bulunmaktadır. Öğrencilerin çanta taşımaları, okul sıraları, merdivenler postür bozuklukları ve kazalar açısından önem taşımaktadır. Ancak bu konuda ciddi bir kayıtlandırma yapılmadığından, kazalarla ilgili kaza analizleri ve değerlendirmeleri yapmak da olanaklı olamamaktadır (Surlu ve Güler, 2002: 7).

İlgili Araştırmalar

Bu kesimde, çalışma konusu ile ilgili olarak irdelenen, yurtiçi ve yurt dışında yapılmış araştırmalarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Araştırma konusu ile ilişkili olabilecek inceleme ve araştırmaların başlıcaları şunlardır:

Başaran (1975) tarafından yapılan “*Türkiye’nin Zorunlu Öğrenim Sorunları ve Çözüm Yolları*” konulu araştırmada; ilköğretimin sorunlarının, il düzeyinde çalışan ilköğretim yönetmenlerinin ve öğretmenlerinin önerdikleri çözümlerin neler olduğunu oraya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaca bağlı olarak, araştırmanın bir bölümünde, ilkokullarda, okul binalarının sayı ve niteliği ile onarıma gereksinimlerinin bulunup bulunmadığı; yeterli sayıda araç gerece sahip olup olmadığı ve bunların sağlanması yolları; gelir kaynakları ve gereksinimleri karşılama düzeyleri ortaya konulmaya ve ilköğretimde öğretmen dağılımı, öğrenci devam ve başarısı, okul binaları, gelirler, eğitim araç ve gereçlerinin bölgeler, köyler, kentler arasında nasıl bir dağılım gösterdiği ve bu dağılımın yurt düzeyinde eğitim eşitliğini bozup bozmadığı karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Türkiye düzeyinde, gelişmişlik düzeyine göre saptanan üç ilden, 9.092 öğretmen ve yönetmen ile 2.054 ilkokulun örnekleme oluşturduğu çalışmada, veriler geliştirilen iki anket formu ile toplanmıştır. Araştırmada ulaşılan bulgular, ilkokulların mali kaynakları, binaları ve eğitim araçlarının öğrencilerin eğitim gereksinimlerini karşılamaktan yoksun olduğunu ortaya koymaktadır. Olanakların yokluğu köy okullarında daha yüksektir. Bunun yanında, okulların çoğunluğunda dersliklerin arttırılması ve okulların onarımına gereksinim duyulduğu saptanmıştır.

Diğer taraftan, öğrenci başarısını düşüren okul içi değişkenler arasında, “eğitim araç ve gereçlerinin yetersizliği”, “sınıfın kalabalık olması” özellikle kentlerde ilk iki sırayı almaktadır. Çalışmada, değişik ülkelerin uygulamalarından da örnekler verilmiş; bu ülkelerin zorunlu eğitim süreleri, mali kaynakları ve bunların kullanım alanları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Toplu’nun (1978) yaptığı, Ankara İli Etimesgut Sağlık Ocağı bölgesinde, 113 okulu kapsayan bir araştırmada, bölgedeki okulların okul

sağlığı açısından durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, okul çevresi sağlığını tehdit eden öğelerle ilgili ölçütler geliştirilmiş ve araştırma bölgesinin bu ölçütlere göre durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, okulların yüzde 40'ının bina malzemesi, yüzde 30'unun ise bina konumu yönünden uygunsuz bulunmuştur. Diğer taraftan, bölgedeki okulların yüzde 31.2'sinde dersanelerin fiziki mekan olarak, yüzde 18'inin ise pencereler yetersiz bulunmuştur. Okulların dördünde bahçe, 44'ünde çevre duvarı, 63'ünde uygun su kaynağı, 7'sinde tuvalet ve 6'sında çöp biriktirme yeri bulunamamıştır.

Kayış (1985), İlkokul öğrencilerinin boyutsal ölçülerinin saptanması konulu çalışmasında, ilkokul çağındaki Türk çocuklarının boyutlarını ortaya koymuş ve bu ölçülere dayalı olarak, okullara kullanılacak sıra, sandalye ve benzeri araçların hangi ölçülerde olması gerektiğini ortaya koymaya çalışmış ve bu yönde öneriler geliştirmiştir.

Gür, Özbilen ve Ertürk, (1989) farklı plan tiplerine sahip ilkokullarda çocukların okullarını ve çevrelerini algılama aktarmadaki farklılıkları, nedenleriyle belirleyip çocukların okul çevrelerini öğrenmelerinde ilkokul tasarım ilkelerinin rolünü araştırmaya çaba göstermişlerdir.

"Türkiye'de Eğitim" konulu 1990 yılı **İş Dünyası Raporu**'na göre; kalabalık sınıflar ve ikili öğretim, okul yapıları ve eğitim işgöreni yetersizliğinin boyutlarını göstermektedir. Çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlara göre, okul tesisleri ile ilgili temel sorunlar şu şekilde sıralanmıştır (MEB, 1995: 73):

1. Okullar çağdaş gereksinimleri karşılayacak yapısal özelliklerde değildir.
2. Okul yapıları teknolojik değişmelere göre yeniden düzenlenememiştir.
3. Yatırım ödenekleri program bütçe faktörlerine dayanmamaktadır.
4. Eğitim yatırımlarının planlanması ve uygulanması için ussal ve işlevsel örgütlenmeler oluşturulmamış, denetim hizmetleri yapılmamıştır.

5. Genel olarak, yatırım programları içerisinde yer alan projeler yetersiz ödenek yüzünden zamanında bitirilememiştir.

6. Eğitim yapılarının yıllardır onarım ve bakımı yapılmamıştır.

Açıkalın (1992)'in "*İlkokullarda Müdür ve Öğretmen Odaları*" konulu araştırmasında, Ankara İlindeki 30 ilkokulun müdür ve öğretmenler odalarında bulunan eşyaların neler olduğunu incelemiştir. İncelenen bu mekanlarda, genel olarak, ilgili yasal metinlerde yeralan eşyalar bulunmakla birlikte, okul yöneticilerinin odalarında bürokratik havanın ağır bastığı gözlenmiştir.

"*Sınıf Yönetimi*" ile ilgili olarak **Başar** (1994) tarafından yapılan araştırmada, TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi Orta Kısımının sınıf yönetimi özellikleri açısından görünümü belirlenmeye çalışılmıştır. Fiziksel düzenlemelerin, etkili sınıf yönetiminin ön koşullarından biri olarak görüldüğü araştırmada, okul sınıflarının temizliği, bakımı, duvar ve eşya renklerinin uygunluğu ve aydınlanma "çok iyi" bulunmuştur. Sıra ve masaların uygunluğunun "iyi"; ısı bakımından "yüksek"; sınıf alanının etkili kullanımının iyiye yakın "orta"; sıra ve masaların değişik amaçlar için kullanılabilme düzeyi "orta"; sınıf ortamlarının çekiciliğinin "zayıf" olduğu sonuçlarına ulaşılmış ve bunların istenilen düzeye getirilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

Karakütük (1994) tarafından yapılan "Eğitim Planlamasında Öğretim Haritası Yönteminin Rolü, Önemi ve Türkiye'de Uygulanması" konulu araştırmayla, öğretim haritası yönteminin değişik ülkelerdeki uygulamalarının incelenmesi ve yöntemin bir ilçe düzeyinde uygulanması amaçlanmıştır. Çankırı İli, Eldivan İlçesinde yapılan örnekölçü çalışmasında; ilçedeki toplam 40 okulun tümünün tam gün öğretim yaptıkları bulunmuştur. İlçede, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı en fazla üç, en düşük de yedi olarak bulunmuştur.

İlçede bulunan okulların yarısının, alabileceği öğrenci kapasitesinin altında öğrenciye sahip olduğu; dersliklerin yüzölçümlerinin 15-70 m² ve en yaygın kullanılan alanın 50 m² büyüklükte olduğu; genel olarak öğrencilerin okullarına bir km. kadar mesafeden gelip gittikleri ve bunun bir sorun yaratmadığı çalışmanın bulguları arasında yer almaktadır. Çalışmada, öğrenci

başına düşen alanın ise 0,9 m² ile 7,1 m² arasında değiştiği ve genelde 11,5 m² düştüğü; İlkokullarda öğrencilerin bir kilometreye kadar bir mesafeden okula gidip geldikleri bulgular arasında yer almaktadır.

Hesapçıoğlu ve Meriç (1994) tarafından yürütülen araştırmada, ilköğretim binalarının tasarımında çeşitli ülkelerde ve Türkiye’de kullanılan ölçütler tanıtılarak ülke ve İstanbul İli için eğitim tesislerinin nüfusla olan ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre, İstanbul’da bir okulöncesi kuruma düşen ortalama nüfus, 35.310 kişidir. Onbir ilçe İstanbul ortalamasından düşük değerler alırken, oniki ilçe ortalamadan yüksek nüfus hacmine sahip bulunmuştur. İkili öğretim uygulaması bulunan bir ilkokul için en elverişli yerleşme birimi nüfusu 7.000 olarak kabul edilmiş ve İstanbul ortalamasının bu sayıdan düşük seyrettiği bulunmuştur. Uluslararası ölçülere göre, bir ortaokul için uygun görülen 10.000 – 15.000 arası nüfus ortalaması İstanbul İlinde yaklaşık 16.000 olarak saptanmıştır. İldeki sekiz ilçede liseler ve dokuz ilçede de mesleki ve teknik okullar için, ilçelerin nüfus ortalaması, genel ortalamanın üzerinde bulunmuştur.

Gökçek (1994) tarafından yapılan “*Ortaöğretim Okullarında Eğitim Uzmanı Gereksinimi*” konulu yüksek lisans çalışmasında, Gaziantep İlinde, 30 ortaöğretim okulundaki 517 yönetici ve öğretmenden oluşan örneklem grubundan toplanan verilere göre; araştırmaya katılanlar, ortaöğretim okullarında onbir uzmanlık alanında da uzman yardımına “çok” gereksindiklerini belirtmişlerdir. Denek gurupları özellikle, okulda öğrenci kişilik hizmetleri ile ilgili etkinliklerde uzmanlık hizmetlerine “pekçok” derecesinde gereksinim olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu hizmetler eğitimde rehberlik, ölçme ve değerlendirme, okul kütüphaneciliği alanlarındadır.

Ortaöğretim okullarında yönetmenler, eğitim denetimi ve okul-işyeri ilişkileri alanlarındaki etkinliklere ilişkin uzmanlık yardımını öğretmenlerden daha önemli bulmuşlardır. Diğer dokuz alandaki okul etkinlikleri konusundaki uzmanlık hizmetlerini ise öğretmenler yönetmenlerden daha önemli bulmuşlardır. Ortaöğretim okullarında özellikle yönetmeliklerle yöneticilere yüklenen işlevlere ilişkin uzmanlık hizmetlerini yönetmenler önemli bulurken;

öğretmenlerle kadın eğitimciler okuldaki eğitim ve öğretimin niteliğini olumlu yönde etkileyecek işlevlere ilişkin uzmanlık hizmetlerini daha önemli bulmuşlardır. Kadın denek gurubu bütün uzmanlık alanlarındaki okul işlevlerine ilişkin uzmanlık hizmetlerini erkek denek gurubundan önemli bulmuştur.

MEB (1995), Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan “Eğitim-Öğretim Ekipmanları Envanteri” konulu araştırmada ise, Genel Lise, Anadolu Lisesi ve Anadolu Öğretmen Liseleri’nde fizik, kimya biyoloji laboratuvarlarında, matematik ve sosyal bilgiler derslerinde, yine ilkokul, ortaokul ve ilköğretim okullarındaki fen bilgisi, sosyal bilgiler ve matematik derslerinde kullanılmak üzere okullardaki mevcut ders araçlarının sayımı ve bu araçların derslerde kullanılabilirlik düzeylerinin saptanmasına çalışılmıştır. Alan araştırması yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada, okullardaki ders araçlarının kullanılabilirliği en düşük olarak “Sosyal Bilgiler” derslerinde kullanılan araçlar olduğu; fizik, kimya, biyoloji matematik ve fen bilgisi derslerinde kullanılan araçların çoğunluğunun % 80 ve daha yukarı düzeyde bir kullanılabilirliğe sahip olduğu saptanmıştır.

İmamoğlu (1995)’nin çocukların sosyal statülerine bağlı olarak fiziksel çevreleri algılamadaki farklılıkları ve yetişkinlerle olan ilişkileri, farklı sosyal ve fiziki çevrelerin çocuğun sosyal gelişimi üzerindeki etkileri biçiminde değerlendirilmektedir. İlkokul çocuklarının çeşitli konut cephelerine ilişkin beğeni ve tercihlerini konu alan çalışmada, ilköğretim çocuklarının fiziki çevrelerine bağlı olarak sosyal, bilişsel gelişmelerinin değişik yönlerinin araştırıldığı bir çalışmada, dış oyun alanları, oyuncaklar, bitkiler ve sevilen hayvanlarla ilgili bazı anlamlı bulgular da elde edilmiştir.

Çinkır (1996), Ankara İli Büyükşehir Belediye sınırları içindeki ortaöğretim kurumları eğitsel alanlarının, öğrenci başarısıyla ilişkisini saptamak ve etkili bir okul büyüklüğü modeli geliştirmek amacıyla yaptığı çalışmasında; liselerde hangi eğitsel alanların bulunduğunu, eğitsel alanların sayısal farklılıklarının neler olduğunu, eğitsel alanlar ile öğrenci başarısının ilişkisinin ne olduğunu ve etkili bir okulun hangi büyüklükte olması gerektiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Tarama modelinde ele alınan çalışmada,

örnekleme 14 lisede görev yapan 14 yönetici ve 101 öğretmenden anket yoluyla veriler toplanmıştır. Özel ve resmi liselerde sağlık odası, yabancı dil laboratuvarı ve bilgisayar laboratuvarları yetersiz bulunurken; fizik kimya ve biyoloji laboratuvarları resmi liselerde daha fazla bulunmuştur. Derslik başına düşen öğrenci sayısı bakımından, resmi lise dersliklerinin daha kalabalık olduğu saptanmıştır. Öğrenci başarıları bakımından ise, özel ve resmi liselerde öğrencilerin uygulamalı derslerde daha başarılı, sayısal derslerde daha az başarılı oldukları bulgular arasında yer almaktadır. Engelliler için okulların hiçbiri uygun bulunmazken; özel okulların, resmi okullardan daha sağlıklı ve güvenli oldukları ortaya konulmuştur.

Özbilen (1996) ise, yaptığı araştırmasında, farklı çevrelerde yaşayan ilköğretim çocuklarının; mevcut ve düşlediği evi hakkında, zihinsel, algısal ve bilişsel süreçleri yaşa bağlı olarak çözümlemekte ve değerlendirmektedir. 6-12 yaşları arasındaki ilköğretim çağı çocuklarıyla yürütülen çalışma, kent ve kır öğrencileri, mevcut ve düşündükleri evlerini; hangi harita düzeyinde ve hangi harita anlatım biçiminde ifade ettiklerini, cephe, mekan, donatı, komşu ve yakın çevre anlatım elemanları tercihlerinin neler olduklarını ve bu tercihler arasındaki benzerlik ve farklılıkların nedenlerini belirtmeye çalışmaktadır.

Çalışmanın temel amacı, çocuk ev ve yakın çevre etkileşimlerini araştırmak ve çevrenin bir bilgi kaynağı olma niteliğinden yararlanarak, çocuğun zihinsel gelişimini hızlandıracak tasarım kararlarını belirlemektir. Bundan dolayı, çalışmada sadece çocuk zihinsel süreçleri çözümlenmekle yetinilmeyip, tasarımlar için de öneriler üretilmektedir. Çalışmada öğrencilerden, kendilerine verilen bir resim kağıdının bir yüzüne “mevcut evlerini”, diğer yüzüne, “hayal ettikleri, düşündükleri evi” çizimleri istenmiştir. Çizimlerin değerlendirilmesi ile, tek katlı okul yapılarında öğrenim gören çocukların, okul çevrelerini, çok katlı okullardaki çocuklara oranla daha erken kavradıkları; okul çevresinin bilinmesinde ve algılanmasında okul kat sayısının çok önemli bir etken olduğu; bina ne kadar yüksekse, okulu kavramanın da o kadar güçleştiği sonuçlarına ulaşılmıştır (Özbilen vd., 1998; 44).

Ünal ve arkadaşlarınca (2000), 1997-1998 öğretim yılında, İstanbul İli sınırları içinde bulunan 15 devlet ve 15 özel ilköğretim okulu kitaplık, işlik, spor

tesisi, fen ve bilgisayar laboratuvarı, sınıf büyüklükleri ve okul bahçelerinin Mili Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanmış bulunan *Standartlar Yönergesi*'ne uygunluğu, geliştirilen gözlem formları ile araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, ilköğretim okullarının çoğunun yönergedeki standartlara uygun olmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırma bulgularına göre, ilköğretim okulları okuma salonları, işlikler, spor tesisleri fen ve bilgisayar laboratuvarları, sınıf büyüklükleri, okul bahçesinin büyüklüğü standartlara uygun bulunmamıştır. Araştırma kapsamındaki alanlar itibariyle, devlet okullarının ilgili yönergece belirlenen standartlara uygunluğu, özel ilköğretim okullarına göre daha düşük düzeyde bulunmuştur.

Tural (1987), "Planlı Dönemde Temel Eğitim ve Orta Öğretimin Yeniden Düzenlenmesiyle İlgili Politikalar ve Uygulamalar" konulu çalışmasında, milli eğitimle ilgili yasa ve yönetmeliklerin hazırlanmasında, plan hedefleri ve Şûra kararlarına dönük bir uygulamaya gidilemediği, bu yönde geride kaldığını saptamıştır. Ancak, kalkınma planları ve Milli Eğitim Şûralarında koyulan hedefler ve alınan kararlarda, eğitim sisteminin bütünlüğünün gözönünde tutulmasına karşın; Yedinci, Sekizinci Dokuzuncu ve Onuncu Milli Eğitim Şûraları önerilerin büyük kısmının uygulamaya aktarılamadığına dikkat çekilmiştir. Eğitim politikalarını belirleyen Devlet Planlama Teşkilatı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında zaman zaman iletişim kopukluklarının yaşanması; eğitim sisteminde öğretmenler kadar önemli olan eğitim uzmanlığına yeterince yer verilmemesi; eğitim sistemi ile çevre sistemleri arasındaki ilişkilerde ve sistemin kendi içinde bir bütünlük ve tutarlılık sağlayamaması bu yöndeki sorunların kaynağı olarak gösterilmiştir. Birinci plandan beşinci plan dönemine kadar, eğitim sisteminin sorunları arasında benzerlikler bulunduğu bir başka bulgu olarak ortaya koyulmuştur. Ayrıca, kalkınma planları ve milli eğitim şûralarında öngörülmüş olmasına karşın, eğitim sisteminde fırsat ve olanak eşitliğini sağlama politikalarının sınırlı çabalarla yerine getirilmeye çalışıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Özdemir (1999) tarafından "İlköğretim Uygulamasında Sorunlar" konulu araştırmada, sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim uygulamalarında ortaya çıkan sorunları saptamak ve sorunların çözümü için gerekli öneriler

geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca dönük olarak, ilköğretim sorunları hakkında ilköğretim müfettişleri, okul yöneticileri, sınıf ve dal öğretmenlerinin ne düşündükleri; okulların fiziksel altyapı işgören, araç gereç yeterlikleriyle, yöneticilerin uygulamaya ilişkin bilgilerinin yeterlikleri arasında fark olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan fark; müfettiş, okul yöneticisi, sınıf ve dal öğretmenlerinin cinsiyet, yerleşim birimi, görev ve mezun olunan okul değişkenleri açısından test edilmiştir.

Veri toplama aracı olarak geliştirilen anketin kullanıldığı çalışmada, Ankara İli Mamak İlçesi merkez ilçe ve köy ilköğretim okullarında görev yapan 60 yönetici, 170 sınıf öğretmeni, 102 dal öğretmeni ile ilçede görevli 18 ilköğretim müfettişi örneklem grubunu oluşturmaktadır. Örneklem grubu tarafından fiziki altyapı boyutunda spor salonu yetersizliği en yüksek yetersizlik olarak gösterilmiştir. Bunu beden eğitimi araç gereçleri, laboratuvar ve ev ekonomisi odası yetersizlikleri izlemektedir. Sosyal bilgiler dersleri araç gereç yetersizlikleri en az yaşanan sorun olarak ifade edilmiştir. Yönetim boyutundaki en önemli sorunun ise, okul bahçeleri ve çevre düzenlemeleri ile olduğu vurgulanmıştır. İşgören hizmetlerine yönelik olarak da, dal öğretmenleri yetersiz bulunmuştur. Okul çevre ilişkileri bakımından da, devlet bütçesi payı ve araç sağlamadaki payın azalması en önemli sorun olarak gösterilmiştir. Sorunların çözümüne yönelik olarak ise; derslik vb. mekanlar ve donanımlarının artırılması, ikili öğretimin kaldırılması, okul kütüphanelerinin kurulması, öğretmen ve genel hizmetler işgören gereksiniminin karşılanması önerilmiştir. Ayrıca, çevre ile bütünleşme ve ailelerin okula katılımının sağlanması önerilerine de yer verilmiştir.

Küçükömer (2000), yaptığı “Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütü Eğitim Uzmanları ve Uzman Yardımcılarının İstihdamında Karşılaşılan Sorunlar” konulu araştırmasında, Milli Eğitim Bakanlığı merkez örgütünde eğitim uzmanı ve uzman yardımcısı istihdamında izlenen modeli, bu modelin sorunlarını belirlemeyi ve sorunların çözümüne dönük olarak, üst düzey yöneticilerin ve uzmanların görüşlerini almayı amaçlamıştır.

Bulgular, en fazla uzmanın ve yöneticinin Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Uzmanların yarısına

yakınının (% 48,4) daire başkanlıklarına bağlı olduğu ve büyük çoğunluğun (% 81,9) da eğitim uzmanı kadrolarında oldukları; istihdam düzeni ile ilgili sorunlar içinde en yüksek düzeydeki sorunun, uzmanların hizmetiçi eğitim olanaklarının yetersizliği ile ilgili olduğu saptanmıştır. Uzman ve yöneticiler, uzman istihdamında öncelikle eğitim bilimleri lisans ve lisansüstü eğitime sahip olma, ikinci sırada hizmetiçi eğitim alma ve üçüncü sırada da planlama, sorun çözme, araştırma ve iletişim yeterliklerinin dikkate alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bulgular ve sonuçlara dayalı olarak da, eğitim uzmanı ve uzman yardımcısı istihdamına ilişkin yasal düzenlemelere gidilmesi ve yeni bir istihdam modeli oluşturulması; iş ve görev tanımlarının belirlenmesi; görevdeki eğitim uzmanı ve uzman yardımcılarının görev ve verimlilikleriyle ilgili yeni araştırmalar yapılması önerilmiştir.

Araştırma ile ilgili olarak başka ülkelerde yapılan çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmanın konu kapsamı ile doğrudan ilişkili olabilecek iki çalışmanın bilgileri aşağıda verilmiştir.

ABD’de yapılan bir araştırmada, sınıf ortamında kullanılan renklerin öğrenci başarısına etkileri ele alınmıştır (Sommer, R. ve H. Olsen. ---: 3-16). Çalışmada, biri iyi düzenlenmiş, pembe, kırmızı, yeşil gibi canlı renklerle boyanmış ve sevimli dekorlarla tasarlanmış bir sınıf ortamı ile; cansız renklerle boyanmış bir sınıf ortamının öğrenci başarısına etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Canlı renklerle boyanmış dersliklerdeki öğrenci başarıları daha yüksek bulunmuştur.

Baker ve Gum (1964), büyük ve küçük okullar ile, liselerin büyüklüğü ile öğrenci davranışlarını incelemeye yönelik yaptıkları çalışmalarında; küçük okullarda öğrenim gören öğrencilerin, program dışı etkinliklerde rol üstlenmelerinin, istekliliklerinin ve doyum sağlamalarının, büyük okullara göre daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Araştırmacılar çalışmalarından elde ettikleri sonuçlara göre, büyük okulların olanaklarına rağmen bunların etkili kullanımının sözkonusu olmadığını, küçük okulların daha iyi ve işlevsel olduğunu ifade etmişlerdir.

Straker (2000) tarafından yapılan bir çalışma verilerine göre, ABD’nde okulların yüzde 98’inde bilgisayarlar bulunmaktadır. Sınıflarda bulunan bilgisayarların toplamı, 4,4 milyon adettir. Okullarda, 1984 yılında 125 öğrenciye bir bilgisayar düşerken, İkibinli yıllara gelindiğinde, büyük bir gelişme sağlandığı ve on öğrenciye bir bilgisayar düştüğü saptanmıştır. Okullardaki günlük bilgisayar kullanımı 4. dönemde yüzde 9 iken, 12. dönemde yüzde 19’a yükselmektedir. 1999’daki internet ulaşım oranı yüzde 89’dur ve 12 yaşın altında beş milyon çocuk internet kullanmaktadır. 2002 yılında bu sayının 20 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Bugünkü verilere göre, ABD’de çocuklar yaşamlarının iki yıldan fazlasını e-posta ile ve 23 yılını internette geçireceklerdir.

Bu çalışma ile ilgili olan ve yukarıda tanıtımı yapılan araştırma bulgu ve sonuçları ile, alanyazın taramasıyla elde edilen verilerinden yararlanarak, şunlar söylenebilir:

Eğitim işgörenleri ile ilgili çalışmalarda, ilköğretim kademesinde genellikle dal öğretmeni sorununun öne çıktığı görülmektedir. Nicelik olarak sınıf öğretmeni sorunu pek yaşanmamaktadır. Diğer yandan, eğitim uzmanı sorunu öne çıkan bir sorun olarak görülmemekle birlikte, en az gelişme görülen işgören grubu olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Küçüker (2000)’in araştırmasında ortaya koyulduğu gibi, daha milli eğitim merkez örgütünde yeterince ve uygun olarak oluşturulamamış olan eğitim bilimleri uzmanlığı kadroları, özellikle devlet okullarında, yönetici ve rehber öğretmen olarak görevli bulunanların dışında, yok denecek kadar azdır. Buna karşılık, Gökçek (1994)’in araştırmasında ortaöğretim öğretmenleri eğitim uzmanlarının yardımına “çok” gereksimin duyduklarını ifade etmişlerdir. Günümüzde, toplumsal, eğitim bilimleri ve teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmeler, ders etkinliklerinin sadece öğretmenlerce yürütülmesini olanaklı kılmamaktadır. Öğretmenlerin sınıf içi etkinliklerini etkili biçimde yerine getirmeleri, değişik alanlarda hizmet sunan eğitim bilimleri uzmanlarını gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik, okullarda, değişik alanlarda hizmet verecek eğitim bilimleri uzmanlarının istihdamı sorununu ortaya koymaktadır.

Okulların olanakları üzerine yapılan çalışmaların büyük bölümü, okulların fiziksel düzenlemelerine ve bunların eğitim başarısına etkilerine yönelik olmaktadır. Son 25 yıl içinde bu yönde yapılan çalışmalar, ortaya çıkan sorunların azalmadığını, bazı yönlerden değişikliğe uğradığını, fakat büyüyerek arttığını ortaya koymaktadır. Okullar, içinde bulundukları fiziksel düzenlemelere yönelik sorunları çözemedikleri gibi; ortaya çıkan yeni anlayış ve gereksinimler doğrultusunda bir düzenlemeye gitmekten de uzak kalmaktadırlar.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması, verilerin çözümü ve yorumlanmasında izlenen yol ve yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

Araştırma Modeli

İlköğretim okullarının eğitim işgörenleri ve fiziksel olanaklarını ve olanaklar konusunda eğitim işgörenlerinin görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, tarama modelinde ele alınmıştır. Araştırmada öncelikle, “ilköğretim okullarının işgören, eğitim yeri, bina, araç, gereç ve donanım olanaklarına ilişkin olarak durumu nedir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Daha sonra olanakları saptanan ilköğretim okullarının yönetici ve öğretmenlerinden, okullarının işgören ve fiziksel olanaklarının nicel yeterliği konusundaki görüşleri alınmış; bu görüşler arasında anlamlı bir fark olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle, araştırmada ilköğretim okullarının kurum olanakları bakımından varolan durumunu ortaya koymaya çalışan bölümü genel tarama; yönetici ve öğretmenlerin, okullarının işgören ve fiziksel olanakları konusundaki görüşleri arasındaki farkın ortaya konulmaya çalışıldığı bölümde, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın soru cümlelerine yanıt bulabilmek için izlenen yol şöyledir:

1. Örneklemeye giren illerin resmi ve özel ilköğretim okullarının işgören, eğitim yeri, bina, araç, gereç ve donanım olanakları konusunda Milli Eğitim Bakanlığı'nın istatistiksel bilgilerine başvurulmuştur.

2. Resmi ve özel ilköğretim okullarının;

a) işgören olanakları;

- öğretmenler,
- okul yöneticileri,
- eğitim uzmanları,
- eğitime yardımcı işgörenler,

b) fiziksel olanakları;

- okul yeri,
- okul büyüklüğü,
- okul binalarındaki eğitsel ve eğitime yardımcı yerler,
- okul bahçelerindeki eğitsel ve eğitime yardımcı yerler,
- ısıtma, aydınlatma, havalandırma, temizlik ve güvenlik

olanakları bakımlarından durumları, geliştirilen envanterle saptanmıştır.

3. İlköğretim okullarının işgören ve fiziksel olanaklarının nicel yeterliği, alanyazın, Milli Eğitim Bakanlığı “Özel Okullar Yönetmeliği”, “Müfredat Laboratuvar Okulları Yönetmeliği” ve ilgili alanyazında belirlenmiş ölçütlere göre, ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4. Araştırmanın diğer boyutunda ise, ilköğretim okullarının işgören ve fiziksel olanakların nicel yeterliği konusunda yönetici ve öğretmenlerin görüşleri ortaya konulmuş, görüşler arasındaki farkı ortaya çıkaracak karşılaştırmalar yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı resmi ilköğretim okullarıyla, özel Türk ilköğretim okulları ve bu okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri, dal öğretmenleri ve okul yöneticilerinden oluşmaktadır. 2000-2001 Öğretim yılı başı istatistiklerine göre, bu okulların, öğretmen ve yönetici sayısı aşağıda *Çizelge 2*'de verilmiştir.

ÇİZELGE 2
İLKÖĞRETİM OKULLARININ OKUL VE, ÖĞRETMEN SAYILARI
BAKIMINDAN DAĞILIMI (2000-2001 Öğretim Yılı)

İlköğretim Okulları	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı
İlköğretim Okulu	14.737	287.445
Yatılı İlköğretim Bölge Okulu	246	4.581
Pansiyonlu İlköğretim Okulu	205	4.313
Birleştiril. Sınıf Uygulanan İlköğretim Okulu	19.551	32.919
GENEL TOPLAM	34.739	329.258

Kaynak: MEB, 2000: 110.

2000-2001 öğretim yılında, toplam 34.739 ilköğretim okulunda 329.258 öğretmen görev yapmaktadır. İlköğretim okullarının yarısından fazlası (% 56) birleştirilmiş sınıf uygulaması bulunan okul özelliğindedir. Ancak, öğretmenlerin sadece yüzde 10'u bu okullarda görev yapmaktadır.

Evrenden, illerin kalkınmışlık düzeylerine göre, beş ayrı tabakada yer alan illerden, tabakalı örnekleme yöntemiyle ve herbir tabakadan şans ya da sistematik yollarla belirlenen örneklemin alınmasında şu işlemler yapılmıştır (Balci, 1995: 98; Karasar, 1982):

1. Türkiye’de bulunan 81 ildeki İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne bağlı ilköğretim okulları ve bu okullarda görev yapan sınıf ve “*Şube Rehber Öğretmenliği*” görevi bulunan dal öğretmenleri evren olarak alınmış ve bu evrenden çalışma evreni oluşturulmuştur.

2. Çalışma evreninde yer alacak illerin belirlenmesinde, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT, 1995) tarafından hazırlanan “*gelişmişlik endeksine göre kademeli gruplama*” çizelgesinden (EK III) yararlanılmıştır. Çizelgede, iller beş grupta toplanmıştır. Buna göre, birinci grupta altı, ikinci grupta 11, üçüncü grupta 27, dördüncü grupta 17 ve beşinci grupta 18 il bulunmaktadır.

Çalışmada, toplam altı ilin çalışma evrenini oluşturması kararlaştırılmıştır. İllerin belirlenmesinde, coğrafi bölgelere dağılımı ve nüfus yoğunlukları dikkate alınmıştır. Bu arada, ayrı bir özellik taşıyacağı düşünüldükçe, illerden birinin, 1990’lı yıllarda yeni kurulan illerden olması uygun görülmüştür. Yeni kurulan illerin, biri dışında, üçüncü, dördüncü ve beşinci gruplarda toplanmış oldukları dikkate alınarak, yeni ilin, bu grupların ortası

olan dördüncü gruptan alınması kararlaştırılmıştır. Buna göre, birinci gruptan *İstanbul*, ikinci gruptan *Kırklareli*, üçüncü gruptan *Manisa*, dördüncü gruptan *Aksaray* ve *Yozgat* ve beşinci gruptan *Kars* illeri çalışma evrenini oluşturmuştur.

3. Çalışma evreninde yer alan illerin, İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim okulları, öğrenci, öğretmen ve derslik sayıları saptanmıştır. İllerin, resmi ve özel ilköğretim okulları, öğrenci, öğretmen ve derslik sayıları Çizelge 3'te verilmiştir.

4. Örneklemenin belirlenmesinde izlenen aşamalar ise, Şekil 1'de gösterilmiştir. Buna göre,

a) İllerden, tesadüfi örneklemeyle çalışma kapsamına alınacak ilçeler belirlenmiştir. İlçe sayısının, ildeki ilçelerin yüzde 25'inden az olmamasına dikkat edilmiştir.

b) Belirlenen ilçelerden, yine tesadüfi yollarla ve toplamın yüzde 25'inden az olmayacak şekilde, örnekleme girecek ilköğretim okulları saptanmıştır. Okulların saptanmasında, okul tiplerine göre gruplandırma yapılması düşünülmüş, ancak çalışma döneminde bazı illerde böyle bir düzenleme henüz tam olarak gerçekleştirilmediğinden vazgeçilmiştir.

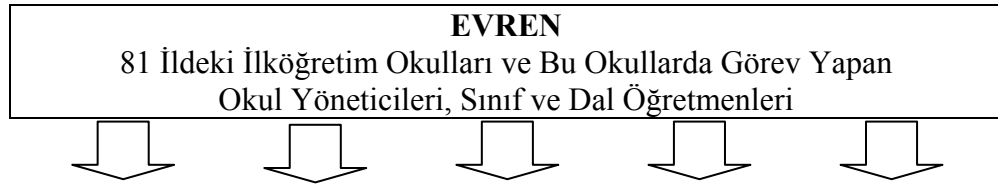
c) Örneklem olarak belirlenen ilköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinden, dersliğini bağımsız olarak kullananların tümü ile, dersliklerini ortaklaşa kullanan öğretmenlerden sadece biri; ikinci kademe sınıflarında şube rehber öğretmenlik görevi bulunan öğretmenlerin ise tümü örnekleme alınmıştır. Örneklemde yer alan ilköğretim okulu yönetici grubunu ise, bağımsız okul müdürlüğü görevi bulunan okul müdürleri ile, müdür başyardımcıları ve müdür yardımcıları oluşturmuştur.

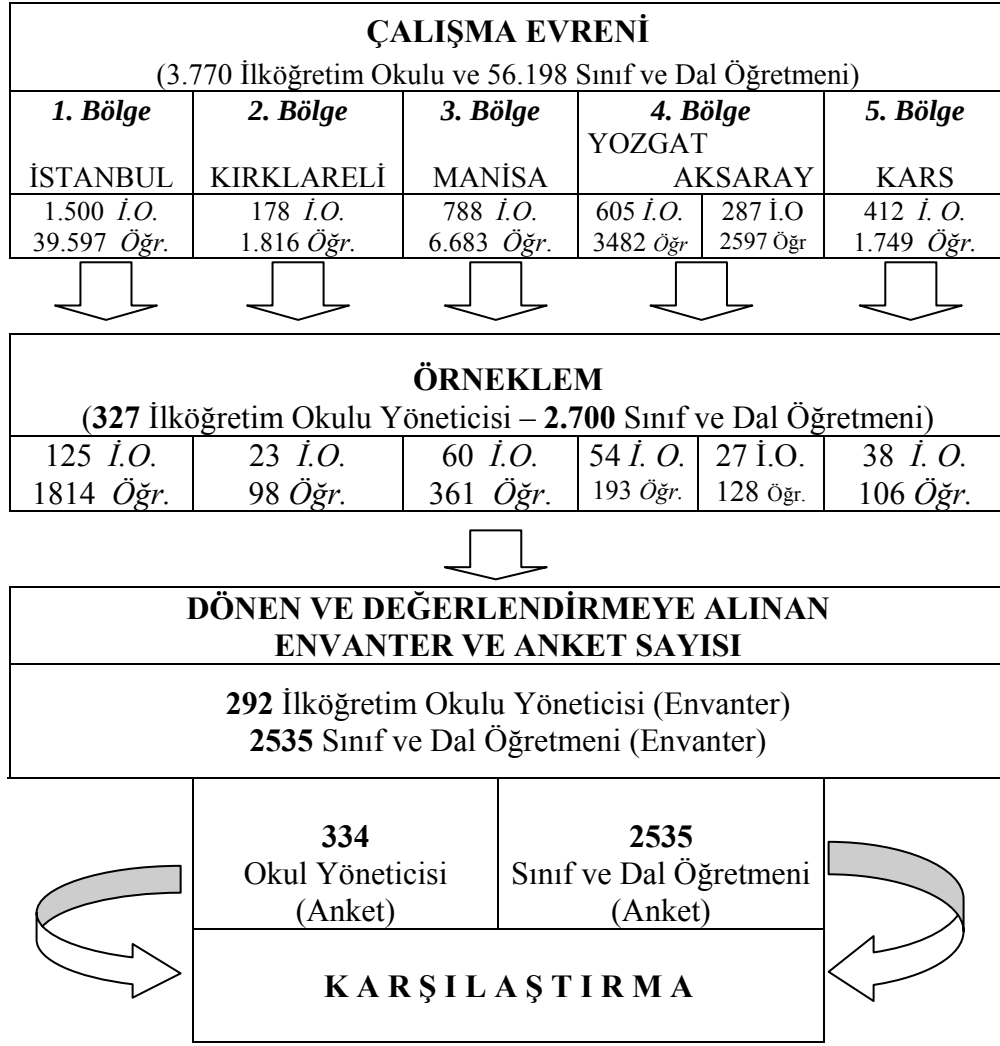
ÇİZELGE 3
ÇALIŞMA EVRENİNİ OLUŞTURAN İLKÖĞRETİM OKULLARININ
OKUL, ÖĞRENCİ, ÖĞRETMEN VE DERSLİK SAYILARI
BAKIMLARINDAN DAĞILIMI (2000-2001 Öğretim Yılı)

İLLER	Okul Türü	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı
İstanbul	Resmi	1249	33.486
	Özel	251	6.111
	Toplam	1500	39.597
Kırklareli	Resmi	178	1.816
	Özel	0	0
	Toplam	178	1.816
Manisa	Resmi	769	6.414
	Özel	19	269
	Toplam	788	6.683
Aksaray	Resmi	286	2.577
	Özel	1	20
	Toplam	287	2.597
Yozgat	Resmi	604	3.463
	Özel	1	19
	Toplam	605	3.482
Kars	Resmi	410	1.739
	Özel	2	10
	Toplam	412	1.749
GENEL TOPLAM	Resmi	3.496	49.769
	Özel	274	6.429
	Toplam	3.770	56.198

Kaynak: MEB, 2000: 111

d) Örnekleme çalışmaları sonunda, toplam altı ilden 327 resmi ve özel ilköğretim okulu; bu okullarda görev yapan 2149 sınıf öğretmeni ve 551 *şube rehber öğretmenliği* görevi bulunan dal öğretmeni olmak üzere, toplam 2.700 sınıf ve dal öğretmeni ile; 388 ilköğretim okulu yöneticisi örnekleme oluşturmuştur.

Şekil 1. Evren ve Örneklem Grubunun Oluşturulması.

Örneklemin büyüklüğünün saptanmasında, Coshran (1962, akt. Balcı, 1995: 111) tarafından önerilen ve yaygın olarak kullanılan formülden* yararlanılmıştır. Hoşgörü düzeyinin 0,05, buna bağlı olarak güven düzeyinin 1,96 olarak alındığı örneklem büyüklüğü hesaplamasında, örnekleme girmesi gereken okul sayısı 258 ve öğretmen sayısı da 2.476 olarak bulunmuştur. Çalışma evreninde okulların belirlenmesi ilçelere göre okulların belirlenmesine çalışıldığından ve anket ve envanterlerin olası dönüş oranları dikkate alınarak,

$$n = \frac{t^2 \cdot \frac{(PQ)}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \cdot \frac{t^2 \cdot (PQ)}{d^2}}$$

okul sayısı daha yüksek tutulmuştur. Aynı şekilde örnekleme giren öğretmen sayısı da 0,05 güven aralığına düşen öğretmen sayısından yüksek tutulmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın alt amaçlarına yanıt bulabilmek için, ilköğretim okullarının olanakları ile ilgili bir envanter; olanaklarla ilgili yönetici ve öğretmen görüşleri ile ilgili ise, bir anket geliştirilmiştir. Envanter ve anketin hazırlanması ve verilerin toplanması aşamasında şu işlemler yapılmıştır:

1. Araştırma konusu ile ilgili Türkçe ve yabancı alanyazın taraması sonunda elde edilen verilerden yola çıkılarak, envanter ve anketlerin içeriğine yönelik sorular üretilmiştir.

2. Üretilen soruların içerik geçerliliğine ilişkin olarak uzman görüşlerine* başvurulmuş ve öneriler dikkate alınarak envanter ve anket formları tasarısı oluşturulmuştur.

3. Envanter ve anket formları tasarısı, örneklem dışında kalan Çanakkale İli'ndeki ilköğretim okullarından, gelişmişlik düzeyine göre kümelendirilip bunlar arasından seçilen 12 ilköğretim okuluna uygulanmıştır. Okul kadrolama ve donanımlarına ilişkin veriler; okul yöneticilerinin verecekleri bilgiler yanında, belgelere ve araştırmacının gözlemlerine dayalı olarak toplanmıştır. Bu nedenle, bilgi toplanacak okullara bizzat gidilmiştir.

4. Uzman görüşleri ve okullardaki uygulamalarda ortaya çıkan eleştiri ve görüşler doğrultusunda yapılan düzeltme ve düzenlemelerle, envanter ve ankete son şekli verilmiştir. Ön denemede, envanterde yer alan ışık, laboratuar ve dersler için özel olarak düzenlenmiş dersliklerin donanımları ile ilgili sorular, uzmanların uyarıları ve ön denemeye katılan okul müdürü ve öğretmenlerin “*soruların fazlalığı ve zaman alıcı*” olduğu yönündeki

* Prof. Dr. İbrahim Ethem BAŞARAN
Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK
Prof. Dr. İnalet PEHLİVAN
Doç. Dr. R. Cengiz AKÇAY

eleştirilerine dayalı olarak çıkarılmıştır. Nitekim incelenen envanter ve anketlerde de bu sorulara ya yanıt verilmediği ya da uygun biçimde yanıt verilemediği saptanmıştır. Uzman ve ön deneme grubunun içerik ve biçimsel yapıya ilişkin görüşleri doğrultusunda düzeltmeler yapılarak, envanter ve anket içeren veri toplama aracına son şekli verilmiştir.

Araştırmanın alt amaçlarına yanıt aramak amacıyla;

a) Okul yöneticilerine okulların işgörenleri, kuruluş yeri, bahçe, bina vb. eğitsel ve eğitime yardımcı yerlere ilişkin 43 sorudan oluşan bir envanter,

b) Öğretmenlere, sınıflarının fizik olanaklarının saptanmasına yönelik 19 sorudan oluşan bir envanter,

c) İlköğretim okullarının işgören ve fiziksel olanakları konusunda yöneticilerin ve öğretmenlerin görüşlerini almak üzere, 46 sorudan oluşan bir anketi içeren veri toplama aracı uygulanmıştır.

Envanter ve anket yoluyla veri toplanmasında, araştırmacının kendisi ve görevlendirdiği 12 envanter ve anket uygulayıcısı görev almıştır. Anket uygulayıcıları, çalışmalar öncesinde envanter ve anketin doldurulması konusunda bilgilendirilmiştir. Veri toplama araçları, örnekleme giren İstanbul, Kırklareli, Manisa ve Aksaray İllerindeki ilköğretim okullarının hemen tümünde (yaklaşık yüzde 95), araştırmacı ve görevlendirdiği 12 envanter ve anket uygulayıcısı tarafından uygulanmıştır. Envanter ve anket formları, diğer illerdeki ilköğretim okulları ve bu okullarda görev yapan okul yöneticisi ve öğretmenlerine ise posta yoluyla gönderilmiştir.

Okul yöneticileri ve öğretmenler tarafından doldurulan anket ve envanter formlarının dönüş ve değerlendirmeye alınma oranları Çizelge 4'te verilmiştir. Uygulanan envanter ve anketlerin dönüş ve değerlendirmeye alınma oranları Çizelge 4'de verilmiştir. Örnekleme giren, 319'u resmi, 8'i özel, toplam 327 ilköğretim okulunun 296 (% 90,52)'sından; okul yöneticileri tarafından doldurulan envanterler ve okul müdür ve müdür yardımcıları tarafından doldurulan toplam 336 anket formu ile, öğretmenler tarafından doldurulan 2562 envanter ve anket formu toplanabilmiş ya da posta yoluyla

geri dönmüştür (Çizelge 4). Diğer okulların yönetici ve öğretmenleri ise çalışmaya duyarsız kalmış ve veri toplama araçlarını doldurmaktan ya da göndermekten kaçınmışlardır.

ÇİZELGE 4
ENVANTER VE ANKETLERİN DÖNÜŞ ve DEĞERLENDİRİLMEMEYE
ALINMA ORANLARI

	Yönetici		Öğretmen	
	Envanter	Anket	Envanter	Anket
Uygulananlar	327	388	2.700	2.700
Dönen ve Değerlendirmeye Alınan	292	334	2.535	2.530
Dönüş / Değerlendirme Oranı	89,3	86,1	93,9	93,7

Toplanan envanter ve anketlerin doldurulması ile ilgili yapılan hatalar ve eksiklikler dikkate alınarak yapılan elemeler sonucunda; okul yöneticileri tarafından doldurulan 292 okul envanteri, 334 yönetici anketi ve sınıf ve dal öğretmenlerince doldurulan, dersliklerle ilgili 2535 envanter ve aynı sayıda anket değerlendirmeye alınmıştır. Böylece, yöneticilere uygulanan envanter, yüzde 89,3 ve anket formu ise 86,1 yüzde olarak değerlendirmeye alınmıştır. Öğretmenlere uygulanan envanter ve anketin değerlendirmeye alınma yüzdesi daha yüksek bulunmuştur. Öğretmenlere uygulanan anketlerin 93,7'si ve envanterlerin de yüzde 93,9'ü değerlendirme kapsamına alınmıştır. Bu yüzdelerle, anket ve envanterlerin dönüş oranı yüksek olmuş ve örnekleme girmesi gereken okul ve öğretmen sayısının üzerinde kalınmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Anketle derlenen verilerin çözümlemesinde şu işlemler yapılmıştır:

1. Geçerli envanter ve anketlerin verileri, değerlendirme tablolarına işlenmiştir.

2. Elde edilen veriler üzerinde, SPSS paket programından yararlanılarak;

a) Durum saptanmasına yönelik soruların çözümlemesinde frekans, yüzde ve aritmetik ortalama,

b) Okulların eğitim olanaklarına ilişkin yönetici ve öğretmenlerin görüşleri için frekans ve yüzde,

c) yönetici ve öğretmenlerinin, ilköğretim okulları işgören ve fiziksel olanaklarının yeterliklerine ilişkin görüşleri arasındaki farkı ortaya koymak için ise, 0.05 düzeyinde manidarlığı ortaya koyacak Kay-kare Testi hesaplamalarına gidilmiştir.

Elde edilen bulgulara dayalı olarak da, ilköğretim okullarının işgören ve fiziksel olanaklarının yeterliği veya uygunluğu yorumlanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMU

Bu bölümde, ilköğretim okullarının insan kaynakları bakımından eğitim ve eğitime yardımcı işgörenleri; madde kaynakları bakımından da okul yeri, okul büyüklüğü, okul binası ve bahçesi eğitsel ve eğitime yardımcı yerleri olanakları ile, olanakların yeterlikleri konusunda öğretmen ve yönetici görüşlerini ortaya koymak amacıyla yapılan gözlem ve uygulanan envanter ve anketler ile elde edilen bulgulara ve bunlara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

İlköğretim Okullarının Genel Durumuna İlişkin Bulgular

Çizelgede yer aldığı üzere, çalışma kapsamına giren 292 ilköğretim okulundan 286 (% 98)'si ilköğretim okulu ve üçer (% 1,0) tanesi de “*Yatılı İlköğretim Bölge Okulu*” ve “*Pansiyonlu İlköğretim Okulu*”dur. 286 ilköğretim okulundan 120 (% 41,1)'si de “*Birleştirilmiş Sınıflı İlköğretim Okulu*” olarak etkinliklerini sürdürmektedirler. Çizelge 5'ten de görüleceği gibi, azaltılma, hatta tümüyle kaldırılmalarına yönelik çalışmalara rağmen, birleştirilmiş sınıf uygulaması bulunan okulların sayısı oldukça fazladır.

İlköğretim okullarının 2001-2002 öğretim yılı başında, türleri bakımından Türkiye genelindeki dağılımına bakıldığında (MEB, 2001b: 133), toplam 34.213 okulun 33.700 (% 97,6)'ünün ilköğretim okulu, 276 (% 8,1)'sinin *Yatılı İlköğretim Bölge Okulu* ve 237 (% 6,9)'sinin *Pansiyonlu İlköğretim Okulu* oldukları görülecektir. Genel dağılımdaki duruma göre, *Birleştirilmiş Sınıflı İlköğretim Okulları* yüzde 52,7'lik (18.434 okul) bir grubu oluşturmaktadır. Okul sayısı bakımından yarı yarıya gibi görülmekle birlikte; küçük okul özelliği taşıdıklarından, bu okullardaki öğrenci ve öğretmen sayıları, genel dağılımın ancak yüzde 10'u kadardır.

ÇİZELGE 5
İLKÖĞRETİM OKULLARININ OKUL TÜRLERİ
BAKIMINDAN DAĞILIMI

Okul Türü	n	%
İlköğretim Okulu	166	56,9
Birleş. sınıflı ilköğretim okulu	120	41,1
Pansiyonlu İlköğretim Okulu	3	1,0
Yatılı İlköğretim Okulu	3	1,0
TOPLAM	292	100,0

İlköğretim okullarının öğretim biçimleri bakımından durumlarına bakıldığında (Çizelge 6), yarısından fazlasının (% 64,4) normal öğretim, yüzde 33,5'inin ise ikili öğretim uygulaması içinde oldukları görülmektedir. İki okulda (% 0,7) da bazı sınıflarda normal, bazılarında ise ikili öğretim uygulaması yoluna gidildiği bulunmuştur. Çalışma kapsamına giren dört (% 1,4) okuldan uyguladıkları öğretim türüne ilişkin yanıt alınamamıştır.

ÇİZELGE 6
İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÖĞRETİM BİÇİMLERİ
BAKIMINDAN DAĞILIMI

Öğretim Türü	n	%
Normal	188	64,4
İkili	98	33,5
Normal + İkili	2	0,7
Yanıt Vermeyenler	4	1,4
TOPLAM	292	100,0

Milli Eğitim Bakanlığı (2001a: 21) istatistiksel verileri, 2000-2001 öğretim yılında 36.064 ilköğretim okulundan 28.206 (% 78,2)'sında normal, 7.858 (% 21,8)'inde ikili öğretim uygulamasına gidilmekte olduğunu ortaya koymaktadır. İkili öğretim yaygın olarak şehir okullarında (% 44,6) uygulanırken, köy ilköğretim okullarının sadece yüzde 12,6 (3.262 ilköğretim okulu)'sinde ikili öğretim uygulanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı, sekiz yıllık eğitimin yaygınlaştırılması ve kalitenin artırılmasına yönelik hedefler doğrultusunda (MEB, 1997), 2000-2001 öğretim yılı başına kadar, birleştirilmiş sınıf uygulamasına son verilmesi ve ikili öğretimin kaldırılması çalışmalarını başlatmış bulunmasına karşın, hedefin oldukça gerisinde kalmıştır. Böyle bir hedefin gerçekleştirilmesi için gereksinim duyulan derslik sayısı 147.326'dır. Oysa 1998 yılından 2001 yılı sonuna kadar yapımı gerçekleştirilen okul sayısı 7.400, derslik sayısı ise 91.873 olmuştur. İlköğretim kademesindeki öğrenci sayısının da her geçen gün arttığı gözönünde bulundurulursa; ikili öğretimin ve birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okullarının kaldırılması hedeflerine ulaşılmaktan uzak kalındığı söylenebilir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu sorunu aşmaya ve ilköğretimi yaygınlaştırıp kaliteyi arttırmaya yönelik çalışmalarının önemli bir boyutunu da taşımalı eğitim, yatılı ilköğretim bölge okulları ve pansiyonlu ilköğretim okulu uygulamaları oluşturmaktadır. 1989-1990 öğretim yılında, iki ildeki beş merkez okula, 12 okuldan taşınan 305 öğrenci ile başlayan taşımalı eğitim uygulaması; 2001-2002 öğretim yılında, 78 ile yaygınlaştırılmış ve 5.375 merkez okula, 27.498 okuldan 629.796 öğrenci taşınır duruma gelmiştir (MEB, 2001b: 73). Yatılı ilköğretim bölge okullarının sayısı 1996-1997 öğretim yılında 147 iken; çıkarılan 4306 Sayılı Yasa ile 280'e ulaşmıştır. Aynı Yasa ve yıllarda yapılan düzenlemelerle, pansiyonlu ilköğretim okullarında da 27 okuldan 238 okula ulaşılmış ve daha fazla öğrenciye hizmet verme olanağı yakalanmıştır. Ancak yatılı ilköğretim bölge okullarında istenen öğrenci sayısına ulaşamamıştır. Bunlar, ilköğretimin olanaklarını arttırmaya yönelik önemli çalışmalar olmakla birlikte, yeterli olmaktan uzaktır.

İlköğretim Okullarının İşgören Olanaklarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacına dayalı olarak; ilköğretim okullarının öğretmen, yönetici, eğitim bilimleri uzmanları, teknik ve yardımcı hizmetler işgörenleri bakımından durumları, üç başlık altında ele alınmıştır.

İlköğretim Okullarında Görevli Öğretmenler

Ulaşılan ve Çizelge 7’de sunulan bulgular, ilköğretim okullarında, kadrolu öğretmenlerin bulundukları dallar bakımından yüzde 91,1 ile en fazla sınıf öğretmenliği kadrolarında olduğunu; bunu yüzde 54,1 ile *fen bilgisi* ve yüzde 52,4 ile *sosyal bilgiler* öğretmenlerinin izlediğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık, ilköğretim okullarının sadece 1,7’sinde kadrolu *laboratuvar öğretmeni* bulunurken, bunu yüzde 18,2 ile *müzik öğretmenliği* ve 26,7 yüzde ile *yabancı dil öğretmenliği* izlemektedir.

ÇİZELGE 7
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA GÖREVLİ ÖĞRETMENLER
ve KADRO DURUMLARI

<i>Öğretmenler</i>	Kadro Durumu					
	Kadrolu		Vekil		Başka Okul.	
	n	%	n	%	n	%
Sınıf Öğretmeni	266	91,1	12	4,1	18	6,2
Matematik Öğret.	145	49,7	4	1,4	35	12,0
Türkçe Öğretmeni	96	32,88	1	0,3	66	22,60
Fen Bil. Öğretmeni	158	54,1	3	1,0	31	10,6
Sosyal Bil. Öğret.	153	52,4	4	1,4	25	8,6
Yabancı Dil Öğret.	78	26,7	15	5,1	36	12,3
Beden Eğt. Öğret.	101	34,6	3	1,0	35	12,0
Müzik Öğret.	53	18,2	11	3,8	30	10,3
Resim ve İş Öğret.	90	30,8	5	1,7	42	14,4
Din Kül. A.B.Öğr.	86	29,5	5	1,7	36	12,3
Anasınıfı Öğret.	137	46,9	10	3,4	5	1,7
Özel Eğitim Öğret.	12	4,1	---	---	2	0,7
Laboratuvar Öğret.	5	1,7			---	---

İlköğretim okullarının en fazla *vekil öğretmen* istihdam ettikleri dal ise, yüzde 5,1 (15 okul) ile *yabancı dil* öğretmenleridir. Çizelge 7 incelendiğinde, ilköğretim okullarında görev yapan *sınıf öğretmenlerinin* yüzde 4,1’inin ve *müzik öğretmenlerinin* de yüzde 3,8’inin *vekaleten* görev yapan öğretmenlerden oluştuğu görülecektir.

Özellikle sekiz yıllık eğitim uygulaması ile birlikte, dal öğretmenliklerinde yaygınlaşan bir uygulama, yeterli sayıda ve ders saati uygun düşen öğretmenlerin başka okullarda da derslere girmesidir. Bu yolla öğretmen gereksinimi olan okulların gereksinimleri önemli ölçüde karşılanabilmektedir. İlköğretim okulları, öğretmen gereksinimlerini karşılamak üzere, en fazla *Türkçe* (% 22,6) ve *resim ve iş* dersleri öğretmelerini (% 14,4) başka okullardan sağlama yoluna gitmektedirler. Başka okullardan sağlanan öğretmenleri 12,3'lük yüzdelerle *yabancı dil* ve *din kültürü ve ahlak bilgisi* öğretmenleri izlemektedirler.

Örneklem grubundaki ilköğretim okullarının bünyelerinde, okulöncesi ve özel eğitim alanlarına yönelik hizmet veren sınıflarlar da açılabilir. 292 ilköğretim okulundan 152 (% 52,0)'sinde anasınıfı oluşturulmuştur. Anasınıfı bulunan 152 ilköğretim okulunun 137 (% 46,9)'sinde kadrolu, 10 (% 3,4)'unda vekil ve beşinde (% 1,7) de başka okullardan sağlanan anasınıfı öğretmenleri görev yapmaktadır. Özel eğitim öğretmenliği bulunan 12 (% 4,1) ilköğretim okulunda ise toplam 14 özel eğitim öğretmeni görev yapmakta; bunlardan 12 (% 4,1)'si kadrolu, ikisi (% 0,7) de başka okullardan sağlanan öğretmen olarak görevlerini sürdürmektedirler.

İlköğretim Okullarında Görevli Yönetici ve Eğitim Bilimleri Uzmanları

İlköğretim okul yöneticiliği ile ilgili olarak okulların sayısal anlamda önemli bir sorunları olmadıkları görülmekle birlikte; ilköğretim okullarının ancak yarısından biraz fazlasında (% 56,8) kadrolu, yüzde 34,6'sında vekil ve sadece üçünde (% 1,0) ise kadrosu başka okullarda bulunan eğitim işgörenleri okul müdürü olarak görev yapmaktadırlar. Oniki (% 4,1) ilköğretim okulunda da, okul yöneticiliği görevi müdür yetkili öğretmen olarak sürdürülmektedir (Çizelge 8). İlgili soruya 10 ilköğretim okulu yöneticisinden yanıt alınamadığından, okul yöneticileriyle ilgili değerlendirme yapılamamıştır.

Başmüdür yardımcısı ve müdür yardımcıları bakımından ise ilköğretim okullarının durumu şöyledir: Sekiz (% 2,7) ilköğretim okulunda kadrolu baş müdür yardımcısı bulunurken, 177 (% 60,6) okulda da kadrolu müdür

yardımcısı görev yapmaktadır. Bu görevi vekaleten yürütenlerin sayısı dokuz (3,1) ve kadrosu başka okulda olanların sayısı ise beştir (% 1,7).

Çizelge 8’de de görüldüğü gibi, ilköğretim okulları eğitim uzmanları yönünden oldukça yoksuldurlar. İlköğretim okullarının sadece 40 (% 13,7)’ında kadrolu *psikolojik danışma ve rehberlik* uzmanı görev yapmaktadır. Üç okulda (% 1,0) *ölçme ve değerlendirme* uzmanı görev yaparken, yedi okulda (% 2,4) *bilgisayar uzmanı* ve bir okulda (% 0,3) da *planlama uzmanı* bulunmaktadır. Planlama uzmanı olarak bulunan eğitim işgöreninin görev alanına bakıldığında, bu işgörenin daha çok program geliştirme alanına yönelik bir göreve sahip olduğu görülmektedir. Okullarda başka okullardan sağlandığı ifade edilen bir *halk eğitim uzmanı* da, gerçekte uzmanlık alanı ile ilgili bir yükseköğretim kurumu mezunu, ancak uzmanlık alanıyla ilgili değil; sınıf öğretmeni olarak atanmış bir eğitim işgörenidir.

ÇİZELGE 8
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA GÖREVLİ YÖNETİCİ VE EĞİTİM
BİLİMLERİ UZMANLARININ KADRO DURUMLARI

	Kadro Durumu					
	Kadrolu		Vekil		Başka Okul.	
	n	%	n	%	n	%
Okul Müdürü	166	56,8	101	34,6	3	1,0
Baş müdür yrd.	8	2,7	---	---	---	---
Müdür Yardımcısı	177	60,6	9	3,1	5	1,7
Dan.ve Reh. Öğr.	40	13,7	2	0,7	1	0,3
Planlama Uzmanı	1	0,3	---	---	1	0,3
Prog. Gel. Uzmanı	---	---	---	---	1	0,3
Ölçme Değ. Uzm.	3	0,3	---	---	---	---
Özel Eğitim Uzm.	---	---	---	---	1	0,3
Halk Eğitim Uzm.	---	---	---	---	1	0,3
Bilgisayar Uzmanı	7	2,4	---	---	---	---

Eğitim bilimleri uzman kadrolarının özel ilköğretim okullarında görev yapanlar oldukları dikkate alınırsa, devlet okullarında *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* uzmanları dışında eğitim bilimleri uzmanı istihdamının hiç olmadığı

söylenbilir. Zaten, Milli Eğitim Bakanlığı'nın okullara yönelik böyle bir kadro uygulaması da bulunmamaktadır.

İlköğretim Okullarında Görevli Teknik ve Yardımcı İşgörenler

Çizelge 9'a bakıldığında, yardımcı işgörenler bakımından da okulların olanaklarının pek parlak olduğunu söylemek zordur. İlköğretim okullarının ancak yarısına yakınında (% 49,3) *temizlik hizmetlerini* yürüten işgörenler bulunmaktadır. Bunların da sadece yüzde 43,8'i kadrolu olarak çalışmaktadırlar. Yönetsel işleri gören *büro hizmetleri işgörenleri* ise, ilköğretim okullarının yaklaşık dörtte birinde (% 23,9) bulunmaktadır. Elektrik, kalorifer, bakım onarım gibi teknik işlerini yürütecek *teknik işler işgörenleri* ile; *okul kitaplıkları* veya *kütüphanelerinde* görevli işgörenler sadece sekiz okulda (% 2,7) bulunurken, bunu altışar (% 2,1) olmak üzere, *beslenme uzmanları* ve *sağlık hizmetleri* işgörenlerinin bulunduğu okullar izlemektedir. Sağlık hizmetleri işgörenleri hemşire olarak görev yapan işgörenlerdir ve doktoru bulunan okul henüz yoktur. Dört okulda (% 1,4) ise, beslenme hizmetlerini yürüten kadrolu işgörenler bulunmaktadır. Başka seçeneği ile ifade edilen işgörenlerin tümüne yakını da temizlik ve kalorifer hizmetleri ile ilgilidir. Ancak bazı okul yöneticileri, başka seçeneğiyle bu işgörenleri "hademe" olarak tanımlamıştır.

İlköğretim okullarında teknik ve genel hizmetlere yönelik sınırlı sayıda işgören çalıştırıldığından, okul yönetimleri bu görevleri, okulun ve velilerin olanaklarıyla sağlanan geçici işgörenlerle yerine getirmeye çalışmaktadır. Nitekim, vekil durumunda bulunan temizlik hizmetlerine yönelik 12 (% 4,1) işgören, bu şekilde çalıştırılmaktadır. Diğer yandan, özellikle birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okullarında öğretmenler dışında görevlendirilen işgörenler bulunmamakta; diğer işgörenlerin görevleri öğretmenler ve öğrenciler tarafından yerine getirilmektedir.

ÇİZELGE 9
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA GÖREVLİ YARDIMCI İŞGÖRENLERİN
KADRO DURUMLARI

	Kadro Durumu					
	Kadrolu		Vekil		Başka Okul.	
	n	%	n	%	n	%
Beslenme Uzmanı	6	2,1	---	---	---	---
Büro Hiz. Per.	67	22,9	3	1,0	---	---
Teknik Hiz. Per.	8	2,7	---	---	---	---
Temizlik Hiz. Per.	128	43,8	12	4,1	4	1,4
Sağlık Hiz. Per.	6	2,1	1	0,3	---	---
Beslenme Hiz. Per.	4	1,4	---	---	---	---
Kütüphane Per.	8	2,7	1	0,3	---	---
Başka	77	26,4	1	0,3	17	5,8

Bir diğer uygulama da, kadrolu ya da vekil olarak çalıştırılan teknik ve yardımcı hizmet işgörenlerinin birden fazla görevde çalıştırılmasıdır. Örneğin, okulun ısıtılmasında kalorifer sistemi kullanılan, ancak kalorifer yakımı ile ilgili işgörenleri bulunmayan ilköğretim okullarında, bu görevi genellikle temizlik ve teknik serviste görevli diğer işgörenler yerine getirmekte; teknik ve yardımcı hizmet işgörenleri birden çok görev alanında çalıştırılmaktadırlar.

İlköğretim Okullarının İşgören Olanaklarına İlişkin Yorumlar

Türkiye Milli Eğitim Sisteminde, eğitim işgörenlerine ilişkin kadrolama işlemleri, öğretmen ve okul yöneticileri üzerine kurulmuştur. Sekiz yıllık eğitim uygulaması ile birlikte, öğretmen kadroları yanında, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini yürütecek işgörelere yönelik çalışmalar da ivme kazanmış olmasına karşın, istenen noktaya gelinmesinden halen çok uzakta bulunduğu söylenebilir. Öte yandan, 1982 yılında toplanan Milli Eğitim Şurasında ele alınan eğitim uzmanlığı ve bunların okullara kadrolamalarının yapılmasına yönelik girişimler ve öneri kararlarının yaşama geçirilmesi bir yana; okullarda eğitim bilimleri uzmanlarının çalıştırılmalarına yönelik

görüşler, tartışma konusu olmaktan bile çıkmış ya da gündemin gerilerinde kalmıştır.

İlköğretimdeki yeni yapılanma ile birlikte, öğrenci sayısındaki önemli artışlar; bu doğrultuda oluşturulan, bir dersliğe düşen öğrenci sayısının 30'a indirilmesi hedefi ile birlikte, özellikle Türkçe, yabancı dil (İngilizce), anasınıfı ve müzik öğretmenliği kadrolarında önemli sayıda öğretmen gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Diğer öğretmenlik dallarında ya okullar yeterli sayıda öğretmene sahiptirler ya da öğretmenlerin girebilecekleri ders saatleri sınırları içinde, farklı okullarda derse girmesi ile sorun çözülmektedir.

Sekiz yıllık eğitim uygulaması, hedefleri ve kaliteyi arttırmaya yönelik çalışmalar, genel olarak velilerde de bir hareketlenme meydana getirmiş ve daha alt sınıfların ders programlarına da koyulan yabancı dil dersine ilgiyi arttırmıştır. Çalışma sırasında okul yöneticisi ve öğretmenleriyle yapılan görüşmelerden, yabancı dil öğretmeni sorununun çözülmesi yolunda velilerin, ekonomik katkı sağlama ve dışarıdan yabancı dil öğretmeni çalıştırmada önemli roller üstlendikleri ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, sınıf ve diğer dallardaki öğretmenlerden birçoğu, yabancı dil kurslarına katılıp, bu dersleri üstlenme çabası içinde olmuşlardır.

Bakanlık, sekiz yıllık eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik "*Eğitimde Çağrı Yakalama 2000 Projesi*"nde, 2000-2001 öğretim yılı başına kadar 180.000 öğretmen istihdam edilmesini hedeflemiş (MEB, 1997: 16), ancak bunda istenen noktaya gelememiştir. Eğitim fakültelerinin ilgili programlarda yetiştirdikleri öğrenci sayılarına bakıldığında, 2005 yılına kadar bu kadroların büyük bölümüne yeterli sayıda öğretmen yetiştirilebileceği söylenebilir. Buna, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nde uzaktan eğitim yoluyla İngilizce ve okulöncesi eğitim öğretmeni yetiştirilmesi çalışmalarının da eklenmesi ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın da gereksinimler doğrultusunda kadro açması halinde, öğretmenlikler bakımından ilköğretim okullarının kadrolama sorunu ortadan kalkabilecektir. Öte yandan, Çizelge 7'de özellikle dal öğretmenlerinin ilköğretim okullarında bulunma yüzdesi oldukça düşük gözükmemektedir. Oysa, örnekleme yer alan ilköğretim okullarının yüzde 41,1'inin birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okulları oldukları ve bu okullarda dal öğretmenliği kadrolarının bulunmadığı düşünülürse, ilköğretim okulları dal

öğretmenliği kadrolarında, çizelgede görünenden daha fazla öğretmenin bulunduğu kolayca ortaya çıkacaktır.

Bulgular, ilköğretim okulları yöneticilerinin yarısına yakınının vekâleten görev yapan okul müdürleri olduğunu ve okulların vekil olarak görev yapan yöneticilerce yönetildiğini ortaya çıkarmıştır. Okulların vekil müdürlerce Bu sorun, sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasından çok, yöneticilerin atanması ile ilgili yönetmelikte yapılan değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Zira, ilgili son değişikliklerle, okul müdürlüğüne atanmada eğitime dayalı ölçütlerin getirilmiş olması, yönetici kadrolarına atanmaları zorlaştırmıştır. Bu sıkıntı, ilköğretim okulları gibi, ortaöğretim kademesi okullarında, hatta merkez ve taşra örgütleri yönetici kadrolarında da yaşanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın önemli organlarından olan Şûra'ların çalışmalarına konu olmasına karşın, okullarda eğitim bilimleri uzmanlığı kadrolarının oluşturulması konusu, Bakanlık için halen çok uzakta kalan konulardandır. Gerek öğretmen kadrolarında yaşanan sorunlar, gerekse eğitim uzmanlığının okullar için önem ve gereğinin ilgililerce henüz kavranamamış olması, konunun gündeme gelmesini bile olanaklı kılamamaktadır. Günümüz eğitim anlayışları, öğrenme öğretme etkinliklerini sadece öğretmenlerin değil, onlarla birlikte ve onları birçok alanda destekleyen, yönlendiren ve tamamlayan eğitim bilimleri uzmanlarının katkılarına da gereksinim duyulan bir süreç olarak görmektedirler.

İlköğretim okullarında, eğitime yardımcı nitelikteki işgörenlere yönelik çok sayıda kadro oluşturulmuş bulunmasına rağmen, bu kadrolara işgören alınması konusunda çok yönlü ve önemli sorunlar yaşanmaktadır. Son yıllarda hükümetlerin uyguladıkları istihdam politikaları doğrultusunda, okulların büyümesi veya çoğalmalarıyla ortaya çıkan gereksinim bir yana, emekliye ayrılan yardımcı hizmetler çalışanlarının yerine bile görevlendirmeler yapılamamaktadır. Birçok ilköğretim okulunda, okul aile birliği vb. dernekler aracılığıyla gereksinim duyulan yardımcı hizmetler işgörenleri sağlanmaktadır. Birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okullarında ise öğretmenler dışında görevlendirilmiş hiçbir işgören bulunmamaktadır. Oysa bu okullarda görev yapan öğretmen ve öğrencilerin de birçok konuda uzman ve yardımcı işgören desteğine gereksinimi bulunmaktadır.

İlköğretim Okullarının Okul Yeri Olanaklarına İlişkin Bulgular

Çalışmanın ikinci alt probleminin (a) maddesi İlköğretim okullarının okul yeri ve olanaklarına ilişkindir. İlköğretim okullarının kuruldukları yerler, eğitim niteliği ve verimliliği; kolay ulaşılabilirliği; çevreye açıklığı ve örnek oluşu bakımlarından büyük öneme sahiptir. Okulların bu yönleriyle ilgili içinde bulundukları durumları ve olanakları aşağıda ele alınmıştır.

İlköğretim Okullarının Öğrenci Konutlarına Yakınlığına İlişkin Bulgular

Çizelge 10'da da görüleceği gibi, ilköğretim okullarının yaklaşık üçte biri (% 34,2) öğrencilerin yaşamlarını sürdürdükleri konutlara 500 - 1.000 metre arasında bir uzaklıkta bulunmaktadır. İki kilometreye kadar mesafenin kabul edilebilir uzaklık olduğu düşünüldüğünde, okulların yüzde 45,5'inin, öğrencilerin yaya olarak gitmelerine olanak tanıyabilecek bir yerde bulundukları ortaya çıkmaktadır. İlköğretim okullarının yüzde 54,5'i yaya olarak ulaşılabilir mesafenin ötesindeki yerlerden öğrenci almaktadırlar.

ÇİZELGE 10
İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÖĞRENCİ ALDIĞI
KONUTLARLA MESAFESİ

Okul Mesafesi	n	%	Σ %
500 metreye kadar	17	5,8	5,8
501 – 1.000	83	28,4	34,2
1.001 – 2.000	33	11,3	45,5
2.001 – 3.000	22	7,6	53,1
3.001 – 4.000	36	12,3	65,4
4.001 – 5.000	24	8,2	73,6
5.001 ve yukarısı	74	25,4	99,0
Yanıt Vermeyenler	3	1,0	100,0
TOPLAM	292	100,0	

İlköğretim okullarının yüzde 25,4'ü ise, beş kilometreden daha uzakta bir mesafeden okullarına gelip gitmektedirler. Bunlar içinde, öğrencilerinin gidiş geliş süresi yüz kilometreyi geçenler de bulunmaktadır. İlköğretim

okullarına devam eden öğrencilerin sadece 16 (% 5,8)'sı okullarına 500 metre ve daha yakın bir mesafede oturmaktadırlar.

İlköğretim Okullarının Kurulduğu Yerlere İlişkin Bulgular

Çizelge 11 incelendiğinde, ilköğretim okullarının üçte ikisinin (% 68,5) yerleşim birimlerinde ve konutlar arasında yer aldığı görülecektir. Bu okulların birçoğu da konutların aralarına sıkışmış veya içiçe durumdadırlar. Okulların büyük bölümü konutlar arasında yer alırken, yüzde 26,7 (78 okul)'sinin 200 metrelik çevresinde ibadet yerleri, yüzde 24,0 (57 okul)'ünün yakınında taşıt durakları, yüzde 13,7 (40 okul)'sinin etrafında oyun ve park alanları, yüzde 8,6 (25 okul)'sinin yakınında spor tesisleri ve yüzde 4,8 (14 okul)'inin yararlanabileceği yakınlıkta da kütüphane bulunmaktadır.

ÇİZELGE 11
İLKÖĞRETİM OKULLARININ 200 METRE ÇEVRESİNİN ÖZELLİKLERİ

Özellikler	n	%
Konutlar arasındadır.	210	71,9
Cami, kilise vb. ibadet yerleri vardır.	78	26,7
Taşıt durakları vardır.	57	19,5
Yerleşim birimine uzaklığı 200 metreden fazladır.	48	16,4
Oyun alanları, park vardır.	40	13,7
Kahvehane, meyhane, bar, gazino vb. tesisler vardır.	36	12,3
Çöplük, kanalizasyon, dere kenarı veya su kanalı yakınındadır.	30	10,3
Spor tesisleri vardır.	25	8,6
Kütüphane vardır.	14	4,8
Eğitimi olumsuz etkileyen işyerleri ve fabrikalar vardır.	9	3,1
Otobüs terminali, tren istasyonu, havaalanı vardır.	6	2,0
Deniz kenarındadır.	6	2,0
Başka	29	9,9

Bunun yanında, ilköğretim okullarının 200 metrelik yakınında bulunmaması yasal metinlerle de ortaya konmuş kahvehane, meyhane, bar, gazino vb. eğlence yerleri (% 12,3); çıkardıkları gürültü, duman ve zehirli

gazlarla eğitimi ve öğrencileri olumsuz etkileyecek işyeri ve fabrikalar (% 3,1) bulunmaktadır. Başka seçeneğini işaretleyen okul yöneticilerinden ikisi okulların yakınında insan sağlığını doğrudan ve olumsuz biçimde etkileyecek baz istasyonu bulunduğunu; üç okulun yöneticisi de, okullarının zemin yapısının uygun olmadığını ifade etmişlerdir.

Olumlu etkileri yanında, iyi işletilip denetlenmediğinde okul işleyişini olumsuz etkileyebilecek otobüs terminali, tren istasyonu, havaalanı gibi ulaşım yerleri, altı (% 2,0) okulun yakınında bulunmaktadır. Yine aynı sayıda okul da deniz kenarında yer almaktadır. İki okul yöneticisi de okullarının ağaç toplulukları ya da korulukların bitişiğinde bulunduğunu belirtmişlerdir. İlköğretim okullarının yüzde 16,4'ü de yerleşim birimlerine 200 ve daha fazla uzaklıktadır. Bunların bir bölümü şehir yerleşim biriminin kenarlarına; bir bölümü de, özellikle kırsal kesimde, birden fazla yerleşim birimine ulaşımı olanaklı kılacak yerlere kurulmuşlardır. Başka seçeneğini işaretleyenler de, okulların yakınında resmi kurumlar, karakol, askeri tesisler vb. bulunduğunu ifade etmişlerdir.

İlköğretim Okullarının Okul Yeri Olanaklarına İlişkin Yorumlar

Bulgulara göre, okulların yarısından fazlasında, öğrencilerin bir bölümünün motorlu taşıtlarla okullara gitmeleri sözkonusudur. Taşımalı eğitim, yatılı ilköğretim bölge okulu ve pansiyonlu ilköğretim okulu uygulamaları, velilerin okul seçmeleri ve yer aldıkları eğitim bölgesinin dışındaki okullara yönelmeleri vb. etmenler, öğrencilerin okullarına taşınarak ulaşmalarında önemli artışlar getirmiştir. Daha çok şehir merkezlerindeki okullarda öğrencilerin servislerle taşınmasında önemli bir artış gözlenmektedir. Örneğin, İstanbul'da, Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki okulların tümüne yakınında, öğrenci taşıma araçları hizmet vermektedirler.

Kuruldukları yerler ve çevrelerinde bulunan olumlu ya da olumsuz nitelikteki koşullar incelendiğinde, ilköğretim okullarının yer seçimi ve çevre planlamasında, eğitim ve çevre bilimleri ölçütlerinin esas alınmadığı gözlenmiştir. Buna çarpık ve plansız kentleşme olgusu da eklendiğinde, ortaya olumsuz bir görünüm çıkmaktadır. Özellikle şehir okulları konutlar

arasında sıkışmış veya içiçe bir görünüm sergilemektedir. Hatta İstanbul İli'ndeki bir ilköğretim okulunun arsasının sınırları içinde gecekondunun kurulduğu saptanmış; bu durum basına da yansımıştır.

İlköğretim okullarının yaygınlaştırılması, yer ve bina sorunlarının çözülmesi amacıyla zaman zaman “*kendi okulunu kendin yap*” türünden kampanyalar başlatılmakta ve halkın desteği sağlanmaktadır. Ancak, bu yolla sağlanan arsalar uygun yer ve konumda olamamakta; binalar eğitsel niteliklere göre düzenlenememektedir. Nitekim, Mayıs 2003 ayı içinde, Denizli İlinde yapılan bir toplantıda; ilin valisi bağışlanan ya da okullar için ayrılan arsalarla okul yapımında, imar planlarına uygunluk, zemin etüdü, yerleşim birimine yakınlık vb. konularda birçok sorun yaşadıklarını ve bunlar için önemli bir zaman ve çaba harcadıklarına dikkat çekmiştir.

Plansız ve çarpık kentleşmeler, okul yeri seçimi ve yapılanmaları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. İstanbul İli bu olumsuzluklara yönelik birçok örneği içinde taşımaktadır. Bazı yerleşim birimlerinde gecekondulu türü konutların hızlı artışları, bölgedeki okulların öğrenci sayısını da istenenin çok üzerine çıkarmaktadır. Diğer taraftan, bazı semtlerin yerleşim birimi özelliğini kaybedip, iş merkezlerine dönüşmesiyle de, buralarda kurulu bulunan okulların öğrencileri azalmakta veya daha uzaktaki yerleşim birimlerinden öğrenci alınması yoluna gidilmektedir. Oluşan yeni durumlar nedeniyle, bu okulların arazileri büyük değer artışları göstermekte, iş çevrelerinin ilgisini çekmektedir. Son yıllarda bu okulların satışı sık sık gündeme gelmekte; satış durumunda elde edilecek gelire, uygun yerlere daha yüksek kapasiteli okulların yapılabileceği tartışılmaktadır. Parasal açıdan önemli bir girdi sağlayacak olmakla birlikte, böyle bir satış işlemiyle; özellikle tarihi ve sanatsal değere sahip, eğitim sisteminin birçok tarihsel ve kültürel değerinin de elden çıkarılacağı unutulmamalıdır.

İlköğretim Okullarının Büyüklüklerine İlişkin Bulgular

Okulun kurulacağı yer kadar, hangi büyüklükte oluşturulacağı önem taşıyan okulların büyüklüğü konusunda değişik görüşlerin bulunduğu Çizelge 12'den anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, birçok çalışmada (Aydın, 2002) okul

büyükliğünün 300 – 400 öğrenci ile sınırlı tutulması uygun görülmektedir. Okul büyüklüğünün 400 ile sınırlandırılması durumunda, Türkiye’deki ilköğretim okullarının yüzde 54,4 (159 okul)’ünün uygun okul büyüklüğünden daha büyük olduğu söylenebilir. Okulların yüzde 8,6’sı uygun okul büyüklüğü olan 300 – 400 öğrenci sınırları içinde kalırken; okulların yüzde 37,0’si de bu sınırların altında yer almaktadır. Örnekleme giren 14 (% 4,8) ilköğretim okulunda ise, bir dersliğe alınacak öğrenci sayısı kadar (40) öğrenci bulunmaktadır.

ÇİZELGE 12
İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÖĞRENCİ SAYILARI
BAKIMINDAN DURUMU

Öğrenci sayıları	n	%	Σ %
1 – 40 öğrenci	14	4,79	4,8
41 – 100 öğrenci	28	9,59	14,4
101 – 200 öğrenci	46	15,76	30,1
201 – 300 öğrenci	20	6,85	37,0
301 - 400 öğrenci	25	8,56	45,6
401 – 500 öğrenci	18	6,16	51,7
501 – 600 öğrenci	16	5,48	57,2
601 – 700 öğrenci	14	4,79	62,0
701 - 800 öğrenci	15	5,14	67,1
801 – 900 öğrenci	15	5,14	72,3
901 – 1000 öğrenci	4	1,37	73,6
1001 ve yukarısı	74	25,34	99,0
Yanıt Vermeyenler	3	1,03	100,0
TOPLAM	292	100,0	

İlköğretim Okullarının Büyüklüklerine İlişkin Yorumlar

İlköğretim okulları genel olarak büyük okul özelliği taşımaktadırlar. Böylesine bir büyümede, zorunlu öğrenim süresinin beş yıldan sekiz yıla çıkarılması, taşınmalı eğitim, yatılı ilköğretim bölge okulları ve pansiyonlu ilköğretim okulları uygulamalarının etkisinin büyük olduğu söylenebilir.

Uygulamalarla birlikte, öğrenci sayısı az olan ya da okulu bulunmayan yerleşim birimlerindeki okul çağı çocukları merkez okullara taşınmaya başlanmış; merkez okulların öğrenci sayılarında önemli artışlar ortaya çıkarken, az öğrencili küçük ilköğretim okullarında da azalmalar ortaya çıkmıştır.

Nüfusu az ve dağınık yerleşim birimlerinde, ilköğretim okulu bulunmayan ya da birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan ilköğretim okullarındaki öğrencilerin, taşıma merkezi ilköğretim okullarına gününbirlik taşınarak öğrencileri fırsat eşitliğinden yararlandırmak ve onlara daha nitelikli öğrenim olanağı sağlamak amacıyla (MEB, 2000a:48), taşınmalı eğitim uygulamasına gidilmiştir. Bu çalışmalarla, daha fazla sayıda kadrolu ve donanımlı okullarda öğrenim görerek fırsat eşitliği sağlanmaya çalışılmış; ancak, okulların öğrenci sayısı bakımından büyüme göstermesiyle de, uygun ya da küçük okulların sağlayacağı üstünlükler de kaçırılmıştır.

Öğrenci sayıları bakımından okul büyüklüğünün yüksek çıkmasının nedenlerinden biri olarak da, ilköğretim okullarının üçtebirinde ikili öğretim uygulamalarının devam etmesi gösterilebilir. Böyle bir uygulama, okul kapasitelerinin iki katı öğrenciyi okulda barındırmak anlamı taşıdığından; normal öğretime dönülmesi durumunda, öğrenci sayıları yarı yarıya azalacak, birçoğu uygun büyüklükte okul özelliği kazanabileceklerdir.

İlköğretim Okul Binaları Yapısal Olanaklarına İlişkin Bulgular

Okul yapılarının yaşları, yapımında kullanılan malzemelerin özellikleri kat sayıları ve mimari özellikleri eğitimin niteliği ve işleyişte önemli etkilere sahiptir. Eğitim etkinlikleri, güvenli, sağlıklı ve uygun ortamlarda yapılmak durumunda ve uygulamalarıyla çevresine örnek olmak zorundadır. İkinci alt problem (b) maddesine dayalı olarak oluşturulan bu başlık altında, okul yapıları; yapım yılları, kullanılan malzeme ve binaların kat sayıları bakımlarından irdelenmeye çalışılmıştır.

Bina ve Ek Binaların Yapım Yıllarına İlişkin Bulgular

Okul yapılarında, 50 yıldan daha eski olan yapılar, genellikle birçok kullanım sorunu ortaya çıkarmaya başladıkları gibi, ekonomik kullanımdan da uzaklaşmaktadırlar. İlköğretim okul binalarının yapım yıllarına göre dağılımlarının yer aldığı Çizelge 13 incelendiğinde, okul yapılarının ve varsa birden fazla yapıya sahip okulların, birinci binalarının yüzde 11,6 (34 bina)'sının; ikinci binaları bulunan okullardaki bu binaların da yüzde 2,8 (3 bina)'inin eski bina oldukları görülecektir. Binaların dörtte birden biraz fazlası (% 26,1) 1961 – 1970 yılları arasında yapılmıştır. Okul binalarının yüzde 10,3'ü, 1951 – 1960 yılları arasında yapılırken; yüzde 17,1'i 1961 - 1970 ve yüzde 17,8'i de 1981 – 1990 yılları arasında yapılmışlardır. 1961 – 1970 yılları arasının bina yapımı bakımından en üst noktaya ulaşıldığı, daha sonraki dönemlerde bir azalmanın olduğu ve 1991 – 2000 yılları arasında yüzde 15,4'lerde kalındığı araştırma bulguları arasında yer almıştır. Kullanım süreleri bakımından okul binalarının yüzde 88,4'ü ekonomik sürelerini henüz aşmamışlar ve kullanıma uygun görülmektedirler.

ÇİZELGE 13
İLKÖĞRETİM OKULLARININ YAPIM YILLARI

	1. Bina		2. Bina	
	n	%	n	%
1950 ve öncesi	34	11,6	3	2,8
1951 – 1960	30	10,3	2	1,8
1961 – 1970	76	26,1	9	8,2
1971 – 1980	50	17,1	20	18,4
1981 – 1990	52	17,8	41	37,6
1991 - 2000	45	15,4	34	31,2
Yanıt vermeyenler	5	1,7	---	---
TOPLAM	292	100,0	109	100,0

İlköğretim okulları, nüfus ve eğitim istemindeki artışlar nedeniyle, varolan kapasiteleriyle yer aldıkları çevrenin gereksinimlerini karşılayamaz olmuşlar ve okul bahçelerine yeni bina ve eklentilerle sorunu çözmeye

çalışmaktadırlar. Özellikle 1980'li yıllarda ilköğretimin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalarla, ilköğretim okulları kapasitelerinin üzerinde öğrenci başvuruları almaya başlamıştır. Çizelge 13'te de görüldüğü gibi, 1971 – 1980 yılları arasında hız kazanan ek bina ya da derslik yapımları, 1981 – 1990 yılları arasında önemli artış (% 37,6) göstermiştir. Yüzdelerinde biraz düşüş olmakla birlikte, 1991- 2000 yılları arasında da ek yapılar yüzde 31,2'lik grubu oluşturmuştur.

Bina ve Ek Binaların Yapı Malzemelerine İlişkin Bulgular

Yapı malzemeleri, yapının ömrünü uzattığı gibi, doğal yıkımlara ve iklim koşullarına karşı dayanıklılığın; sağlıklı bir eğitim ortamının oluşturulmasında önemli bir etken olarak düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında, okul yapılarının çok büyük bir bölümünün (% 82,9) sağlam, dayanıklı ve sağlıklı malzeme ile yapılan betonarme yapılar olduğu, Çizelge 14'ten anlaşılmaktadır. Yapıları yüzde 12,7 (37 bina)'si kagir türde iken, altı (% 2,1) yapı ahşap, birer yapı da kerpiç ve baraka türündedir. Dört okul yöneticisinin yanıt vermediği ilgili soruda, bir okul yöneticisi de başka seçeneğini işaretlemiş, ancak ne tür yapı malzemesi kullanıldığını ifade etmemiştir.

ÇİZELGE 14
İLKÖĞRETİM OKUL BİNALARININ YAPI MALZEMELERİ

	1. Bina		2. Bina	
	n	%	n	%
Betonarme	242	82,9	98	89,9
Ahşap	6	2,1	---	---
Kagir	37	12,7	7	6,4
Kerpiç	1	0,3	---	---
Baraka (prefabrik)	1	0,3	---	---
Başka	1	0,3	3	2,8
Yanıt vermeyenler	4	1,4	1	0,9
TOPLAM	292	100,0	109	100,0

Birinci binalara göre, okul ek binaları daha yüksek oranda (% 89,9) betonarme yapılar şeklindedir. Yedi (% 6,4) ek bina yapı malzemesi kagir yapı özelliğinde iken, üç yapı ise daha farklı bir malzeme ile yapılmıştır.

Binaların Kat Sayılarına İlişkin Bulgular

İlköğretim okul yapılarının, öğrenci gelişimleri dikkate alınarak, özellikle birinci kademede, tek katlı olması önerilmektedir. Çizelge 15, Türkiye eğitim sistemine hizmet veren okul yapılarının 31,7'si (92 bina) tek katlı yapılar biçiminde olduğunu ortaya koymaktadır. 292 okul yapısından 79 (% 27,0)'u, zeminle birlikte, üç katlı yapılar şeklinde iken; 61 (% 20,8) okul yapısı da iki katlı yapı özelliğindedir. Yedi okul yöneticisinden (% 2,4) okul yapılarının kat sayısına ilişkin bilgi alınamamış, 15 (% 5,1) okul yöneticisi de okul yapılarının zeminle birlikte beş veya daha fazla kata sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

ÇİZELGE 15
İLKÖĞRETİM OKUL BİNALARININ KAT SAYISI

Bina Kat Sayısı	1. Bina		2. Bina	
	n	%	n	%
1. Kat	92	31,7	48	44,0
2 Kat	61	20,8	20	18,3
3 Kat	79	27,0	26	23,9
4 Kat	38	13,0	10	9,2
5 ve yukarısı kat	15	5,1	2	1,8
Yanıt vermeyenler	7	2,4	3	2,8
TOPLAM	292	100,0	109	100,0

Okul alanında ek yapıya sahip olan okulların yöneticilerinin, bu ek yapıların kat sayılarına ilişkin açıklamaları da şöyledir: Ek yapıların yarısına yakını (% 44,0) tek katlı yapı biçimindeyken; zeminle birlikte olmak üzere, yüzde 18,3'ü iki, yüzde 23,9'u da üç katlı yapılardır. 109 ek yapıdan sadece ikisi (% 1,8) beş ve daha fazla katlıdır.

İlköğretim Okul Binaları Yapısal Olanaklarına İlişkin Yorumlar

Türkiye'deki ilköğretim okulu yapılarının, genel olarak, ekonomik kullanım sürelerini doldurmamış genç yapılar oldukları söylenebilir. Verilerin toplanması aşamasında okul yapılarının durumuna yönelik gözlemlerde, bazı

eski binaların sağlamlıklarını korudukları, hatta bazı yeni binalardan daha sağlam ve güvenli oldukları saptanmıştır. Özellikle bakımlı ve yapı malzemesi olarak taş kullanılan eski binaların, estetik, sağlamlık, kullanışlılık vb. birçok yönden daha uygun nitelikte oldukları gözlenmiştir. Daha yakın zamanlarda yapılan okul yapılarının estetik, görüntü zenginliği, ferahlık vb. bakımlarından çekiciliğe sahip olmadıkları söylenebilir. Böyle olduğu gibi, varolan yapıların gereksinimlere yanıt verememesinden dolayı; bazı okullarda, serbest alanlar bölünerek, derslik, laboratuvar, depo gibi mekanlar oluşturulmuştur. Bu durum, okullardaki serbest alanların daralması, rahatlatıcı ve ferahlatıcı bir ortam olmaktan uzaklaşmasına neden olmuştur.

Sayıları çok azalmakla birlikte, Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan bazı okul yapıları; yapısal özellikleri ya da yetiştirdiği ün kazanmış birçok kişiyle, tarihi bir değer de taşımaktadır. Ancak bu okullardan birkaçı, gerekli onarımlar yapılmadığı, kapasitesinden fazla öğrenciye hizmet verdiğinden dolayı, yıpranmaya yüz tutmuştur. Diğer taraftan, iki okulun bahçesinde, ekonomik ömrünü tamamlamış eski yapılar, yıkılacak duruma gelmiş halde beklemektedirler.

Deprem kuşağında yeralan Türkiye’de okul yapılarının görünüşleri kadar, sağlamlığı da büyük öneme sahiptir. Birçok bölgenin deprem kuşağında bulunduğu, doğal yıkımların sıkça yaşandığı ve bunlardan birçok okulun zarar gördükleri gözönünde bulundurulduğunda; bu konuda, yapı malzemesi seçimi ve kaliteli malzeme kullanımının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Deprem gibi yıkımlarda, sağlamlığı ile öne çıkması gereken okul yapıları; böyle zamanlarda çevre halkının sığınabileceği ve yararlanabileceği mekanlar olarak da bir kısım işlevler üstlenebilmelidir. İlköğretim okullarının büyük bölümünün (% 82,9) betonarme yapı olması bu yönde bir güvence oluştururken, bunların malzeme kalitesiyle de kendisini göstermesi gerekir.

İlköğretim okulları, yüklendiği işlevler, öğrencinin fiziksel ve psikolojik gelişim özellikleri dikkate alınarak, yatay büyümeye açık tek katlı yapılar olarak düşünülmelidir. Okul yapılarının üçte birlik bölümü bu özelliklerde ve tek katlı iken, yüzde yirmiye yakınının zeminle birlikte dört ve daha fazla katlı

olması bir olumsuzluk olarak düşünülebilir. Özellikle büyük kentlerde okul yeri bulmada yaşanan sıkıntılar, dikey yönde bir büyümeyi zorunlu hale de getirmektedir. Örneğin, çalışma aşamasında, tek katlı bir ilköğretim okulu yapısı yıkılarak, yerine hiçbir alan genişlemesi olmadan dört katlı bir yapı kurulmuştur. Az katlı ya da ekonomik kullanım süresini tamamlamış yapılar yıkılarak, yerine kurulan veya ek yapı ve eklentilerle, zaten yeterli büyüklükte olmayan okul bahçeleri daha da yetersiz hale gelmekte; kent yaşamının sıklıkliğini ve boğuculuğunu aratmayacak bir görünüm kazanmaktadır.

İlköğretim Okul Binaları Eğitsel Alan Olanaklarına İlişkin Bulgular

Okullardaki üretimin gerçekleştirildiği en önemli ve en çok kullanılan mekan, dersliklerdir. İlköğretim okullarında derslerin işlendiği derslikleri, genel derslikler ve özel derslikler olarak iki grupta ele alınabilir. Bu çalışmada, özel dersliklerin yapısal özellikleri ve donanımları kapsam dışında tutulmuş ve çalışmanın sınırlılıklarında belirtilmiştir. Eğitsel alanların varlık durumlarına ilişkin irdelemeler yapılırken; sadece genel amaçlı sınıf dersliklerinin kapasitesi, alan ve hacimleri, zemin özellikleri, kapıları, pencereleri, kuruluş yönü, duvar renkleri, eğitsel köşeleri, donanımları gibi özelliklerine ilişkin irdelemelerde bulunulmuştur.

Genel Amaçlı Dersliklerinin Olanaklarına İlişkin Bulgular

Aşağıda, genel amaçlı kullanım özelliklerine sahip sınıf derslikleriyle ilgili bulgular ve bunlara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Derslik sayıları.- İlköğretim okullarının dörttebirden biraz fazlası (% 26,7) 5 dersliğe sahip bulunurken, sadece altı ilköğretim okulu (% 2,0) tek derslikli olarak hizmet sunmaktadırlar. Genel olarak bakıldığında, okulların yüzde 73,3'ü altı veya daha fazla; beştebiri ise, beşten daha az sayıda dersliğe sahip bulunmaktadırlar. İlköğretim okullarının yaklaşık beştebirinde ise (% 20,9), her sınıftan en az iki şube oluşturmayı olanaklı kılacak 16 ve daha fazla derslik bulunurken; otuzbir okulda (% 10,6) da, 26 ve daha fazla derslik bulunmaktadır.

Çizelge 16'da yer alan verilere bakıldığında, derslik sayıları ortalaması bakımından ilköğretim okullarının yaklaşık on ($\bar{X} = 9,96$) dersliğe sahip bulundukları görülecektir. Bu ortalama, sekiz sınıflı ilköğretim okulları için her sınıfa bir şubeden biraz fazla derslik düştüğünü ortaya koymaktadır.

ÇİZELGE 16
İLKÖĞRETİM OKULLARININ GENEL DERSLİK
OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMU

	n	%	Σ %
1 Derslik	6	2,0	2,0
2 Derslik	23	7,9	9,9
3 Derslik	18	6,2	16,1
4 Derslik	12	4,1	20,2
5 Derslik	19	6,5	26,7
6 - 10 Derslik	66	22,6	49,3
11 - 15 Derslik	45	15,4	64,7
16 - 20 Derslik	42	14,4	79,1
21 - 25 Derslik	28	9,6	88,7
26 ve Yukarısı Derslik	31	10,6	99,3
Yanıt vermeyenler	2	0,7	100,0
TOPLAM	292	100,0	

Dersliklerin sınıflara dağılımı.- Çalışma kapsamında yer alan ve ilköğretim okulları derslikleriyle ilgili, değerlendirmeye alınan 2535 öğretmen envanterinden ulaşılan bulgulara göre, dersliklerin sınıflara dağılımı, Çizelge 18'de şöyle sıralanmıştır:

Beşinci sınıflara kadar olan derslikler birbirine yakın sayılarda olmak üzere; birinci sınıfların derslikleri 387 (% 15,2), ikinci sınıf derslikleri 368 (% 14,5), üçüncü sınıf derslikleri 372 (% 14,7), bir fazlasıyla dördüncü sınıf derslikleri 373 (% 14,7) ve beşinci sınıf derslikleri 375 (% 14,8) olarak bulunmuştur. 6. – 8. sınıfların dağılımı ise, daha düşük yüzdelerle, altıncı sınıflarda yüzde 8,8 (224 derslik), yedinci sınıflarda yüzde 6,3 (160 derslik) ve sekizinci sınıflarda yüzde 5,5 olarak saptanmıştır.

Birleştirilmiş sınıflı öğretim programlarının uygulandığı ilköğretim okullarında ise, sınıfların öğrenim görmek üzere bir araya getirilmiş sınıflar ve

bunlara ait derslik durumları şöyledir: İki sınıfın bir arada öğrenim gördüğü derslik sayısı 59 (% 2,3), üç sınıfın bir arada öğrenim gördüğü derslik sayısı 43 (% 1,7) ve beş sınıfın bir arada öğrenim gördüğü derslik sayısı 24 (% 0,9)'tür. Dört sınıfın bir arada öğrenim gördükleri birleştirilmiş sınıflı sınıf sayısı ise, sadece 4 (% 0,2)'tür. Birleştirilmiş sınıflı okulların derslikleri, tüm derslikler içinde yüzde 5,4'lük dilimi oluşturmaktadır.

ÇİZELGE 17
İLKÖĞRETİM OKULLARI DERSLİKLERİNİN
SINIFLAR BAKIMINDAN DAĞILIMI

Sınıflar	n	%	Σ %
1. Sınıf	387	15,3	15,3
2. Sınıf	368	14,5	29,8
3. Sınıf	372	14,7	44,5
4. Sınıf	373	14,7	59,2
5. Sınıf	375	14,8	74,0
6. Sınıf	224	8,8	82,8
7. Sınıf	160	6,3	89,1
8. Sınıf	139	5,5	94,6
İki sınıf birarada	59	2,3	96,9
Üç sınıf birarada	43	1,7	98,6
Dört sınıf birarada	4	0,2	98,8
Beş sınıf birarada	24	0,9	99,7
Yanıt vermeyen	7	0,3	100,0
TOPLAM	2535	100,0	

Derslik başına düşen öğrenci sayıları.- Çizelge 18'de ilköğretim okullarında derslik başına düşen öğrenci sayıları verilmiştir. Çizelgede yeralan verilere göre, sınıftaki öğrenci sayılarının yoğunlaşması 36-45 arasında öğrencinin bulunduğu gruplarda olmuştur. Toplam 2535 derslikten 201 (% 7,9)'i 15 ve altında öğrenciye hizmet verme olanağına sahipken, 18 derslikte (% 0,7) 76 ve üzerinde öğrenci bulunmaktadır. Kabul edilebilir öğrenci mevcudunun 30 ve bir sınıfta bulunabilecek en fazla öğrenci sayısının 40 olduğu düşünülürse; ilköğretim okullarında öğrencilerin öğrenim gördükleri

dersliklerin yüzde 35,3'ünün bu sınırların üzerinde olduğu görülecektir. Sınıfların yüzde 37,3'ü, kabul edilebilir ve sekiz yıllık zorunlu eğitimin yaygınlaştırılması ve kalitenin artırılmasına yönelik hedefler doğrultusunda belirlenen sayıda (30 öğrenci) veya daha az öğrenciye sahiptirler.

ÇİZELGE 18
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİK BAŞINA DÜŞEN
ÖĞRENCİ SAYILARI

Öğrenci Sayıları	n	%	Σ %
15 ve altı öğrenci	201	7,9	7,9
16 – 25 öğrenci	411	16,2	24,1
26 – 35 öğrenci	658	26,0	50,1
36 – 45 öğrenci	690	27,2	77,3
46 – 55 öğrenci	351	13,9	91,2
56 – 65 öğrenci	143	5,6	96,8
66 – 75 öğrenci	52	2,1	98,9
76 ve yukarısı öğrenci	18	0,7	99,6
Yanıtızsız	11	0,4	100,0
TOPLAM	2535	100,0	

Çalışmada, beş (5) öğrencilik sınıflar yanında, 105 öğrenciye kadar ulaşan kalabalık sınıfların bulunduğu okullar da saptanmıştır. Derslik başına düşen ortalama öğrenci sayılarını saptamaya yönelik işlemlerle, derslik başına ortalama 35,84 öğrenci düştüğü hesaplanmıştır.

Derslik alan ve hacimleri.- İlköğretim okullarında bulunan dersliklerin yaklaşık yarıya yakını (% 48,4), 41 - 50 m² bir zemin alanına sahiptir. Yüzde 40,1'i ise 40 ve daha az metrekare bir alana sahiptir. Dersliklerin 13,8'inin 51 m² ve yukarısında bir alana sahip bulunduğu; diğer taraftan toplam 2535 ilköğretim okulunun 188 (% 7,4)'inin 20 m² ve altında, 33 (% 1,3)'ünün ise 81 m² ve üzerinde bir alana sahip bulunduğu, Çizelge 20'de görülmektedir.

Dersliklerde en düşük alanın sekiz metrekare ve en yüksek alanın 100 m²; derslik alanlarının ortalamasının ise 41,4 m² olduğu ulaşılan bulgular arasında yer almaktadır. Sekiz metrekarelik alana sahip derslik, okul bina

planlarında yer alan bir derslik değil; müdür odası olarak planlanmış, ancak derslik olarak kullanılan bir ortamdır. Özellikle birleştirilmiş sınıf uygulamasının ve dersliklerin yetersiz bulunduğu küçük okullarda, öğretmenler odası ya da yönetici odalarının derslik olarak kullanılması söz konusudur.

ÇİZELGE 19
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİKLERİN ALANI

Dersliklerin alanı (m ²)	n	Σ %
20 m ² ve altı	188	7,4
21 – 30 m ²	362	14,3
31 – 40 m ²	399	15,7
41 – 50 m ²	1226	48,4
51 - 60 m ²	234	9,3
61 – 70 m ²	38	1,5
71 - 80m ²	44	1,7
81 m ² ve yukarısı	33	1,3
Yanıtsız	11	0,4
TOPLAM	2535	100,0

Dersliklerin hacimleri bakımından durumlarına bakıldığında ise, derslik alanlarında olduğu gibi; daha az olmakla birlikte, derslik hacimlerinde de yetersizlikler (Çizelge 20) kendisini göstermektedir. İlköğretim okullarının yaklaşık üçte birinin (% 29,0) 111-140 m³ bir hacime sahip bulundukları, bunu yüzde 22,8 ile 141-170 m³ hacimli okulların izlediği, Çizelge 20’de görülmektedir. 511 dersliğin (% 20,2) ise, 81-110 m³’lik bir hacimde oldukları; bunun yanında, 84 dersliğin (% 3,3) 50 m³ ve altında, 16 dersliğin de 291 m³ ve üstünde bir hacminin bulunduğu ifade edilmiştir.

ÇİZELGE 20
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİKLERİN HACİMLERİ

Dersliklerin hacmi (m ³)	n	%
50 ve altı m ³	84	3,3
51 – 80 m ³	291	11,5
81 – 110 m ³	511	20,2
111 – 140 m ³	735	29,0
141 – 170 m ³	579	22,8
171 – 200 m ³	165	6,5
201 – 230 m ³	84	3,3
231 – 260 m ³	37	1,5
261 – 290 m ³	24	0,9
291 ve yukarısı m ³	16	0,6
Yanıtsız	9	0,4
TOPLAM	2535	100,0

Hacim ortalamaları bakımından ele alındığında, ilköğretim okulları derslik hacim ortalamalarının 128,30 m³ olduğu hesaplanmıştır. Diğer taraftan, en düşük hacimli dersliğin 18 m³ ve en yüksek hacimli dersliğin de 360 m³ hacminde olduğu bulunmuştur. Dersliklerin, öğrenci başına düşen alan ve hacim ortalamaları bakımından ise, kabul edilen genel ortalamanın altında kaldığı görülmektedir. Öğrenci başına en az olması gereken iki metrekarelik alan 1,15 m²; hacim olarak dört metreküp olması gereken hava miktarı ise, 3,58 m³ ile sınırlı kalmıştır. Üç metrenin altına düşmemesi gereken derslik yüksekliği, dersliklerin beşte birinden fazlasında (% 22,0) bu sınırların altında kalmaktadır.

Derslik zeminleri.- Dersliklerin zeminleri ile ilgili düzenlemeler, okulların büyük bölümünün *beton* özelliğinde bir derslik zemini şeklindedir. Dersliklerin dörtte üçünden fazlası (% 77,9) beton bir zemine sahipken, yüzde 7,2'si *ahşap*, yüzde 4,7'si *parke* ve yüzde 9,5'i de bunların dışında, *başka* bir zemin özelliğine sahip bulunmaktadır. Beton zemine sahip dersliklerin onda birlik bölümü de mozaik olarak düzenlenmiştir. Başka seçeneğini

işaretleyenlerin büyük bölümü de soruyu başka bir zemin türünden çok; beton, ahşap ve parke cinsini vererek yanıtlamışlardır.

ÇİZELGE 21
DERSLİKLERİN ZEMİN ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN DURUMU

Dersliklerin zemini	n	%
Beton	1822	77,9
Ahşap	169	7,2
Parke	111	4,7
Başka	222	9,5
Yanıt Vermeyenler	15	0,6
TOPLAM	2339	100,0

Derslik kapıları.- İlköğretim okullarının dersliklerinin tamamına yakınında (% 97,8) *tek giriş çıkış kapısı* vardır (Çizelge 22). Tip binaları da genellikle tek kapılı derslikler olarak düzenlenmiştir. Dersliklerinin *iki kapısının* bulunduğunu ifade eden öğretmen sayısı 52 (% 2,1)'dir. Dört öğretmen ise, derslik kapılarının sayısına ilişkin soruya yanıt vermemiştir.

ÇİZELGE 22
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİKLERİN
GİRİŞ KAPISI SAYISI

Derslik Kapıları	n	%
1 kapı	2479	97,8
2 kapı	52	2,1
Yanıt vermeyenler	4	0,1
TOPLAM	2535	100,0

Derslik kapılarının durumuna, açıldıkları yön bakımından bakıldığında, kapıların yüzde 65,8'inin *koridora* açıldığı, yüzde 32,3'ünün *derslik içine*, yüzde 1,0'inin *doğrudan bahçeye* açıldığı ve sadece 13 derslik kapısının (% 0,5) da *duvar içine sürgülü ya da duvar paralelinde sürgülü* olduğu saptanmıştır.

ÇİZELGE 23
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİK
KAPILARININ AÇILDIĞI YÖNLER

Derslik Kapılarının Açıldığı Yön	n	%
Koridora	1668	65,8
Derslik içine	819	32,3
Doğrudan bahçeye	25	1,0
Duvar içine sürgülü	13	0,5
Yanıt vermeyenler	10	0,4
TOPLAM	2535	100,0

Derslik yönleri.- Kurulu bulunduğu yerin iklim özellikleri bakımından, dersliklerin binanın hangi yönünde olduğu ve pencerelerinin hangi yöne baktıkları önemlidir. İlköğretim okulları dersliklerinin hangi yöne baktıkları ile ilgili bulgulara, Çizelge 24'te yer verilmiştir. Dersliklerin yüzde 28,2'si *güney*, yüzde 29,9'u *kuzey* yönüne bakarken, yüzde 19,8'i *batı* yönüne dönüktür. Dersliklerin yüzde 17,4 (441 derslik)'ünün *doğu*, yüzde 4,6 (118 derslik)'sının ise *ara yön*lere baktığı öğretmenler tarafından açıklanmıştır.

ÇİZELGE 24
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİKLERİN
YÖNÜ BAKIMINDAN DAĞILIMI

Dersliklerin Yönü	n	%
Güney	714	28,2
Kuzey	760	29,9
Batı	502	19,8
Doğu	441	17,4
Ara Yönler	118	4,7
TOPLAM	2535	100,0

Derslik duvar renkleri.- Renk, görünüm kadar, insanın psikolojisini de etkilemede önemli bir etmendir. Bu nedenle, dersliklerin hangi renkte olacağının kararlaştırılmasında titizlikle durulması gerekir.

ÇİZELGE 25
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA DERSLİKLERİN
DUVAR RENKLERİ

Renkler	n	%
Sarı	635	25,0
Beyaz	675	26,6
Krem	580	22,9
Mavi	244	9,6
Gri	235	9,3
Yeşil	40	1,6
Kahverengi	13	0,6
Başka	113	4,4
TOPLAM	2535	100,0

İlköğretim okulları dersliklerine bakıldığında, derslik duvarlarının yüzde 25,0'inin *açık ve orta sarı* renkte olduğu, yüzde 22,9'unun *krem*, yüzde 26,6'sının *beyaz*; açık tonlarda olmak üzere, yüzde 9,6'sının *mavi*, yüzde 9,3'ünün *gri*, yüzde 1,6'sının *yeşil* ve 0,6'lık bir yüzde ile de sadece 14 ilköğretim okulunun *kahverengi* renklerde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Dersliklerin duvarlarının alt kısımları, tozlanma ve kirlenmeleri önlemek veya tozlanma ve kirlenmeler durumunda, temizlemeyi sık ve kolay yapabilmek amacıyla, duvardan ayrı bir renk ya da biçimde düzenlemeyi gerekli kılmaktadır. Toplam 2535 ilköğretim okulundan 2163 (% 85,32)'ünün duvar alt kenarları *farklı bir renkte* ve genellikle plastik veya yağlıboya ile boyanmıştır. Kırkiki (% 1,7) dersliğin duvarlarının alt kısımları *lambri* şeklinde düzenlenmiştir. İlköğretim okulları dersliklerinin yüzde 12,7'sinde ise, *böyle bir düzenleme bulunmaktadır*.

ÇİZELGE 26
DERSLİK DUVARLARININ SÜPÜRGELİKLERİNİN BULUNUP
BULUNMAMASI BAKIMINDAN DAĞILIMI

	n	%
Duvardan Ayrı Boyalı	2163	85,3
Duvarla Aynı Boyalı	322	12,7
Lambri Şeklinde	42	1,7
Yanıt Vermeyenler	8	0,3
TOPLAM	2535	100,0

Derslik pencereleri.- İlköğretim okulları derslikleri pencerelerinin büyüklükleri, güneşten korunma ve karartma olanakları bakımlarından durumları ele alındığında, Çizelge 27’de de görüldüğü üzere, şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır: 101 öğretmenin yanıt vermediği, derslik pencerelerinin kapladıkları alanlara bakıldığında, dersliklerin yüzde 29,4’ünün 3.01 – 6.00 m², yüzde 30,1’inin 6.01 – 9.00 metre² ve yüzde 18,4’ünün de 9.01 – 12.00 m² pencere alanına sahip oldukları görülecektir. Derslik pencerelerinin yüzde 9,7’si, 3.00 m² ve altında bir alanı kaplarken, yüzde 8,5’i ise, 12 metrekareden daha fazla bir alan kaplamaktadırlar.

ÇİZELGE 27
DERSLİK PENCERELERİNİN BÜYÜKLÜKLERİ
BAKIMINDAN DURUMU

Pencere Alanı	n	%
3 ve altı m ²	244	9,6
3,01 – 6,00 m ²	746	29,4
6,01 – 9,00 m ²	763	30,1
9,01 – 12,00 m ²	466	18,4
12,01 – 15,00 m ²	157	6,2
15,01 ve yukarısı m ²	58	2,3
Yanıt vermeyenler	101	4,0
TOPLAM	2535	100,0

Dersliklerin pencerelerinde, güneşten, dışarıdaki dikkat çekici görüntülerden korunmak veya eğitsel amaçlı karartmalar gerektiğinde

kullanılabilecek perdeler, dersliklerin yarısından fazlasında (% 58,6) bulunmaktadır. Dersliklerin yüzde 41,2 (1044 derslik)'inde ise böyle bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak perdeleri bulunan 1486 derslikten de sadece 351 (% 23,6)'i karartmaya elverişli bir özelliğe sahiptir. Perdesi bulunmayanlarda dikkate alındığında, tüm dersliklerin sadece yüzde 13,8'i eğitsel amaçlı etkinlikler için, mevcut perdeleriyle karartma olanaklarına sahip bulunmaktadır.

ÇİZELGE 28
DERSLİK PENCERELERİNİN PERDE VE KARARTMA
OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMU

	N	%
Yok	1044	41,2
Var	1486	58,6
<i>Elverişli</i>	<i>351</i>	<i>23,6</i>
<i>Elverişli değil</i>	<i>1135</i>	<i>76,4</i>
Yanıt vermeyenler	5	0,2
TOPLAM	2535	100,0

Derslik elektrik döşemi.- İlköğretim okulları binalarında olduğu gibi, dersliklerin büyük bölümünde (% 95,4) elektrik döşemi bulunmaktadır. 2535 derslikten sadece 112 (% 4,4)'sinde henüz elektrik döşemi bulunmadığı, Çizelge 29'da da belirtildiği üzere, çalışmanın bulguları arasındadır.

ÇİZELGE 29
DERSLİKLERİN ELEKTRİK DÖŞEMİ
BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
Yok	112	4,4
Var	2418	95,4
Yanıt vermeyenler	5	0,2
TOPLAM	2535	100,0

Oturma araçları.- Genel olarak oturma düzeni içinde gerçekleşen derslik içi eğitsel etkinliklerde en çok gereksinim duyulan araçlardandır.

Derslerin dikkatlice izlenmesi ve katılımın sağlanmasında oturma araçları ve düzenlerinin büyük etkisi bulunmaktadır.

ÇİZELGE 30
DERSLİKLERİN OTURMA AMACIYLA KULLANILAN
ARAÇLAR BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
İki kişilik sıra (DMO yapımı)	1800	71,0
Ahşap sandalye	517	20,4
Tek kişilik masa ve sıra	289	11,4
Tek kişilik sıra	79	3,1
4-6 kişilik plastik masa	70	2,8
Kolçaklı sandalye	59	2,3
4-6 kişilik ahşap masa	83	3,3
Plastik sandalye	44	1,7
Başka	28	2,1

İlköğretim okullarında öğrencilerin oturdukları araçların yüzde 70,0'i Devlet Malzeme Ofisi yapımı olan, iki kişilik sıralardır. Bunun yanında, 517 ilköğretim okulu dersliğinde (% 20,4) tek başına veya bir bölümü DMO yapımı, *ahşap sandalyeler* de kullanılmaktadır. Dersliklerin yüzde 11,4'ünde ise, öğrencilerin tek başına oturabildikleri *tek kişilik sıra* ve *sandalyeler* de bulunmaktadır. Sayıları fazla olmamakla birlikte, bazı dersliklerde *tek kişilik sıra* (% 3,1), *plastik masa* (% 2,8), kolçaklı sandalye (% 2,3), takım çalışmaları yapmaya uygun biçimde düzenlenmiş ahşap masa (% 3,3), *plastik sandalye* (% 1,7) ve *bunların dışında* (% 2,1) diğer bazı oturma araçları bulunmaktadır.

Dersliklerin eğitsel araç ve eğitsel köşeleri .- Bu başlık altında, dersliklerde bulunan eğitsel amaçlı araçlar ve ekipmanlar ile, eğitim ortamını zenginleştirmeye yönelik düzenlenmiş sınıf içi eğitsel köşeler bakımından dersliklerin olanakları ele alınmaya çalışılmıştır.

Yazı tahtası, dersliklerin en eski olmakla birlikte, en çok kullanılan ve dersliklerle adeta özdeşleşmiş bir eğitsel araç olarak önemini korumaktadır (Çizelge 31). Yazı tahtası olmayan derslik hemen hemen yok gibidir. Çalışma

kapsamında yer alan okulların dersliklerinde de yazı tahtası olmadığını ifade eden olmamıştır. Dersliklerde bulunan yazı tahtalarının renkleri bakımından nasıl bir görünüm sergiledikleri incelendiğinde, üçte ikisinden fazlasının (% 69,9) *yeşil* renkte bir yazı tahtasına sahip bulundukları görülmüştür.

ÇİZELGE 31
DERSLİK YAZI TAHTALARININ RENKLERİ
BAKIMINDAN DURUMU

Yazı Tahtası Rengi	n	%
Yeşil	1754	69,2
Siyah	464	18,3
Beyaz	251	9,9
Başka	63	2,5
Yanıt vermeyenler	3	0,1
TOPLAM	2535	100,0

Genel olarak, kara tahta diye adlandırılmasına karşın, *siyah* renkte yazı tahtasının bulunduğu derslik sayısı 464 (% 8,3) ile sınırlı kalmaktadır. Dersliklerin yüzde 9,9'ünün ise yazı tahtası *beyaz* renktedir ve bu yazı tahtaları keçeli kalem kullanılan türdendirler. Başka seçeneğini işaretleyen öğretmenlerin, kullandıkları dersliklerinde bulunan yazı tahtalarına ilişkin yaptıkları açıklamalardan; bazılarının, siyah ve yeşil iki ayrı tahtaya sahip oldukları, bazılarının keçeli kalemle yazmaya uygun camdan yapılmış ve bir bölümünün de diğer renklerde olduğu ortaya çıkmaktadır.

ÇİZELGE 32
DERSLİK YAZI TAHTALARININ BÜYÜKLÜKLERİ
BAKIMINDAN DURUMU

Derslik yazı tahtası alanı (m ²)	n	%
2 ve altı m ²	324	12,8
2,01 – 3,00 m ²	1042	41,1
3,01 – 4,00 m ²	560	22,1
4,01 – 5,00 m ²	284	11,2
5,01 – 6,00 m ²	185	7,3
6,01 ve yukarısı m ²	119	4,7
Yanıt vermeyenler	21	0,8
TOPLAM	2535	100,0

Yazı tahtalarının derslikte kapladığı alan ve büyüklüğü kadar, işlevsel kullanımı da çok önemlidir. Yazı tahtaları aynı anda veya değişik zamanlarda, farklı biçimlerde kullanılabilme özelliğine sahip olmalıdır. Bu amaçla, sabit yazı tahtaları yerine; hareketli, katlanabilir ve güzel yazı, müzik gibi çalışmaların yapılabileceği düzenlemelerin bulunduğu yazı tahtaları kullanılabilir. Çizelge 33'te de görüldüğü gibi, dersliklerdeki yazı tahtalarının tümüne yakını (96,6) duvara sabitlenmiş yazı tahtasına sahip iken, 51 (% 2,0) derslikte yazı tahtaları seyyar ve ayaklı, 10 derslikte iki yandan kapaklı, sadece üç derslikte ise aşağı ve yukarıya hareketli yazı tahtası bulunmaktadır.

ÇİZELGE 33
DERSLİK YAZI TAHTALARININ YERLEŞİM BİÇİMİ
BAKIMINDAN DURUMU

Yazı Tahtası Türü	n	%
Sabit	2449	96,6
Seyyar, ayaklı	51	2,0
Aşağı yukarı hareketli	3	0,1
İki yandan kapaklı	10	0,4
Başka	8	0,3
Yanıt vermeyenler	14	0,6
TOPLAM	2535	100,0

Eğitsel araçları, eğitim ortamlarını zenginleştirdiği gibi, eğitim sürecinin niteliğini de artırır. Çizelge 34'ten, dersliklerde bulunan pano, levha vb. diğer düzenlemelere ilişkin verilere bakıldığında, dersliklerin birkaçı dışında, hemen tümünde Atatürk resmi (% 99,8) ve İstiklal Marşı çizelgesi (% 99,4) bulunurken; yüzde 90'dan az olmamak üzere, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, Andımız levhası ve sınıf kitaplığı en çok bulunan donanımlar arasında yer almaktadır. Sınıf içlerinde yer alan bu donanımları sırasıyla, mevsim şeridi (% 84,5), sergi panosu (% 81,7), Türkiye haritası (% 79,1), ilkyardım dolabı (% 55,4), tarih şeridi (% 57,6) ve Atatürk köşesi (% 43,7) izlemektedir. Dersliklerin yüzde 42,5'inde ise askılıklar bulunmaktadır.

Dersliklerde sürekli bulundurulanan araç-gereçler bakımından olanakların neler olduğuna bakıldığında, ortaya çok zengin bir görünüm çıkmamaktadır.

Dersliklerin sadece yüzde 9,6 (243 derslik)’sında sürekli kullanılan ve sınıfa ait olan bir televizyon bulunurken, 190 (% 7,5) derslikte de projeksiyon perdesi bulunmaktadır. Bunların yanında, sınırlı sayıda, video veya VCD (% 4,0), tepegöz (% 3,11) ve kasetçalarlar (% 0,9) ekipmanlar olarak dersliklerde yer almaktadır.

Bu türden araç-gereçler, genellikle ortak kullanımlı ve okulun tüm sınıflarına hizmet vermeye yönelik düşünüldüklerinden, dersliklerde yeterli sayıda bulunmamaktadırlar. Pahalı olduğundan ve özenli kullanmayı gerektirdiğinden, daha çok, ortak kullanıma yönelik araç-gereçler olarak düşünülmektedirler.

ÇİZELGE 34
DERSLİKLERİN EĞİTSEL ARAÇ-GEREÇLER
BAKIMINDAN DURUMU

Eğitsel Araçlar ve Ekipmanlar	n	%
Atatürk resmi	2530	99,8
Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi Levhası	2482	98,0
İstiklal Marşı levhası	2520	99,4
Andımız levhası	2351	96,6
Sınıf kitaplığı ve dolabı	2284	90,1
Mevsim şeridi	2143	84,5
Sergi panosu	2071	81,7
Türkiye haritası	2006	79,1
Termometre	1884	74,3
İlkyardım dolabı	1404	55,4
Tarih şeridi	1461	57,6
Atatürk köşesi	1107	43,7
Televizyon	243	9,6
Projeksiyon perdesi	190	7,5
Video veya VCD	101	4,0
Tepegöz	78	3,1
CD’li kasetçalar	23	0,9
Başka	1432	56,5

İlköğretim okullarının, sınıf içi eğitsel etkinliklerde, diğer sınıflarla ortak olarak kullanılabilecek araç-gereçlerle ilgili olanaklar Çizelge 35'de verilmiştir. Eğitim araç-gereçlerinden radyo ve teyp (% 52,7) ve televizyon (% 46,9), okullarda en fazla bulunan araçlardır. Bunları yakın bir yüzde ile (% 39,7) televizyonla birlikte kullanılan video izlemektedir.

İlköğretim okullarını yüzde 37,0'sinde ise, bilgisayarların bulunduğu ve bunların eğitsel etkinliklerde de kullanıldığı eğitim yöneticilerince ifade edilmiştir. Ancak, sözkonusu bilgisayarların büyük bölümü, okulların bilgisayar laboratuvarlarındaki bilgisayarlar olmayıp; çoğunlukla müdür odası ve bürolarda kullanılan veya depolarda bekleyen, gerek duyulduğunda eğitsel amaçlı kullanım için sınıf ortamlarına taşınan bilgisayar olduklarına dikkat çekmekte yarar bulunmaktadır.

ÇİZELGE 35
İLKÖĞRETİM OKULLARININ GENEL AMAÇLI
EĞİTİM ARAÇLARI BAKIMINDAN DURUMLARI

Olanaklar	n	%
Radyo / teyp	154	52,7
Televizyon	137	46,9
Video	116	39,7
Bilgisayar	108	37,0
Tepegöz	89	30,5
Ses bantları	63	21,6
Slaytlar	37	12,7
Slayt Projektör	24	8,2
Hareketli filmler	16	5,5
Sinema makinesi	15	5,2
Opak projektör	10	3,4
Epidiyaskop	8	2,7
Film şeritleri	7	2,4
Sinevizyon	6	2,1

Çok amaçlı, işlevsel bir kullanım özelliği bulunan tepegöz aracı okulların yaklaşık üçte birinde (% 30,5) bulunmaktadır. Bunu 21,6 yüzde ile

ses bantları izlemektedir. Okulların yüzde 12,7'sinde slaytlar bulunurken, slaytların kullanılacağı slayt projeksiyon aracının okullarda bulunma yüzdesi sadece 8,2 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çok düşük yüzdelerle, okullarda sinema makinesi veya CD film gösterimi için VCD veya DVD (% 5,1), hareketli filmler (% 5,5), opak projektör (% 3,4), epidiyoskop (% 2,7), film şeritleri (% 2,4) ve sinevizyon (% 2,1) bulunan diğer eğitsel araçlardır.

Öğrenme merkezi, ilgi köşeleri ve araçlarına ilişkin olanaklar bakımından ilköğretim okulu dersliklerinin durumuna bakıldığında (Çizelge 36), resim ve ünite çalışmalarının sergilendiği köşeler öne çıkmaktadır. Dersliklerin yüzde 72,8 (1846 derslik)'inde resim köşesi, yüzde 71,7 (1818 derslik)'inde ise, ünite çalışmalarının sergilendiği köşeler bulunmaktadır. Envanteri dolduran öğretmenlerin yüzde 42,5'i dersliklerinde eliş çalışmalarına yönelik bir köşe bulunduğunu ifade ederlerken; yüzde 11,2'si serbest okuma çalışmalarının yapıldığı bir köşeye, yüzde 1,0'i de dinlenme amaçlı bir köşeye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin yüzde 17,8'i de dersliklerinde bu türden bir düzenleme bulunmadığına dikkat çekmişlerdir.

ÇİZELGE 36
DERSLİKLERİN ÖĞRENME MERKEZLERİ, İLGİ KÖŞELERİ
BAKIMINDAN DURUMU

Öğrenme Merkezi ve İlgi Köşeleri	n	%
Resim köşesi	1846	72,8
Ünite çalışmaları köşesi	1818	71,7
Eliš çalışmalar köşesi	1077	42,5
Serbest okuma köşesi	283	11,2
Dinlenme köşesi	26	1,0
Böyle bir düzenleme bulunmamaktadır.	450	17,8

Özel Derslik Olanaklarına İlişkin Bulgular

İlköğretim okulları derslikler bakımından bu alanlara sahipken, varolan dersliklerin yüzde 19,8'i özel derslik uygulamasına gitmektedir. Dört (% 1,4) okul yöneticisinin yanıt vermediği ilgili soruya alınan yanıtlardan, özel derslik

uygulanması bulunmayan ilköğretim okulu sayısının ise, 230 (% 78,8)' olduğu anlaşılmaktadır.

Özel amaçlı dersliklerin bulunduğu okullarda, bu dersliklerin ne tür derslikler oldukları ve hangi amaçla kullanıldıklarına bakıldığında ise, Çizelge 37'den de görüleceği gibi, daha çok deney odası (laboratuvar) (% 17,5) olarak kullanılan ortamlardır. Bunun yanında, sekiz yıllık eğitimle birlikte düzenlenmeye ve çoğalmaya başlayan işlik türü eğitim ortamları (% 14,4) da önde gelen özel derslik örnekleridir. Yüzde 11,6'lık bir oranda bulunan resim derslikleri ile işlikler, bazı okullarda resim ve iş çalışmaları için ortaklaşa kullanılmaktadır. Bu dersliklerin donanımları, her iki dersin işlenmesine de uygundur.

ÇİZELGE 37
İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÖZEL DERSLİK
OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
Yok	230	78,8
Var	58	19,8
Yanıt vermeyenler	4	1,4
TOPLAM	292	100,0

İlköğretim okullarında bilgisayarların yer almasına yönelik önemli çalışmalar olması, projelerin uygulamaya sokulmuş olmasına karşın, bilgisayar dersliği ya da laboratuvarı türündeki ortamlar, okulların ancak yüzde 6,2'sinde bulunmaktadır. Yabancı dil derslerinin yapılması için, dersin amaçlarına uygun düzenlemelerin yer aldığı derslik sayısı 16 (% 5,5)'dir ve bunların dokuzu da dil laboratuvarı şeklinde düzenlenmiştir.

Müzik dersliğinin 15 (% 5,1) ile sınırlı kaldığı ilköğretim okullarının birisinde de kısmen donanımlı bir ticaret özel dersliği de bulunmaktadır. Çizelge 38'de de görüldüğü gibi, ders derslikleri ile ilgili eğitim ortamları tür ve sayısı oldukça sınırlıdır.

ÇİZELGE 38
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA BULUNAN DERS DERSLİKLERİNİN
DERSLERE DAĞILIMI BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
Laboratuvar (deney odası)	51	17,5
İşlik (atölye)	42	14,4
Resim dersliği	34	11,6
Müzik dersliği	15	5,1
Matematik dersliği	4	1,4
Sosyal bilgiler dersliği	6	2,0
Fen bilgisi dersliği	6	2,0
Yabancı dil dersliği	16	5,5
Beden eğitimi dersliği	16	5,5
Bilgisayar dersliği	18	6,2
Ev ekonomisi dersliği	12	4,1
Ticaret dersliği	1	0,3
Tarım dersliği	2	0,7
Eğitsel kollar dersliği	10	3,4

Spor Salonu Olanaklarına İlişkin Bulgular

İlköğretim okulları, beden eğitimi derslerinin işlenebileceği sportif, toplumsal ve serbest zaman etkinliklerin gerçekleştirilebileceği bir mekan olarak spor salonları olanakları yönünden oldukça yoksuldur (Çizelge 39). İlköğretim okullarının sadece 46 (% 15,7)'sında spor salonu ya da bu amaçla kullanılabilecek bir mekan bulunurken; 242 (% 82,9) ilköğretim okulunda böyle bir olanak da bulunmamaktadır.

Okulların bazılarında bulunan çok amaçlı salonlar, spor amaçlı ya da beden eğitimi derslerinde yararlanılmaktadır. İlköğretim okullarının çok amaçlı salonları bulunan bir bölümünde, bu ortamlar spor etkinliklerine hizmet verecek şekilde de düzenlenmiştir.

ÇİZELGE 39
İLKÖĞRETİM OKULLARININ SPOR SALONU
OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMLARI

	n	%
Yok	242	82,9
Var	46	15,7
<i>Jimnastik</i>	23	50,0
<i>Basketbol</i>	21	45,6
<i>Voleybol</i>	20	43,5
<i>Hentbol</i>	20	43,5
<i>Masa Tenisi</i>	20	43,5
<i>Güreş</i>	19	41,3
<i>Başka</i>	12	26,1
Yanıt vermeyenler	4	1,4
TOPLAM	292	100,0

Spor salonu olarak kullanılabilecek bir mekana sahip bulunan okulların da, bu alanlarında yapılabilecek sporlar; jimnastik (% 50,0), basketbol (% 45,6), olurken, bunları yüzde 43,5 ile voleybol, hentbol ve masa tenisi ve yüzde 41,3 ile güreş izlemektedir. Dört (% 1,4) okulun yöneticisi bu olanaklarla ilgili herhangi bir bilgi vermemiş, 12 okul yöneticisi ise, Çizelge 39'da sıralananlar dışında da bir kısım sportif etkinliklere yer verdiklerini ifade etmişlerdir.

ÇİZELGE 40
İLKÖĞRETİM OKULLARI SPOR SALONLARININ SOYUNMA
ODALARI VE DUŞ OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMU

Olanaklar	Var		Yok	
	n	%	n	%
Soyunma Odaları	28	9,6	36	12,3
Duşlar	13	4,4	47	16,1

Spor amaçlı mekanlara sahip okulların, öğrencilerin soyunma ve duş almalarına yönelik düzenlemeler bakımından da oldukça yoksun durumda oldukları saptanmıştır. İlköğretim okullarının sadece 28 (% 9,6)'inde öğrencilerin soyunabilecekleri bölümler bulunurken, yüzde 90,4'ü böyle bir

olanağa sahip bulunmamaktadır. Aynı şekilde, spor çalışmaları ve ders saatleri dışında öğrenci ve öğretmenlerin duş almak amacıyla yararlanabilecekleri olanaklar da oldukça sınırlıdır. İlköğretim okullarının yüzde 4,5'inde ders veya etkinlikler sonrasında duş alma olanakları bulunmamaktadır.

Kitaplık Olanaklarına İlişkin Bulgular

Çizelge 41'de, ilköğretim okul yöneticilerinin yaklaşık yarısı (% 49,0), okullarında öğrencilerin araştırma yapıp ders çalışabileceği, dersler ile ilgili yazılı ve diğer kaynaklara sahip bulunan bir kitaplıklarının bulunmadığını belirtmişlerdir.

ÇİZELGE 41
İLKÖĞRETİM OKULLARININ KİTAPLIK OLANAKLARI
BAKIMINDAN DURUMLARI

	N	%
Var	143	48,9
Yok	144	49,4
Yanıt vermeyenler	5	1,7
TOPLAM	292	100,0

Okulların yarısında kitaplık türünde bir düzenleme olduğu görülmekle birlikte; bu düzenlemelerin üçte ikisi bir okul kitaplığı ya da kütüphanesi için gerekli fiziksel ortam ve donanımdan yoksundur ve kütüphane özelliğini taşıyan bir mekanın bulunduğunu söylemek zordur. Kitaplığı bulunan okulların altısında (% 4,5), ancak 100 ve daha az kitap bulunurken, okulların toplam öğrenci sayısının biraz yakarısında bir değer olan, 750 kadar kitabı bulunan okul sayısı yüzde 59,0'dur. En fazla 7.242 kitabın bulunduğu ilköğretim okullarında, binin üzerinde kitaba sahip okul sayısı 48 (% 16,4)'dir. Okul başına düşen kitap sayısına bakıldığında ise, 571 gibi düşük bir ortalama değer ortaya çıktığı görülmektedir.

Kitaplıklarda, öğrencilerin, çalışmalarını yapmaları, kitap okumaları amacıyla, oturma yerleri ile ilgili yapılan düzenlemeler de sınırlıdır. Ortalama 30 öğrencinin yararlanabileceği kitaplıkların, yüzde 75,2'sinde oturma

yerlerinden yararlanacak öğrenci sayısı bu rakamın altındadır. Sadece birkaç okul yöneticisi kitaplıklarından çok sayıda öğrencinin yararlanabilmesinin olanaklı olduğunu belirtmiş olması, bu ortalamayı yükseltmiştir. Okulların yüzde 22,5'inin kitaplıklarında 31 – 100 arasında öğrenci; beş okulun kitaplıklarında ise, 100 - 150 arasında öğrenci çalışma olanağına sahiptir.

İlköğretim Okul Binaları Eğitsel Alan Olanaklarına İlişkin Yorumlar

Genel olarak bakıldığında, ilköğretim kurumlarına ait yapıların eğitsel amaçlara uygun mimari özelliklerden uzak oldukları; eğitsel ortamlar bakımından yetersiz ve diğer birçok ortam açısından da eksik oldukları saptanmıştır. Çağdaş eğitim anlayışlarıyla ortaya çıkan yapısal düzenlemelere ilişkin görüşlere uygunluk bir yana; geleneksel eğitim anlayışının ürünü olan ve günümüzde de yaygın kullanımı olan, genel amaçlı dersliklerin bile istenen özellikler ve olanaklara sahip olmaktan uzakta bulunduğu söylenebilir.

Çizelge 16'daki veriler, ilköğretim okullarında okul başına ortalama 9,96 derslik düştüğünü; sekiz ve daha fazla dersliğin bulunduğu okul yüzdesinin 58,8 olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, ilköğretim okullarının üçte ikisinde, en az bir şubeli ve sekiz sınıflı eğitim ortamları oluşturmanın olanaklı olduğunu göstermektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, okulların yaklaşık üçte ikisi sekiz ve üzerinde dersliğe sahipken, okullardaki dersliklerin yüzde 94,6'sı (Çizelge 17) birden sekizinci sınıfa kadarki bağımsız sınıflara hizmet vermektedirler. Böyle bir görünüm, özellikle birleştirilmiş sınıflı olmayan, birden fazla şubeli okulların halen yüzde 33,5'inde (Çizelge 6) ikili öğretim uygulaması bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Sekiz yıllık eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla geliştirilen projeler, sağlanan kaynaklara rağmen, kalabalık öğrencili sınıflar sorunu henüz çözümlenememiştir. Sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasının başlatıldığı 1997-1998 öğretim yılında koyulan; beş yılda, ikili öğretimin olmadığı, otuz öğrencili dersliklerde öğrenim görmelerine yönelik hedeflerin oldukça gerisinde kalınmıştır. İkili öğretim uygulamasının kaldırılması halinde, 30

öğrencili derslik hedefine ulaşmada, gereksinim duyulan derslik sayısı daha da artacaktır.

Örneğin, araştırma örnekleminde yer alan ve Türkiye'nin en fazla nüfusa sahip ili olan ve 1997-1998 öğretim yılı başında derslik başına 75 öğrencinin düştüğü (MEB, 1997: 42) İstanbul'da; 2001-2002 öğretim yılında 1249 ilköğretim okulunda 23.284 derslik bulunmakta ve 1.501.801 öğrenci (MEB 2002b: 107) öğrenim görmekteydi. Sekiz yıllık eğitimin beşinci yılında ilköğretim okullarında derslik başına düşen öğrenci sayısı 64,5 idi. Sayısal veriler, İstanbul'da derslik başına 30 öğrencinin düştüğü sınıflara geçilebilmesi için 26.776 dersliğe gereksinim olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye genelinde, 1998-2001 yılları arasında sisteme kazandırılan derslik ortalaması bile bu sayının altında kalmaktadır (MEB 2002b: 364). İkili öğretimin sona erdirilmesi ve nüfustaki hızlı artışa paralel olarak öğrenci sayısının da artacağı düşünülürse, sorun daha da büyük olarak karşımıza çıkacaktır.

Türkiye genelindeki duruma bakıldığında da benzer bir görünüm ortaya çıkmaktadır. 2001-2002 öğretim yılında 243.121 derslikte, 10.102.965 öğrenci öğrenim görmekte ve derslik başına 41,5 öğrenci düşmekte idi. Derslik başına otuz öğrencili sınıflar oluşturabilmek için gereksinim duyulan derslik sayısı 93.664'tür. Yılda ortalama 22.968 dersliğin yapılmaya devam edeceği esas alınırsa ve öğrenci sayısındaki artışlar dikkate alınmazsa, hedeflere 2006 yılından önce ulaşılamayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Derslik başına düşen öğrenci sayısının olması gerekenin üzerinde bulunması, okul ve dersliklerde öğrenci başına düşen alanları da azaltmaktadır. Dersliklerde öğrenci başına düşen alan idealde olması gerekenin yarısı kadardır. Derslikler, kapasitelerinin üzerinde öğrenciye hizmet verdikleri gibi, üstlendikleri işlevleri yerine getirebilecekleri büyüklükte de değildirler. Geleneksel eğitim anlayışlarının ötesine geçişi kolaylaştıracak bir özellik taşımamaktadırlar. Oysa, günümüzde derslikler geniş ve birden fazla ortam düzenlemesine olanak verecek şekilde planlanmaktadır. Hatta, hareketli duvarlara sahip geniş mekanlar olarak düzenlenecek dersliklerde bölümlendirmeler, farklı amaçlara hizmet edecek öğrenme merkezleri, eğitsel köşeler gibi düzenlemelerin yapılabileceği derslikler düşünülmelidir.

Hacimleri bakımından, dersliklerde öğrenci başına düşen miktar, alan ortalamalarına göre daha yüksektir ve buradan hareketle, dersliklerin solunacak hava bakımından daha yeterli olduğu söylenebilir. Dört metreküp olması gereken hacim ortalaması, 3,58 metreküptür. Alan ve hacim ortalamaları arasında böylesine bir farkın ortaya çıkmış olmasının önemli nedenlerinden biri, özellikle eski yapıların tavan yüksekliklerinin uygun yükseklik olarak kabul edilen 3.00 – 3.50 metreden daha yüksek oluşlarıdır. Verilerin toplanması aşamasındaki gözlemler; eski yapıların, uygun kabul edilen ölçülerin üzerinde; yeni yapıların ise, alt değerlerde ya da bunların altında kaldığını ortaya koymaktadır. Yeni okul yapılarının bazılarında tavan yüksekliği üç metreye bile ulaşamazken, eski okullarda yükseklik beş metreye kadar çıkabilmektedir.

Dersliklerin amaca uygun kullanılması kadar, sağlık, güvenlik açılarından da uygun biçimde planlanması gerekir. Dersliklerin büyük bölümü (% 77,9) temizlik ve rahat hareket edilebilecek şekilde, beton bir zemin kaplamasına sahiptir. Benzer özelliklere sahip parke şeklindeki zemin düzenlemeleri de, dersliklerin yüzde 4,7'si de vardır. Bunlarla birlikte, dersliklerin yüzde 7,4'ünün zeminleri, böcek, fare gibi zararlı hayvanların çoğalmasını kolaylaştıracak ahşap zemin şeklindedir. Ahşap zeminler, iklimi sert geçen bölgeler için yararlı olmakla birlikte; gerek temizliğinin yapılması ve temiz tutulması, gerekse zararlı hayvanlardan korunması zor ve sorunlu malzemelerdir. Ayrıca yangın tehlikelerine de açıktırlar. Kış mevsiminin uzun ve sert geçtiği bölgelerde ısınmayı kolaylaştırmak amacıyla, bu dönemlerde, beton türü zemine sahip zeminlerin üzerine, ahşap kaplama zeminler kurulabilir. Ancak okullarımızda böyle bir düzenlemeye rastlanmamıştır. Verilerin toplanması aşamasında, gözlemlerde bulunan okullardan ikisinin zeminin parlak ve kaygan özellikte olduğu saptanmıştır. Bu tür zeminlerden, düşme ve kontrolsüz hareket gibi olumsuzluklar yaratacağı ve kazalara neden olacağı için kaçınılmalıdır. Gözlemler göstermiştir ki, zemin düzenlemelerinde bölgenin iklim özellikleri değil, genel mimari bilgisi ve ekonomiklik ilkeleri esas alınmıştır. Zeminler için Zeminler için tozlanmayı en aza indirecek, öğrencilerin üzerinde tehlikelerden uzak hareket edebilecekleri, oturup oyunlar oynayabilecekleri muşamba, mantar, lastik gibi döşeme malzemesi ya da toz

tutmayan türden halı kaplamalı zemin düzenlemelerin yapılması okullarımız için halen çok uzak görünmektedir.

Toplu yaşam yapılarında ana giriş kapıları ile iç mekan kapılarının dışa açılması, üzerinde önemle durulan konulardandır. Dersliklerin üçte ikisinin (% 65,8) dışa, yaklaşık üçte birinin (% 32,3) de dışa açıldığı Çizelge 23'te gösterilmiştir. Kapıların dışa açılması olumlu gibi görünmekle birlikte, özellikle uzun koridorlu okullarda tehlikeler yaratmaktadır. Dersliklerin koridorun iki tarafında da yer alması bu tehlikeleri daha da arttırmaktadır. Kare biçiminde ve derslik kapılarının farklı yönlerden açıldığı okul yapılarında böylesine tehlikeler ve kazaların ortaya çıkma olasılığı daha düşüktür. Duvara paralel ya da duvar içine sürgülü kapılarla sorun her iki yönlü çözülür görünmekle birlikte, dersliklerde bu türden düzenlemeler yok denecek kadar (% 0,5) azdır.

Tek katlı binalarda ya da çok katlı binaların zemin katlarında derslik kapılarının, biri koridora, diğeri doğrudan bahçeye açılacak şekilde, iki tane olarak yapılması, koridorların yükünü yarı yarıya azaltacak ve tehlikelerin oluşmasını azaltacaktır. Ancak okullarımızda ve uygulamadaki tip projelerde bu şekilde yapılanmayı olanaklı kılacak yapı planları kullanılmamaktadır. Dersliklerin yalnızca yüzde 2,1'inde iki kapı bulunmakta; bunlarında ancak yarısı doğrudan bahçeye açılmaktadır.

Dersliklerin uzun koridorlar üzerinde ve aynı yönde yerleştirilmiş olması, gün ışığından daha fazla ve etkin yararlanmak açısından önemlidir. Okulların kurulu bulunduğu yerin iklim koşullarına göre, dersliklerin baktığı yön farklılıklar gösterebilir. Derslik pencerelerinin kurulu bulunduğu yönler bakımından, aralarında eşite yakın bir dağılım dengesinin görülmesi; derslik planlamalarında, gün ışığından daha fazla yararlanma ve soğuktan etkilenmemenin düşünülmediği; çoğu kez önceden karar verilmiş tip bina planlarının değişik özellikteki yerleşim birimlerinde uygulandığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, zaman zaman okulların bazı dersliklerinde sıcaktan, bazılarında soğuktan yakınmalar ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu durum, dersliklerin paylaşılması aşamasında, öğretmenler arasında sorunlara da neden olabilmektedir.

Dersliklerde yaşanabilecek, gün ışığından yaralanma sorununun giderilmesinde, derslik duvarlarının renklendirilmesinden de yararlanılabilir. Seçilecek renk, dersliği daha aydınlık gösterebilir, ışığın parlaklığını emip azaltabilir ya da tersi durumları ortaya çıkarabilir. Bunların yanında, öğrencilerin güdülenmesini arttırıcı, duyuşsal davranışları ve estetik değerleri geliştirici etkiye sahip renklerin seçilmesine de dikkat edilmelidir. Araştırma kapsamında yer alan dersliklerin duvar renklerinde, genellikle ışığı etkili kılacak ya da ortaya çıkabilecek olumsuz etkileri azaltacak renklerin kullanıldığı söylenebilir. Beyaz, dersliklerde en çok (% 26,6) tercih edilen duvar rengi olurken; dersliklerin, açık tonlar olmak üzere, dörtte biri sarı ve yüzde 22,9'u da krem renklerindedir. Tavan rengi için uygun renk olan beyaz ve kireç türü malzeme tüm okullarda kullanılmıştır.

Genellikle açık renklerin ve eğitsel etkinlikleri olumlu yönde etkileyecek renklerin seçildiği dersliklerde; boyaların renkleri kadar, kullanılan boya malzemesinin niteliği de sağlıklı bir fiziksel ortam için önemlidir. Dersliklerin büyük bölümü, duvarların hava almasını sağlayacak, nem oranını yükseltmeyecek kireç türünde malzeme ile badana edilmiştir. Ziyaret edilen okullardan ikisinde, güzel görünüm oluşturmaları ve temizliği dikkate alınarak, dersliklerin saten ve plastik boya ile boyandıkları görülmüştür. Görüntü bakımından iyi olmakla birlikte, bu türden malzemeler, dersliğin sıcaklığı, nem oranı ve hava değişiminde engelleyici rol oynayabilmektedir.

Derslikler kalabalık ve etkin kullanımlı ortamlar olduklarından, kirlenme ve yıpranmaları çabuk olmaktadır. Öğrencilerin doğrudan temasta oldukları ve kirlenip yıpranmaya uygun bulunan, tabandan bir metreye kadar olan kısımların farklı şekilde boyanması ya da düzenlenmesi uygun olacaktır. Dersliklerin yüzde 87'sinde böyle bir düzenleme bulunmamaktadır. Duvarların alt kısımları genellikle daha koyu renklerde ve plastik veya yağlı boya ile boyalıdır. Çok az sayıda (%1,7) dersliğin ise, alt kısımları lambri şeklinde ağaç kaplamadır.

Renk kullanımı, ortam ve eşyanın çekiciliği, öne çıkması ya da geride kalmasında önemli bir etmendir. Okulların derslik ve diğer eğitim ortamlarında, genellikle uygun renklerin seçildiği ve bu yönden daha uygun bir durumda

oldukları (Çizelge 25) söylenebilir. Eğitsel açıdan uygun renkler kullanılmış olmakla birlikte, yine de sınıf düzeyleri ve ortamda yapılan dersin özelliğine göre, farklı ve çekici renklerin kullanılmasında istenilen noktaya gelindiğini söylemek zordur.

Okul binalarının dış duvar renkleri sıcaklığı ve çekiciliğini yansıtmaktan halen uzak durumdadır ve daha olumsuz bir görünümündedir. Çok katlı ve geniş alana yayılmış okullar, özellikle okula yeni başlayan öğrenciler için korkutucu gelebilmektedir. Ayrıca çevre düzenlemesi ve binaların boyasında kullanılan soğuk renkler öğrenciyi daha da olumsuz etkilemektedir. Son yıllarda, okul binası dış duvarlarının sıcak, öğrenci seviyesine ve ilgisine uygun renklerde boyamalara gidilmesi, kuşatma duvarlarının da boyalı veya resimlendirilmiş olması olumlu gelişmeler olarak görülebilir.

Gün ışığından uygun ve yeter miktarda yararlanılması yanında, dersliklerin havalandırılmasında da önemli işlevlere sahip olan pencerelerin, işlevlerini istenen biçimde yerine getirebilmesi için uygun büyüklükte ve yönlerde bulunmaları gerekmektedir. Derslikler için olarak, derslik alanının beşte biri oranında, ve en az üç metrekare olması, uygun pencere büyüklüğü olarak kabul edilmektedir. Ancak okulların yüzde onuna yakınında derslik pencereleri, üç metrekarenin altında bir büyüklükte kalırken, yüzde 8,5'i de 12 metrekarenin üzerinde bir pencere alanına sahip bulunmaktadır. 12 m² ve üzerinde bir dersliğin pencerelerinin uygun büyüklükte kabul edilebilmesi için, derslik alan ortalamalarının en az 60 m² olması gerekir. Derslik alan ortalamaları 60 m² üzerinde olan dersliklerin yüzde 4,5 olduğu (Çizelge 19) anımsanırsa, bu grup içinde yer alan dersliklerin yüzde dördünün, olması gerekenden daha fazla alana sahip pencereleri bulunduğu söylenebilir. Öte yandan, zemin alan ortalamalarının 41,4 m² olduğu; buna karşılık, pencere alan ortalamalarının 6,15 m² olduğu gözönünde bulundurulduğunda, pencere büyüklüklerinin uygun büyüklüğün altında kaldığı sonucuna ulaşılabilir.

Dersliklerin, zaman zaman ortaya çıkan fazla ışıktan korunması veya karartma gerektiren eğitim durumu düzenlemelerine yönelik önlemlerin başında, perde kullanılması düşünülebilir. İlköğretim okul dersliklerinin yarısından biraz fazlasında (% 58,6) perde kullanılırken, bu perdelerden ancak 351 (% 13,8)'inin karartmaya elverişli olabilmesi bir olumsuzluk olarak

düşünülebilir. Bunun yanında, dersliklerin gün ışığından etkilenmelerini engelleyecek, güneşlik vb. perde düzenlemeleri de çok az okulda bulunmaktadır. Ağaçların, ışığın, dersliğe doğrudan ve olumsuz biçimde yansımaları engellemelerini olanaklı kılacak bir düzenleme de okullarda gözlenmemiştir. Birkaç okulun pencereleri önündeki ağaçlandırmaların da bu amaçla yapılmadığı, yapılan görüşmeler sırasında yönetici ve öğretmenlerce ifade edilmiştir. Derslikteki sıra düzenlemelerinde, genel olarak ışığın soldan gelmesine de dikkat edildiği saptanmıştır.

Doğal yollar yanında, mevsim özelliklerine göre, dersliklerin doğal olmayan yollardan da aydınlatılması gerekebilir. Dersliklerin dördü dışında tümü, bunu sağlayacak bir elektrik döşemine sahiptir. Elektrik döşemi olmayan okullar, köy yerleşim birimlerindedir ve geçici ya da eski bina özelliğine sahiptirler. Elektrik döşemi olmayan ahşap yapılı okullardan birinde, yapılan gözlemlere dayalı olarak, kurulduğu takdirde tehlike yaratabilecek bir elektrik döşeminin, bulunmamasının daha doğru ve uygun olduğu söylenebilir.

Sınıf içi etkinliklerde, kullanılan öğretim yöntemleri yanında, derslik oturma düzenlerinin önemli belirleyicilerinden biri de, oturma araçları ile ilgili olanaklardır. Bazı dersliklerde farklı oturma araçları da kullanılmakla birlikte, en çok ve yaygın kullanıma sahip oturma araçları (% 71,0) Devlet Malzeme Ofisi tarafından yapılan ya da aynı düzende yaptırılmış ve genel olarak iki kişilik olarak tasarlanmış sıralardır. Ancak, özellikle kalabalık sınıflarda bu sıralara çoğu kez üç kişi oturtulabilmektedir. İki kişilik sıralara üç öğrencinin oturmasında, sıraların yetersiz olması kadar, yeter sayıda sıranın dersliğe sığdırılamaması da etkilidir. Diğer taraftan sıraların sınıf içi öğrenci boy ölçü farkları bir yana, değişik sınıf düzeylerinde bile farklı ölçüde sıralar fazlaca bulunmamaktadır.

Dersliklerin yaklaşık üçte ikisinde tek kişilik oturma aracı olarak sandalyeler bulunmaktadır. Genellikle, kare şeklinde ve büyük alanlı bir masa etrafına yerleştirilen sandalyelerle, takım çalışmalarını olanaklı kılacak sınıf oturma düzeni oluşturulmaktadır. Derslikler, zaman zaman sıra düzenlerinin değiştirileceği, hatta dışarıya çıkarılabileceği uygun nitelikteki araçlardan yoksundur. Sıraların hareketliliğini önlemek amacıyla, birbirine geçme yerlerinden birleştirilip sabitlendiği okul ziyaretleri sırasında gözlenmiştir.

Kullanılan sıralar çoğunlukla, öğrencilerin taşıyabileceğinden daha ağır, dikkatsizlik halinde, köşeleri kazalara neden olabilecek yapıdadırlar. Sert mika, plastik gibi hafif malzemelerden yapılmış oturma araçları çok sınırlı sayıda (% 2,0) derslikte mevcuttur.

Dersliklerin eğitim araç ve ekipmanları bakımından da yeterli bir donanımına sahip olmadığı görülmüştür. Derslikler geleneksel sınıf düzenleri ve yasal metinlerle belirlenmiş araç ve ekipman olanaklarıyla sınırlı kalmaktadırlar. Yasal metinlerle zorunlu tutulan Atatürk resmi, İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi gibi araçlar yanında, dersliklerde sınıf kitaplığı da en fazla bulunan araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu kitaplık dolabı, sınıfa ait kitaplar yanında, çoğunlukla, sınıfın ders ve plan defterlerinin, bazı küçük eşyaların da saklandığı yerdir. Bazı dersliklerde, yasal metinlerle desteklenmeyen araç gereçlerin de dersliklerde bulunduğu, öğretmenlerce doldurulan envanterin işlenmesi ve gözlemler sırasında saptanmıştır. Örneğin, mevsim şeridinin sadece üçüncü sınıflarda bulundurulması gerekirken, bunun dört ve beşinci sınıfların dersliklerinde de yer aldığı görülmüştür. Aynı şekilde, Atatürk köşesi okul koridorlarının uygun bir yerinde ve ortak kullanımlı olarak düzenlenebileceği gibi, dersliklerin yarısına yakınında da bulunmaktadır.

Öğrencilerin palto, bere vb. eşyalarını koyacakları askılıkların derslikler dışında bulunması daha doğru olmakla birlikte, dersliklerin yüzde 43,7'sinde, askılıklar derslik içinde kurulmuştur. Diğer dersliklerde ise askılıklar dersliklerin dış kenarında ve yakınında bir yerde bulunmaktadır. Askılıklar için derslik dışında, ayrı bir bölüm gibi, özel yerler olarak düzenlenmiş ortamlar sadece 98 (% 3,9) derslikte bulunmaktadır.

Çizelge 34 dikkatlice incelendiğinde, derslik araçlarından sonra eğitsel ekipmanların yüzdelerinde büyük ve önemli bir düşüşün ortaya çıktığı görülecektir. Derslikler eğitim ekipmanları bakımından oldukça yetersiz kalmaktadır. Örneğin, bilgisayar ve internet olanaklarının okullara kazandırılmasına yönelik proje çalışmaları bulunmasına karşılık, dersliklerinde sürekli bulunan derslik sayısı dokuz ile sınırlı kalmıştır. Aynı şekilde, televizyon, video, VCD, tepegöz gibi ekipman olanakları da dersliklerin yüzde onlarına ulaşamamaktadır. Saptanan bu durum, okul ve dersliklerin eğitsel araç ve ekipmanların yetersizliğinin bir göstergesi olmakla birlikte, bu türden

araçların dersliklerde sürekli bulundurulması araç ve ekipmanlar olmaktan daha çok, genel kullanımlı olarak düşünölmelerinin ortaya çıkardığı bir durum olarak değeriendirilebilir. Ancak, genel amaçlı eğitim araç ve ekipmanları bakımından ve özellikle çağdaş eğitim teknolojilerine uygun donanımlar bakımından okulların oldukça yoksul oldukları da Çizelge 35'den anlaşılmaktadır.

Dersliklerde kullanılan yazı tahtaları, en çok kullanılan ve önemli araçların başında gelmektedir. Üçte ikiden fazlasında yeşil renkli yazı tahtalarının bulunduğu dersliklerde, belli bir ölçüne sahip yazı tahtası olmadığı bulgular arasında yer almış ve benzer gözlemlerde bulunulmuştur. Üç m²'den daha küçük olmaması önerilen yazı tahtaları, dersliklerde farklı ölçü ve malzemelerden yapılmış bir görünüm sergilemektedir. Genel olarak 3,64 m²'lik bir alan ortalamasına sahip bulunan dersliklerde sınıf düzeyine uygun tür ve yükseklikte düzenlemelere gidilmediği görölmektedir. Hemen tümünde (% 96,6) sabitlenmiş olarak yerleştirilmiş yazı tahtaları; derslikler farklı sınıflara verildiğinde sorunlar yaratabilecektir. Böyle bir durumda, ya yazı tahtasının yüksekliği değıştirilmeye çalışılacak, ya da yazı tahtası uygun olmayan yükseklikte bulundurulup kullanılacaktır. Öğrencilerin dikkatlerini çekmeye, değışik etkinlikleri sergilemeye ve çok sayıda çalışmayı tahtayı silmeden yapmaya olana sağlayabilecek iki yandan sabit olmayan kanatlı yazı tahtaları, dersliklerde yok gibidir. Hatta bir okulun değışik dersliklerinde bulunan kanatlı yazı tahtalarının sabitlendiği görölmüştür. Öğretmenler, yazı tahtasının öğrencilerce, özellikle dinlenme ve serbest zamanlarda kötü kullanımı ve tehlike yaratacak durumları engellemek amacıyla böyle bir yola başvurduklarını ifade etmişlerdir.

Gözlemlerde bulunan bir okulda, okul yönetimiyle velilerin işbirliği sonucu, derslik perdelerinden araç ve ekipmanlara kadar tüm donatım ve düzenlemelerin velilerce yeniden yapıldığı öğrenilmiştir. Veliler, derslikleri, karartmayı da olanaklı kılacak şekilde kadife perdelerle, zeminleri toz tutmayan halılarla donatmış; televizyon, video, tepegöz ve projeksiyon perdelerini sağlamışlardır. Bunun karşılığında veliler; okul yönetiminden, donatılan dersliklerin mezun oluncaya kadar kendi çocukları tarafından kullanılması isteğinde bulunmuşlardır. Benzer uygulamanın örnekleme yer

alan iki okulda daha yapıldığı dolaylı olarak öğrenilmiştir. Bu tür uygulamalardan örnekler, zaman zaman medyaya da yansımaktadır.

Öğretmenlerin, öğrencilerin de katılımı ile yapabilecekleri düzenlemeler olan eğitsel köşeler, öğrenme merkezleri ve ilgi köşelerinin bazı okulların dersliklerinde (% 17,8) oluşturulmamış olması, okulların olanaksızlıklarından çok, öğretmenlerin yetersizliği olarak yorumlanabilir. Bunun bir engeli de, dersliklerin yeterince büyük olmaması ve oturma düzeninin dışında düzenlemelerin yapılabileceği alanların kalmamasıdır. Bununla birlikte, dersliklerde, eğitimin verimliliğine önemli katkılar sağlayacak eğitsel köşelerin büyük oranda ve birden fazlasının düzenlenmesi olumlu bir yön olarak görülebilir. Eğitimdeki yeni yaklaşımlarla ortaya çıkan okuma, dinlenme vb. köşelerin düzenlenmesi, okul yöneticileri ve öğretmenler için henüz uzak olan düşüncelerdir. Çizelge 36'da varolduğu ifade edilen okuma ve dinlenme köşelerinden incelenme olanağı bulunanların, olması gereken nitelikte olmadığı saptanmıştır. Dersliklerde daha çok, yasal metinlerde ve geleneksel uygulamalarda yer alan düzenlemeler öne çıkmaktadır.

Özel derslik düzenlemeleri, eğitsel ortamların ekonomik ve işlevsel olarak kullanımlarını sağlamakla birlikte, ilköğretim okullarının çok azında bu yönde uygulamalara gidilmektedir. Varolan okul yapılanma ve olanaklarıyla da, böylesi uygulamaların yaralı olabilmesi zor görünmektedirler. Özel derslik uygulaması, dersliklerin sabit, öğrencilerin hareketli olduğu düzenlemeler olduklarından, öğrencilerin serbest zamanlarda özel eşyalarını koyabilecekleri özel dolapların da bulunmasını zorunlu kılmakta, ders planlarının hazırlanmasında karmaşıklıklar yaratmaktadır. Bu yönde bir uygulama içinde bulunan bir okulun yönetici ve öğretmenleriyle yapılan görüşmelerden, uygun ve yeterli olanakların bulunmadığı ortamlarda eğitimi olumsuz etkileyecek durumların yaşanmasının kaçınılmaz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, gerekli önlemler alındığı takdirde, okulların derslerle ilgili varolan araç gereçleri ve ekipmanları daha etkin olarak kullanılabilecek; araç ve ekipmanların dersliklere taşınması ortadan kalkacağından, aşınma ve yıpranmalar daha az olacaktır.

Diğer taraftan, ilköğretim okulları spor salonu, kitaplık türünde eğitsel ortam olanakları bakımından da yetersiz bir görünüm sergilemektedirler.

Yeterli alan, donanım ve kitaba sahip olmamakla birlikte; diğer eğitsel mekan olanaklarına göre, kitaplık mekan olanakları daha yeterli görülmektedirler. Ancak, okul örgütlerinin enerji kaynaklarından biri niteliğindeki kitaplıkların geliştirilmesi, daha uygun ve nitelikli şekilde donatılmasına gereksinim bulunmaktadır.

Ders etkinlikleri kadar, ders dışı etkinliklerin merkezi niteliğindeki bir eğitim ortamı olan spor salonu olanakları bakımından da okullar oldukça yetersiz bir durumdadırlar. Sadece yüzde 15,7'sinde spor yapma olanaklarına sahip kapalı ortamlar bulunurken; bunların büyük bölümü, olması gereken spor ortamları özelliğinden uzaktırlar. İkisi dışında, spor yapılan diğer mekanlar, bu tür etkinlikler için yapılmamış; sonradan bu amaçlara hizmet için düzenlenmiş ortamlardır. Dolayısıyla, spor yapacakların soyunma, dinlenme ve temizliklerini yapacakları olanaklar da yüzde onlar düzeyine bile ulaşamamakta, oldukça yetersiz kalmaktadırlar. Kapalı mekanı olmayan okullarda, spor etkinliklerinin açık ortamlarda yapılmasına yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Varolan kitaplık ya da kütüphane ve spor tesisleri olanakları bakımından ilköğretim okullarının, çevreye de hizmet sunmak bir yana; ilgili dersler ve eğitsel etkinlikler ile, öğrenci ve işgörenlerinin gereksinimlerine bile yanıt vermekten uzak kaldıkları söylenebilir.

İlköğretim Okul Binaları Eğitime Yardımcı Alan Olanaklarına İlişkin Bulgular

Okullarda, eğitsel alan ve ortamlar kadar, eğitimin amaçlarına ve eğitsel etkinliklere katkıda bulunacak yardımcı alan ve ortamlara da gereksinim vardır. Bu ortamlar, eğitime bazen doğrudan da katkıda bulunabilirler. Aşağıda, üçüncü alt amaç (d) maddesindeki soruya yanıt bulabilmek amacıyla, okul binalarında bulunan eğitime destek yerlerin durumları irdelenmeye çalışılmıştır.

Yönetsel Ortam Olanaklarına İlişkin Bulgular

İlköğretim okullarının, yönetici ve işgörenlerin dinlenme ya da hizmet amacıyla kullandıkları odalar yanında; teknik ve genel hizmet odaları, müze, arşiv ve depo gibi ortamlar, yönetsel ortamlar olarak düşünülebilir. Çizelge 42’de görüldüğü gibi okullarda yönetsel ortamlar olarak en fazla bulunan (% 92,12) ortam, okul yöneticilerinin odalarıdır. Sadece 23 okulda (% 7,9) okul yöneticileri için bir oda bulunmamaktadır. Bu okullar ise, birleştirilmiş sınıflı ve çoğunlukla tek öğretmenli okullardır. Okul binası planında müdür odası olarak gözüken üç oda, derslik olarak kullanıldığından, veri toplama araçlarında müdür odası olarak işaretlenmemiştir.

ÇİZELGE 42
İLKÖĞRETİM OKULLARININ YÖNETSEL ORTAM
OLANAKLARI BAKIMLARINDAN DURUMLARI

Olanaklar	Var		Yok	
	n	%	n	%
Müdür odası	269	92,1	23	7,9
Müdür yrd. odası	164	63,0	108	37,0
Öğretmen odası	230	78,8	62	21,2
Rehberlik servisi	43	14,8	249	85,2
Eğitim uzmanları odası	4	1,4	288	98,6
Büro hizmetleri odası	65	22,3	227	77,7
Teknik işgörenler odası	8	2,7	284	97,3
Temizlik işgörenleri odası	130	44,5	162	55,5
Müze	3	1,0	289	99,0
Arşiv odası	113	38,7	179	61,3
Depo	188	64,4	104	35,6
Başka	50	17,1	242	82,9

Öğretmenlerin dinlenme, çalışma ve hazırlıklarını yaptıkları öğretmenler odası, okulların yüzde 78,8’inde bulunurken, yüzde 21,2’si böyle bir olanaktan yoksundur. Özellikle, birleştirilmiş sınıflı küçük okullarda öğretmenler odası bulunmamaktadır ve öğretmenler müdür odasından ortaklaşa yararlanmaktadırlar. Çalışmada, sekiz derslikli dört (% 1,4)

ilköğretim okulunda ise, okul müdürü odası olarak düzenlenmiş oda, aynı zamanda öğretmenler odası olarak kullanılmaktadır.

İlköğretim okulları, eğitim bilimleri uzmanları bakımından olduğu gibi, bu işgörenlere sağlanan mekansal olanaklar bakımından da olanaksızlıklar içindedirler. Okulların ancak yüzde 14,73'ünde rehberlik hizmetlerinin yürütüldüğü bir servis odası bulunmaktadır. Servis odaları gerek büyüklük ve yeri, gerekse donanımları bakımından istenen niteliklerin çok ötesindedir. Servis odalarının üçte ikisi (29 servis odası), aynı zamanda psikolojik danışma ve rehberlik uzmanlarının özel odalarıdır. Diğer taraftan, rehberlik servis odası olarak gösterilen 14 servis odasından biri, büro hizmetleri çalışanları, diğerleri okul müdür yardımcılarıyla paylaşılan odalar şeklindedir.

Yardımcı hizmetler işgörenlerinin kullanımına verilen odalardan, teknik ve temizlik hizmetlilerini yürütenlere yönelik olanların mekansal düzenlemeleri yeterince bulunmaktadır. Bu mekanların büyük çoğunluğu, aynı zamanda çalışmalarında kullandıkları malzeme ve araçların da bulundurulduğu ortamlardır.

İlköğretim okullarının yaklaşık üçte ikisinde (% 64,4) depo amacıyla kullanılan mekanlar bulunurken; yüzde 38,7'sinde arşiv olarak kullanılan bir mekansal düzenleme bulunmaktadır. Okullarda, eğitime yardımcı olduğu kadar, uygun düzenlemeler yapılabildiği takdirde, eğitsel mekanlar olarak da kullanılabilecek olan müzeler, hemen hemen yok gibidir. Müzeler sadece üç okulda (% 1,0) bulunmakta, ancak onlar da işlevlerine uygun ortam özelliği taşımamaktadırlar. Başka seçeneğini işaretleyenler genellikle teknik ve temizlik işgörenleri tarafından kullanılan mekanları, kendi tanımlamalarına göre ifade etmişlerdir.

Barınma, Beslenme ve Temizlik Ortamı Olanaklarına İlişkin Bulgular

Sekiz yıllık eğitime geçiş ile birlikte, ilköğretim okullarının birçoğunda taşınmalı sisteme geçilmiş, yatılı bölge ve pansiyonlu ilköğretim okullarının yaygınlaştırılmasına yönelik planlamalara ve uygulamalara başlanmıştır. İlköğretim okulları, bu düzenlemelerle ortaya çıkan veya daha da artacak olan

barınma, beslenme, sağlık hizmetleri vb. gereksinimlere yanıt verecek olanaklar açısından oldukça yetersiz durumdadır.

İlköğretim okullarının sadece yüzde 2,06'sı yatakhane türünden bir olanağa sahipken, büyük bölümü (% 97,26) bu türden bir olanaktan yoksun bulunmaktadır. Yatakhane olanağı bulunan altı okuldan dördünün (%1,37) 100-200 arasında bir öğrenciyi barındırma olanağı bulunduğu, bir okulunda 500'e kadar öğrenciyi barındırabildiği okul yöneticilerince ifade edilmiştir. Yatakhane olanağı bulunan bir okulun yöneticisi ise yatakhane kapasiteleri ile ilgili bir açıklamada bulunmamıştır.

ÇİZELGE 43
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA BARINMA, BESLENME ve TEMİZLİK
OLANAKLARI

	Var		Yok		Yanıtız	
	n	%	n	%	n	%
Yatakhane	6	2,1	284	97,2	2	0,7
Beslenme olanakları	78	26,7	212	72,6	2	0,7
Yemekhane	40	13,7	247	84,6	5	1,7
Banyo / Hamam	7	2,4	285	97,6	---	---
Sağlık Birimi	29	9,9	256	87,7	7	2,4
Kantin / Kooperatif	171	58,6	118	40,4	3	1,0

Özellikle, taşınmalı eğitim uygulamasının başlaması ile birlikte, ilköğretim okullarında, beslenme amacıyla bir kısım mekansal düzenlemelere gidilmiştir. Olanağı bulunmayan taşınmalı ilköğretim okullarında öğrencilerinin okul dışında beslenebilecekleri mekanlar bulunmuştur. İlköğretim okul yöneticilerinin yüzde 26,7'si okul içi beslenmeyi sağlayabilecek mekansal düzenlemelere sahip bulunduklarını belirtmişlerdir. Bu ortamlarda öğrenciler sadece kendi getirdikleri ya da dışarıda pişirilip okula getirilen yemeklerin yemesi söz konusudur. Yüzde 72,6'sı ise böyle bir olanağa henüz sahip bulunmamaktadırlar. Çalışma kapsamında yer alan ilköğretim okullarının 40 (% 13,7)'i, öğrencilerin beslenme gereksinimlerini karşılamak üzere, mutfak hizmetlerinin de verildiği türden beslenme yeri olanaklarına sahip bulunmaktadır.

Öğrencilerin okulda banyo veya duş almalarına olanak sağlayacak hamam veya banyo türünde mekanlar sadece yedi (% 2,40) ilköğretim okulunda bulunmaktadır. Okulların büyük bölümünün (% 97,60) bu yönde bir mekansal olanağı bulunmamaktadır.

Toplu yaşam alanları olarak okulların, sağlık hizmetlerine yönelik düzenlemelerine de büyük önem verilmesi gerekmektedir. Okullar, binalarında sağlık hizmeti verecekleri sağlık birimlerini kurmak ve gerekli donanımı sağlamak zorundadırlar. Ancak, ilköğretim okulları sağlık hizmetleri bakımından sınırlı olanaklara sahiptirler ve okulların yüzde 9,9 (29 okul)'unda sağlık birimi oluşturulmuştur. İçinde muayene yatağının da bulunduğu, sadece 11 (% 3,8) ilköğretim okulunda revir türünde bir mekansal düzenleme bulunurken; 18 (% 6,2) ilköğretim okulunda, genel amaçlı ilkyardım dolabı bulunmamaktadır. Yalnız, bazı okullarda ilkyardım dolabı dersliklerde de bulunabilmektedir. İlgili anketleri yanıtlayan öğretmenlerin yüzde 55,4'ü, sınıflarında ilkyardım amaçlı bir dolabın bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Okul yönetici envanterinde, tuvaletlerin olup olmadığı yanında, öğrenci ve işgören tuvalet kabinleri ve lavaboların kaçar tane oldukları da sorulmuştur. Bu soruya istenen sayı ve doğrulukta yanıt alınamaması nedeniyle, bunların sayıları ve kaç öğrenciye ne kadar düştüklerine ilişkin değerlendirmeler yapılamamıştır. Temizlik yerleri olarak tuvaletler bakımından ilköğretim okullarının olanaklarına bakıldığında, tuvaleti bulunmayan okulun olmadığı görülmektedir. Ancak üç okulun yöneticisi, okullarındaki tuvaletlerin kullanılamayacak durumda olduklarını; bir yönetici de okula ait tuvaletin bulunmadığını, bitişiklerinde bulunan cami tuvaletlerini ortaklaşa kullandıklarını not etmişlerdir.

ÇİZELGE 44
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA TEMİZLİK YERLERİ
OLANAKLARI

	Öğretmen		Öğrenci	
	n	%	n	%
Pisuvan	120	41,1	152	52,1
Alaturka tuvalet	139	47,6	270	92,5
Alafranga tuvalet	36	12,3	14	4,9
Lavabo	141	48,2	228	78,1

Okulların hemen hepsinde alaturka türü tuvalet bulunmaktadır. İlgili soruyu 12 yöneticinin yanıtsız bıraktığı ya da sağlıklı bir yanıt olmadığından, değerlendirme dışı bırakıldığı düşünülürse, alaturka tuvaletin bulunmadığı okul yok gibidir. Hem Türk kültüründe yeterince yer almaması, hem de toplu yerler için kullanışlı olmamasından dolayı, alafranga tuvaletler ilköğretim okullarında fazlaca görülmemektedir. Öğrencilerin alafranga tuvalet kullanabilecekleri okul sayısı sadece 14 (% 4,9)'tür. Bu okullarda alaturka tuvaletler de bulunmaktadır. Okulların dörtte üçünden biraz fazlasında (% 78,1) ise, lavabolar ve yaklaşık yarısında (% 52,1), pisuarlar bulunmaktadır. Okulların yarısından fazlasında tuvaletler işgören ve öğrenciler tarafından ortaklaşa kullanılırken, yüzde 47,6'sında işgörenler için ayrı tuvaletler bulunmaktadır.

Koridor Olanaklarına İlişkin Bulgular

İlköğretim okulları koridorlarının zeminlerin yapımında kullanılan malzeme olarak öne çıkan beton (% 75,3) zeminlerdir. Okulların dörtte üçünde koridorlar beton zemin olarak düzenlenmişken, yüzde 13,0'ü mermer, yüzde 8,9'u parke ve yüzde 2,1'i de ahşap biçiminde düzenlenmiştir.

ÇİZELGE 45
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA KORİDOR ZEMİNLERİ

	n	%
Beton	220	75,3
Mermer	38	13,0
Parke	26	8,9
Ahşap	6	2,1
Yanıtsız	2	0,7
TOPLAM	292	100,0

Koridorlar öğrencilerin dinlenme, derslikten bahçeye veya bahçeden dersliklere geçişi sağlayan ortamlar olma yanında; gevşek yapılı öğrenme ortamı özelliği de taşımaktadırlar. Bu nedenle, koridorların ferahlatıcı ve dinlendirici, iyi düzenlenmiş ortamlar olması kadar, eğitsel niteliği olan çizelge,

resim, yazı vb. ile de düzenlenmiş olması gerekir. İlköğretim okullarının koridorlarına ilişkin Çizelge 46'daki verilere bakıldığında, büyük bölümünün koridorlarının bir köşesinin *Atatürk Köşesi* (% 91,78), olarak düzenlenmiş olduğu görülecektir. Bunun yanında, okulların dörtte üçünden fazlasının koridorlarında, veciz sözler levhaları (% 89,0) ve okul gazetesi (% 83,2) bulunmaktadır. Öğrencilerin ders dışı ya da ders içi etkinliklerde ortaya koydukları ürünlerin sergilenmesi amacıyla kullanılan öğrenci etkinlikleri köşeleri, okulların yüzde 68,5'inde bulunmaktadır. Okul yönetimlerinin yarısından biraz fazlası ise, okullarının bina planlarını (% 56,2) koridorlarının uygun bir yerine asmışlardır. Diğer taraftan, 60 okulun (% 54,8) koridorlarında yangın köşeleri düzenlenmiş ve yine aynı sayıda okulda zaman ayarlı zil asılmıştır.

ÇİZELGE 46
İLKÖĞRETİM OKULLARI KORİDORLARINDAKİ
DÜZENLEMELER

	n	%
Atatürk köşesi	268	91,8
Veciz sözler levhaları	260	89,0
Okul duvar gazetesi	243	83,2
Öğrenci etkinlikleri köşesi	200	68,5
Okul planı/krokisi	164	56,2
Yangın köşesi	160	54,8
Zaman ayarlı zil	160	54,8
Başarılı öğrenciler köşesi	105	35,9
Özel öğrenci dolapları	3	1,0
Başka	51	17,5

Öğrencilerin okul başarılarının sergilendiği onur köşeleri okulların büyük bölümünde bulunmazken, sadece 105 okul (% 35,96) bu yönde bir köşeyi düzenleme yoluna gitmiştir. Üç (% 1,0) okulun koridorlarında, öğrencilerin kişisel eşyalarını koydukları dolaplar bulunmaktadır. İlköğretim okullarının 51 (% 17,5)'inde ise, bunların dışında, farklı düzenlemelerin yer aldığı okul yöneticilerince belirtilmiştir. Başka seçeneğinde yer alan

düzenlemeler, Türk Büyüklerinin resimleri, doğa manzaralı tablolar, okul ders programları, okul çalışanları tablosu ve benzerleridir.

İlköğretim Okulları Ses Düzeni Olanaklarına İlişkin Bulgular

İlköğretim okullarının yaklaşık üçte birinde (% 64,1) tören konuşmaları, duyuruların ve çağrılarının yapılabilmesi amacıyla, ses düzeneği bulunmaktadır. Buna karşılık, 102 (% 34,9) ilköğretim okulunda bu yönde bir düzenleme bulunmamaktadır.

ÇİZELGE 47
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA OKUL İÇİ
VE DIŞI SES DÜZENİĞİ

	n	%
Var	164	56,2
Yok	125	42,8
Yanıt vermeyenler	3	1,0
TOPLAM	292	100,0

İlköğretim Okul Binaları Eğitime Yardımcı Alan Olanaklarına

İlişkin Yorumlar

İlköğretim okulları binalarında eğitsel ortamlar kadar, eğitime destek niteliğindeki alanlar bakımından da yetersizlikler göze çarpmaktadır. Birçok okulda bu ortamlar, derslik gereksinimlerini karşılamak üzere, dersliklere dönüştürülebilmektedir.

Eğitim işgörenlerine yönelik ortam olanakları irdelendiğinde (Çizelge 42), bu olanaklarla, okullarda görev yapan işgörenlerin sayıları arasında bir paralellik görülmektedir. Okulların yüzde 92,1'inde okul müdürlerinin kullandıkları odalar bulunmaktadır ve bunlar aynı zamanda, yönetsel alanlar içinde en yüksek yüzde ile bulunan ortamlardır. Müdür odalarını, yüzde 78,8 ile öğretmen odaları takip etmektedirler. Okul yöneticisi ve öğretmenler, okulların üretim sürecinde mutlaka bulunması gereken işgörenlerdir. Dolayısıyla, her ikisine yönelik çalışma ve dinlenme ortamlarının daha fazla

bulunuyor olması beklenen bir durumdur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yaptırdığı tek derslikli okullara bile dersliğin yanına bir müdür odası yerleştirilmiştir. Öğretmenler odası bulunmayan okullarda (% 21,2), müdür odaları öğretmenlerle paylaşılmaktadır. Birleştirilmiş sınıflı okulların tamamına yakınında durum böyledir. Okulların çok azı dışında, müdür yardımcılarının çalışmalarını yürütecekleri ortamlar bulunurken, bunlardan 26 (% 8,9)'sında mekanlar, büro çalışanları veya rehber öğretmenlerle ortaklaşa kullanılmaktadır.

Okulların çok az sayıda bulunan psikolojik danışma ve rehberlik uzmanlarının dışında, uzman işgörenler bulunmadığı gibi, varolan psikolojik danışma ve rehberlik uzmanlarının oturacakları, hele öğrencilerle görüşme yapacakları ortam düzenlemeleri çok sınırlıdır. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri için ayrılan ortamlara sahip bulunanların yaklaşık üçte biri, buraları diğer işgörenlerle paylaşmaktadırlar. Böylesine olumsuz ve zor koşullarda, gizlilik ilkesine bağlı kalarak hizmet sunmak olanaksız gibi görünmektedir.

Okul yapılarının planlanması ile ilgili birçok yazılı kaynakta; öğretmen ve eğitim bilimleri uzmanlarına, genel amaçlı dinlenme salonları yanında, ders hazırlıkları ve çalışmalarını yapacakları özel odaların düzenlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Öğretmenlerin kullanacakları özel odaların, biri doğrudan dersliğe, diğeri de koridora açılan iki kapısı vardır. Çok az sayıda okulda (sekiz okul) böyle bir düzenleme bulunmaktadır. Ancak, bunlar da laboratuvar ve işliklerle bağlantılı ortamlardır.

Müze ve arşiv gibi ortamlar bir kurumun kimliğinin, geçmişinin aynası niteliğindedir. Okulların kültürel yapılarını ortaya koyan bu ortamlar da, yeterince bulunmamakta ya da uygun düzenlenmemiştir. 1980'li yıllar ve özellikle sekiz yıllık eğitimle birlikte yaşanan derslik gereksinimlerini karşılamak amacıyla, okul bina planlarının birçoğunda bulunan müze amaçlı mekanlar iptal edilmeye veya dersliğe dönüştürülmeye başlanmıştır. Oysa, yapılacak uygun düzenlemelerle bu ortamları işlevsel hale getirmek olanaklıdır. Müzeler, amacına uygun düzenlendiğinde, öğrenciler için bir eğitim merkezine dönüşebileceği gibi, çevrenin kültürel yaşamına da zenginlik katabilecektir. Ziyaret edilen okullardan sadece birinde, okul ve çevrenin

kültürel değerlerinden birkaçının ve okulun başarılarının sergilendiği düzenlemeler gözlenmiştir.

Arşiv ile depo mekanları, pekçok okulda, aynı işleve sahip benzer ortamlar olarak algılanmakta ve kullanılmaktadır. Durumları yerinde incelenen bazı okul arşivlerinin uygun şekilde düzenlenmediği, belge ve bilgilerin kurallara uyulmaksızın depolandığı bir yer anlayışıyla saklandığı görülmüştür. Bir olanağın varlığı kadar, uygun ve yerinde kullanımla bir anlam ifade ettiği düşünülse, sözkonusu ortamların nitel yeterliği gibi, nicel yeterliğinden de sözedilemez.

Okulda, ders dışı dinlenme ve serbest zamanların geçirilebilmesi ve gereksinimlerin karşılanabilmesine yönelik uygun mekanların oluşturulması, öğrenci ve işgörenlerin güdülenmesinde etkili olacak ve edimlerini yükseltecektir. Sekiz yıllık eğitim uygulaması ile birlikte, sayı ve olanakları arttırmaya çalışılan yatılı ilköğretim bölge okulları ve pansiyonlu ilköğretim okullarıyla, eğitim olanağından yoksun kalan veya bu yönde zorlanan öğrencilere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Örnekleme yeralan okullardan, sadece bu okullarda yatılı kalma olanağı bulunmaktadır. Taşınmalı eğitim sisteminin uygulamaya sokulmasıyla ortaya çıkan beslenme yerleri sorununun değişik çözüm yolları aranmıştır. Yatılı ve taşınmalı eğitim uygulamasındaki oran gözönünde bulundurulduğunda, beslenme yerlerine ilişkin sorunun önemli ölçüde ortadan kalktığı söylenebilir. Ancak, beslenme yeri olanaklarının bulunduğunu belirten bazı okulların; bu gereksinimlerini öğretmenleri, kamu kuruluşları gibi başka kurumlardan karşıladıkları da unutulmamalıdır. Öğrencilerin, temizlenme gereksinimlerini giderdikleri banyo türünde ortamlar, biri dışında yatılı ilköğretim bölge okulu ve pansiyonlu ilköğretim okullarına aittir. Yatılılık özelliği bulunmayan bir okulun banyosu da, duşlar şeklinde düzenlenmiş ve daha çok spor yapan öğrencilerin kullandıkları yerlerdir.

İlköğretim okullarının yarısından fazlasında (% 58,5) bulunan öğrenci alışveriş yerleri, ağırlıkla öğrencilerin kırtasiye, ara beslenme gereksinimlerini karşıladıkları yerler olarak düşünülmekte; beş okul dışında, alışveriş sonrası oturup dinlenilebilecek, arkadaş görüşmelerinin yapılabileceği yer özelliğini taşımaktan uzaktırlar. Tümü sekiz veya daha fazla derslikli olan okullarda

yeralan kantinler; genellikle okulun bir köşesinde, küçük bir kabin şeklinde ve satıcı ile alıcının yüzyüze iletişim kurmada zorlandığı mekanlar özelliğindedir. Okulların, çocukları toplumsal yaşama hazırlayan, istendik davranışların kazandırıldığı ortamlar oldukları gözönünde bulundurulursa; eğitime yardımcı tüm ortamların temel gereksinimlerin karşılandığı yerler olma yanında, eğitimin amaç ve işlevlerini yerine getirmeye katkıda bulunan mekanlar olarak da düşünülmesi ve düzenlenmesi gereği unutulmamalıdır.

İlköğretim Okul Bahçeleri Eğitsel ve Eğitime Yardımcı Alan

Olanaklarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında, üçüncü alt amaca dayalı olarak oluşturulan, ilköğretim okulları bahçelerinin, çevre (kuşatma) duvarı; dış kapılar ve açıldıkları yerler; eğitsel ve eğitime yardımcı yerler; öğretmen lojmanları ve okul bahçelerini paylaştıkları kurumların olup olmadığına ilişkin durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kuşatma Alan Olanaklarına İlişkin Bulgular

Okulların güvenliğinin sağlanması yollarından biri olan çevre duvarı, ilköğretim okullarının yüzde 90,8'inde bulunmaktadır. Yüzde 9,2'sinde çevre duvarı bulunmazken; bulunanlarda kuşatma duvarı farklı şekillerde düzenlenmiştir. Okulların en fazla betonarme (% 36,3) duvara sahip oldukları belirlenmiştir. Ancak, duvarlarının betonarme olduğu ifade edilen okulların yaklaşık üçte birinin betonla örülmüş yığma taş duvar olduğu araştırmacı ve anket uygulayıcılarının gözlemleriyle saptanmıştır. Bu durum, yığma taş duvar ile çevrili okulların daha fazla olduğunu göstermektedir. Demir parmaklıkların kuşatmada kullanıldığı okul sayısı 60 (% 20,5) olarak ortaya çıkarken, bunların üçte ikisi sadece demir parmaklık iken; diğerleri, bir metreye kadar yüksekliklerde, duvar üzerine döşenmiş demir parmaklıklar şeklindedir.

ÇİZELGE 48
İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÇEVRE DUVARI ÖZELLİKLERİ

	n	%
Betonarme duvardır.	106	36,3
Yığma taş duvardır.	90	30,8
Demir parmaklıklarla çevrilidir.	60	20,5
Telörgü ile çevrilidir.	47	16,1
Briket duvar vardır.	41	14,0
Çevre duvarı yoktur.	27	9,2
Yüksek ağaçlarla çevrilidir.	25	8,6
Harçsız taş duvar vardır.	17	5,8
Bodur ağaçlarla çevrilidir.	7	2,4
Duvar üzeri cam kırıkları ile döşenmiştir.	1	0,3

Kuşatma duvarı bulunmakla birlikte, okulların 25 (% 8,6)'inde duvar iç kısımlarına yüksek ağaçlar; yüzde 2,4'ünde ise süs bitkileri niteliğindeki bodur ağaçlar dikilmiştir. Harç kullanılmadan, taşların üst üste konulması ile örülmüş duvarlı okul sayısı 17 (% 5,8)'dir. Bir okulun kuşatma duvarı üzerine de, dışarıdan girişlerin engellenmesi amacıyla, öğrenciler için tehlike yaratacak cam kırıklarının döşendiği saptanmıştır. Telörgü ile çevrildiği ifade edilen okulların 11 (% 3,7)'inde, telörgünün mevcut duvarlar üzerine yükseltme ve geçişleri engellemek düşüncesiyle çekildiği ve dikenli tel oldukları anlaşılmaktadır.

Bahçe Kapılarına İlişkin Bulgular

Çizelge 49 incelendiğinde, ilköğretim okullarının dış çevre ile bağlantısının kurulduğu kapılarının yüzde 44,9'unun ara sokaklara, yüzde 36,6'sının ana caddelere açıldığı görülmektedir. 18 okulun (% 6,2) ise dış kapıları hem ana caddeye, hem de ara sokaklara açılmaktadır. Üç (% 1,0) okulun da hem caddeye, hem de boş arsaya açılan kapıları bulunmaktadır. Okullardan 28 (% 9,7)'inin yöneticileri, bu özellikle ilgili soruda “*Başka*” seçeneğini işaretlerken, beş okul yöneticisi (% 1,7) ise, okulların dışa açılan

kapılarına ilişkin bilgi vermemiştir. “*Başka*” seçeneğinin işaretlendiği okulların dokuzunda çevre duvarının olmadığı yöneticilerce vurgulanmıştır.

ÇİZELGE 49
İLKÖĞRETİM OKULLARI DIŞ KAPILARININ
AÇILDIĞI YERLER

	n	%
Ara sokaklara	131	44,9
Ana caddeye	107	36,6
Ana cadde – ara sokaklar	18	6,2
Ana cadde – boş arsa	3	1,0
Başka	28	9,6
Yanıt vermeyenler	5	1,7
TOPLAM	292	100,0

İlköğretim okullarının dışa açılan kapılarının birden fazla olduğu düşünülürse, yüzde 43,8’inde doğrudan ana caddeye açılan kapı bulunduğu; aynı şekilde ara sokaklara açılan dış kapıların da yüzde 51,1 olduğu söylenebilir.

ÇİZELGE 50
İLKÖĞRETİM OKUL BİNALARININ DOĞRUDAN CADDEYE
ve SOKAKLARA AÇILAN KAPILARININ VARLIĞI

	n	%
Yok	194	66,4
Var	92	31,5
<i>Tehlike yarattı.</i>	29	31,5
<i>Tehlike yaratmadı.</i>	63	68,5
Yanıt vermeyenler	6	2,1
TOPLAM	292	100,0

İlköğretim okul binalarının yaklaşık üçte birinin (% 31,5), doğrudan caddeye açılan kapıya sahip bulunduğu saptanmıştır (Çizelge 50). 194 ilköğretim okul binasının (% 66,4) ise, doğrudan caddeye açılan kapısı bulunmamaktadır. Doğrudan caddeye açılan kapısı bulunan 92 okul

binasından 29 (% 9,9)'unda, bu durumun öğrenciler açısından tehlike yarattığı, öğrencilerin trafik kazası vb. sorunlar yaşadığı, okul yöneticilerince ifade edilmiştir.

Eğitsel ve Eğitime Yardımcı Ortam Olanaklarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin zihinsel gelişimi kadar psikolojik, toplumsal ve fizyolojik gelişimlerinde de önemli bir yere sahip bulunan ilköğretim okullarının okul bahçeleri, çocukların bu çok yönlü gelişimlerinde büyük önem taşımakta ve kendilerine önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak, Türkiye'deki ilköğretim okul bahçeleri, eğitim öğretim etkinliklerinin zenginleştirilmesi amacıyla kullanılabilecek eğitsel ve eğitime yardımcı olacak yerler bakımından da oldukça yoksun görünmektedirler. İlköğretim okullarının bir bölümü, bahçelerinde eğitsel ya da eğitime yardımcı alanların hiçbirine sahip bulunmazlarken, bazıları da bu olanakların birden fazlasına sahip bulunmaktadırlar.

ÇİZELGE 51
İLKÖĞRETİM OKULLARI BAHÇESİNDEKİ EĞİTİM
VE EĞİTİME YARDIMCI ORTAMLAR

	n	%
Voleybol alanı	142	48,6
Basketbol alanı	139	47,6
Uygulama bahçesi	86	29,4
Kum havuzu	59	20,2
Futbol alanı	53	18,2
Araç park yeri	39	13,4
Kamelya	11	3,8
Trafik köşesi	7	2,4
Kümes	4	1,4
Meteoroloji köşesi	3	1,0
Tenis kortu	3	1,0
Arılık	1	0,3

İlköğretim okullarının bahçelerinde eğitsel ya da eğitime yardımcı alan olarak en fazla *voleybol alanları* olmakta (% 48,6) ve bunu 47,6 yüzdeyle *basketbol alanları* izlemektedir. Bunları, okullarının sadece üçte birden azında (% 29,4) bulunan *uygulama bahçeleri*, yüzde 20,2 ile *kum havuzu*, yüzde 18,2 ile *futbol alanları* izlemektedir. İlköğretim okullarının ancak yüzde 3,8'inde *dinlenme alanı* olarak düşünülecek *kamelya* bulunmaktadır. Sadece yedi okulda (% 2,4) *trafik köşesi*, dört okulda (% 1,4) *kümes*, üçer okulda (% 1,0) *meteoroloji köşesi* ve *tenis* oynanabilecek alan bulunurken, bir okulda (% 0,3) da *arılık* türünde ortamların varlığı saptanmıştır.

İlköğretim okullarının tören, oyun ve dinlenme gibi eğitime yardımcı ortam olanaklarına ilişkin bulgular Çizelge 52'de verilmiştir. Buna göre, 234 (% 80,1)'ünde amacına uygun olarak düzenlenmiş bir *tören alanı* bulunurken, 52 (% 17,8)'sinde bulunmadığı saptanmıştır. Altı (% 2,1) okul yöneticisinin yanıt vermediği bu olanakla ilgili olarak, tören alanları olan ilköğretim okullarının durumuna bakıldığında, yaklaşık üçte birinin (% 31,6) *asfaltla* kaplı bir tören alanına; yüzde 28,2'sinin *beton*, yüzde 21,4'ünün *toprak*, yüzde 8,6'sının *sıkıştırılmış çakıl* ve yüzde 5,1'inin ise *parke taşla* kaplı alanlara sahip oldukları bulunmuştur.

Çizelge 52'de, ilköğretim okullarının oyun ve dinlenme alanları ile ilgili durumları da ortaya konulmaktadır. Çizelgedeki verilere göre, ilköğretim okullarının yüzde 78,8'i *oyun ve dinlenme* amaçlı alanlara sahipken, yüzde 18,8'i bu olanaktan yoksun bulunmaktadır. Yedi okul yöneticisinin yanıt vermediği zemin özellikleri ile ilgili olanaklar incelendiğinde, okulların 92 (% 40,0)'sinde *zeminin toprak*, 58 (% 25,2)'inde *asfalt*, 30 (% 13,0)'unda *beton*, 16 (% 7,0)'sında *sıkıştırılmış çakıl* ve sadece sekizinde *parke taş* olarak düzenlendiği görülmektedir. Yirmialtı okulun da oyun ve dinlenme alanları *farklı* biçimlerde düzenlenmiştir. Bunların yarısından fazlasında okul bahçesi ve dinlenme alanları birden fazla ve değişik türde malzeme ile döşenmiştir.

ÇİZELGE 52
İLKÖĞRETİM OKULLARININ TÖREN, OYUN
VE DİNLENME ORTAMLARI

	Tören Alanları		Oyun ve Dinlenme Ortamları	
	n	%	n	%
Yok	52	17,8	55	18,8
Var	234	80,1	230	78,8
<i>Asfalt</i>	74	31,6	58	25,2
<i>Beton</i>	66	28,2	30	13,0
<i>Toprak</i>	50	21,4	92	40,0
<i>Sıkıştırılmış çakıl (stab.)</i>	20	8,5	16	7,0
<i>Parke taş</i>	12	5,1	8	3,5
<i>Başka</i>	12	5,1	26	11,3
Yanıt vermeyenler	6	2,1	7	2,4
TOPLAM	292	100,0	292	100,0

ÇİZELGE 53
İLKÖĞRETİM OKULLARININ ÖZEL ÇİM ALANLARI
BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
Yok	215	73,6
Var	70	24,0
<i>Çimlere basmak yasaklanmıştır.</i>	48	68,6
<i>Çimlere basmak yasaklanmamıştır.</i>	63	31,4
Yanıt vermeyenler	7	2,4
TOPLAM	292	100,0

Yedi ilköğretim okul yöneticisinden, okullarının çim alanlarının bulunup bulunmadığına ilişkin yanıt alınamazken; Çizelge 53'te de görüleceği üzere, 70 (% 24,0) ilköğretim okulu yöneticisi okullarında *özel çim alanlarının* bulunduğunu, 215 (% 73,6) yönetici ise, böyle bir alana sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Özel çim alanlarına sahip bulunduklarını ifade eden yöneticilerin de yüzde 68,6 (63 okul)'sı düzenlenmiş bulunan *çim alanlara basılmasını yasakladıklarını*, yüzde 31,4 (22 okul)'ü böyle bir *yasaklamaya gitmediklerini* belirtmişlerdir.

İlköğretim okulları çim alan olanaklarına göre, okul bahçesinde bulunan ağaç olanakları bakımından daha şanslı görünmektedirler. Bahçelerinde çim alanları bulunanlar yaklaşık üçte bir ile sınırlı kalırlarken, ağaç toplulukları bakımından tersi bir görünüm (% 59,6 *ağaç topluluğu*) ortaya çıkmaktadır. Okul bahçelerinde bulunan ağaç topluluklarının sayısal dağılımına bakıldığında, bu olanağa sahip bulunan okulların yarısından fazlasında (% 58,6) 25 ve altında ağaç bulunduğu görülmektedir. Ağaç toplulukları bulunan okulların yüzde 14,4'ü 26 - 50 arasında ağaca sahip iken, yüzde 10,3'ü 51 - 100, yüzde 8,7'si 101 - 200 ve yüzde 8,0'i ise 201 ve üzerinde ağaca sahiptirler.

ÇİZELGE 54
İLKÖĞRETİM OKULLARININ AĞAÇ TOPLULUKLARI
BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
Yok	114	39,0
Var	174	59,6
25 ve daha az ağaç	102	58,6
26 – 50 ağaç	25	14,4
51 – 100 ağaç	18	10,3
101 – 200 ağaç	15	8,7
201 – ve daha fazla ağaç	14	8,0
Yanıt vermeyenler	4	1,4
TOPLAM	292	100,0

Çizelge 54'te yer alan verilere göre, bahçelerinde ağaçlık alanlara sahip okullarda, okul başına ortalama 42,8 ağaç düşerken; okullar genel olarak ele alındığında, okul başına düşen ortalama ağaç sayısı, 25,5 ağaç ile çok düşük kalmaktadır. Öğrenci başına bir ağaç düşmesi bir yana, sınıf başına düşen ağaç sayısı bile ancak iki kadar olmaktadır.

İşgören Lojmanı Olanaklarına İlişkin Bulgular

İşgörenlerin güdülenmesinde, kendilerine sağlanan lojman vb. bir kısım olanakların etkisi yüksektir. Ancak, eğitim işgörenlerinin barınmalarına olanak

sağlayacak lojmanlar bakımından ilköğretim kurumlarının oldukça yetersiz oldukları söylenebilir (Çizelge 55). İlköğretim kurumlarında çalışanların üçte ikiden fazlası (% 67,8) bu türden olanaklara sahip bulunmamaktadır. Son yıllarda kamu lojmanlarının elden çıkarılmasına yönelik çalışmalar dikkate alındığında, eğitim çalışanlarının lojman olanaklarının artması bir yana, eldekilerin de azalması söz konusudur.

ÇİZELGE 55
İLKÖĞRETİM OKULLARININ İŞGÖREN LOJMANLARI
BAKIMINDAN DURUMLARI

	n	%
Yok	198	67,8
Var	89	30,5
1 Daire	43	48,3
2 Daire	30	33,7
3 Daire	5	5,6
4 + Daire	11	12,4
Yanıt vermeyenler	5	1,7
TOPLAM	292	100,0

Lojmanı bulunan 89 ilköğretim okulundan 43'ü, sadece bir daireli lojman olanağına sahipken, 30 ilköğretim okulu iki lojmanlı, beş ilköğretim okulu (% 1,7) üç, 11 ilköğretim okulu (% 3,8) da dört veya daha fazla daireli lojman olanaklarına sahip bulunmaktadır. Örneklemdeki ilköğretim okulları bakımından genel ortalaması alındığında, okul başına bir lojmandan daha az (0,9) lojman düşmektedir.

Arazilerini Paylaştıkları Kurumlara İlişkin Bulgular

İlköğretim kurumları, kuruluşları sırasında veya sonrasında, arazilerini başka kurumlarla paylaşmak durumunda kalabilmektedirler. Bazen okul binaları, başka bir okul ya da kamu kuruluşu arazisine ve onun binalarının yanına; bazen de diğer kurumlar ilköğretim okullarının arazisine ve yakınına kurulabilmekte, hatta okulun binalarını paylaşabilmektedir.

ÇİZELGE 56
İLKÖĞRETİM OKULLARININ ARAZİLERİNİ
PAYLAŞTIKLARI KURUMLAR

	n	%
Var	34	11,6
Yok	255	87,4
Yanıt vermeyenler	3	1,0
TOPLAM	292	100,0

Çizelge 56'daki verilerine bakıldığında, ilköğretim okullarının yüzde 11,6 (34 okul)'sının bulundukları arazileri başka bir kısım kurumlarla veya okullarla paylaştıkları görülmektedir. İlköğretim okullarının arazilerini paylaştıkları kurumlar, büyük bölümü ortaöğretim kurumları olmak üzere, sağlık ocağı, resmi daireler vb. kurumlar olmaktadır. Bir ilköğretim okulu, bina ve bahçesini İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ile paylaşırken, bir okul da bahçesini öğretmenevi ile paylaşmaktadır.

İlköğretim Okul Bahçeleri Eğitsel ve Eğitime Yardımcı Alan Olanaklarına İlişkin Yorumlar

Özellikle, kentlerde bulunan ilköğretim okulları, mekansal ve arazi bakımlarından büyüme ve gelişme olmaksızın, her geçen gün, kuruluşundaki planlanan öğrenci sayılarından daha fazlasını bünyelerine katmakta ve bu durum artarak devam etmektedir. Kırsal alan yerleşim birimlerinde ise tersine bir durum yaşanmakta; hatta taşınmalı eğitim ve yatılılık uygulamalarıyla bazı okullar da kapanmaktadırlar. Şehir okullarında kapasitelerinin üzerinde başvuruya yanıt verebilmek için, önce bina içinde geniş alanları bölerek derslik yapma yoluna giden ilköğretim okul yöneticileri, daha sonra da müze, arşiv, laboratuvar, çok amaçlı salon vb. ortamları dersliğe dönüştürmeye başlamışlardır. Aynı durum okul bahçeleri için de geçerlidir. Birçok şehir okulunda eğitsel ve eğitime yardımcı alanlara ek derslik ya da binalar kurulmuş, oyun ve dinlenme alanları daraltılmış ya da tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Okulların büyük bölümünde bahçe alanları küçülmüş; sevimsiz, estetikten ve ana bina ile bütünlükten uzak ek binalarla olumsuz bir bahçe ortamı ortaya çıkmıştır.

Yüzde 90,8'ininde kuşatma duvarı bulunan okulların ortaya koyduğu; dışarıyla bağlantısı kesilmiş, çevrenin merkezinde fakat çevre ile iletişimden kopuk, öğrencide tutsak edilme duygusunu uyandıracak yüksek duvarlı, hatta dikenli telörgülü, demir parmaklıklarla daha da yükseltilmiş olumsuz bir görüntüdür. Hele geçilmemesi için duvar üzerine cam kırıklarını yerleştirmiş bir anlayışın; meyve bahçelerine girilmemesi için bahçenin değişik yerlerine tuzaklar koyma yoluna giden bir çiftçinin anlayışından farkı yoktur. Çağdaş örgüt ve eğitim yaklaşımları, çevre ile uyumlu, etkinlikleriyle çevresini de geliştiren anlayışları öne çıkarmaktadır. Güvenliği de sağlayan, ancak estetik değerleri ve örnek uygulamaları çevresine sunan bir okul örgütü çevresi tarafından daha kolay benimsenip sahiplenilecektir. Fakat, ilköğretim okulları, kuşatma duvarları ve bahçe düzenlemeleriyle çevresine örnek olmaktan uzak bir görüntü sergilemektedirler.

Okulların ve içindeki öğrencilerin güvenliğinin ise, sadece kuşatma alanları ile sağlanması düşünülmemelidir; daha okul yeri seçilirken çevresinin trafik, gelişme vb. özellikleri gözönünde bulundurularak planlamalar yapılmalıdır. Varolan durumda bir kısım tehlikeler söz konusuysa, gerekli önlemler alınmalıdır. Örneğin, örneklemdaki 92 (% 31,5) okul binasında doğrudan caddeye açılan kapının bulunması, kazalara ortam hazırlayıcı bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Nitekim, bu okullardan 29'unda tehlikeli durumların yaşanmış olması bunun göstergesidir. Aynı şekilde, okul bahçelerinin de yüzde 36,6'sında doğrudan caddelere açılan çıkış kapılarının bulunması tehlikelerin olasılığını arttırmaktadır. Hareketli, fakat o derecede de kısa süreli ve dağınık bir dikkate sahip yaş grubunun yer aldığı ilköğretim okullarında, bir tehlikeli durumun ortaya çıkma olasılığı varsa, tehlike oluşmadan önlemleri de alınmalıdır.

Okulların sadece derslikleri değil, her köşesi eğitsel bir alan gibi düşünülmeli ve bu yönde düzenlemelere gidilmelidir. Okul bahçeleri, sınıf içi etkinliklere göre, öğrenmenin yaşantılar yoluyla gerçekleşmesine yönelik fırsatların daha fazlasını sunabilir. Okul bahçelerine, okulun hedefleri doğrultusunda, eğitsel ve yardımcı ortam düzenlemeleri yapıldığı takdirde, önemli kazanımlar elde edilebilir. Ancak, okulların yarısından fazlasında bu türden düzenlemeler bulunmamaktadır. Yasal metinlerle de istenmiş olmasına

karşın; uygulama bahçesi, kümes, meteoroloji köşesi, arılık gibi alanlar ve ortamlar, okul yönetimlerinin düşüncelerinden büyük oranda çıkmış, varolan olanaklar da kullanımdan çıkarılmaya başlanmıştır.

Gittikçe daralan oyun alanları yanında; daha temiz ve çamurdan uzak olur düşüncesiyle, okul bahçelerinin asfalt ya da betonla kaplanmaya başlanması uygulamaları çoğalmıştır. Bu yolla öğrenciler rahat ve korkusuzca hareket edebilecekleri alanlardan yoksun kalmış; diğer taraftan çamur sorunu bitmiş ama yağmur sonrası suların boşaltılamamasından dolayı, okul bahçelerinde gölcükler oluşmaya başlamıştır. Görüşmeler sırasında öğretmenlerden biri; okullarının bahçesinde bulunan tek ağacın yanına yenilerinin ekilmesi, bahçenin ağaçlandırılması amacıyla, öğrencileriyle birlikte ağaç dikme kararı aldıklarını; asfaltlanan bahçelerinin kuşatma duvarı kenarlarında, asfaltı kırarak açtıkları çukurlara fidan diktiklerini; ancak, toprağın yeterince havalandırılmadığı ve güneş enerjisini alamadığı için fidanların ya tutmadığını ya da kısa sürede kuruduklarını ifade etmiştir.

Öğrenci başına en azından bir ağaç düşmesi gereken okulların sahip oldukları ağaç sayısı, bu rakamın oldukça gerisinde kalmıştır. Çimlendirilmiş yeşil alanların bulunduğu okul oranı da yüzde 24,0'lerde kalmaktadır. Üstelik okul bahçelerindeki çimlerin üçte ikisi süs çimi özelliğindedir ve üzerlerine basılması yasaklanmıştır. Üzerinde oturulacak, dinlenilecek özellikte olması gereken çim alanları çok az okulda bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında, ilköğretim okullarının yeşil alanlar bakımından oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Şehirlerdeki okullar bir yana, verimli toprakların, yeşil alanların ve ağaçların bulunduğu birçok köyde bulunan ilköğretim okulu da yeşil alanlardan ve ağaçlandırmadan yoksun bir görünüm ortaya koymaktadır.

İlköğretim Okulları Fiziksel Ortam Değişkenlerine İlişkin Bulgular

Bu çalışmada, iklim ve çevresel koşullara bağlı olarak; ısıtma, havalandırma, aydınlatma, gürültü ve güvenlik değişkenleri, okulların fiziksel ortam değişkenleri olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte, toplumsal ve kurumsal yaşamda insan ögesinin öne çıkması, merkeze alınması ile; engellilerin de toplumsal ve kurumsal yaşamda kendilerine zorlanmalara

girmeden yer bulabilmesi, üretim sürecine katılabilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle engellilere yönelik düzenlemeler de bir değişken olarak ele alınmıştır.

Isıtma Olanaklarına İlişkin Bulgular

Çizelge 57’de yer alan verilere göre, ilköğretim okullarının yüzde 32,2’sinin soba, yüzde 65,4’ünün ise kalorifer ile ısınma sorunlarını çözdükleri görülmektedir. Okulların yüzde 1,4 (4 okul)’ü ise, hem soba, hem de kalorifer ile ısınmaktadır. Bu okulların birden fazla binası bulunduğundan, genellikle eski binalar soba, yeni binalar da kalorifer ile ısıtılmaktadırlar. Bu eski binalar, genellikle, kalorifer döşeminin kurulması için uygun özelliklere sahip olmadığından, soba ile ısıtmaya devam edilmektedirler. .

ÇİZELGE 57
İLKÖĞRETİM OKULLARININ ISINMA OLANAKLARI
BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
Soba	94	32,2
Kalorifer	191	65,4
Soba + kalorifer	4	1,4
Kullanılan yakacak türü		
<i>Kömür</i>	198	67,8
<i>Odun</i>	28	9,6
<i>Akaryakıt</i>	26	8,9
<i>Doğalgaz</i>	19	6,5
<i>Tezek</i>	18	6,2
Yanıt vermeyenler	3	1,0
TOPLAM	292	100,0

Üç okul yöneticisinin yanıt vermediği ısınma ile ilgili soruya alınan yanıtlardan, okulların ısıtılmasında büyük oranda *kömür* (% 67,8) kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kömürü, 9,6 yüzde ile *odun*, 8,9 yüzde ile *akaryakıt* ve 6,5 yüzdeyle de *doğalgaz* izlemektedir. Okulların 18 (% 6,6)’inde ise *tezek* halen bir yakıt gereci olarak kullanılmaya devam etmektedir. Üç okulun yöneticisi ise, birden fazla yakıt türünü, ana yakıt olarak kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Havalandırma Olanaklarına İlişkin Bulgular

Dersliklerin havalandırılması için okullarda uygun donanımlar bulunmadığından, genel olarak havalandırma doğal yollarla (% 98,78) yapılmaktadır. Sadece iki okul ve bunlarda bulunan 24 derslikte (% 0,9) özel havalandırma araç ve tesisatları bulunmaktadır.

ÇİZELGE 58
DERSLİKLERİN HAVALANDIRMA OLANAKLARI
BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
Doğal havalandırma	2504	98,8
Özel havalandırma araç ve tesisatlarıyla	24	0,9
Yanıt vermeyenler	7	0,3
TOPLAM	2535	100,0

Okullarda havalandırmalar, genel olarak, teneffüs saatlerinde öğrencilerin dışarı çıkarılıp, pencerelerin açılmasıyla yapılmakta, ancak böyle bir uygulama, soğuk ve yağışlı havalarda sorunlar yaratmaktadır.

Aydınlatma Olanaklarına İlişkin Bulgular

Dersliklerin aydınlatma olanaklarına ilişkin bulgularda, dersliklerin yüzde 95,4'ünün elektrik döşemine sahip bulundukları ifade edilmişti. Elektrik döşemi bulunmayan dersliklerin genel olarak eski binalar olduğu, yanlarına yapılan yeni bina ve ek dersliklerde elektrik döşeminin bulunduğu saptanmıştır. Dolayısıyla bazı okulların dersliklerinde bulunmamakla birlikte, elektrik düzeneği olmayan okul bulunmamaktadır. Diğer taraftan, dersliklerin aydınlatılmasında yararlanılan güneş ışığından da kontrollü olarak yararlanılamamaktadır. Yüzde 28,2'si güney yöne dönük olan derslikler güneş ışıklarını uzun süre ve doğrudan alırlarken; dersliklerin doğuya dönük olan yüzde 17,4'ü sabah ve batıya dönük olan yüzde 19,8'i de öğleden sonraki saatlerde doğrudan almaktadırlar.

Güneş ışığının doğrudan ve dik olarak alınmasının önlenmesi yollarından biri pencerelerde perde kullanmadır. İlköğretim okul dersliklerinin yarısından fazlasında (% 58,6) perde bulunmaktadır. Güneş ışığının olumsuz etkilerinin azaltılmasındaki yollardan biri de pencere önlerine kurulacak güneşlikler ve geniş yapraklı ağaçlardır. Bu bakımlardan okulların olanakları oldukça sınırlıdır.

Gürültünün Önlenmesi Olanaklarına İlişkin Bulgular

Okullar, eğitsel etkinlikler üzerinde olumsuz etkileri bulunan gürültünün bulunmadığı veya az olduğu yerlerde kurulmuş olmalıdır. Böyle bir yere kurulma olanağı yok ise veya kuruluşundan sonraki dönemlerde okul çevresinde gürültülü ortam oluşmuşsa, gürültünün olumsuz etki yaratmaması amacıyla, gerekli fiziksel önlemler alınmalıdır.

ÇİZELGE 59
DERSLİKLERİN GÜRÜLTÜDEN KORUNMASINA YÖNELİK
DÜZENLEMELER BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
Yoktur.	1734	68,4
Ses yalıtım malzemesi kullanılmıştır.	20	0,8
Çift cam uygulaması bulunmaktadır.	771	30,4
Yanıt vermeyenler.	10	0,4
TOPLAM	2535	100,0

Dersliklerinin pencerelerinden gelecek ses ve soğuğa karşı, çok az okulda özel önlemlerin alındığı Çizelge 59'da görülmektedir. Dersliklerin sadece yüzde 30,4'ünde çift cam uygulaması bulunmaktadır ve bu yolla soğuk hava ve gürültüye karşı önlem alınmaya çalışılmaktadır. Bunun yanında, üç okuldan 20 (% 0,79) öğretmen, dersliklerin yapımında ses yalıtım malzemesi kullanıldığını ifade etmiştir.

Güvenlik Olanaklarına İlişkin Bulgular

Toplu olarak barınılan mekanlarda, doğal yıkım, yangın vb. yıkımlar karşısında insanların ve binaların korunmasına yönelik oluşturulacak düzeneklerin önemi büyüktür. Çalışma kapsamındaki ilköğretim okullarının yüzde 90,8'i yangınlara karşı bir önlem olarak *yangın köşeleri* oluşturmuş durumdadırlar. Yangın köşelerinde, ilgili yönetmelik ile belirtilen *kovalar*, *kazma*, *çengel*, *kürek* vb. malzemeler, *yangın söndürme tüpü*, *su vanası* ve *hortumlar* bulundurulmaktadır.

ÇİZELGE 60
İLKÖĞRETİM OKULLARININ DOĞAL YIKIM, YANGIN vb.
KARŞI OLANAKLARI BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
Yangın köşesi	265	90,8
Yangın söndürme köpüğü	181	62,0
Yangın alarmı için siren vb. ses düzenlemeleri	122	41,8
Su vanası ve hortumları	58	19,9
Yangın merdiveni	45	15,4
Tüp yangın vanası	43	14,7
Sığınak	38	13,0

Okulların yüzde 62,0'sinde yangına karşı önlem olarak *yangın söndürme köpüğü*, yüzde 19,9'unda *su vanası* ve *hortumları* ve yüzde 14,7'sinde *tüp yangın vanası* bulunmaktadır. Bunun yanında, okulların 122 (% 41,8)'si yangın alarmı için *siren* vb. ses düzenekleri; 45 (% 15,4)'i *yangın merdiveni* ve sadece 38 (% 13,0)'i de *sığınak* olanaklarına sahiptirler. Yıldırım tehlikelerine karşı önlem olarak, özellikle çok katlı binalarda bulunması gereken *yıldırımsavar (paratoner)* ise, çok az sayıda (% 9,2) okulda kurulu bulunmaktadır.

Engellilere Yönelik Düzenlemeler

Okulların bina ve çevre ile ilgili yapılanmalarında dikkate alınması gereken önemli noktalardan biri, okulda bulunan veya gelecekte

bulunabilecek engelli öğrencilere yönelik yapılacak düzenlemelerdir. Ancak, engelli öğrencilere yönelik düzenlemelerin bulunduğu okul sayısı çok düşüktür. Toplam 292 ilköğretim okulundan sadece 14 (% 4,8)'ünde bu yönde düzenlemeler bulunmaktadır. 273 (% 93,5) okulda ise böyle bir düzenleme yoktur.

ÇİZELGE 61
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA ENGELLİ ÖĞRENCİLERE
YÖNELİK DÜZENLEMELER

	n	%
Var	14	4,8
Yok	273	93,5
Yanıt vermeyenler	5	1,7
TOPLAM	292	100,0

İlköğretim okullarının bahçe ve binalarının hemen tümünde olduğu gibi, dersliklerin de çok büyük bir bölümünde (% 99,9), engelli öğrencilere yönelik bir özel düzenlemenin bulunmadığı saptanmıştır. Sadece üç derslikte bu yönde bir düzenlemenin bulunduğu ifade edilmiştir.

ÇİZELGE 62
DERSLİKLERİN ENGELLİLERE YÖNELİK DÜZENLEMELER
BAKIMINDAN DURUMU

	n	%
Var	3	0,1
Yok	2532	99,9
TOPLAM	2535	100,0

Engellilere yönelik düzenlemelerin varlığının saptanmasına yönelik soruya verilen yanıtlarda, öğretmenlerin bir bölümü, böyle bir düzenlemenin varlığından söz etmişlerdir. Ancak, bunun ne tür bir düzenleme olduğuna ilişkin öğretmen açıklamalarından; düzenlemenin, fiziksel ortamla ilgili bir düzenleme olmaktan çok, özellikle görme bozukluğu olan öğrencilerin ön sıralarda oturtulmasına yönelik düzenlemeler olduğu anlaşılmaktadır.

İlköğretim Okulları Fiziksel Ortam Değişkenlerine İlişkin Yorumlar

Okul yapı ve çevre düzenlemelerinde, eğitim kurumlarının amaç ve işlevlerinin başarılı şekilde gerçekleşmesine katkıda bulunacak fiziksel ortam değişkenlerinin yeterince dikkate alındığını söylemek zordur. İlköğretim okullarında ısıtma, havalandırmada ve aydınlatmada önemli etmen, iklim koşullarıdır. Okullarda fiziksel düzenlemelerin, iklim koşulları ve öğrenmeyi etkin kılacak şekilde yapılması gerekir.

Isı derecesinin eğitim ortamları ve öğrenmede etkisi büyüktür. Dersliklerin, ısının daha kolay ayarlanması olanağı bulunan kalorifer ile ısıtması uygun düşmektedir. Okulların üçte ikisinin kalorifer ile ısıtılması olumlu bir durumdur. Diğer okulların genellikle küçük olması, kullanım kolaylığı ve ekonomik olması nedeniyle, soba ile ısınması sözkonusudur. Ancak soba ısısındaki ani yükselme ve düşüşlerin, nem oranının eğitsel etkinlikler sırasındaki değişimlerin öğrencileri olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır.

Gerek ısı yükselmesi, gerekse belli bir süre kullanımdan sonra dersliklerin havalandırılmasına gereksinim duyulur. Dersliklerin sürekli ve yeter miktarda havalandırılması ve nem oranının dengede tutulmasını sağlayacak havalandırma araçları okullarda yok denecek kadar azdır. Pencerelerin açılması ve hele öğrencilerin öğretmen denetimi olmadan yapacakları havalandırmalar ortaya sağlık sorunları çıkarabilecektir. Benzer durum aydınlatma olanakları için de geçerlidir. İlköğretim okullarının tamamına yakını aydınlatmayı sağlayacak elektrik döşemine sahip olmasına karşın, gün ışığının dengeli ve eğitsel etkinlikleri olumsuz etkilemeyecek biçimde dağılımını sağlayacak düzenlemelere sahip değildir. Oysa, yüksek maliyetli olmayan perdelik ve güneşlikler kullanılarak sorun kısmen çözülebilir; dikiminden uzun süre sonra, fakat önemli bir yarar sağlayabilecek ağaçlandırmalardan yararlanılabilir.

Okul binalarının yerleşim planlarında da, okulların yerleşiminin bu değişkenlerden çok, bulunulan çevrenin konumu dikkate alınarak yapıldığı gözlemlerle ortaya konulmuştur. Örneğin, okul binalarının hemen hepsi, yön ve iklim koşullarından çok, arazilerin caddeler ya da yerleşim birimine dönük

yer ve yönlerine kurulmuşlardır. Aynı olumsuzluklar okul bahçelerinde de kendisini göstermektedir. Oysa, bahçelerde yapılabilecek düzenlemelerle, ısıtma ve aydınlatma ile ilgili yaşanabilecek bazı olumsuzluklar önlenabilir. Bölgenin hakim olan rüzgar ve çevresel gürültünün geldiği yönlere ağaçlandırmaların yapılması; hem rüzgarı, hem de gürültüyü engellemede yardımcı olabilecektir. Diğer taraftan, binaların iklim koşullarına göre yerleştirilmesi, güneş ışığından daha fazla ve uygun şekilde yararlanmayı kolaylaştırabilir.

Küçük yerleşim birimlerinde önemli bir etkiye sahip bulunmazken, kentlerde trafik, nüfus ve işyerlerinin yoğunluğuna dayalı olarak, gürültü eğitsel etkinlikler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Anket ve envanter uygulamaları sırasında da gözleendiği üzere, özellikle İstanbul ilinde bu olumsuzluk yüksek derecededir. Kuruluşu sırasında, gürültü, trafik ve nüfus yoğunluğu az olan okulların birçoğu, şu an bu olumsuzlukların etkisi altındadır. Okulların bu olumsuzluklardan kurtulabilmeleri için yapabilecekleri fazla bir şey bulunmamaktadır. Okul dersliklerinin yüzde birinden azında (% 0,8) ses yalıtım malzemesinin kullanılması; yüzde 30,4'ünde ısı kayıplarını önlemeye yönelik de olan çift cam uygulaması ile sorunun kısmen giderilmeye çalışılması sözkonusudur.

Güvenlik, fiziksel gelişmelerini istenen düzeyde tamamlamış, özdenetimi yeterince gelişmemiş ilköğretim çağı çocukları için büyük önem taşır. Çevresi, yapıları ve donanımlarıyla güvenli ortamlar olması gereken okul ortamlarının önemli güvenlik sorunlarının bulunduğu söylenebilir. Örneğin okul yönetici ve öğretmenlerinin ancak üçte ikisi, okul binalarının sağlam olduğunu düşünmektedirler (Çizelge 69). Bunun yanında, özellikle yangınlara karşı okullarda köşeler oluşturulmuş, bir kısım donanımlar sağlanmıştır. Ancak bunların birçoğu ilgili yönetmelik gereği yerine getirilmiş, işlevsellikten uzak görünümlü olanaklardır. Özellikle 1999 yılından itibaren Türkiye'de sıkça yaşanan depremlerde bazı okulların yıkılması, çevresindeki hasar oranı en yüksek binalar arasında yer alması okul binalarının doğal yıkımlara karşı güvenli olduğu konusundaki kuşkuları arttırmıştır. Diğer taraftan, okulların ancak yüzde 13,0'ünde sığınak bulunması, okul güvenliği ve sivil savunmaya hizmet vermesi açılarından birer yetersizlik olarak görülebilir. Çok katlı okul

yapılarının azlığı dikkate alınarak, okulların ancak yüzde 9,2'sinde yıldırım savarların bulunması normal bir durum olarak düşünülebilir.

Okul koridorları ve derslikler yeterli alan genişliğine sahip olmadıkları gibi, donanımlarıyla da tehlike ve kazalara açık bir görünüm sergilemektedirler. Dersliklerde kullanılan sıralar, masalar ve diğer eşyalar, ergonomik olmadıkları gibi, öğrencilerin düşme ve çarpmaları halinde ciddi yaralanmalara neden olabilecek özelliktedir. Aynı şekilde, okul bahçelerinin birçoğunda oyun alanlarının bile asfalt ya da beton kaplı olması, öğrenci başına düşen alanların yetersizlikleri, güvenlik sorununun varlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca doğrudan ana caddelere açılan kapıları bulunan okulların da güvenlik sorunu yaşadıkları söylenebilir.

Öte yandan, okul binalarının deprem, sel, yangın vb. yıkımlara; öğrencilerin okul sınırları içinde yaşayacakları kazalara karşı sigortalanmasına yönelik uygulamalar Türkiye eğitim sistemine henüz girmemiştir.

Sayıları az olmakla birlikte, okulların yüzde 12,3'ünün 200 metreden daha yakınında meyhane, kahvehane vb. yerlerin bulunması, bu okulların çevresel olumsuzlukların içinde olduğunu ve güvenlik sorunu bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Değişkenlerden biri olarak alınan, engellere yönelik düzenlemelerin okul bina ve bahçe düzenlemelerine pek yansımadağı söylenebilir. Ortopedik veya görme engelli bir öğrencinin okul ortamlarında başkalarına bağımlı olmadan varlığını sürdürmesi ve çalışmalarına katılması oldukça zordur. Yasal metinlerde ifadesini bulan "eğitimde fırsat ve olanak eşitliği", "eğitim hakkı" gibi ilkeler; insan haklarındaki yeni anlayışlar doğrultusunda, engellilere yönelik düzenlemelerin yapılması artık yasal zorunluluk haline gelmiş olmasına karşın, eğitim kurumlarında bile yeterince karşılığını bulamamıştır. Okulda bulunan ya da gelecekte bulunma olasılığı dikkate alınarak; okulun girişinden birimler arası yollara, oyun alanları, sınıf içi düzenlemelere kadar, engellilerin okul ortamında zorlanmadan yer alabilmeleri ya da okuldan uzaklaşmalarının önlenmesine yönelik gerekli önlemler alınmalıdır.

İlköğretim Okulları İşgören ve Fiziksel Ortam Olanaklarının Yeterlikleri Hakkında Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular

Çalışmada, veri toplama aracı olarak kullanılan anket formunda, ilköğretim okullarında görev yapan okul yöneticileri ile sınıf ve dal öğretmenlerinin; okullarının işgören, okul yeri ve büyüklüğü, okul binaları, okul bahçeleri ve fiziksel ortam değişkenleri olanakları ve yeterliklerine ilişkin görüşlerini ortaya koyacakları sorular yer almıştır. Okul yöneticileri ve öğretmenlerin, olanaklarla ilgili görüşleri beş grupta toplanarak çizelgeler ile gösterilmiştir. Çizelgelerde, okul yönetici ve öğretmenlerinin ortaya koydukları görüşler frekans ve yüzdeliklerle ifade edilmiş ve bu görüşler arasında anlamlı bir fark olup olmadığının ortaya koyulduğu ki-kare (0,05 anlamlılık düzeyinde) test sonuçları gösterilmiştir.

İşgören Olanaklarının Yeterlikleri Hakkında Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular

İlköğretim okulları işgören olanaklarının ortaya konulduğu Çizelge 63'e bakıldığında, işgören olanakları konusunda öğretmen ve yöneticilerin büyük oranda benzer görüşlere sahip oldukları; sadece eğitim uzmanlarının yeterliklerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farkın ($\chi^2 = 4,48$) ortaya çıktığı görülecektir.

ÇİZELGE 63
İLKÖĞRETİM OKULLARI İŞGÖREN YETERLİKLERİNE İLİŞKİN
YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

	Okul Yöneticileri				Öğretmenler				sd	χ^2
	Yeterli n	Yetersiz %	Yeterli n	Yetersiz %	Yeterli n	Yetersiz %	Yeterli n	Yetersiz %		
Sınıf öğretmeni	269	81,0	63	19,0	1958	77,5	570	22,5	1	2,17
Branş öğretmeni	78	23,5	254	76,5	548	21,7	1976	78,3	1	0,54
Eğitim uzmanla.	35	10,5	297	89,5	183	7,3	2338	92,7	1	4,48*
Yön. hiz. işgör.	82	24,7	250	75,3	553	21,9	1969	78,0	1	1,44
Teknik hiz. işgör.	28	8,4	304	91,6	176	7,0	2347	93,0	1	0,94
Yard. hiz. işgör.	90	27,2	241	72,8	703	27,8	1822	72,2	1	0,06

* p < 0,05

Okul yöneticileri ve öğretmenlerden oluşan her iki grupta da, sınıf öğretmenlerinin nicelik bakımından yüksek oranda yeterli oldukları ifade edilirken; diğer işgörenlerle ilgili değerlendirmeler, büyük oranda yetersizliğin bulunduğu yönündedir. Sınıf öğretmenlerinin nicel yeterlikleri bakımından yapılan değerlendirmede, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri arasında anlamlı bir fark görülmemekle birlikte, okul yöneticilerinin yüzde 81,0'i; öğretmenlerin yüzde 77,5'i okullarındaki sınıf öğretmenlerinin yeterli olduğunu belirtmektedirler.

Branş öğretmenlerinin okullarında yeter sayıda bulunup bulunmadığına ilişkin olarak ise, okul yöneticileri (% 76,5) ve öğretmenlerin (% 78,3) dörtte üçünden fazlası, yetersizliğin olduğu görüşündedirler. Branş öğretmenlerinin yeter sayıda bulunmadıkları konusunda okul yöneticisi ve öğretmenlerinin görüşleri arasında anlamlı bir fark ($\chi^2 = 0,54$) görülmemektedir.

Aynı şekilde, ilköğretim okullarında görev yapan eğitime yardımcı işgörenlerin yeterlikleri konusunda da yönetici ve öğretmenler yaklaşık yüzdelerle, benzer görüş taşımaktadırlar. Okul yöneticilerinin yüzde 8,4 gibi oldukça düşük bir gruba, okullarında yeterli sayıda teknik hizmetler işgöreni bulunduğunu belirtirken; bu işgörenleri öğretmenlerin de çok azı (% 7,0) yeterli görmektedirler. Eğitim ve eğitime yardımcı işgörenlerinin yeterli sayıda olup olmadığı ile ilgili değerlendirmelerde, en fazla yetersiz bulunan işgörenler grubu olarak da, teknik hizmetler grubu görülmüştür. Okullarındaki büro ve temizlik vb. yardımcı hizmetleri yürüten işgörenlerin yeterli olup olmadıklarıyla ilgili olarak da, görüşlerine başvurulmuş öğretmen ve yöneticilerin, yaklaşık değerlerle, dörtte üçlük bölümü, bu işgörenlerin yeter sayıda olmadığını ifade etmişlerdir.

Okul Yerleri Olanaklarının Yeterlikleri Hakkında Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular

Okulların eğitsel başarılarında, öğretim ve öğrenme etkinlikleri yanında, okulun kurulu bulunduğu yerin çevresel ve arazi özelliklerinin etkisi bulunmaktadır. Veri toplama aracı olarak kullanılan envanterle elde edilen veriler; ilköğretim okullarının okul yerleri yeterliğinin istenen düzeyde

olmadığını ortaya koymaktadır. Konu ile ilgili olarak, öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşleri Çizelge 64’de verilmiştir.

ÇİZELGE 64
İLKÖĞRETİM OKULLARI OKUL YERİ YETERLİKLERİNE İLİŞKİN
YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

	Okul Yöneticileri				Öğretmenler				sd	χ^2
	<u>Yeterli</u>		<u>Yetersiz</u>		<u>Yeterli</u>		<u>Yetersiz</u>			
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Okul çevresinin uygunluğu	202	61,0	129	39,0	1432	56,8	1091	43,2	1	2,18
Bulunduğu arazi	226	68,3	105	31,7	1546	61,2	979	38,8	1	6,18*

* p < 0,05

Okul çevresinin uygunluğu ile ilgili değerlendirmelerde, okul yöneticisi ve öğretmenlerinin yarısından fazlası (% 57,3), okulun yeterli uygunlukta bir çevrede kurulu bulunduğu kanısını taşımaktadırlar. Okul yöneticileri (% 61,0), okul yerinin ve çevresinin uygunluğu konusunda daha olumlu bir düşünce içinde olmakla birlikte, öğretmenlerin (% 56,8) görüşlerinden daha farklı görünen bir durum ortaya koymamışlardır. Okulların yer aldıkları arazinin, okul yeri için ne derece uygun ve yeterli olduklarına ilişkin ise; öğretmen ve yöneticiler, okul çevresinin yeterliği hakkındaki görüşlerinden daha olumlu görüş taşımaktadırlar. Okul yöneticilerinin üçte ikiden (% 68,3) fazlası ve öğretmenlerin de üçte ikiye yakını (% 61,2) okulun kurulu bulunduğu arazinin uygunluğu konusunda olumlu bir görüşe sahiptirler. Okul çevresinin yeterliğiyle ilgili olarak, grupların görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmazken; arazinin uygunluğu ile ilgili olarak her iki grubun görüşleri arasında anlamlı bir fark ($\chi^2 = 6,18$) saptanmıştır.

Okul Binaları Eğitsel ve Eğitime Yardımcı Yer Olanaklarının Yeterlikleri Hakkında Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular

Anket ile elde edilen verilerin çözümlenmesiyle, ilköğretim okullarının yeterlikleri ile ilgili olarak en az yeterli bulunanlar; Çizelge 65’te de görüldüğü gibi, okulların eğitsel ve eğitime yardımcı alanlar ile ilgili olanakları olmuştur.

Yönetici ve öğretmenlerin yüzde 92,1'i *müzik dersliklerini*, yüzde 90,0'ı *resim iş dersliklerini* yetersiz bulmaktadırlar. Her iki derslikle ilgili olarak da yönetici ve öğretmenlerin yeterli görmeleri bakımından görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Okul yöneticilerinin yüzde 12,4'ü; 5,1 yüzde farkıyla ise, öğretmenlerin 7,3'ü, müzik dersliklerini yeterli görmektedir. Hemen hemen aynı yüzdelerle, öğretmen ve yöneticilerin resim ve iş derslikleri ile ilgili değerlendirmeleri de, bu mekanlar bakımından ilköğretim okullarının oldukça yoksul olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, spor salonu olanakları bakımından da oldukça olumsuz bir görünüm kendisini göstermiştir. Genelde, ankete yanıt verenlerin yüzde 85,0'i *spor salonları* bakımından okullarının yetersiz olduklarını ifade etmektedirler. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin, bu olanakla ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı ($\chi^2 = 0,08$) da ortaya çıkmıştır.

Bir eğitsel alan olarak müzeler, okullarda yetersizliği ve eksikliği en fazla hissedilen mekanlar olarak öne çıkmaktadırlar. Yöneticilerin yüzde 97,6'sı ve öğretmenlerin yüzde 98,1'i müzeleri yetersiz bulmaktadır.

ÇİZELGE 65
İLKÖĞRETİM OKUL BİNALARI EĞİTSEL ORTAMLARININ
YETERLİLİKLERİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

	Okul Yöneticileri				Öğretmenler				sd	χ^2
	<u>Yeterli</u>	<u>Yetersiz</u>	<u>Yeterli</u>	<u>Yetersiz</u>	<u>Yeterli</u>	<u>Yetersiz</u>	<u>Yeterli</u>	<u>Yetersiz</u>		
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Sınıf derslikleri	195	58,9	136	41,1	1477	58,5	1046	41,5	1	0,02
İşlikler	79	23,9	252	76,1	598	23,7	1924	76,3	1	0,00
Laboratuvarlar	99	29,9	232	70,1	673	26,7	1849	73,3	1	1,54
Müzik dersliği	41	12,4	290	87,6	185	7,3	2337	92,7	1	10,24*
Resim dersliği	41	12,4	290	87,6	187	7,4	2335	92,6	1	9,96*
Spor salonu	48	14,5	283	85,5	381	15,1	2142	84,9	1	0,08
Çok amaçlı salon	93	28,1	238	71,9	426	16,9	2096	83,1	1	24,69*
Okul kitaplığı	103	31,1	228	68,9	858	34,0	1665	66,0	1	1,09
Derslik tem.ve bak	217	65,6	114	34,4	1290	51,2	1228	48,8	1	24,10*
Derslik. kullanışlı.	222	67,1	109	32,9	1704	67,8	810	32,2	1	0,07
Derslik araç ve don.	132	39,9	199	60,1	1094	43,5	1423	56,5	1	1,53

* p < 0,05

Diğer bir eğitsel alan olarak, *çok amaçlı salonlar* bakımından da ilköğretim okullarının yeterli olduklarını söylemek zordur. Bu mekan ile ilgili değerlendirmelerinde, okul yöneticileri (% 71,9) ve öğretmenlerinin büyük bölümü (% 83,1) yetersizlik yönünde bir ifade kullanmışlardır. Öğretmenlerin, okul yöneticilerine göre, daha fazla bir bölümü çok amaçlı salonlar bakımından okulların yetersiz olduğu görüşünü ortaya koymaktadırlar. İki grubun görüşleri arasındaki yüzde 11,2'lik bu fark, 0,05 manidarlık düzeyinde, anlamlı ($\chi^2 = 24,7$) bir fark olarak bulunmuştur.

İşlikler ve *laboratuvarların* yeterli olup olmadığına ilişkin değerlendirmelerde ise, her iki grubun yaklaşık dörtte üçü, bu olanaklar bakımından okullarını yetersiz görmektedirler. Olanakların yetersizliğine ilişkin değerlendirmelerde, yönetici ve öğretmenlerin görüşleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır. İşliklerin yeterliliği ile ilgili olarak, okul yöneticilerinin yüzde 23,9'u; öğretmenlerin ise, yüzde 23,7'si olumlu bir görüş ortaya koymuşlardır. Okul yöneticilerinin yüzde 29,9'u ve öğretmenlerin 26,7'si, okullarındaki laboratuvar olanaklarının yeterli olduğu kanısını taşımaktadırlar.

Öğrencilerin araştırma ve inceleme, ders içi etkinlikleri daha etkili kılmaya çalışmada, okul kitaplıkları önemli bir işleve sahiptir. Okul yöneticileri ve öğretmenlerin yaklaşık değerlerle, üçte ikisi, okullarının kitaplık olanaklarını yeterli olarak görmemektedirler. Okul yöneticilerinin yüzde 31,1'i ve öğretmenlerin yüzde 34,0'ü bu olanak bakımından okullarını yeterli bulmaktadırlar. Okul yöneticisi ve öğretmen gruplarının görüşleri arasında anlamlı bir fark da yoktur.

Okul yöneticileri (% 58,9) ve öğretmenler (% 58,5) tarafından en fazla yeterli bulunan eğitsel alanlar, genel amaçlı sınıf derslikleri olmuştur. Ancak, her iki grubun yarısına yakınının, okullarındaki dersliklerin yeterli olmadığını ifade etmiş olmaları; okullarda, en önemli ve en çok kullanılan bu eğitim ortamlarıyla ilgili sorunların önemli boyutlarda olduğu ve devam ettiğini ortaya koyması bakımından anlamlıdır.

İlköğretim okullarının temizlik, kullanışlılığı ve araç gereçlerle ilgili yeterliklerine ilişkin bulgulara bakıldığında, genel olarak, okul yöneticileri ve öğretmenlerinin değerlendirmelerinde daha yüksek yüzdelere yeterli

bulunduğu söylenebilir. *Dersliklerin kullanışlılığı* konusunda, öğretmenlerin % 67,8'inin, okul yöneticilerinin de % 67,1'inin, yeterliliğin bulunduğu yönünde görüşlere sahip oldukları, önemli bulgular olarak dikkat çekmektedir.

Dersliklerin yeterli araçlara ve donanımlara sahip oldukları konusunda, okul yönetici ve öğretmenlerin yarısından fazlası (öğretmenlerin % 56,5'i ve yöneticilerin % 60,1'i) olumsuz bir görüş ortaya koymuşlardır. Burada dikkati çeken önemli bir nokta, derslikleri kullanan öğretmenlere göre, okul yöneticilerinin yüzde olarak daha fazlasının derslikleri yetersiz görmeleridir. Ancak, ortaya çıkan bu farkın, anlamlı ($\chi^2 = 1,53$) bir fark olduğu söylenemez. Dersliklerin araç ve donanımları bakımından yönetici ile öğretmenlerin görüşleri benzeşmektedir. Derslik araç ve donanımlarına ilişkin değerlendirmeler bu şekilde iken; okul yöneticileri ve öğretmenlerinin okulun genel amaçlı okul araç ve donanımlarının yeterlikleri hakkındaki görüşleri daha olumludur. Okul müdürlerinin yüzde 77,0'si, öğretmenlerin yüzde 71,9'u, okul binalarının araç ve donanımları bakımından yetersiz durumda olduğunu düşünmektedirler.

Dersliklerin durumlarına ilişkin değerlendirmelerde, gruplar arası farkların ortaya çıktığı iki durum, *dersliklerin temizlik ve bakımı* ile *dıştan gelen gürültüleri önlemeye karşı alınmış bulunan önlemlerle* ilgilidir. Okul yöneticilerinin yüzde 65,6'sı *dersliklerin temizlik ve bakımının* yeterli olduğunu ifade ederlerken; öğretmenlerin yüzde 51,2'si yeterli olduğu kanısını taşımaktadırlar. Yüzde 14,4'lük bu değerlendirme farkı anlamlı bir fark olarak ($\chi^2 = 24,10$) ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 66'da yer alan ilköğretim okul binaları eğitime yardımcı yerlerinin yeterlikleri ile ilgili değerlendirmelere bakıldığında; bu alanlar içinde, grubun geneli tarafından yüksek bir yüzde (% 84,5) ile yeterli bulunan mekansal düzenleme, *okul yöneticilerinin odaları* olmuştur. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin çoğunluğu bu mekanları yeterli bulmakla birlikte, öğretmenlerin daha büyük bölümü bu yönde bir görüşe sahiptir. Okul yöneticilerinin yüzde 76,4'ü; yüzde 9,2 fazlasıyla ise, öğretmenlerin yüzde 85,6'sı, okul yöneticilerinin odalarının yeterli olduğu görüşünü taşımaktadırlar. Okul yöneticileri ile öğretmenlerin görüşleri arasındaki bu fark, anlamlı bir fark ($\chi^2 = 18,70$) olarak ortaya çıkmaktadır.

ÇİZELGE 66
İLKÖĞRETİM OKUL BİNALARI EĞİTİME YARDIMCI ORTAMLARININ
YETERLİKLERİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

	Okul Yöneticileri				Öğretmenler				sd	χ^2
	<u>Yeterli</u>		<u>Yetersiz</u>		<u>Yeterli</u>		<u>Yetersiz</u>			
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Müdür odası	253	76,4	78	23,6	2160	85,6	364	14,4	1	8,70*
Öğretmen. odası	216	65,3	115	34,7	1779	70,5	744	29,5	1	3,84
Eğitim uzm.odası	24	7,3	307	92,7	128	5,1	2391	94,9	1	2,73
Teknik hiz. odası	25	7,6	306	92,4	185	7,4	2330	92,6	1	0,02
Yardım. hiz. oda.	109	32,9	222	67,1	708	28,1	1811	71,9	1	3,33
Müze	8	2,4	323	97,6	47	1,9	2466	98,1	1	0,46
Arşiv odası	102	30,8	229	69,2	693	27,5	1830	72,5	1	1,63
Beslenme ortam.	45	13,6	286	86,4	211	8,4	2294	91,6	1	9,54*
Tuvalet, lavabo	182	55,0	149	45,0	1253	49,7	1268	50,3	1	3,37
Banyo / hamam	13	3,9	318	96,1	79	3,1	2431	96,9	1	0,57
Okul kantini	124	37,5	207	62,5	879	35,0	1635	65,0	1	0,80
Araç ve donanım.	76	23,0	255	77,0	705	28,1	1806	71,9	1	3,84
Okul sağlık koşul	170	51,4	161	48,6	1136	45,2	1380	54,8	1	4,54*
Koridor genişliği	194	58,6	137	41,4	1616	64,1	904	35,9	1	3,84
İşgören lojmanlar	39	11,8	292	88,2	244	9,7	2280	90,3	1	1,47

* p < 0,05

Daha düşük bir yüzde (% 69,9) ile, öğretmenlerin serbest zamanlarında, ders hazırlıklarını yaptıkları ve dinlenme amacıyla kullandıkları öğretmenler odaları da yeterli görülen mekanlar olarak değerlendirilmiştir. Grupların görüşleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı ($\chi^2 = 18,70$) bu değerlendirmede; okul yöneticilerinin yüzde 65,3'ü ve daha yüksek bir yüzde ile öğretmenlerin yüzde 70,5'i öğretmenler odalarını yeterli görmektedirler.

Lavabo ve tuvaletler, okul yöneticilerinin yüzde 55,0'i ve öğretmenlerin yüzde 49,7'si tarafından yetersiz görülmektedir. İlköğretim okullarının bir diğer yapması gereken düzenleme olarak okul kantinleri de, grubun sadece üçte biri (% 35,3) tarafından yeterli bulunmaktadır. Okul yöneticilerinin yüzde 37,5'i ve öğretmenlerin yüzde 35,0'i, okullarını bu olanak bakımından yeterli

görmektedir. Gerek lavabo ve tuvaletler, gerekse kantinlerle ilgili değerlendirmelerde, yönetici ve öğretmenlerin görüşleri arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır.

Grubun, ancak yaklaşık dörtte birinin okullarında yeterli gördüğü mekanlar ise, *temizlik hizmetlileri odaları* (% 28,7) ve *arşiv* (% 27,9) odalarıdır. Öğretmenlerin, yüzde 28,1'i yardımcı hizmet işgörenlerinin kullandıkları mekanları ve yüzde 27,5'i de arşiv odalarını yeterli bulduklarını; okul yöneticilerinin ise yüzde 32,9'u temizlik hizmetlileri odalarını ve yüzde 30,8'i arşiv odalarını yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir.

Yüzde onun altında olmak üzere, öğretmen lojmanları (% 9,9), beslenme ortamları (% 9,0), teknik hizmetliler odaları (% 7,4), eğitim uzmanları odaları (% 5,3), banyo veya hamam (% 3,2) ve müze (% 1,9) türü mekan ya da düzenlemelerin okulda yeterli olmadığı, yönetici ve öğretmenlerin ortak değerlendirmeleridir. Bu mekan ya da düzenlemelere ilişkin değerlendirmeleri bakımından, okul yöneticileri ile öğretmenlerinin görüşleri arasında, müdür odaları ile ilgili değerlendirmelerde olduğu gibi, beslenme yerleri ile ilgili değerlendirmelerde de farklılaşmalar ($\chi^2= 9,54$) görülmüştür. Beslenme yerleri ile ilgili olarak, yöneticilerin yüzde 86,4'ü yetersizlikten söz ederlerken, öğretmenlerin daha büyük bölümü (% 91,6) yetersizliğin bulunduğunu belirtmektedirler. Yatakhane olanakları da yüzde 94,9 ile önemli bir yetersizlik olarak görülmektedir.

Eğitime yardımcı alanlar olarak, okul hamam ya da banyo olanakları, okullarda yetersizliği en fazla hissedilen mekanlardır. Yöneticilerin yüzde 96,1'i, öğretmenlerin ise yüzde 96,9'u okullarında, hamam ya da banyoların yetersiz olduğunu veya bulunmadığını belirtmişlerdir.

Okul binasına ilişkin değerlendirmelerde, yöneticiler ile öğretmenlerin görüşleri arasında anlamlı bir farkın ortaya çıktığı tek durum, *okulun sağlık koşullarına uygunluğu* ile ilgili olanıdır. Öğretmenlerin daha büyük bölümü (% 54,8) okullarını sağlık koşullarına uygunluğu bakımından yetersiz bulurken; okul yöneticilerinin yüzde 48,6'sı yetersiz bulmaktadır. İki grubun yüzdeleri arasındaki bu fark 0,05 düzeyinde anlamlı bir fark ($\chi^2= 4,54$) olarak kendisini göstermektedir.

İlköğretim okullarının koridorlarının yeterince ve uygun genişlikte olup olmadığı konusunda, okul yöneticilerinin yüzde 58,6'sı ve öğretmenlerin yüzde 63,5'i olumlu bir görüş taşımaktadırlar. Ancak, anlamlı bir fark olmamakla birlikte, okul yöneticilerinin öğretmenlere göre daha düşük bir yüzde ile koridorların genişliğini yeterli ve uygun bulmuş olmaları dikkat çekici bir noktadır.

Okul Bahçeleri Eğitsel ve Eğitime Yardımcı Yer Olanaklarının Yeterlilikleri Hakkında Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular

Grupların değerlendirmeleri genel olarak alındığında, *tören alanları*, en yüksek yüzde (% 69,7) ile yeterli bulunan alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöneticiler grubunun küçük bir yüzde farkı (% 0,8) ile daha fazlası tören alanlarını yeterli görmektedirler.

Özellikle ilköğretim okullarında önemli bir eğitsel alan olarak görülmesi gereken *uygulama bahçeleri* yönetici ve öğretmenlerin büyük bölümü tarafından yeterli bulunmamıştır. Okul yöneticilerinin yüzde 67,1'i, öğretmenlerin de yüzde 70,9'u uygulama bahçelerinin yetersiz olduğu yönünde bir görüş ortaya koymuşlardır.

ÇİZELGE 67
İLKÖĞRETİM OKUL BAHÇELERİNİN YETERLİLİKLERİNE
İLİŞKİN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

	Okul Yöneticileri				Öğretmenler				sd	χ^2
	<u>Yeterli</u>	<u>Yetersiz</u>	<u>Yeterli</u>	<u>Yetersiz</u>	<u>Yeterli</u>	<u>Yetersiz</u>	<u>Yeterli</u>	<u>Yetersiz</u>		
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Çevre duvarı	227	68,6	104	31,4	1685	66,8	838	33,2	1	3,26
Uygulama bahçesi	109	32,9	222	67,1	736	29,1	1790	70,9	1	2,02
Tören alanı	233	70,4	98	29,6	1757	69,6	767	30,4	1	0,09
Oyun alanı	193	58,3	138	41,7	1316	52,1	1211	47,9	1	4,56*
Yeşil alan ve ağaç.	168	50,8	163	49,2	921	36,5	1604	63,5	1	25,30*

* p < 0,05

Okul bahçeleri ile ilgili olarak yönetici ve öğretmen görüşleri arasında anlamlı bir farkın ($\chi^2= 25,30$) ortaya çıktığı bir diğer özellik, okulların yeşil alanları ve ağaçlandırmaları ile ilgili olandır. Okul yöneticilerinin yüzde 50,8'i bu olanakları yeterli olarak görürken; öğretmenlerin sadece yüzde 38,1'i yeterli görmektedir. Diğer taraftan, okullarının *kuşatma duvarları* yönetici ve öğretmenlerin yüzde 67,0'si; *okulların arazileri* de yüzde 62,0'si tarafından yeterli bulunmaktadır.

Fiziksel Ortam Değişkenleri Hakkında Yönetici Ve Öğretmen Görüşlerine İlişkin Bulgular

İlköğretim okullarının ısıtma, havalandırma, aydınlatma, gürültüye karşı önlemler, güvenlik ve engellilerle ilgili olanakların yeterliklerine ilişkin bulgulara bakıldığında; grupların, *gürültüye karşı önlemler* dışındaki değişkenlere yönelik değerlendirmelerinin benzeştiği, Çizelge 68'de görülmektedir. *Dıştan gelen gürültülere karşı alınan önlemlerin* yeterli olmadığı, her iki grupta da hakim olan görüş olmakla birlikte; toplanan verilerden, öğretmenlerin yüzde 78,8'inin alınan önlemleri yetersiz gördüğü; okul yöneticilerinin ise biraz daha düşük bir yüzde (64,4) ile olsa da, yetersizlik yönünde bir değerlendirmede bulunduğu hesaplanmıştır.

ÇİZELGE 68
İLKÖĞRETİM OKULLARI FİZİKSEL ORTAM DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN
OKUL MÜDÜRÜ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

	Okul Müdürleri				Öğretmenler				Sd	χ^2
	<u>Yeterli</u>		<u>Yetersiz</u>		<u>Yeterli</u>		<u>Yetersiz</u>			
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Okulun ısıtılması	228	68,9	103	31,1	1813	71,9	707	28,1	1	1,35
Okul ve ders. havalan.	234	76,5	72	23,5	1798	77,9	510	22,1	1	0,16
Okul ve ders. aydınlat.	267	80,7	64	19,3	2015	80,0	505	20,0	1	0,09
Gürültü. karşı önlem.	109	35,6	197	64,4	489	21,2	1820	78,8	1	31,95*
Okul bina. sağlamlığı	212	64,0	119	36,0	1620	64,3	899	35,7	1	0,01
Okul yer,yapı.güven.	200	60,4	131	39,6	1299	51,5	1222	48,5	1	9,28*
Engellilere yön. düzen.	21	6,3	310	93,7	130	5,2	2389	94,8	1	0,82

* p < 0,05

Hesaplanan yüzde 14,4'lük bu fark, gruplar arasındaki değerlendirmelerin anlamlı bir fark ($\chi^2= 31,95$) ortaya çıkardığını göstermektedir.

Her iki grubun büyük bölümü (% 80,0), okul ve dersliklerin aydınlatılmasına yönelik olanakların yeterli olduğunu düşünmektedirler. Anımsanacağı üzere, ilköğretim okullarının tümü, doğal aydınlanma yanında, elektrik ile aydınlanma olanağına sahiptir. Özellikle dersliklerin gereğinden fazla ya da az ışık alması eğitim etkinliklerini olumsuz etkileyecektir. Okulların aydınlatılması olanaklarının yeterlikleriyle ilgili öğretmen ve yönetici görüşleri büyük oranda olumlu bir görünüm sergilemektedir. Anlamlı bir farkın ortaya çıkmadığı değerlendirmelerde; yaklaşık değerlerle, öğretmenlerin yüzde 80,0 ve yöneticilerin yüzde 80,7'si okul ve dersliklerin aydınlatma olanaklarının yeterli olduğu kanısındadırlar.

Anket formlarını yanıtlayan yönetici ve öğretmenlerin engellilere yönelik düzenlemeleri yeterli görme düzeyleri ise tersine bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Öğretmenlerin yüzde 94,8'i ve yöneticilerin yüzde 93,7'si engellilere yönelik düzenlemeler bakımından okullarındaki olanakları yetersiz bulmaktadırlar. İlköğretim okullarında görev yapan öğretmen ve yöneticilerin hemen hemen tümünün (% 94,7), engellilere yönelik düzenlemeler bakımından okullarının yetersiz olduğu, ortak görüş olarak belirtilmiştir. Gerek yöneticiler (% 93,7), gerekse öğretmenler (% 94,8), okullarındaki engellilere yönelik düzenlemeleri yetersiz bulmaktadırlar.

İlköğretim okullarının havalandırılmasının, genel olarak doğal yollarla yapıldığı, doğal olmayan yollarla havalandırmanın çok sınırlı kaldığı ilgili alt amaca ilişkin bulgularda ortaya konulmuştu. Söz konusu olanakla ilgili öğretmen ve yönetici görüşlerine bakıldığında, öğretmenlerin yüzde 77,9'u ve yöneticilerin de yüzde 76,5'inin okul ve dersliklerin havalandırılmasının yeterliği konusunda olumlu bir görüş taşıdıkları görülmektedir. Ortaya çıkan durum, havalandırmanın doğal yolların kullanılmasının büyük oranda uygun ve yeterli bulunduğunu göstermektedir.

Isıtma konusunda da grupların üçte bire yakını okullarının yetersizliğini vurgulamaktadırlar. Öğretmenler grubunun yüzde 28,1'i; daha olumlu bir yaklaşım sergilemekle birlikte, okul yöneticilerinin ise yüzde 31,1'lik bölümü, okullarının ısıtılmasının yeterliliği konusunda olumsuz bir görüş taşımaktadırlar.

Anket formunda, güvenlikle ilgili olarak, okul yeri ve binanın sağlamlığına yönelik iki soru yer almaktadır. Bunlardan biri okul yeri ve yapısının güvenli oluşu, diğeri de okul binasının sağlamlığı ile ilgilidir. Öğretmenler, okul yöneticilerine göre, *okullarının kurulu bulunduğu yer ve yapı güvenliğini*, okul yöneticilerine göre daha az yeterli bulmaktadırlar. Öğretmenlerin yüzde 48,5'i okullarının kurulu bulunduğu yer ve yapılarını güvenli bulmazken; yüzde 8,9 farkla, okul yöneticilerinin yüzde 39,6'sı yeterli bulmamaktadır. İki grubun görüşleri arasındaki bu fark, 0,05 manidarlık düzeyinde, anlamlı bir fark olarak ortaya çıkmaktadır. Okul binalarının doğal yıkımlar vb. durumlara karşı yeterince sağlam olup olmadığı konusunda da, olumlu bir düşünce taşıyanların sayısı (% 64,3) düşük kalmıştır. Öğretmenlerin yüzde 35,7'si ve yöneticilerin 36,0'sı görev yaptıkları okulların yeterince sağlam olmadığını düşünmektedirler.

İlköğretim Okulları İşgören ve Fiziksel Ortam Yeterlikleri Hakkında Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerinin Görüşlerine İlişkin Yorumlar

Bulgular, ilköğretim okullarının eğitim işgörenleri bakımından, genel anlamda yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Özellikle eğitim bilimi uzmanları konusunda yetersizlik kendisini fazlasıyla göstermektedir. Sınıf öğretmenleri bakımından daha yeterli olan okulların; dal öğretmenleri açısından özellikle müzik, İngilizce, Türkçe öğretmenliklerinde yetersiz oldukları saptanmıştır. Yardımcı ve teknik işgörenler açısından da benzer yetersizlikler yaşanmaktadır. Konu ile ilgili öğretmen görüşleri de benzer görünümü sergilemektedir.

İşgören yeterlikleri konusunda görüşler arasında anlamlı fark, sadece eğitim bilimleri uzmanlarının yeterliğine ilişkin görüşlerde ortaya çıkmıştır. Diğer işgören yeterliklerine ilişkin görüşler bakımından her iki grubun görüşleri

arasında paralellik bulunmakla birlikte; okul yöneticileri, işgören olanakları bakımından okullarını biraz daha yeterli görmektedirler. Eğitim uzmanları konusunda grupların görüşlerinin farklılaşması (Çizelge 63), öğretmenlerin üretim ortamının içinde daha fazla olmaları ve gereksinimi daha fazla hissetmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Her ne kadar okul yöneticileri öğretmen kökenli olsalar da, okulun üretim hizmetleri konusundan çok, okul işletmeciliği yönüne kaydıklarından, eğitim uzmanlarına gereksinimi fazla duyumsamayabilirler. Bir diğer neden olarak, sekiz sınıflı ilköğretim okullarının bir bölümünde bulunan rehber öğretmenlerin, eğitim bilimleri uzmanları yeterliği olarak düşünülmesinden kaynaklanabilir. Okullarımıza eğitim bilimleri uzmanlıkları henüz yeterince girmediğinden; yöneticilerin yeterlikle ilgili değerlendirmelerinde, yönetici – uzman çatışmasına dayalı bir düşüncenin etkili olmadığı söylenebilir.

Sınıf öğretmenliklerinin yeterli sayıda bulunup bulunmadığı konusunda, anlamlı fark olmamakla birlikte, okul yöneticilerinin sınıf öğretmenlerini daha fazla yeterli görmeleri, kalabalık sınıflarda olmakla birlikte, oluşturulan sınıflarda bir öğretmen bulunması, yeterlik olarak algılanıyor iken; öğretmenlerin bu konudaki algılamaları ise, dersliklerde kabul edilebilir sayıda öğrenci bulundurulması durumunda, sınıf öğretmenlerinin yeterli olmayacağına ilişkin düşünceden kaynaklanıyor olabilir.

Okulun kurulduğu çevrenin uygunluğu konusunda anlamlı farkın ortaya çıkmadığı, benzer görüşlere sahip oldukları söylenebilecek öğretmen ve yöneticilerin, okul arazisinin yeterliği konusunda görüşleri farklılaşmaktadır. Okul yerinin durumuna ilişkin bulgular ortaya konulurken (Çizelge 11), okulların yaklaşık üçte ikisinin konutlar arasında bulunması ve bir bölümünün gürültülü; yüzde 10,3'ünün kanalizasyon, çöplük, dere kenarı ve su kanalı gibi yerlerde; yüzde 12,3'ünün de kahvehane, bar, meyhane vb. yerlerde bulundukları saptanmıştı. Öğretmen ve yöneticilerin okul çevresinin uygunluğuna yönelik değerlendirmelerine bu olumsuzluk yansımıştır. İlköğretim okullarının arazilerinin yeterliği ile ilgili olarak, gruplar daha olumlu bir değerlendirmede bulunmakta; ancak, görüşleri anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Öğretmenlerin olanakların yeterliğini değerlendirmelerinde, daha çok eğitsel yönü esas almaları ve olanakların doğrudan kullanıcısı,

sorunları yaşayan kişiler olmaları, daha titiz ve duyarlı olmalarında etkili olmuş olabilir.

Benzer durum, okul binası eğitsel alanlarına yönelik değerlendirmelerde de kendisini göstermektedir. Okul ve dersliklerle ilgili envanterlerle saptanan olanaksızlıklar öğretmen ve yöneticilerin görüşlerine de yansımıştır. Farklılaşmaların, özellikle üretim ortamları olan özel amaçlı dersliklerle ve dersliklerin temizlik ve bakımlarına ilişkin olması, üretimin yönetimini üstlenmiş öğretmenlerin duyarlılığı olarak yorumlanabilir. Çok amaçlı salon yeterlikleri konusunda da, öğretmenlerin yeterli görme yüzdesinin daha düşük olması ve anlamlı bir şekilde farklılaşması, işlevsel ve amaca uygun kullanım özelliklerinin daha fazla dikkate alınmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Eğitime yardımcı ortamlar bakımından ilginç bir sonuç, müdür odalarının öğretmenlerce (% 85,6) büyük oranda, okul yöneticilerince ise, öğretmenlere göre daha düşük (% 76,4) oranda yeterli görmeleridir. Daha az oranda okul yöneticisinin kullandıkları odaların yetersizliğini düşünmeleri; mekanın sadece varlığını değil, olanaklarını ve kullanışlılığını dikkate alarak değerlendirme yapmış oldukları şeklinde yorumlanabilir. Yardımcı olanlarla ilgili bir diğer anlamlı fark ($\chi^2=9,54$) beslenme ortamları ile ilgili görüşlerdedir. Bu farkın da, mevcut sorunun dışarıdan destek alarak da olsa, çözülmüş olmasının, müdürlerce yeterlik olarak değerlendirilmesinden; öğretmenlerce ise, sorun ancak yerinde çözülmürse yeterlik olarak düşünülebileceği görüşünden kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim görüşmeler sırasında, bazı öğretmenler, başka kurumlara gidilerek sorunun çözümlenmeye çalışılmasından rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Aynı şekilde, öğrencilerin okul kaynaklı sağlıkla ilgili sorunları doğrudan yaşayan ve çözümüne yönelik olanakları kullanan öğretmenlerin, okulun sağlık koşullarına yönelik değerlendirmeleri, okul yöneticilerine göre daha farklı bir durum ortaya çıkarmıştır.

Öğretmen ve okul yöneticilerinin üçte ikisinden fazlası, eski bir uygulama olan ve yasal metinlerle okullarda düzenlenmesi istenen uygulama bahçelerinin yetersizliğini vurgulamışlardır. Uygulanan envanter çözümlmeleriyle de ortaya çıkan yeşil alan, ağaçlandırma ve oyun

alanlarının yetersizliği konusunda öğretmen görüşleri, ulaşılan bulgulara daha yakın bir görünümde dir. Özellikle yeşil alanlara ilişkin değerlendirmelerdeki görüş farklılıkları dikkat çekicidir.

Öğretmen ve okul yöneticilerinin fiziksel ortam değişiklikleriyle ilgili görüşleri arasında okul yeri ve yapısının güvenliği ile gürültüye karşı önlemlerin yeterliliği hakkındaki değerlendirmelerde anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Öğretmenler, yöneticilere göre, gürültü ve güvenlik değişkenleri ile ilgili yeterlikler konusunda daha olumsuz bir görüşe sahiptirler. Dikkat çeken diğer bir nokta da, gürültüye karşı önlemlerin yeterliği konusunda, her iki grubun büyük bölümünün, okullarının yetersizliği yönünde görüş belirtmeleri olmuştur. Bu, engellilere yönelik olanakların yetersizliğine yönelik olumsuz değerlendirmelerden sonra, en fazla grup üyesi tarafından yetersiz görülen fiziksel ortam değişkeni olmuştur. Buradan hareketle, ilköğretim okullarının önemli olanaksızlıklarından birinin, gürültüye karşı önlemlerin yetersizliğinin olduğu söylenebilir.

Özel durumları ve sayısal anlamda da dikkate alınması gerekecek kadar kalabalık bir grup olmaları nedeniyle; okullarda, engellilerin yaşamlarını kolayca sürdürebilecekleri önlemlerin alınması ve düzenlemelere gidilmesi gerekir. Engellilere yönelik her türlü düzenleme, aynı zamanda, bir ülkenin uygarlık düzeyinin göstergelerindendir. Dolayısıyla, içinde yaşadıkları toplumun bir üyesi olarak, içinde bulunacakları tüm alan ve mekanlarda, kendilerine yaşamlarını sürdürebilmeleri ve kolaylaştırabilmelerine yönelik bir kısım düzenlemelerin yapılmasında büyük önem bulunmaktadır. Toplu yaşam ve eğitim alanları olarak okulların da bu tür düzenlemelere önem göstermesi gerekmektedir. Her iki grup, okullarının engellilere yönelik olanaklar bakımından yetersiz olduğunu yüksek bir yüzde ile ifade ederek, bir anlamda, konuya yönelik duyarlıklarını da göstermişlerdir. Öte yandan, değerlendirmeler, okulların olanakları ile ilgili bulgularla da tutarlılık göstermektedir.

İlköğretim okullarının olanakların yeterlikleri ile ilgili öğretmen ve yönetici görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla, 46 olanak maddesi değerlendirmeye alınmıştır. Olanaklarla ilgili maddelerden 12 (% 26,1)'sinde grupların görüşleri arasında 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı farklılaşmalar

ortaya çıkmıştır. Olanaklarla ilgili bu değerlendirmelerde, öğretmenlerin olanakların yeterliği konusundaki görüşleri daha olumsuzdur. Diğer taraftan, genel olarak bakıldığında, okulların olanaklarına ilişkin tüm maddelerde, okul yöneticilerinin değerlendirmeleri, öğretmenlere göre, biraz daha olumluya dönük olmuştur. Sadece on maddede, ancak küçük farklarla öğretmenlerin biraz daha fazlası, olanakları yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir. Öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşleri arasında en yüksek oranda anlamlı farkın ortaya çıktığı maddeler ise, gürültüye karşı önlemler ($\chi^2= 31,95$) ve yeşil alan ve ağaçlandırma olanakları ($\chi^2= 25,30$) ile ilgili maddeler olmuştur.

Genel olarak bakıldığında, okul yönetici ve öğretmenlerinin, ilköğretim okul işgören ve fiziksel olanaklarının yeterlilikleri konusunda büyük oranda görüş birliği içinde oldukları ve bu görüşlerin envanter çözümlemeleriyle ortaya çıkan bulgularla da paralellik taşıdığı söylenebilir. Okul yöneticisi ve öğretmen görüşlerindeki farklılaşmalar daha çok görev alanlarındaki konularda olmuştur. Öğretmenlerin, üretim birimleri eğitsel alanlara yönelik yetersizlikleri okul yöneticilerinin ise okul yönetimiyle ilgili ve işletmecilik konularına ilişkin yeterlikleri öne çıkarmaları dikkat çekicidir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada, alt amaçlarla ilgili olarak elde edilen bulguların yorumlanmasıyla ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlara dayalı olarak ortaya konulan öneriler aşağıda sıralanmıştır.

Sonuçlar

İlköğretim okullarının işgören ve fiziksel olanaklarını ve olanakların yeterliği konusunda, okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşlerini almak üzere uygulanan envanter ve anketler; araştırmacı ve anket uygulayıcılarınca yapılan gözlem verilerinin irdelenmesiyle ulaşılan bulgular ve yapılan yorumlara bağlı olarak, şu sonuçlar çıkarılmıştır:

1. İlköğretim okullarında görev yapan işgörenler açısından, ilköğretim okulları hemen tüm görev alanları bakımından yetersizlik içindedirler. Yeterlik bakımından, en iyi durumda sınıf öğretmenliği kadroları görülmekle birlikte; Milli Eğitim Bakanlığı'nın ikili öğretimin kaldırılarak, normal öğretimli ve 30 kişilik sınıflarda eğitime geçilmesi hedefleri açısından bakıldığında, okullarda sınıf öğretmeliği kadrolarının da yeterli düzeyde olduğunu söylemek zordur. İlköğretim kademesindeki okulların yaklaşık dörtte birinde ikili öğretim uygulamasına devam ettiği ve bunların da büyük bölümünün kalabalık sınıflı okullar olduğu düşünülürse, sınıf öğretmeni fazlası değil, eksikliğinin olduğu görülecektir. Bazı okul ve eğitim bölgelerinde görülen sınıf öğretmeni fazlalıkları, gereksinim fazlası değil, dengesiz dağılımların sonucudur.

Hesaplamalar, ikili öğretimin kaldırılarak 30 kişilik sınıfların oluşturulması durumunda, Türkiye genelinde 90 binin üzerinde sınıf öğretmenine gereksinim duyulacağını ortaya koymaktadır. Kuşkusuz, böyle bir düzenlemeye gidilmesi, dal öğretmenliklerinde de etkili olacaktır. Sosyal

bilgiler, fen bilgisi gibi, öğretmenlerin yeterli görüldüğü dallarda, yeni gereksinimler ortaya çıkacak, müzik, İngilizce ve Türkçe öğretmenliklerinde de gereksinim duyulan işgören sayısı daha da artacaktır.

2. Türkiye Eğitim Sisteminin genelinde olduğu gibi, ilköğretim kademesine de eğitim bilimleri uzmanlığı kadroları henüz yeterince girmemiştir. Eğitim uzmanları milli eğitim sisteminin merkez örgütüne bile istenen düzeyde değildir. Oysa, birçok meslek alanında olduğu gibi, eğitim alanında da meslek özellikleri değişmekte; mesleksel görevlerin yerine getirilmesinde başka bir kısım mesleklerin desteğine gereksinim duyulmaktadır. Okullarda üretim çalışmalarını yapan öğretmen ve yöneticilerin de, görevlerini yerine getirmelerinde eğitim bilimleri uzmanlarına gereksinimleri artmaktadır.

Okullarda, eğitim bilimleri uzmanı olarak, sadece rehberlik ve psikolojik danışma alanında, rehber öğretmen kadrosuyla çalışacak işgörenler istihdam edilmektedir. Ancak bunların da sayısı oldukça azdır. Her okulda en az bir rehberlik ve psikolojik danışma uzmanının bulunması gerekliliği bir yana, birçok ilçe rehberlik araştırma merkezinde bile bu uzmanları bulmak zordur. Diğer uzmanlık alanlarına yönelik işgörenlerin okullarda görevlendirilmesi, henüz düşünsel boyutta bile yeterince ele alınmamaktadır. Özel öğretim kurumlarında ise, yasal zorunluluğa dayalı olarak görevlendirilen eğitim bilimleri uzmanları sınırlı alan ve sayıda kalmakta, idealde olması gerekene yaklaşmamaktadır.

3. İlköğretim okullarının eğitime yardımcı işgörenler bakımından da yetersizlikler içinde oldukları saptanmıştır. Temizlik hizmetleri işgörenleri, okulların yaklaşık yarısında bulunurken, diğerlerinde temizlik vb. işler öğretmen ve öğrenciler tarafından yapılmakta ya da istenen biçimde yapılamamaktadır. Okullarda, sağlık hizmetlerini yürütecek işgörenler de bulunmamaktadır. Okullarda bu yöndeki hizmetler okul bölgesinde bulunan sağlık ocaklarınca yürütülmektedir. Ancak, Milli Eğitim Bakanlığı'nın okul hekimliği ile ilgili pilot uygulamaları bu yönde olumlu bir adım olarak görülebilir.

4. İlköğretim okullarının yarısına yakını, öğrencilerin yaya olarak ulaşabilecekleri uygun mesafede bir yere kurulmuşlardır. Öğrenciler diğer okullara, ya olması gerekenden daha fazla yürüyerek ya da taşıtlarla gidip gelmektedirler. Bu durum, genellikle okul bölgelerinin alansal genişliğinden çok; taşınalı eğitim uygulaması ve öğrencilerin, bulundukları yerleşim biriminin dışındaki okulları tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır.

5. İlköğretim okullarının kurulu bulundukları yerler de, birçok olumsuzluğu içinde barındırmaktadır. Özellikle hızlı ve çarpık kentleşme sonucunda, şehir okullarının büyük bölümü konutlar arasına sıkışmış; gürültü, çevre kirliliği ve tehlikelere açık konumdadırlar. Kütüphane, park, spor alanları yakınında bulunan ve bunlardan yararlanabilecek okul sayısı oldukça sınırlıdır. Okulların şehirleşme, üretim ilişkileri vb. toplumsal yapıdaki değişmelere paralel bir gelişme içinde bulunamadığı; aksine, çarpık kentleşmenin olumsuzluklarını içinde taşıyan bir özellik taşıdığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

6. Mevcut ilköğretim okulları, öğrenci sayıları bakımından ortalama 710 öğrenciye sahip bulunmaktadır ve büyük okul özelliği göstermektedirler. Özellikle, taşınalı, yatılı ve pansiyonlu okul uygulamalarıyla, büyük okullar artış göstermeye başlamıştır. Çalışmada, uygun okul büyüklüğü olarak alınan 300 - 400 arasında öğrenci bulunan okulların oranı, yüzde ondan daha azdır. İlköğretim okullarının yaklaşık yarısı büyük okul özelliğindedir. Büyük okulların yanı sıra, küçük okulların özelliklerine sahip okullar da üçte bir civarındadır.

7. Okul yapıları eğitim etkinliklerinin gerçekleştiği ortamlardır. Genel olarak, önemli yetersizlikleri bulunan okul binalarının yeterliklerine ilişkin durumları aşağıya çıkarılmıştır:

a) Kullanımdaki okul ana binalarının dörtte birlik bölümü 1960-1970 yılları arasında yapılan binalardır. Ek binaların okul bahçelerine yapılmasında ise, 1980 ve sonrasında önemli bir artış gözlenmiştir. İlköğretim kurumlarının üçte birinden fazlasında ana bina dışında, ek bina ya da ek derslikler bulunmaktadır. Okullara yapılan ek binalar, okul ve çevresinin görünümünü bozduğu gibi, yeterli olmayan okul bahçelerini daha da daraltmaktadır.

b) Okul binalarının büyük bölümü betonarme ve yüzde 12,7'si de kagir yapı özelliğindedir. Bunun yanında, sınırlı sayıda olmakla birlikte, sağlıklı olmayan kerpiç ve prefabrik yapılar da okul binası olarak kullanılmaktadır.

c) Tek katlı okul binaları, öğrenci gelişim özellikleri ve okulun işlevsel kullanımı açısından daha uygun düşmekle birlikte, okulların ancak üçte birine yakını tek katlıdır. Özellikle son yıllarda, kent yaşamında görülen dikey yönde gelişmeye yönelik yapılaşma, yeni okul yapılarında da görülmektedir ve bu durum, ilköğretim kurumları açısından olumsuzluğu ortaya çıkarmaktadır. İlköğretim kurumlarının yarısının üç ve daha fazla katlı olması, olumsuz yapılaşmanın önemli bir göstergesidir.

d) Okul binalarının yapı özellikleri ve donanımları eğitsel açıdan uygunsuz bir görünümündedir. Sekiz yıllık eğitim uygulamasıyla birlikte, 7 – 11 yaşları arasında çocukların eğitim gördüğü ilkokul binaları ile, 12 - 14 yaşları arasındaki çocukların eğitim gördüğü ortaokul binaları; 7 – 14 yaş çocuklarına hizmet veren, ilköğretim kurumlarına dönüştürülmüştür. Farklı yaş gruplarına göre yapılmış bu binaların kullanım alanları ve donanımları, fiziksel ve ergonomik açıdan önemli sorunlar yaratmaktadır.

Diğer taraftan, hızlı gelişim sürecinde ve farklı özelliklerdeki çocukların aynı ortamları paylaşmaları, toplumsal gelişim açısından da sıkıntılara neden olabilecektir.

8. Çalışmada dersliklerin olanakları birçok yönden ele alınmıştır. Dersliklerle ilgili ulaşılan sonuçlar şöyledir:

a) Ders dersliği uygulamasının hemen hiç bulunmadığı ilköğretim okullarının yarısı on veya daha az dersliğe sahip bulunmaktadır. Tek derslikli okullar da, yüzde 2,0'lik bir dilimi oluşturmaktadır. Bunun yanında, büyük okul özelliğine dayalı olarak, okulların yüzde 10,6'sı da 25 ve üzerinde dersliğe sahip okul özelliğindedir. Bu okullarda, derslik başına düşen öğrenci sayısı 35,84'tür. Uygun sınıf büyüklüğü olarak kabul edilen 30 öğrenciye yakın bir değer olmasına karşın, okulların yarısından fazlasının dersliklerinde otuzdan fazla öğrenci öğrenim görmektedir.

b) Derslikler uygun sayıda öğrenci mevcuduna sahip olmadıkları gibi, öğrenci başına düşen alan bakımından da yetersizdir. Öğrenci başına iki m² olması gereken alan, 1,15 m² kadardır. Derslikler, öğrenci başına dört m³ düşmesi gereken hava miktarı bakımından ise, olması gerekene yakın bir değere (3,58 m³) sahiptir. Dolayısıyla, dersliklerin öğrenci başına düşen alan olarak yetersizliği, hacim olarak da, kısmen yeterliği sözkonusudur.

c) Dersliklerin büyük bölümü, beton türünde; ancak, uygun olmayan bir zemin yapısına sahip bulunmaktadır.

d) Genel olarak ve özellikle zemin katlarda dersliklerin iki kapısının bulunması uygun olmakla birlikte, okulların tamamına yakınında tek kapı bulunmaktadır ve birçoğu koridora açılmaktadır. Kapıların koridora açılması önemli tehlikelere de neden olabilmektedir.

e) Dersliklerde, öğrenci fiziksel özelliklerine ve öğretim etkinliklerine uygun; derslerin etkililiğini arttıracak, sınıf düzeni değişikliklerinin yapılabileceği nitelikte oturma düzenleri bulunmamaktadır. Öğrencilerin fiziksel ölçüleri ve ergonomik nitelikte oturma yerleri olanakları bulunmadığı gibi; kalabalık sınıflı şehir okullarında, iki kişilik sıralara üç kişi de oturtulabilmektedir.

f) Derslikler eğitim ve eğitime yardımcı araç-gereçler bakımından da yetersizlikler içindedir. Çağdaş eğitim anlayış ve gelişmelerine uygun bir eğitim ortamı okullarımızda oluşturulamamıştır.

9. Derslikler yanında, ilköğretim okullarının, bir kısım dersler için kullanılan işlik, laboratuvar, spor salonu ve çok amaçlı salon olanakları bakımından da oldukça yetersiz oldukları saptanmıştır. Konuyla ilgili, son yirmibeş yıl içinde yapılan araştırma sonuçları ile bu araştırmanın sonuçları arasında benzerlikler gözlenmiştir. Bu durum, yeni gelişmelere uygun düzenlemelere gidilmesi bir yana; okulların fiziksel ortamlarla ilgili genel sorunlarının bile karşılamadığı sonucunu ortaya koymaktadır.

10. İlköğretim okulları, müdür ve öğretmenler odaları v.b. yönetsel ortamlar açısından daha yeterli bir görünüm ortaya koyarlarken; müze, arşiv

odası, barınma, beslenme, sağlık hizmet birimleri ve tuvalet, lavabo gibi temizlik yerleri olanakları bakımından büyük yetersizlik içindedirler. Hatta yönetici ve öğretmenlerin büyük bölümü, müzelerin gerekliliğini bile düşünmemektedirler.

11. Eğitim etkinliklerine önemli katkısı olan okul bahçe düzenleri bakımından da okulların yeterliliği düşüktür. Bu konudaki yeterlikler bakımından okulların durumları da şöyledir:

a) Okulların yüzde 90,8'i kuşatma alanı olarak, çevre duvarına sahip bulunmakla birlikte; birkaçı dışında, eğitim kurumlarına uygun düşecek ve çevresine örnek olacak kuşatma alanına sahip okul bulunmamaktadır. Bazı okulların kuşatma alanları ise, çevresine olumsuz örnek olacak niteliktedir.

b) Okul bina ya da bahçe kapılarının yaklaşık yarısının işlek olan ana caddelere açılıyor olması, bir olumsuzluk olduğu gibi, kazalara da ortam hazırlayabilecek bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

c) Okul bahçeleri, eğitsel ve eğitime yardımcı olan olanakları bakımından da yoksun bir görünümündedir. Sadece oyun, dinlenme ve tören gereksinimlerini karşılamaya yönelik, sınırlı düzenlemelere sahip bulunan okul bahçeleri, zemin ve çevre düzenlemeleri, öğrenci başına düşen alanlar bakımından da yetersizlik içindedir.

d) Çevre düzenlemeleriyle, yeraldığı çevreye de örnek olması beklenen okulların bahçeleri, çim ve ağaçlandırma gibi yeşil alan olanaklarından da yoksundur. Bu olanağa sahip bulunan okulların da çok azında (% 7,5) çimlere basmak yasaklanmamıştır ve oturma, dinlenme alanı olarak kullanılmasına izin verilmektedir. Yasaklama getirilen okullardaki yeşil alan çimleri ise, küçük bir alanda bulunan ve genel olarak süs çimi türündedir.

12. İlköğretim kurumları fiziksel ortam değişkenleri olarak ele alınan ısıtma, aydınlatma, havalandırma, gürültüye karşı önlemler, güvenlik ve engellilere yönelik düzenlemeler bakımından olanaklarıyla ilgili ulaşılan sonuçlar aşağıdadır:

a) Okul binalarının yaklaşık üçte ikisinin ısıtılmasında, ısıtma aracı olarak kalorifer (% 65,4) ve yakıt olarak da kömür (% 67,8) kullanılmaktadır. Yüzde 10'dan az olmak üzere, diğer okullarda odun, akaryakıt, doğalgaz ve tezek kullanılmaktadır.

b) Dersliklerin aydınlatılmasında, okulların tümü elektrik döşemi olanağına sahip iken, doğal aydınlatmada yetersizlikler bulunmaktadır. Dersliklerin yüzde 28,2'si güney yönüne dönüktür ve güneş ışığını büyük oranda ve doğrudan alırken; yaklaşık sayıda (% 29,9) okul da kuzey yöne dönüktür ve güneş ışığından yeterince yararlanamamaktadır. Güneş ışığını doğrudan ve etkili biçimde alan dersliklerin, güneş ışığının olumsuz etkisini azaltmaya yönelik düzenlemeler bakımından yetersizliği de sözkonusudur. Derslik pencerelerinin, olması gerekenden daha az bir ortalama alan büyüklüğünde olması da, pencerelerin aydınlatma açısından yetersizliğini ortaya koymaktadır. Ancak, dersliklerin aydınlık görünüm kazanmasında etkisi olan duvar boyasında kullanılan renkler, uygun özelliktedir.

c) Okullarda havalandırma genel olarak doğal yollarla yapılmakta, yüzde birden az (% 0,9) okulda özel havalandırma araçlarından yararlanılmaktadır.

d) Okulların üretim birimleri niteliğindeki derslikler, dışarıdan gelen seslerin önlenmesi için yeterli donanıma sahip bulunmamaktadır. Üçte birden az okulda (% 31,2) gürültünün önlemesine yönelik düzenleme bulunmaktadır.

e) Güvenlik açısından da okullar yetersizlikler içindedir. Okullar deprem, sel gibi doğal yıkımlar ve yangınlara karşı, geleneksel önlemler dışında bir olanaktan yoksundurlar. Ayrıca, okullarda meydana gelecek her türlü kaza, sağlık sorunu, doğal yıkımların ortaya çıkaracağı durumlara karşı sigortalama vb. uygulamalar bulunmamaktadır.

f) Fiziksel ortam değişkenleri bakımından en olumsuz görünen değişken, engellilere yönelik düzenlemelere ilişkindir. Okulların tamamına yakınının ne okul genelinde, ne de dersliklerinde, engellilerin yaşamını kolaylaştıracak bir düzenleme yoktur.

13. İlköğretim okullarının, işgören ve fiziksel olanaklarının yeterliliği konusunda öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşleri, genel olarak okulların yetersizliğine yönelik bir durumu ortaya koymaktadır. Öte yandan, ilköğretim okullarının işgören ve fiziksel olanaklar bakımından yeterliği konusunda, okul yöneticilerine göre, öğretmenlerin daha fazlası yetersizlik yönünde bir değerlendirmede bulunmuşlardır. Özellikle, öğretme öğrenme etkinlikleri ve eğitim başarısı üzerinde doğrudan etkili olan olanaklarla ilgili değerlendirmelerde, öğretmenler daha olumsuz bir tavır sergilemişlerdir.

a) İşgörenlerin nicel yeterliği konusunda öğretmen ve yöneticilerin büyük bölümü, sınıf öğretmenlerinin yeterli olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. İşgörenlerin yeterliliği konusunda, eğitim bilimleri uzmanlarının yeterliğine ilişkin düşünceleri dışında, her iki grubun görüşleri benzeşmektedir.

b) Daha çok şehir okullarında görülen, eğitsel açıdan sorun yaratacak nitelikteki çevresel olumsuzluklar, öğretmen ve yönetici görüşlerine de yansımıştır. Aynı değerlendirme, okulun kurulduğu arazinin yeterliğine ilişkin görüşlerde de kendisini göstermektedir. Her iki özellikle ilgili değerlendirmede, öğretmenlerin daha fazlası bu olanakları yetersiz bulurlarken; okullarının kurulduğu arazinin yeterliğine ilişkin öğretmen görüşleri, yöneticilerin görüşlerinden anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

c) Sınıf derslikleri ve bunların temizliği, bakımı ve kullanılabilirliği konusunda her iki grubun yarısından fazlası, yeterlilik yönünde bir görüş taşımaktadırlar. Okul yöneticileri, görev ve sorumluluk alanlarına giren dersliklerin temizlik ve bakımının yeterliliği konusunda daha olumlu bir düşüncededirler. Gruplar arasındaki değerlendirmeler, 0,05 manidarlık düzeyinde, anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Diğer taraftan, öğretmenlerin ders dersliklerin yeterlikleri ile ilgili görüşleri de daha olumsuzdur.

d) Eğitime yardımcı ortamlar olarak, müdür ve öğretmen odalarının en fazla yeterli görülen ortamlar oldukları saptanmıştır. Her iki ortamın yeterliliği konusunda öğretmenlerin daha büyük bölümü, yeterlilik yönünde görüş belirtmiştir. Envanterlerle ulaşılan bulgulara göre, okullarda genel amaçlı öğretmen odaları bulunmakla birlikte, bireysel kullanıma yönelik odalar

hemen hemen hiç yoktur. Öğretmenlerin büyük bölümünün, dinlenme ve hazırlık çalışmalarını yaptıkları bu ortamları yeterli bulmaları; bireysel kullanıma yönelik ortamlara gereksinim duymadıkları ya da böyle bir ortam düzenlemesinin bilgisine sahip olmadıklarının bir yansıması şeklinde düşünülebilir.

e) Yönetici ve öğretmen gruplarının yarısından fazlası, okul bahçelerindeki oyun alanlarının yeterli olduğu kanısındadırlar. Buna karşın, yöneticilerin yarısı (% 50,8) okullarının yeşil alan ve ağaçlar bakımından olanaklarını yeterli bulurlarken; öğretmenlerin sadece üçte birden biraz fazlası yeterli bulmaktadır ve bu fark anlamlı bir fark olarak ortaya çıkmaktadır.

f) Fiziksel ortam değişkenlerinden, “*engellilere yönelik düzenlemelere*” ilköğretim okullarında hemen hiç rastlanmamıştır. Öğretmen ve yöneticilerce, okulların en az yeterli görülen düzenlemeleri de bu değişkenle ilgili olmuştur. Değişkenlerle ilgili görüş farklarının ortaya çıktığı tek değişken ise, “*gürültüye karşı alınan önlemler*” değişkenidir. Öğretmenlerin yüzde 78,8’i okullarında gürültünün olumsuz bir etkisinin olduğu kanısındadırlar.

Araştırma bulgularına dayalı olarak ortaya koyulan sonuçlar, ilköğretim okullarının gerek işgören, gerekse fiziksel olanaklar bakımından yetersizliğini ortaya çıkarmaktadır. Sekiz yıllık eğitim ile ilgili uygulama kararlarının alınmasından otuz yılı aşkın süre geçmesine; 1997 yılında geçilen uygulamalardan bu yana, ilköğretimin geliştirilmesine yönelik işgören ve fiziksel ortamların planlamalarının yetersiz kaldığı ya da planların yaşama geçirilemediği görülmektedir. Toplumsal sistemlerin geliştirilmesi yönünde dinamik bir güç olması gereken eğitim kurumları içinde yer alan ilköğretim kurumları, bu rolünü yerine getirmekten; işgören ve fiziksel olanaklar boyutunda yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliklerin, öğrenme etkinliklerini de olumsuz etkilemesi de kaçınılmazdır.

Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına bağlı olarak uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik geliştirilen öneriler şunlardır:

1. İlköğretim kurumlarının işgören yetersizliklerini gidermeye yönelik gerekli önlemler alınmalıdır. Bu doğrultuda;

a) Sınıf öğretmenlerinin okullara norm kadro esaslarına göre ve dengeli dağılımı sağlanmalı; normal öğretimli ve 30 öğrencilik sınıflarda öğretim hedeflerinin ve nüfus artışları ile hareketliliğinin ortaya çıkaracağı 90 binin üzerindeki sınıf öğretmeni gereksinimlerinin karşılanması amacıyla gerekli planlamalar yapılmalıdır.

b) Aynı şekilde, dal öğretmenliklerinde de varolan ve ortaya çıkacak gereksinimlerin karşılanmasına yönelik planlamaların yapılması ve gerekli önlemlerin alınması yoluna gidilmelidir.

c) Onbirinci Milli Eğitim Şûrası'nda ele alınmakla birlikte, henüz Türkiye Milli Eğitim Sisteminde yerini istenen düzeyde bulamamış eğitim bilimleri uzmanlık kadroları oluşturulmalıdır. Varolan yapı ve olanaklar dikkate alındığında, eğitim bilimleri uzmanlıklarının ilköğretim okullarında kadrolanması ilk aşamada zordur. Bu işgörenlerin, öncelikle ilçe eğitim örgütleri ve eğitim bölgeleri düzeyinde kadrolanması yoluna gidilmelidir. Okullar, oluşturulacak bu birimlerden hizmet almalıdırlar. Oluşturulacak eğitim bilimleri birimlerinde; denetmen, planlama uzmanları, okul danışmanları, program geliştirme uzmanları, özel eğitim uzmanları, eğitim teknologları, beslenme eğitimi uzmanları, halk eğitim uzmanları, ölçme ve değerlendirme uzmanları görevlendirilmelidir.

d) Sekiz yıllık eğitim uygulaması ile birlikte, ilköğretim kurumları açısından daha fazla önem kazanan ve gereksinim duyulan rehberlik hizmetlerinin karşılanması amacıyla, rehber öğretmeni bulunmayan okullarda gerekli görevlendirmeler yapılmalıdır.

3. Nüfus hareketliliği, hızlı ve çarpık kentleşme sonucunda; özellikle büyük şehirlerde, ilköğretim okullarının eğitimi olumsuz etkileyecek konutlar, işyerleri vb. olumsuz ortamlarda kalması sözkonusudur. Öğrenci nüfusunun azaldığı bu okulların satılarak, daha uygun yerlere okul kurulması yoluna gidilmelidir. Ancak, bina ve eğitim uygulamaları bakımından kültürel ve tarihi değeri bulunan okulların satışı yapılmamalıdır. Bu özellikteki binalar eğitim müzelerine ya da müze eğitimi veren ortamlara dönüştürülebilir.

4. Yeni kurulacak okulların yer seçiminde, mevcut olanaklar yanında yakın ve uzak gelecekte ortaya çıkabilecek durumlar iyi irdelenmeli; okul binaları, arazi sağlanan yere değil, eğitim açısından uygun düşen yerlere kurulmalıdır. Özellikle, 1980'li yıllardan sonra, okul yeri olarak bağışlanan veya hazineden sağlanan araziler, ulaşılabilirliği ve eğitime uygunluğu dikkate alınmadan okul yeri olarak seçilebilmiştir; bundan kaçınılmalıdır. Okul yeri seçiminde şehir planlamacıları yanında, eğitim yöneticileri, eğitim planlamacıları da görev almalıdırlar.

5. Estetikten yoksun ve tekdüzeliği olan tip okul binalarının yapımından vazgeçilmeli; okul binalarının mimari özelliğinin saptanmasında, eğitim ilkeleri, öğrenci özellikleri, çevrenin iklim koşulları, kültürel özellikleri dikkate alınmalıdır. Dikey yerine, yatay bir büyümeye dönük olarak kurulması gereken okulların, binaları ve bahçe düzenlemeleriyle çevresine örnek olacak şekilde tasarlanmalı ve kurulmalıdırlar.

6. Ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda kurulan ek bina yapılanmasından vazgeçilmelidir. Koşullar zorunlu kılıyorsa, yapılacak ek binalar okul bahçelerinin daralmasına meydan vermemeli ve mimari açıdan ana bina ile uyum göstermelidir. Bunun için okul arazilerinin seçiminde genişleme gereksinimlerinin ortaya çıkabileceği dikkate alınmalıdır.

7. Derslikler, öğrenci başına iki metrekare alan ve dört metreküp hacim düşecek şekilde planlanmalı ve sınıflarda en fazla 30 öğrenci bulunmalıdır.

8. Derslikler çağdaş nitelikteki eğitim araçlar-gereçleriyle donatılmalıdır. Her derslikte bilgisayar, televizyon, video veya DVD / VCD, tepegöz, perde, karartma perdeleri bulunmalı; öğrencilerin oturmaları için, farklı oturma

düzenlerinin oluşturulmasını da olanaklı kılacak, ergonomik özellikte, tek kişilik sıra ve masalar kullanılmalıdır.

9. Okul binalarında müzik, resim ve iş derslerinin yapılabileceği özel derslikler ve deney, bilgisayar çalışmalarının yürütüleceği laboratuvarlar kurulmalıdır. Bunların yanında, ilköğretim okullarında çok az bulunan çok amaçlı salon, spor salonu, eğitsel kol odaları, müze ve arşiv mekanları oluşturulmalıdır.

10. Kitaplık ve kütüphaneler, okulların beslendikleri en önemli kaynaklarındanidir. Okul kütüphaneleri; içinde okuma, çalışma, ödünç kitap alıp verme, teknoloji ve bilim odaları, müzik odaları, baskı ve çoğaltma yerleri, dinlenme alanlarının bulunduğu ortam olarak düzenlenmelidir.

11. Okullarda, kurum hekimliği anlayışıyla, sağlık birimleri kurulmalı; her okulun, öğrenci sayısına göre, sorumlu en az bir doktoru ve hemşiresi bulunmalıdır. Okul sağlık biriminde kadrolama ve donatım ile ilgili düzenlemelerin nasıl yapılacağı, eğitim ve sağlık hizmetleri uzmanlarınca belirlenmelidir.

12. Genel amaçlı öğretmen odaları yanında, öğretmenlerin bireysel ya da zümre öğretmenleriyle çalışmalar yapabilecekleri odaları bulunmalıdır.

13. İlköğretim okullarında müze ortamları oluşturulmalı ve buraları okul ve çevresine hizmet veren kültürel ve tarihi bir yer olarak düşünülmelidir. Müzelerin, okulun tarihini ve çevrenin tarihi, kültürel değerlerini koruma, yaşatma ve tanıtmada rol üstlenmeleri sağlanmalıdır.

14. Okul bahçeleri, bir okul hakkında ilk izlenimlerin oluştuğu, öğrencilerin yoğun bir iletişim içinde bulundukları eğitsel ve toplumsal gelişim açılarından vazgeçilmez ortamlardır. Okul bahçelerinin çevre duvarları çevresi ile iletişimi engellemeyecek şekilde ve en fazla bir metre yükseklikte yapılmalıdır. Duvarın beton ya da harçlı taş duvar şeklinde yapılması yerine, arasına telörgü çekilmiş çit bitkileri ile oluşturulması; beton ya da taş duvar yapılması halinde, iç kısımların bitki ve ağaç dikilmesi, okula görünüm zenginliği kazandıracaktır.

15. Okul bahçelerinde açık spor alanları, dinlenme ve tören yerleri, uygulama bahçesi, hayvanat bahçesi, meteoroloji köşesi, kum havuzu, eğitsel etkinlikler köşesi, açık hava dersliği vb. mekanlar oluşturulmalıdır.

16. Yeşil alanlar okulların vazgeçilmez olanakları olarak düşünülmeli; bahçede, en azından her öğrenciye bir ağaç düşmeli; düzenlenecek çim alanlar görsellik yanında, dinlenme yerleri olarak da düşünülmelidir.

17. Okul bahçesindeki alanların asfalt, beton ile kaplanmasından vazgeçilmeli; olabildiğince çimlendirmeye gidilmeli ve bağlantı yolları gibi yerlere de arnavut kaldırımı veya parke taş döşenmelidir. Olanaklar elvermiyorsa, en azından oyun alanları kumlandırılmalı veya toprak olarak kalmalıdır.

18. Deprem, sel gibi doğal yıkım ve yangınlara karşı, okullarda gerekli önlemler alınmalı; Türkiye'nin deprem kuşağında bulunduğu gözönünde bulundurularak, okul yeri seçimi, bina yapımı ve çevresel düzenlemelerde titiz davranılmalıdır. Okul ve öğrencilerin güvenliği açısından, okul ve öğrencilerin sigortalanması uygulamalarına gidilmelidir.

19. Sağlıklı ya da sağlıklı olmayan herkesin eğitim hakkı olduğu düşüncesine dayalı olarak, okulda bulunan ya da bulunacağı olasılığından hareketle, engellilere yönelik çevresel düzenlemelere gidilmelidir. Bu amaçla, okullarda, yürüme yolları, yönlendirmeye yönelik kabartma yazıları, özel çalışma odaları türünde olanaklar sağlanabilir.

20. Bir eğitsel ortam olarak ilköğretim okulları yer seçiminden, okul binasına; okul bahçelerine; eğitsel ya da eğitime yardımcı alanlarına kadar her yönüyle, öğrenme ve öğretme etkinliklerine zenginlik katacak şekilde planlanmalı ve düzenlenmelidir. Bu planlama ve düzenlemeler, çevrenin eğitimi ve geliştirilmesi için bir fırsat olarak düşünülmelidir. Okul bahçe ve bina tasarımında eğitim bilimleri uzmanları, peyzaj mimarları görev almalıdırlar.

21. İlköğretim okulları çevresel koşullar ve olanaklara dayalı olarak, bağımsız okullar olarak kurulabilecekleri gibi; oluşturulacak okul bölgelerinde, değişik kademe ve türdeki okulların yer alacağı yerleşke ortamında da

kurulabilirler. Bununla ilgili geliştirilen iki model ekte (EK IV ve EK V) verilmiştir.

22. İlköğretim veya diğer kademelerdeki okulların işgören olanaklarına yönelik çalışmalar yapacak araştırmacılar;

a) Okulların fiziksel olanaklarının nitelikleri ve eğitimin başarısına etkileri;

b) Okul bina ve bahçeleri ile buraların donanımlarında ergonomik özellikler ve uygulamaları,

c) Yerleşim birimlerinin yerleşke biçiminde okul bölgeleri oluşturulmasına uygunluğu konularında çalışabilirler. Ancak yerleşke düzenlerinin öğrenci ilişkileri açısından ortaya çıkaracağı bir kısım sorunların gözönünde bulundurulması ve önlemlerin alınması gerekmektedir.

23. İlköğretim okullarının çağdaş eğitim verebilmeleri, uygun nitelik ve nicelikte girdi almaları ve sürecin amaçlara dayalı olarak işletilmesine bağlıdır. İlköğretim okullarının toplumsal gerçekler ve istemlere, bilimsel. eğitim bilimleri ve eğitim teknolojisi alanlarındaki gelişmelere göre planlanması; bu planlamaların uygulanabilir nitelikte ve bilimsel verilere dayalı olarak yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Açıkalın, A. (1979). "Hastanelerde Örgütlenme". Yüksek Kademe Yönetim Semineri Notları. Ankara: SSK Yayını.

----- (1996). **Okul Yöneticiliği**. Ankara: PEGEM Yayını.

Açıkalın, Ş. (1992). "İlkokullarda Müdür ve Öğretmen Odaları". **Çağdaş Eğitim Dergisi**. Sayı: 174, Ankara.

Akbıyık, S. (1984). "Sekiz Yıllık İlköğretim Okullarının Uygulamada Karşılaştığı Sorunlar". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akçay, R. C. (1997). "Fiziksel Mekan ve Okul Kültürü". **Çağdaş Eğitim**. Yıl: 22, Sayı: 236. Ankara: Tekışık Yayıncılık.

Akgül, M. K. ve F. Yıldırım. (1999). "Eğitim Araçlarının Kullanımında Ergonomik Ölçülerin Önemi". 5. Ergonomi Kongresine Sunulan Bildiri.

Akhun, İ. (1991) **İstatistiklerin Manidarlığı ve Örneklem**. Üçüncü Bası, Ankara.

Aklan, M. (1978) "İl Özel İdarelerinin Yarını". **Amme İdaresi Dergisi**. Cilt: 11, Sayı: 4. Ankara: TODAİE Yayını.

Aksoy, Ö. (1968). **Osmanlı İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme**. İstanbul.

Akyol, A. (1991). **Amerikan Eğitim Sistemi Üzerine Bir İnceleme**. Ankara: MEB Yayını.

Akyüz, Y. (1996). **Türk Eğitim Tarihi**. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.
Al-Haboubi, M. H. (2000). "Analyzing Rectangular Classrooms." **Architectural Engineering**. Vol. 6, Issue 1,

Alıcıgüzel, İ. (1979). **İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim**. 4. Basım, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

Alkan, C. (1979) **Eğitim Ortamları**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 85.

----- (1982). "Eğitim Teknolojisi ve Öğretmen Eğitimi". **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.

----- (1983). "Eğitim Teknolojisi". **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**. İstanbul: MEB Basımevi.

----- "Eğitimde Öğretmen ve Diğer Personel: Yeni Profil ve Yeni Statü". (1993). **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.

----- "Eğitimde Ergonomi". (1983). **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.

----- (1996). **Eğitim Teknolojisi**. Ankara.

----- (2000). "İkibinli Yıllarda Öğretmenlik Mesleğinin Yeniden Yapılandırılması ve Öğretmen Adaylarının Yetiştirilmesi". **Çağdaş Eğitim**. Yıl: 25, Sayı: 271, Ankara: Tekışık Yayıncılık.

Alparslan, İ. (1993). **Okullarda Gözlem**. Erzurum.

American School Health Association. (2002). **Journal of School Health**, Sep, Vol. 72, p.p. 278, 4p.

AnaBritannica Dünya Ülkeleri 1987. İstanbul: 1987.

AnaBritannica Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler. (1986) İstanbul.

Aral N., A. Kandır ve M. C. Yaşar. (1981). **Okul Öncesi Eğitim 1**. İstanbul: YA-PA Yayınları.

Agron, J. (2003). "Size Matter." **American School & University**, 00030945, April, Vol. 75, Issue 8.

Aydın, İ. P. (2002). **Alternatif Okullar**. Ankara PegemA Yayınları.

Balcı, A. (1995) **Sosyal Bilimlerde Araştırma. Yöntem, Teknik ve İlkeler.** Ankara.

----- (1999). **Etkili Okul ve Okul Geliştirme: Kuram, Uygulama ve Araştırma.** Ankara: PegemA Yayıncılık.

Baloğlu, Z. (1990). **Türkiye’de Eğitim.** İkinci Bası. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Barker, R. G. ve P. Gump. (1964) **Big School, Small School.** Stanford, California: Stanford University Press.

Barker, B. O. (1986). **The Advantages of Small School.** Office of Education Research and Improvement (ED. Washington, DC., Feb.

Başaran, İ. E. (1974) “Türkiye’nin Zorunlu Öğrenim Sorunları ve Çözüm Yolları.” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

----- (1982). **Temel Eğitim ve Yönetimi.** Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.

----- (1983). **Eğitim Yönetimi.** Ankara.

----- (1992). **Türkiye Eğitim Sistemi.** Ankara.

----- (1994). “Nitelikli Bir Temel Eğitim Nasıl Olmalıdır?”. **Türk Milli Eğitiminde Kalite Paneli.** İstanbul: TSE.

Başar, H. (1994). **Sınıf Yönetimi.** Ankara: Pegem Yayınları.

Başar, M. A. (1993). “Sanayi Kuruluşlarında Hizmetiçi Eğitim Örgütlenmeleri ve Örgütlenme Değişkenleri.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

----- (2000). “İlköğretim Okullarının İşgören ve Fiziki Olanakları”. **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Özel Sayı.** Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yayını. ss. 142-146.

Bayındırlık Bakanlığı. (1983). "2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu". Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası.

Baytin, T., A. Ayverdi ve Y. Sey. (***) **Köy Okulları Yapımında Bir Deneme: Meksika**. İstanbul: İTÜ Teknik Okulu Yayınları, Sayı: 47,

Benjamin, L. T. (1991). "Personalization and Active Learning in The Large Introductory Psychology Class". **Teaching of Psychology**. Vol. 18, Nr. 2, s.s. 68-73, April.

Bilen, M. (1993). **Plandan Uygulamaya Öğretim**. Ankara.

Binbaşıoğlu, C. (1983). **Eğitim Yöneticiliği**. Üçüncü Basım, Ankara: Binbaşıoğlu Yayını.

----- (1995). **Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi**. Ankara: MEB Yayını No: 70.

Brubacer, C. W. (1988). "These 21 Trends Will Shape the Future of School Design". **American School Board**. Vol. 175, Nr. 4, ss. 31-33, 66, April.

Bursalıoğlu, Z. (1994). **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**. Ankara: Pegem Yayını.

Bülbül, S. A. (1988). "Dünya Eğitim Bunalımı ve Eğitim Finansmanı Sorunu." **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Cilt: 21, Sayı: 1-2. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.

Büyüköztürk, Ş. (1992). "Türkiye’de Nüfus ve Eğitimde Fırsat Eşitsizliği". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Can, Gürcan. Editör. (2003). **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ankara: PEGEM Yayınları.

Can, H. (1991). **Organizasyon ve Yönetim**. Ankara: Adım Yayıncılık.

Carter, D., T. K. Scorbrough ve S. Spain. (1989). "Estimating Building Costs". **Building Education**. May, ss. 11–12.

Chau, T. N. (1989). **Eğitim Planlamasının Demografik Yönleri**. Çev.: Reşide Kabadayı. Ankara:

Cicioğlu, H. (1985). **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretim**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.

Çamur, A. (1990). "İlkokullarda Sağlık Hizmetleri". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelebioğlu, F. (1990). **Davranış Açısından İşbilim**. Üçüncü Bası, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Yayın No: 237.

Çetiner, A. (1972). **Şehircilik Çalışmalarında Donatım İlkeleri**. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi.

Cankır, Ş. (1996). "Okul Büyüklüğü ve Öğrenci Başarısı". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çilenti, K. (1984). **Eğitim Teknolojisi**. Ankara: Gül Yayınevi.

Demirel Ö. (1992). **Genel Öğretim Yöntemleri**. Ankara.

Demirkan, H. (1995). "Eğitim Kalitesine Uygun Öğrenme Mekanlarının Tasarımı". **Beşinci Ergonomi Kongresi. Ergonomi ve Toplam Kalite Yönetimi**. İstanbul: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No: 570.

Devler Planlama Teşkilatı. (1989) **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1991-1995**. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını No: 2174.

----- (1996) **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1996-2000**. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.

Doyle, W. (1986). "Classroom Organisation and Management". **Handbook of Research on Teaching**. Ed. Merlin C. Wittrock, Third Ed.: Macmillan Pub. Comp. New York.

Duyar, İ. (1999). "İnsanın Fiziksel Boyutlarındaki Değişmeler ve Ergonomik Açıdan Önemi". 5. Ergonomi Kongresine Sunulan Bildiri.

Early, H. C., Flippo R. F. ve Lindsey J. D. (1995). "Reading For Success In Elementary Schools." **Organizing and Managing For Instruction**. pp, 448-449.

Elgin, S. (1984). "Okul Eğitim Teknolojileri Merkezleri". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elliott, O. M.; Davis G. (1989). Ignore the Political Realities and You Might Get Buried Under Your New Building. **American School Board Journal**. Vol. 176, Nr. 6, s.s. 38-39, Jun.

Erdoğan İ. (1995). **Çağdaş Eğitim Sistemleri**. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Ergen, Y. B. (1986). **Bina Bilgisi**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ergin, O. (1997). **Türk Maarif Tarihi**. Cilt: 1-2, İstanbul.

Ergün, M. (1982). **Atatürk Devri Türk Eğitimi**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını No: 325.

Erkan, N. (1996). **Ergonomi Verimlilik, Sağlık ve Güvenlik İçin İnsan Faktörü Mühendisliği**. Ankara: MPM Yayını.

Ertürk, S. (1986). **Türkiye'de Eğitim Sorunları Üzerine Düşünceler**. Ankara: Yelkentepe Yayınları.

Eurich, (1970). **High School 1980**. Pitman Publishing Cooperation.

Finn, J. D. ve Achilles, C. M. (1999). "Tennessee's Class Size Study: Findings, Implications, Misconceptions. **Educational Evaluation And Policy Analysis**. V.: 21, N.: 2, p.p.: 97-109.

----- (1990). "Answer and Questions About Class Size: A Statewide Experiment". **American Educational Research Journal**. Vol. 27, Nr. 3, s.s.: 557-577.

Forsyth, (1987). "Revamping the Preparation of School Administrators" UCEA. a Presentation to the South-West Education Development Laboratory Conferance. November 18, New Mexico. s.s. 11-12.

Gerger, Y. (1986). "Öğretmen Yetiştirme Planlanması". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gollwitzer, G. v.d. (1959). **Okul Bahçeleri**. Çev. N. Taner ve P. Taner. Ankara.

Gökçek, A. (1994). "Ortaöğretim Okullarında Eğitim Uzmanı Gereksinimi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gömleksiz, M. (1993). "Okul Yapıları Açısından Özel ve Devlet Okullarının Görünümü". **21. Yüzyıla Doğru Eğitim Yapıları Sempozyumu**. İstanbul.

Gönen, E. (1997). "Üniversiteye Devam Eden Kız Öğrencilerin Boyutsal Ölçümlerinin İncelenmesi". 4. Ergonomi Kongresine Sunulan Bildiri.

Görgün, E. (1990). "İlköğretimde Hizmetlerin Kamusal Maliyeti". Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE.

Güler Ç. ve Z. Çobanoğlu. (1994). **Çocuk ve Çevre**. Ankara: Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü.

Gür, Ö. Ş., A. Özbilen ve S. Ertürk. (1989). **Çevresel Psikolojide Çocuk**. Trabzon: KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi Yayını.

Gürdal, A., S. Ünal, M. Öztürk. (1998). “İlköğretim Okullarının Bina Standartlarına Uygunluğu”. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi **IV. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu**’nda Sunulan Bildiri. Denizli: 15-16 Ekim.

Gürkaynak, İ. (1980). “Okul Büyüklüğünün Öğrenci Yaşamına Etkisi”. **Psikoloji Dergisi**. Ankara. 10.

Halhallı, Mebrure ve M. H. Nazik. “İş Ortamında Renklerin Önemi”. **Standart**. Yıl: 40, Sayı: 473, Ankara: DİE Yayını.

Halı, M. (2000). “İş Yaşamı Kalitesi Açısından Çalışma Ortamında İnsan – Renk Etkileşimi”. **Verimlilik Dergisi**. Sayı 2, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayını, ss. 64-84.

Hallak, J. (1976). **La Mise en Place de Politiques Educatives: Role et Methodologie de la Carte Scolaire**. Paris: UNESCO, IPE.

Harder, H. (1990). A Critical Look At Reduced Class Size”. **Contemporary Education**. Vol. 52, Nr. 3, s.s. 156-160, Spring.

Harris, A. (2001) “Building The Capacity for School Improvement”. **School Leadership and Management**. Vol. 21, No. 3, ss 261-270

Harris, F. J.; Lori Arp ve Woodard, B. S.. (2003). Reference & User Services Quarterly, Spring , Vol. 42 Issue 3, p215, 9p

Hesapçioğlu, M (1994). **Öğretim İlke ve Yöntemleri, Eğitim Programları ve Öğretim**. İstanbul: Beta Yayınları.

Hesapçioğlu, M. ve B. Meriç. (1994). “Okul Binalarının Tasarımı, Türkiye ve İstanbul İlinde Eğitim Tesisleri-Nüfus İlişkisi-Eğitim Planlaması ve Ekonomisi Açısından Bir Ön Çözümleme.” **Eğitim Bilimleri Dergisi**. Sayı: 6, İstanbul: M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Yayını.

International Labour Office. (1991). **İş Etüdü**. Dördüncü Bası. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayını No: 29.

Işıl, B. (1991). **Ergonomi**. İzmit: Yıldız Üniversitesi Yayınları, No: 228.

İTÜ. (1981). "Okul Binaları İçin Uluslararası Dokümantasyon: Özet ve Kıyaslama" MPTE Çeviri Dizisi, No: 1, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi.

Kabasakal, Ö. (1983) "Planlı Dönemde İlköğretimde Yapılan Yatırımlar ve Kullanımı". Ankara: DPT Yayını, Ekim.

Kanawaty, G. (1997). **İş Etüdü**. Çev.: Z. Akal, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayını.

Kanra, G. (1991). "Ergonominin Eğitimde Yeri". 1. Ergonomi Kongresine Sunulan Bildiri.

Karakütük, K. (1994) "Eğitim Planlamasında Öğretim Haritası Yönteminin Rolü, Önemi ve Türkiye'de Uygulama." Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karasar, N. (1982). **Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar, İlkeler, Teknikler**. Ankara.

----- (1984). **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**. Ankara.

Karip E. vd (2002). **Sınıf Yönetimi**. Ankara: PEGEM Yayınları.

Karrer, G. (1959). "Mimar Gözüyle Okul Bahçeleri". **Okul Bahçeleri**. Ankara.

Kaya, Y. K. (1984). **İnsan Yetiştirme Düzenimiz. Politika, Eğitim, Kalkınma**. Geliştirilmiş dördüncü bası, Ankara.

Kayhan, Ü. (1989). "Eğitim Araçlarının Üretim Yönetimi Sorunları ve Sistem Yaklaşımına Göre Modelleştirilmesi". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kayhan, Ü. ve G. Eroğlu. (1997). "Eğitim Ortamlarının İncelenmesi". (Ders Notu). Ankara.

Kayış, B. (1985). “İlkeğitim Yapılarına Yönelik Ergonomik Tasarımlarda Boyutsal Verilerin Kullanımı”. Ankara: TÜBİTAK Yapı Araştırma Enstitüsü Yayını.

-----, “İlkokul Öğrencilerinin Boyutsal Ölçülerinin Saptanması”. Ankara: TÜBİTAK Rapor No: 128.

Kısakürek, M. A. (1985). **Sınıf Atmosferinin Öğrenci Başarısına Etkisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını No: 144.

Kızıltan, A. (1967). **Birleşik Amerika’da Eğitim ve İlkokul Planlaması, Yöntemler ve Eğilimler**. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi.

Kirkpatrick, D. W. (1999). “School Size – Bigger Is Not Better”. e-posta: Kirkdw@aol.com

Kocaoluk, F. (1983). **İlköğretimde Temel Mevzuat**. 2. Bası, İstanbul: Kocaoluk Yayınevi.

Koçer, H. A. (1991). **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**. İstanbul: MEB Yayını.

Kodamanoğlu, M. N: (1963). **Türkiye’de Eğitim: 1923-1960**. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü.

Krink G. F. ve K. L. Gustafson. (1986). **Instructional Tecnology A Systematic Aproach to Education**. CBS. College Publishing, New York.

Kurt, M. ve F. Güçlü. (1997). “İlk ve Ortaöğretimde Öğrencilerin Ergonomik Açıdan Okula Uyumları”. **Kalkınmada Anahtar Verimlilik**. Cilt: 9, Sayı: 99. Ankara: MPM Yayını.

Küçükahmet, L. (1986a). **Genel Öğretim Yöntemi**. Ankara.

-----, (1986b). “Okul Binalarının Eğitsel Kullanımı”. **Çağdaş Eğitim Dergisi**. Cilt: 11, Sayı: 113. Ankara: Rehber Yayınevi.

Küçük, E. (2000). “Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütü Eğitim Uzmanları ve Uzman Yardımcılarının İstihdamında Karşılaşılan Sorunlar” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Layton, David. (1988). **Innovations in Science and Technology Education**. Cilt II, Paris: UNESCO.

----- (1971). “Milli Eğitim Reformu Strateji ve Koordinasyon Komisyonu”. **Eğitim Reformunda Strateji ve Yöntem**. Ankara: MEB Yayını.

----- (1981). **Onuncu Milli Eğitim Şurası**. Ankara: MEB Yayını.

----- (1982). **Onbirinci Milli Eğitim Şûrası** (Komisyon Raporları). Ankara: MEB Yayını.

----- (1985). “Okul Yeri ve Seçimi”. **Tebliğler Dergisi**. No: 2198, 4. Kasım.

----- (1986). İlköğretim Kurumlarının Açılması ve Kapatılması Hakkında Yönerge. Sayı: 14222, 12.6.1986.

----- (1990a). “Müfredat Laboratuvar Okulları Tesis Standartları”. Ek: 13.

----- (1990b). **Eğitim Yapıları**. Ankara: MEB Yayını.

----- (1992). “İlköğretim Kurumları Yönetmeliği”. **Resmi Gazete**. Sayı: 21308, 7.8.1992.

----- (1994). **XIV. Milli Eğitim Şûrası**. İstanbul: MEB Basımevi.

----- (1995a). “Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurum Öğretmenlerinin Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği”. Ankara: MEB Yayını.

----- (1995b). **Eğitim Öğretim Ekipmanları Envanteri**. Ankara: EARGED Yayınları.

----- (1995c). **MLO Müfredat Laboratuvar Okulları Modeli**. Ankara: EARGED Yayını.

----- (1995c). İlköğretim Okullarına Ait Bina Standartları Yönergesi, 28.7.1995.

----- (1996a). **TBMM 1997 Yılı Bütçe Raporu**. Ankara: MEB Yayını.

----- (1996b). **Eğitim Yapıları Uygulama Rehberi**. Ankara: Yatırımlar ve Tesisler Dairesi Başkanlığı Yayını.

----- (1996c). **XV. Milli Eğitim Şûrası**. İstanbul: MEB Basımevi.

----- (1996d). **Onbeşinci Milli Eğitim Şurası. (13-17 Mayıs 1996) Raporlar, Görüşmeler, Kararlar**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

----- (1997). **Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim**. Ankara: MEB – APK Kurulu Başkanlığı Yayını.

----- (1998). **Cumhuriyetin 75. Yılında Gelişmeler ve Hedefler. Milli Eğitim**. Ankara: MEB Yayını.

----- (1999a). **2000 Yılında Milli Eğitim**. Ankara.

----- (1999b). **Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim 2**. Ankara: MEB – APK Yayını.

----- (2000a). **Milli Eğitim Sayısal Veriler 2000**. Ankara: APK Kurulu Başkanlığı.

----- (2000b). **2001 Yılı Başında Milli Eğitim**. Ankara: MEB Yayını.

----- (2001). **2002 Yılı Başında Milli Eğitim**. Ankara: MEB Yayını.

Ministry of Education, Science and Culture, Japan. **Statistical Abstract of Education, Science and Culture**. Tokyo: The Ministry of Education.

McAndrews, T. ve W. Anderson. (2002). "School within School". Eric Digest 154 – January. (<http://eric.uoregon.edu/publications/digests/digest154.html>).

Neufert, E. (1980). **Architect's Data**. New York.

-----, **Yapı Tasarımı Temel Bilgileri**. (1977). Çev.: A. Erkan. Ankara: Güven Kitabevi.

Nickolaus, L. E. (1970). **Complete Guide for Planning New Schools**. Parker Publishing Company, Inc. West Nyack N.Y.

Odacı, H. (1995). "İlköğretimde Danışman". **Çağdaş Eğitim Dergisi**. Cilt: 20, Sayı: 214. Ankara: Tekışık Yayıncılık.

OECD. (1990). **The Quality of the Physical Environment of the School and Thee Quality of Education Programme on Education Building**. Paris.

Oğuzkan, Ferhan. (1984). "Öğretmen Eğitimi". **Eğitim Bilimleri Sempozyumu**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını. ss. 53-63.

O'neil, R. ve D. R. Adamson. (1993). "When Less Is More." **The American School Board Journal**. April.

Öğülmüş, S. ve S. Özdemir. (1995). "Sınıf ve Okul Büyüklüğünün Öğrenciler Üzerindeki Etkisi". **Eğitim Yönetimi**. Cilt: 1, Sayı: 2. Ankara: EYTEPE Yayını.

Özbilen A. (1996). **Çocuğun Ev ve Bahçe Kavramı Gelişimi**. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi Yayını.

Özdemir, Y. (1999). "İlköğretim Uygulamasında Sorunlar" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özden, Y. (1998). **Eğitimde Dönüşüm**. Ankara: Pegem Yayınları.

Özdeniz B. M. v.d. (1996). **Yapı Bilgisi**. Trabzon: KTÜ Rektörlüğü, Meslek Yüksekokulları Serisi.

Özen, R. v.d. (1996). **Japon Eğitim Sistemi**. İstanbul: A.A. Ümit Vakfı Yayını No: 1.

Pallard, A. ve S. Tann. (1993). **Reflective Teaching in the Primary School**. (2. ed.). London: Cassell.

Pehlivan Aydın, İ. (2002) **Alternatif Okullar**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Petal, M. ve Z. Türkmen. (2002). **abcd Temel Afet Bilinci El Kitabı**. İstanbul: Beyaz Gemi Yayınları.

Price, J. W. "A Quartet of Caveats for Converting School Real Estate." **The American School Board Journal**. s. 40.

Ramsey, M., J. E. Rydeen. (1989). "Fernbrook Elementary Schools Easy Style Makes it a Prototype for Growth". **American School Board Journal**. Vol. 176, Nr. 6, s.s. 36-37, Jun.

Reecer, M. (1988). "Too Scitthsh to Build New Schools? Tray Flexible Facilities". **American School Board**. Vol. 175, Nr. 6, s. 34, Jun.

Reeder, W. G. (1961). **Okul İdareciliğinin Esasları**. Çev.: T. Oğuzkan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Rydeen, J. E. (1989). "Elementary School Design." **Building Education**. May.

-----.- (1993a). "Desings for Learning". **American School Board Journal**. Vol. 180, Nr. 4, ss. 34-36, April.

-----.- (1993b). "Desings for Learning". **The American School Board Journal**. Vol. 180, Nr. 4, ss. 34-36, April.

Sağlık Bakanlığı. (1992). **Birinci Ulusal Sağlık Kongresi**. “Çalışma Grupları Raporları”, Ankara.

Sağlık Bakanlığı. (1994). **İnsan ve Hayvan Atıkları, Sıvı Atıklar**. Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No: 28, Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

Sağlıkova, Y. (1990). “Orta Eğitim İçin Bir Kampus.” **Tasarım**. Yıl: 1, Sayı: 4, İstanbul.

Sarısözen, C. (1981). **Eğitim Yapıları Üretim Süreci**. Ankara: TÜBİTAK YAE.

Sergiovanni, J. T. (1995). “Schools Are Special Places.” **Education Week**. V.: 14, No: 33.

Sezgin, A. R. (1980). **Eğitim Yapıları**. Ankara: MEB Yatırımlar ve Tesisler Dairesi Başkanlığı.

Slavin, R. (1990). “Class Size and Student Achievement. Is Smaller Better?” **Contemporary Education**. Vol. 62, Nr. 1, ss. 6-17, Fall.

Smith, E., K. R. Stevenson, L. O. Pellicer. “Follow These Nine Steps Can Design A New School.” **The American School Board Journal**. ss. 36-37.

Sommer, R. ve H. Olsen. (1994). The Soft Classroom Environment and Behavior. Sayı: 12, s.s. 3-16.

Sönmez, V. (1994). **Öğretmen El Kitabı**. Altıncı Baskı. Ankara: Pegem Yayını No: 12.

Sözer, Ersan. (1991). Türk Üniversitelerinde Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Öğretmenlik Davranışlarını Kazandırma Yönünden Etkinliği. Eskişehir: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını.

Sperber, R. (1995) “New School for Chelsea.” Boston: Boston University, s.s. 109-113.

Stephen, P. ve Crawley T. (1994). **Becoming an Effective Teacher**. Cheltenham: Stanley Thornes Ltd.

Straker, I., Curtin U. ve Harris C..Scarring of Generation of School Children Through Poor Introduction on Information Technology in Schools, International Ergonomics Association XIVth Triennial Congress and Ergonomics Society 44th Annual Meeting "Ergonomics for the New Milliennium". San Diego, California, USA, July 29 Ağustos 4th 2000.

Surlu, A. B. ve Ç. Güler. (2002). "Ergonomi ve Çocuk". **Standart**. Yıl: 40, Sayı: 481, Ankara: DİE Yayını.

Şafak, Ş. (1998). "Kurumlarda Fiziksel Çevre Düzenlemesinin Önemi". I. Ulusal Kurum Ev İdaresi Kongresi. Ankara.

Şerefhanoglu, M. (1993). "Eğitim Yapılarında Yapı Fiziği Öğelerinin Etkinliği ve Konfor Koşulları". İstanbul.

Şimşek, N. (1991). "Ortaöğretimde Okul Binalarının Kullanım Etkililiği.", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

----- (1994). "Ortaöğretimde Okul Binalarının Kullanım etkililiği". I. Eğitim Bilimleri Kongresi.. Cilt: 1. Adana: Ç.Ü. Eğitim Fakültesi. 28-30 Nisan.

Şişman, Mehmet. (002). **Eğitimde Mükemmellik Arayışı**. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Taymaz, H. (1985). "Okul Binalarının Kullanılması". **Eğitim ve Bilim**. Cilt: 9, Sayı: 54. Ankara: TED Yayını.

TDK. (1992). **Türkçe Sözlük**. Ankara: TDK Yayını.

Tezcan, M. (1994). **Eğitim Sosyolojisi**. Dokuzuncu Baskı. Ankara.

Thrower, L.B. (1966). **Okul ve Uygulama Bahçeleri**. Çev.: Sabahattin Özbek. Ankara: Ayyıldız Matbaacılık.

Toplu, T. (1978). "Etimesgut Sağlık Ocağı Bölgesinde Bir Okul Sağlığı Çalışması." Uzmanlık Tezi. HİTF, Ankara.

Tuncel, A. (1976). **Temel Eğitim Sistemi ve Mimariye Yansıması**. Ankara. (373.3: 727.1 (485).

Tural, N. (1987). "Planlı Dönemde Temel Eğitim ve Ortaöğretimin Yeniden Düzenlenmesi İle İlgili Politikalar ve Uygulamalar." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turner, C. E., B. R. Harriett ve S. L. Smith. (1970) **School Health and Health Education**. 6th Ed. St. Louis.

Tümer, G. (1979). **İnsan-Mekan İlişkileri ve Kafka**. İzmir: E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını.

Türksoy, Ömür. (1991). "Çocuk ve Çevre Duyarlılığı Eğitimi". **Yaşadıkça Eğitim**. İstanbul:

Uline, C. L. (2000). Decent Facilities and Learning: Thirman A. Milner Elementary School and Beyond". **Teacher Collage Record**. Vol. 102, No. 2, ss. 442-460.

UNESCO. (1990). **Statcal Yearbook**. Paris: UNESCO Yayını.

Ural, Z. F. (1964). **Koruyucu Hekimlik, Hijyen ve Sanitasyon**. 3. Baskı, Ankara: A.Ü. Tıp Fakültesi Yayını.

Uz, M. H. ve H. Sur. (1997). "Çocuk ve Çevresi I". **Standart**. Yıl: 36, Sayı: 426. Ankara: TSE Yayını.

Uz, M. H. ve H. Sur. (1997). "Çocuk ve Çevresi II". **Standart**. Yıl: 36, Sayı: 427. Ankara: TSE Yayını, Temmuz.

Ünal, S., M. Öztürk ve A. Gürdal. (1998). "İlköğretim Okullarının Bina Standartlarına Uygunluğu". **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Özel Sayı**. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yayını.

Wallace, H. M. vd. (1992). "Principles and Practices of Student Health". **School Health**. Vol. 2, Third Party Pub. Co.

Velicanngil, S. (1975). **Hekimler, Diş Hekimleri, Eczacılar ve Sağlık Mühendisleri İçin Koruyucu ve Sosyal Tıp**. İstanbul: Sermet Matbaası.

Yalın, H. İ. (---). **Eğitim Teknolojisi Öğretim Tasarımı**. Ankara: PEGEM Yayınları.

Yurt, İ. (1993). "2000 Yılına Kadar 8 Yıllık Zorunlu Eğitim İçin Fiziki Altyapı Gereksinimi ve Finansmanı Sorunları.", **Zorunlu Eğitim Sempozyumu (20-21 Mayıs 1993)**. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayını No: 1.

Yücel, A. (1987). "Teknoloji Eğitim İlişkisi ve İlk ve Ortaöğretime İlişkin Bir Reform Önerisi". Ankara: DPT, SPB.

<http://search.epnet.com/direct.asp?an=ED453601&db=eric>

EK I. Okul Yöneticileri Envanter ve Anketi

Sayın Yönetici,

Bu veri toplama aracı, ilköğretim okullarının eğitim işgörenleri ve fiziksel olanaklarını belirlemeye yönelik bir araştırmada kullanılma amacıyla hazırlanmıştır.

Bilimsel amaçla hazırlanmış bu anket, başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Ayrıca ankete kimlik bilgilerinizi ve okulunuzun adını yazmanıza gerek yoktur. Anket sorularına vereceğiniz doğru yanıtlar, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artıracaktır. Sorularda uygun gördüğünüz seçeneği (X) işareti ile belirtiniz; seçeneksiz sorularda ise uygun ifade ya da rakamı boş bırakılan yere yazınız.

Araştırmaya göstereceğiniz ilgi ve katkılarınıza teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Adres: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi
Çanakkale

Mustafa Aydın BAŞAR

1. Okul türünüz:

1. () İlköğretim Okulu
2. () Pansiyonlu İlköğr. Ok.
3. () Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

2. Okulunuzun öğretim türü:

1. () Normal
2. () İkili
3. () Üçlü

3. Okulunuzun toplam öğrenci sayıları:

1. Birinci Kademe:.....
2. İkinci Kademe:.....
3. Anaokulu:.....
4. Anasınıfı:.....
5. Özel Eğitim (Alt) Sınıfı:.....

4. Okulunuzun öğrenci alma bölgesinin en uzak noktası kaç kilometredir?

..... km.

5. Okulunuzda taşınan öğrenci varsa, en uzak kaç kilometreden öğrenci gelmektedir?

..... km.

6. Okulunuzun personel sayıları:

EĞİTİM PERSONELİ	Kadrolular	Vekil	Başka Okuldan Sağlanan
1. Okul Müdürü.....			
2. Müdür Yardımcıları.....			
3. Sınıf Öğretmeni.....			
4. Matematik Öğretmeni.....			
5. Fen Bilgisi Öğretmeni.....			
6. Sosyal Bilgiler Öğretmeni.....			
7. Türkçe Öğretmeni.....			
8. Yabancı Dil Öğretmeni.....			
9. Beden Eğitimi Öğretmeni.....			
10. Müzik Öğretmeni.....			
11. Resim ve İş Öğretmeni.....			
12. Din Kül. Ah. Bil. Öğretmeni.			
13. Anaokulu (sınıfı) Öğretmeni.			
14. Özel Eğitim Öğretmeni.....			
15. Laboratuvar Öğretmeni.....			
16. Danış. ve Rehber Öğretmeni.			
17. Planlama Uzmanı.....			
18. Program Geliştirme Uzmanı...			
19. Ölçme Değerlendirme Uzm..			
20. Özel Eğitim Uzmanı.....			
21. Halk Eğitim Uzmanı.....			
22. Bilgisayar Uzmanı.....			
23. Beslenme Uzmanı.....			
24. Büro Hizmetleri Personeli....			
25. Teknik Hizmetler Personeli..			
26. Temizlik Hizmetleri Per.....			
27. Sağlık Hizmetleri Personeli..			
28. Beslenme Hizmetleri Perso...			
29. Kütüphane Personeli.....			
30. Başka (varsa, yazın lutfen)....			
.....			

7. Okulunuzun kurulu bulunduğu yerin 200 metrelik çevresinde, aşağıdaki durumlardan hangisi ya da hangileri görülmektedir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)

1. () Okulumuzun yerleşim birimine uzaklığı 150 metreden fazladır.
2. () Evler arasına sıkışmış durumdadır.
3. () Kahvehane, meyhane, gazino vb. tesisler vardır.
4. () Eğitimi olumsuz etkileyen işyerleri ve fabrikalar vardır.
5. () Cami, kilise vb. ibadet yerleri bulunmaktadır.
6. () Deniz kenarında bulunmaktadır.

7. () Başka bir özellik varsa, yazın:.....

8. Okulunuzun ihata (çevirme) duvarının durumunu tanımlayan en iyi ifade aşağıdakilerden hangisidir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)

1. () Çevre duvarı yoktur.	7. () Demir parmaklıklarla çevrilidir.
2. () Biriket duvar vardır.	8. () Bodur ağaçlarla (Lükstrum vb.) çevrilidir.
3. () Yığma taş duvardır.	9. () Yüksek ağaçlarla çevrilidir.
4. () Harçsız taş duvar vardır.	10. () Duvar üzeri cam kırıkları ile döşenmiştir.
5. () Betonarme duvardır	11. () Başka (Yazınız):.....
6. () Telörgü ile çevrilidir.	12. () Başka (Yazınız):.....

9. Okul bahçesinin giriş-çıkış kapısı nereye açılmaktadır?

1. () Ana caddeye
2. () Ara sokaklara
3. () Başka:.....

10. Okulunuzun kurulu bulunduğu tüm alan (bahçe ve binalar) kaç metrekaredir?

..... m²

11. Tören alanı var mıdır?

1. () Yok
2. () Var

a) Varsa, alanı (yaklaşık) kaç metrekaredir? m²

b) Tören alanının zemini nasıldır?

1. () Beton	4. () Sıkıştırılmış çakıl (stabilize)
2. () Asfalt	5. () Parke taş
3. () Toprak	6. () Başka:.....

12. Öğrenci oyun ve dinlenme alanı var mıdır?

1. () Yok
2. () Var

a) Varsa, alanı (yaklaşık) kaç metrekaredir? m²

b) Öğrenci oyun ve dinlenme alanının zemini nasıldır?

1. () Beton
2. () Asfalt
3. () Toprak
4. () Sıkıştırılmış çakıl (stabilize)
5. () Parke taş
6. () Başka:.....

13. Okulun uygulama bahçesi var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, alanı (yaklaşık) kaç metrekaredir? m²

14. Okulunuzda özel çim alanı var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, alanı (yaklaşık) kaç metrekaredir? m²

15. Öğrencilerin çim alana basması yasaklanmış mıdır?

1. () Evet 2. () Hayır

16. Okulunuzun bahçesinde ağaçların toplu bulunduğu bir yer var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, sayısı (büyük-küçük tümünün) kaçtır?

17. Okul bahçesinde, eğitim ve eğitime yardımcı yerler olarak aşağıdakilerden hangileri bulunmaktadır?

1. () Kütüphane	8. () Yüzme Havuzu
2. () Arılık	9. () Tenis kortu
3. () Hayvanat Bahçesi	10. () Futbol sahası
4. () Meteoroloji Köşesi	11. () Basketbol sahası
5. () Trafik Köşesi	12. () Voleybol sahası
6. () Kum Havuzu	13. () Araç park yeri
7. () Kamelya	14. () Başka:.....

18. Okul arazisini paylaştığınız başka bir okul veya kurum var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, okul veya kuruluşun adını yazın:.....

19. Okul binalarının kullanılmakta olan, doğrudan caddeye açılan kapısı var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, hiç tehlike yarattı mı?

1. () Evet 2. () Hayır

20. Okulunuzun bina(larının) özellikleri:

Bina özellikleri	1. Bina	2. Bina	3. Bina	4. Bina
a) Yapılış tarihi				
b) İnşaat alanı (m ²)				
c) Kat sayısı (zeminle birlikte)				
d) <u>Yapı malzemesi</u>				
1. Betonarme.....				
2. Ahşap.....				
3. Kargir.....				
4. Kerpiç.....				
5. Baraka (prefabrik).....				
6. Başka:.....				
e) <u>Binaları Yaptıranlar</u>				
1. Özel idare.....				
2. Dernek.....				
3. Vakıf.....				
4. Belediye.....				
5. Özel kişi.....				
6. Başka:.....				
f) <u>Binaların sahibi</u>				
1. Okul.....				
2. Kira.....				
3. Geçici.....				
4. Başka.....				
g) Derslik Sayıları				

21. Öğretmen lojmanı var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, kaç dairesi:

22. Okulunuzun sınıf dersliği sayısı:

23. Okulunuzda özel derslik uygulaması var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Ders dersliği uygulaması varsa, hangi kademe ve derslerde bu uygulamaya gidilmektedir?

DERSLİKLER	Birinci Kademe		İkinci Kademe		Varsa, aynı anda kaç öğrenci yararlanabilir?
	Var	Yok	Var	Yok	
1. Matematik					
2. Fen Bilgisi					
3. Sosyal Bilimler					
4. Yabancı Dil					
5. Beden Eğitimi					
6. Müzik					
7. Resim ve İş					
8. Din Kül. Ah. Bilgisi.....					
9. Anasınıfı.....					
10. Özel Eğitim					
11. Laboratuvar					
12. Bilgisayar					
13. Ev Ekonomisi					
14. Ticaret					
15. Tarım					
16. Eğitsel Kol çalışmaları odası					
17. Uygulama Bahçesi.....					
18. Başka (varsa, yazın lütfen)					
.....					

24. Okulunuzun spor salonu var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, spor salonunda hangi sporları yapmak mümkündür?

1. () Cimnastik 2. () Basketbol
 3. () Voleybol 4. () Güreş
 5. () Hentbol 6. () Başka:.....

b) Alanı kaç m²'dir? m²

c) Spor salonundan aynı anda en çok kaç öğrenci yararlanabilmektedir?
öğrenci

d) Soyunma odaları var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

e) Duşlar var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

f) Spor salonu, çok amaçlı kullanılabiliyorsa, hangi amaç(lar) için kullanılmaktadır?

.....

25. Okulda genel bir kitaplık var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, toplam kaç kitap bulunmaktadır?

..... kitap

b) Kitaptan aynı anda kaç kişi yararlanabilmektedir?

.....kişi

26. Okulunuzda aşağıdaki odalardan varsa, kaç m² ve kaç kişinin yararlandığını yazınız.

ODANIN ADI	Odanın		Kaç kişi yararlanabilmektedir?
	Toplam Sayısı	Toplam m ²	
a) Müdür Odası.....			
b) Müdür yardımcıları odası			
c) Öğretmenler odası.....			
d) Rehberlik servisi odası....			
e) Uzmanlar odası.....			
f) Teknik elemanlar odası....			
g) Hizmetliler odası.....			
h) Müze.....			
ı) Arşiv odası.....			
j) Başka:.....			
k) Başka:.....			

27. Okulunuz nasıl ısınmaktadır?

1. () Soba
2. () Kalorifer
3. () Başka:.....

28. Isınmada hangi yakıt kullanılmaktadır?

1. () Odun 4. () Doğal gaz
2. () Taşkömürü 5. () Tezek
3. () Akaryakıt 6. () Başka:.....

29. Özürlü öğrenciler için okul içi ve dışında bir kısım düzenlemeler var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, ne tür bir düzenleme?

.....
.....

30. Okulunuzda, doğal yıkıma karşı (yangın, deprem vb.) önlemler var mıdır?

1. () Yangın köşesi vardır.	4. () Yangın merdiveni
2. () adet yangın söndürme köpüğü
bulunmaktadır.	5. () Sığınak
3. () Yangın alarmı için siren vb. ses
düzenlemeleri mevcuttur.	6. () Su vanası ve hortumları
	7. () Tüp yangın vanası
	8. () Başka (varsa yazın):.....

31. Tuvaletlerin durumu:

	<i>Pisuar sayısı</i>	<i>Alaturka Tuvalet Sayısı</i>	<i>Alafranga Tuvalet Sayısı</i>	<i>Lavabo Sayısı</i>
a) Öğretmen Tuvaleti				
b) Öğrenci Tuvaleti				

32. Tuvaletler öğrencilerin fiziksel ayrılıklarına göre düzenlenmiş midir?

1. () Evet 2. () Hayır

33. Okulunuzun yatakhane var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

Varsa;

a) kaç yatak vardır?.....

b) kaç öğrenci dolabı vardır?.....

c) yataktan kaç öğrenci yararlanmaktadır?

34. Okulunuzda öğrenciler için beslenme olanaklarınız var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Okulunuzun yemekhanesi var mıdır?

1. () Yok 4. () Var

b) Varsa, aynı anda kaç kişiye hizmet verilebilmektedir? kişi

35. Okulunuzun banyo ya da hamamı var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, banyo ya da hamamdan aynı anda kaç kişi yararlanabilmektedir?
.....kişi

b) Varsa, ne tür bir banyo ya da hamamdır?

1. () Duşlar şeklinde
2. () Küvetli banyo
3. () Hamam
4. () Başka:.....

36. Okulunuzda kantin / kooperatif var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

a) Varsa, kim tarafından işletilmektedir?

1. () Kooperatifçilik kolu temsilci öğretmen ve öğrencileri tarafından
2. () Okul yönetimince
3. () Özel kişilerce
4. () Başka:.....

37. Okulunuzda sağlık birimi bulunmakta mıdır?

1. () Yok 2. () Var

38. Sağlıkla ilgili aşağıda sıralanmış düzen ve eşyalardan hangileri bulunmaktadır?

<u>DÜZEN VE EŞYALAR</u>	<u>ADEDİ</u>	<u>DÜZEN VE EŞYALAR</u>	<u>ADEDİ</u>
1. Muayene yatağı.....	()	4. Başka:.....	()
2. İlaç dolabı.....	()	5. Başka:.....	()
3. Malzeme dolabı.....	()	6. Başka:.....	()

39. Okulunuz koridorlarında zemin nasıldır?

1. () Ahşap 2. () Beton 3. () Parke 4. () Başka:.....

40. Okulunuz koridorlarında aşağıdaki düzenlemelerden hangileri bulunmaktadır?

1. () Atatürk köşesi	6. () Okul Planı / Krokisi
2. () Yangın köşesi	7. () Okul duvar gazetesi
3. () Zaman ayarlı zil	8. () Öğrenci etkinlikleri köşesi
4. () Başarılı öğrenciler köşesi	9. () Başka:.....
5. () Özel öğrenci dolapları	10. () Başka:.....

41. Okulunuzda, tüm derslerde eğitim amaçlı kullanılabilecek, aşağıdaki araçlardan hangileri bulunmaktadır?

<u>ARAÇ ADI</u>	<u>ADEDİ</u>	<u>ARAÇ ADI</u>	<u>ADEDİ</u>
1. Tepegöz..... ()		9. Hareketli filmler..... ()	
2. Opak projektör..... ()		10 . Bilgisayar..... ()	
3. Video..... ()		11. Film şeritleri..... ()	
4. Slaytlar..... ()		12. Sinevizyon..... ()	
5. Ses bantları..... ()		13. Sinema makinesi.... ()	
6. Radyo / teyp ()		14. Televizyon..... ()	
7. Slayt Projektör..... ()		15. Başka:..... ()	
8. Epidiyaskop..... ()		16. Başka:..... ()	

41. Öğretmenler odasında, aşağıdaki düzen ve eşyalardan hangileri bulunmaktadır?

1. () İletişim panosu	6. () Öğretmen kitaplığı
2. () Bilgisayar	7. () Veli görüşme köşesi
3. () Öğretmen kişisel dolabı	8. () Televizyon
4. () Televizyon	9. () Başka:.....
5. () Sandalye	10. () Başka:.....

42. Okul müdürü odasında, aşağıda sıralanmış eşyalardan hangileri bulunmaktadır?

1. () Bilgisayar	13. () Madeni çöp kutusu
2. () Televizyon	14. () Anahtar dolabı
3. () Video	15. () Sehpa
4. () Faks	16. () Yazı masası
5. () Telefon	17. () Basılı evrak dolabı
6. () Cep telefonu	18. () Öğrenci dosya dolabı
7. () Telefon etejeri	19. () Program çerçevesi
8. () Buzdolabı	20. () Çift kapılı dosya dolabı
9. () Yazı masası koltuğu	21. () Portmanto
10. () Toplantı masası	22. () Camlı blok kütüphane
11. () Misafir koltukları sandalyeleri	23. () Başka:.....
12. () Çerçevesiz Atatürk Resmi	24. () Başka:.....

43. Okulunuzda okul içi ve bahçesine yönelik ses düzeneği (hoparlör) var mıdır?

1. () Yok 2. () Var

44. Aşağıdaki soruları okulunuzun yeterli olma bakımından durumunu dikkate alarak cevaplandırınız. Okulunuzda olmayan durumları “Yetersiz veya Uygun değil” olarak işaretleyin, lütfen.

<i>Okulunuza İlişkin Durumlar</i>	Yeterli veya Uygun	Yeterli veya Uygun değil
1. Sınıf öğretmeni sayısı.....	()	()
2. Branş öğretmeni sayısı.....	()	()
3. Eğitim uzmanları.....	()	()
4. Büro hizmetleri personeli.....	()	()
5. Teknik hizmetler personeli.....	()	()
6. Temizlik hizmetleri personeli.....	()	()
7. Bulunduğu çevrenin uygunluğu.....	()	()
8. Kurulu bulunduğu arazi.....	()	()
9. Çevre duvarı.....	()	()
10. Uygulama bahçesi.....	()	()
11. Tören alanı.....	()	()
12. Öğrenci oyun alanı.....	()	()
13. Yeşil alan ve ağaçları.....	()	()
14. Sınıf derslikleri.....	()	()
15. Okulunuzun işliğı.....	()	()
16. Laboratuvarlar.....	()	()
17. Müzik odası.....	()	()
18. Resim odası.....	()	()
19. Spor salonu.....	()	()
20. Çok amaçlı salon.....	()	()
21. Okul kütüphanesi ya da kitaplığı.....	()	()
22. Müdür odası.....	()	()
23. Öğretmenler odası.....	()	()
24. Öğretmen lojmanları.....	()	()
25. Eğitim uzmanları odaları.....	()	()
26. Teknik hizmetliler odası.....	()	()
27. Temizlik hizmetlileri odası.....	()	()
28. Arşiv odası.....	()	()
29. Müze.....	()	()
30. Okul yeri ve yapısının güvenli oluşu.....	()	()
31. Özürlülere yönelik düzenlemeler.....	()	()
32. Okul binasının sağlamlığı.....	()	()
33. Okul araç ve donanımları.....	()	()
34. Dersliklerinizin dışından gelen gürültüleri önlemeye karşı düzenlemeler	()	()
35. Okulunuz yemekhanesi.....	()	()
36. Tuvaletler.....	()	()
37. Okul banyosu veya hamamı.....	()	()
38. Okul kantini/kooperatifi.....	()	()
39. Okulun sağlık koşullarına uygunluğu.....	()	()
40. Okulun ısıtılması.....	()	()
41. Koridorların genişliğı.....	()	()
42. Dersliklerin temizlik ve bakımı	()	()
43. Dersliklerin aydınlanması	()	()
44. Dersliklerin ısıtılması.....	()	()
45. Dersliklerin kullanışlılığı.....	()	()
46. Derslik araçları ve donanımı.....	()	()

Anket bitmiştir. Teşekkür ederim.

EK II. Öğretmen Envanter ve Anketi

Sayın Öğretmen,

Bu veri toplama aracı, ilköğretim okullarının eğitim işgörenleri ve fiziksel olanaklarını belirlemeye yönelik bir araştırmada kullanılma amacıyla hazırlanmıştır.

Bilimsel amaçla hazırlanmış bu anket, başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Ayrıca ankete kimlik bilgilerinizi ve okulunuzun adını yazmanıza gerek yoktur. Anket sorularına vereceğiniz doğru yanıtlar, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artıracaktır. Sorularda uygun gördüğünüz seçeneği (X) işareti ile belirtiniz; seçeneksiz sorularda ise uygun ifade ya da rakamı boş bırakılan yere yazınız.

Araştırmaya göstereceğiniz ilgi ve katkılarınıza teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Adres: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi / Çanakkale
Tel: 0.286.2171303 (İş) 2131998 (Ev)

Mustafa Aydın BAŞAR

1. Okuttuğunuz ya da sorumlu olduğunuz sınıf:

..... sınıf

2. Sınıfınızdaki öğrenci sayısı:

..... öğrenci

3. Sınıfınızın boyutları ne kadardır?

- a) Uzunluk:..... metre
- b) Genişlik:..... metre
- c) Yüksekliği:..... metre

4. Sınıfınızın zemini nasıldır?

- 1. () Ahşap
- 2. () Beton
- 3. () Parke
- 4. () Başka:.....

5. Dersliğinizde kaç giriş çıkış kapısı vardır?

- 1. () Bir
- 2. () İki
- 3. () Üç

6. Derslik kapısı (ya da kapıları) hangi yöne açılmaktadır?

- 1. () Koridora
- 2. () Sınıf içine
- 3. () Duvar içine sürgülü
- 4. () Bahçeye

7. Dersliğiniz hangi yöne bakmaktadır?

1. () Kuzey
2. () Güney
3. () Batı
4. () Doğu
5. () Başka:.....

8. Dersliğinizin duvarı beyaz değilse, hangi renktir?

	<u>Koyu</u>	<u>Orta</u>	<u>Açık</u>		<u>Koyu</u>	<u>Orta</u>	<u>Açık</u>
1. () Gri.....	()	()	()	5. () Krem.....	()	()	()
2. () Mavi.....	()	()	()	6. () Yeşil.....	()	()	()
3. () Sarı.....	()	()	()	7. () Başka.....	()	()	()
4. () Kahverengi	()	()	()	8. () Başka.....	()	()	()

9. Süpürgelik (yerden yaklaşık 1 metre kadar yukarı) kısmı;

1. () Duvardan ayrı boyalıdır.
2. () Duvarla aynı boyalıdır.
3. () Lambri şeklindedir.

10. Sınıfınızda, aşağıda sıralanmış öğrenme merkezi ve ilgi köşelerinden hangileri bulunmaktadır?

1. () Serbest okuma köşesi
2. () Dinlenme köşesi
3. () Ünite çalışmaları köşesi
4. () Elişi çalışmaları köşesi
5. () Resim köşesi
6. () Böyle bir düzenleme bulunmamaktadır.
7. () Başka:.....

11. Fiziksel özürlü öğrenciler için sınıf içi bir düzenlemeniz var mıdır?

1. () Yok
2. () Var

a) *Varsa, nasıl bir düzenleme?*.....

12. Dersliğinizdeki öğretmen / öğrenci masa ve sıralarının sayısını yazın.

<u>TÜRÜ</u>	<u>SAYISI</u>	<u>TÜRÜ</u>	<u>SAYISI</u>
1. Ahşap masa	()	7. Plastik sandalye	()
2. Ahşap sandalyelerde	()	8. Plastik masa	()
3. Tek kişilik masa ve sıra	()	9. Öğretmen masası	()
4. Tek kişilik sıra	()	10. Öğretmen sandalyesi	()
5. Kolçaklı sandalye	()	11. Başka:.....	()
6. İki kişilik sıra (DMO yapımı)	()	12. Başka:.....	()

13. Sınıfınızda, aşağıda sıralanmış olan araçlardan hangileri bulunmaktadır?

1. () Atatürk Resmi	8. () Tarih Şeridi
2. () İstiklal Marşı Levhası	9. () Atatürk Köşesi
3. () Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi	10. () Sergi Panosu
Lev.	11. () Başka (Varsa yazın, lütfen):.....
4. () Andımız Levhası	12. ()
5. () Türkiye Haritası	13. ()
6. () Sınıf Kitaplığı	14. ()
7. () Mevsim Şeridi	

14. Pencerelerin kapladığı alan kaç metrekaredir?

..... m²

15. Derslikteki yazı tahtası;

a) Kaç metrekaredir?.....m²

b) Ne renktir?

1. () Siyah	2. () Yeşil
3. () Beyaz	4. () Başka:.....

c) Yazı tahtasının duvardaki durumu nasıldır?

1. () Sabit	2. () Seyyar, ayaklı
3. () Aşağı-yukarı hareketli	4. () İki yandan kapaklı
5. () Başka:.....	

16. Dersliğinizde elektrik tesisatı var mıdır?

1. () Yok	2. () Var

17. Dersliğinizin havalandırması nasıl yapılmaktadır?

1. () Doğal havalandırma	2. () Özel havalandırma tesisat ve araçlarıyla

18. Dersliğinizin gürültüden korunması için bir düzenleme var mıdır?

1. () Yoktur.
2. () Ses yalıtım maddesi kullanılmıştır.
3. () Çift cam uygulaması bulunmaktadır.
4. () Başka (Varsa yazın):.....

19 Sınıfınızın pencerelerinde perde var mıdır?

1. () Yok	2. () Var

a) Varsa, perde karartmaya elverişli midir?

1. () Evet	2. () Hayır

20. Aşağıdaki soruları okulunuzun yeterli olma bakımından durumunu dikkate alarak cevaplandırınız. Okulunuzda olmayan durumları “Yetersiz veya Uygun değil” olarak işaretleyiniz, lütfen.

<i>Okulunuza İlişkin Durumlar</i>	Yeterli veya Uygun	Yetersiz veya Uygun değil
1. Sınıf öğretmeni sayısı.....	()	()
2. Branş öğretmeni sayısı.....	()	()
3. Eğitim uzmanları.....	()	()
4. Büro hizmetleri personeli.....	()	()
5. Teknik hizmetler personeli.....	()	()
6. Temizlik hizmetleri personeli.....	()	()
7. Bulunduğu çevrenin uygunluğu.....	()	()
8. Kurulu bulunduğu arazi.....	()	()
9. Çevre duvarı.....	()	()
10. Uygulama bahçesi.....	()	()
11. Tören alanı.....	()	()
12. Öğrenci oyun alanı.....	()	()
13. Yeşil alan ve ağaçları.....	()	()
14. Sınıf derslikleri.....	()	()
15. Okulunuzun işliğı.....	()	()
16. Laboratuvarlar.....	()	()
17. Müzik odası.....	()	()
18. Resim odası.....	()	()
19. Spor salonu.....	()	()
20. Çok amaçlı salon.....	()	()
21. Okul kütüphanesi ya da kitaplığı.....	()	()
22. Müdür odası.....	()	()
23. Öğretmenler odası.....	()	()
24. Öğretmen lojmanları.....	()	()
25. Eğitim uzmanları odaları.....	()	()
26. Teknik hizmetliler odası.....	()	()
27. Temizlik hizmetlileri odası.....	()	()
28. Arşiv odası.....	()	()
29. Müze.....	()	()
30. Okul yeri ve yapısının güvenli oluşu.....	()	()
31. Özürlülere yönelik düzenlemeler.....	()	()
32. Okul binasının sağlamlığı.....	()	()
33. Okul araç ve donanımları.....	()	()
34. Dersliklerinizin dışından gelen gürültüleri önlemeye karşı düzenlemeler	()	()
35. Okulunuz yemekhanesi.....	()	()
36. Tuvaletler.....	()	()
37. Okul banyosu veya hamamı.....	()	()
38. Okul kantini/kooperatifi.....	()	()
39. Okulun sağlık koşullarına uygunluğu.....	()	()
40. Okulun ısıtılması.....	()	()
41. Koridorların genişliğı.....	()	()
42. Dersliklerin temizlik ve bakımı	()	()
43. Dersliklerin aydınlanması	()	()
44. Dersliklerin ısıtılması.....	()	()
45. Dersliklerin kullanışlılığı.....	()	()
46. Derslik araçları ve donanımı.....	()	()

Anket bitmiştir. Teşekkür ederim.

E K L E R

EK III

GELİŞMİŞLİK ENDEKSİNE GÖRE KADEMELİ İL GRUPLARI*

1. Derece Gelişmiş İller	2. Derece Gelişmiş İller	3. Derece Gelişmiş İller	4. Derece Gelişmiş İller	5. Derece Gelişmiş İller
* <i>İstanbul</i> Ankara İzmir Kocaeli Bursa Yalova	Eskişehir Antalya Tekirdağ Adana İçel Muğla Aydın Balıkesir * <i>Kırklareli</i>	Bilecik Edirne Zonguldak Çanakkale Isparta * <i>Manisa</i> Uşak Konya Gaziantep Hatay Sakarya Bolu Burdur Kırıkkale Kütahya Nevşehir Elazığ Trabzon Samsun Kırşehir Rize Malatya Amasya Karaman Afyon Niğde Karabük	Kastamonu Çorum Giresun Artvin Erzincan Sivas * <i>Aksaray</i> K. Maraş Bartın Tokat Çankırı Sinop Ordu Erzurum Diyarbakır * <i>Yozgat</i> Şanlıurfa	Tunceli Adıyaman * <i>Kars</i> Gümüşhane Bayburt Batman Mardin Van Siirt Iğdır Hakkari Bitlis Ardahan Bingöl Ağrı Şırnak Muş Kilis

* Kaynak: DİE, 1998.

<u>İSTANBUL</u>	<u>KIRKLARELİ</u>	<u>MANİSA</u>	<u>YOZGAT</u>	<u>AKSARAY</u>	<u>KARS</u>
Bakırköy Beyoğlu Çatalca Eminönü Kadıköy Kağıthane Maltepe Sarıyer Ümraniye Üsküdar	Koçaz Lüleburgaz Vize	Demirci Kırkağaç Kula Turgutlu	Merkez Çayıralan Çekerek Sorgun	Merkez Ağaçören Eskil	Merkez Selim Digor